MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYIN NO: 520
İLETİŞİM FAKÜLTESİ YAYIN NO: 3

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yazılı sözlü görüntülü
written oral visual
BASIN YAYIN İLETİŞİM BİLİMLERİ
communication;
MEDIA STUDIES

Doç.Dr. Güner ÖZTUNA

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYIN NO: 520
İLETİŞİM FAKÜLTESİ YAYIN NO: 3

yazılı sözlü görüntülü
written oral visual
BASIN YAYIN İLETİŞİM BİLİMLERİ
communication;
MEDIA STUDIES

Doç.Dr. Güner ÖZTUNA

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

BİLİMSEL ARAŞTIRMA DERS NOTLARI
RESEARCH LECTURE NOTES

İSTANBUL - 1992

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ISBN: 975 - 400 - 074 - 3

Marmara Üniversitesi
Teknik Eğitim Fakültesi
Döner Sermaye İşletmesi
Matbaa Biriminde Basılmıştır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Marmara Üniversitesi Basın Yayın; İletişim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Güner Öztuna: Columbia Üniversitesi, N.Y., Lisans (B.A.); The Johns Hopkins Üniversitesi, Master (M.A.); Ankara Üniversitesi, Doktora (Ph.D.) mezunudur.

Yurt içi ve Yurt dışı basın yayını ve üniversitelerinde, basın yayın; Kitle İletişim (Media Studies); TV-Sinema; İnsan Bilim (Human Sciences); Karşılaştırmalı Kültür & Yazınbilim (Comparative Cultures & Literature); Uluslararası Kültürel İlişkiler (International Cultural Relations; Cross Cultural Studies); PR-HI; Çevre-İnsan-Toplum-Kültür; İnsan ve Aile Danışmanlığı, vb. konularında, Türkçe ve İngilizce olarak bilimsel araştırmaları (research); kitapları; yaratıcı yapıtları yayınlanmaktadır.

Medeni Hâli: Şu anda bekârdır.

Bilimde iddialıdır: ülke dışına beyin göçüne (Brain-Drain) sürüklenmemiş, ülkesinde yazıp; okuyup; düşün yürütüp; eğitim; öğretim; araştırmalar yapmaya; bilimsel çalışmalar yapmaya; yaratıcı yazılar denemeye ağırlık vermeye çalışarak çaba göstermeye uğraşagelmektedir.

Hobileri: kayak; tenis; yüzme; yürüyüş; jogging; klasik müzik; klasik & pop-dans; pul-para-vapur jetonu, vb.; estetik görüş & sanat yaratıları değerlendirmesi (Connoisseurship); İnsan & Aile Danışmanlığı (human & family adviser); şiir; doğa-seyahattir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

İÇİNDEKİLER

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Sayfa

İÇİNDEKİLER V
VITA 3
GİRİŞ-ÖNSÖZ 18
A. Yazılı BASIN YAYIN İLETİŞİM
I. EDEBİ GAZETECİLİK 40
II. GELECEKTE GAZETE 41
III. BASIN YAYIN NEREYE KADAR 42
IV. GAZETECİLİK; SİYASET; POLİTİKA 45
Yeni bir Sentez
- Gazetecinin Uydurmaması;
Yüksek Kültürel ve Mesleki Standartlar-
V. Yazılı, Sözlü, Görüntülü GAZETECİ Yaklaşımları 48
VI. PROUST: ENTELLEKTÜELLİK ; 54
Edebi İletişim (Literary Media):
Yaratıcılık;
Sanat;
Yazarlık.
VII. NABOKOV: 61
Azarlayan;
Eleştiren;
Uyaran, YAZAR
VIII. FELSEFİ İLETİŞİM: 65
Sartre
IX. SUMMER for JOEY 81
X. GAZETECİLİK 82
Haberleşme-Basın-İletişim-PR
İş Bulmak
XI. GAZETECİLİK: Teori ve Deneyimler 84
İlk Gazeteler

XII. YAZINBİLİM ve GAZETE, KİTAP, KÜLTÜR 91
XIII. BASIN 94
Ticaret
Reklam
Haklar
XIV. GAZETECİLER 98
Özgürlük
Devinimler
Ticari Çıkarlar
İç Çatışmalar
XV. BASIN 106
Ülkelerin Gelişmesi
Demokrasi
XVI. GAZETECİLİĞİ Yaygınlaştırmaya 112
Çalışanlar
XVII. GAZETECİLER 120
Gelişimler
Politika; Siyaset
XVIII. İLETİŞİM 125
Savaş Fotoğraf Haber Kitap Okuyabilmek
XIX PULITZER 136
Yeni Gazetecilik
XX. SARI BASIN 140
XXI. Düzeysiz Basın 145
Ülke İçin Zararları
XXII Gece Gündüz 148
Çalışkan Gazeteci
XXIII. Kasabalara doğru Gazete 153
XXIV. İLETİŞİM 155
Dünya Savaşları
XXV. Gösterişli Yıllar 161
XXVI. Nasıl Basın Özgürlüğü 163

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

B. Sözlü, Görüntülü BASIN YAYIN İLETİŞİM
I. İLETİŞİM TEORİLERİ: 165
TELEVİZYON KÜLTÜRÜ
II. TELEVİZYON: 170
Yalnızlık; Boş zaman; Kaçış
III. Amerikada Sinemanın Doğuşundan Günümüz Sinemasına 173
IV. Medya: 193
TV-Sinema: Yazım; Yönetim:
Lawrence Kasdan
Üniversite-İş Hayatı
V. Sinema ve Godard; 196
Cinema-Verité;
New Wave
VI. TV: Yeni MEDYA Ortamında 198
Seyirci DAVRANIŞI
VII Andy WARHOL: 200
"Bir gün... herkes dünya çapında
Meşhur olacaktır... 15 dakikalığına..."
VIII. Doğa; Çevre; 203
Doğa'ya Hücum;
Çevre Bunalımı
IX. Karşılaştırmalı Kültürler Medyası: 207
Değerler;
Düşünler;
Kültür Alışverişi;
Reklâm;
Uzay ve İnsan davranışı;
TV: Elektronik Kitle İletişim;
Holywood; Sinema ve Roman ve TV.
X. Bilimsel ve Toplumsal Etkileriyle 233
FİLM ÇALIŞMALARI

XI. JOYCE Film'de 237
CHAPLIN de Basılı Sayfada
ABSURD duracaklardır
XII. Gazete 239
Radyo
Televizyon
XIII. Medya 242
Sanatçı
Eğitim
TV
XIV. Sinema ve 245
Yazarlar.
XV. Kültür, ... 248
İnsan,
Siyaset ve
Teknoloji
XVI. İLETİŞİM-BİLGİ ÇAĞI 250
BİBLİYOĞRAFYA 280

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

DOÇ.DR. GÜNER ÖZTUNA

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

gazeteler TV Sinema basın yayın kitle iletişim medya bilimleri

THE JOHNS HOPKINS UNIVERSITY HOME WOOD CAMPUS

written oral visual communication media studies

yazılı sözlü görantülü basın yayın iletişim bilimleri

COLUMBIA UNIVERSIY NEW YORK BROADWAY 116th STREET

newspapers TV cinema film press publication mass media

Her yerde sen her şeyde sen bilmem ki nasıl söylesem her yerde iletişim her şeyde iletişimde açmazlar çabalar portreler uluslararası iletişim ilişkileri mass communication media bilim ahlâk ethics kültür davranış okumak Sagan Thrilling Güner Pulitzer Fry Emery Bigaby Wharton Joyce Wellek Beard insan toplum danışmanı advising insan faktörü Ahmet Mithat Efendi intercultural studies üniversite gazete sahipleri sinema geçtikleri deneyimler Bilgi iletişim çağı gazeteciler TV İletişimciler Avrupa Amerika Türkiye

ILETIŞIM BILIMLERI: Communication; Media Studies

" Bu gün sana bir tepeden baktım ey güzel, ey aziz; İstanbul..."

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

New York'dan Broadway'den
Riverside Drive'dan Baltimore'a
Homewood Campus'dan
Tuna'dan Başkent'den
Erenköy, Çadırlıköşk'den

Sultanahmet'den Göztepe'ye
Harbiye'den Nişantaşı'ndan Haydarpaşa'ya
Altunizâde'den Bağlarbaşı'ndan Hisara
Tarabya'ya
Acıbadem'den Kartal'dan Bahçeli'ye
Beyazıt'dan Boğaziçi'ne

Doğal, estetik, bilimsel, kültürel, sanatsal, yaratıcı atmosferlerde
Devinim, okumak, düşünmek, yazmaya çalışmak, iletmek...

"Dünyanın ve sınırsız zamanın, karşılıklı saygı-sevgiyi ve değeri bilen kişilikleri ve aşamalarında saygı-sevgiye değen insanlarına" "Forever to those people of the world and unlimited time who are worthy of love and respect in their fine selves and in their achievements";[1]

zamanlarından, kişilik varlıklarından, nüans, düşün, diyaloglarından, tutarlı frekanslarından etkilendiğim, yararlandığım, iyi gelen kişilere;

Atalarıma: İmparatorlukda, Cumhuriyette, Tuna'da Burada, kadın, erkek, çok okuyan, üstün, yüksek, Âli, ulema, yardımsever, hak yemeyen, Âlim, insanî ... Kalbimizde yaşayan babam **M. Fehmi Öztuna**'ya; Kitabımı okuyanlara; annem **Arife Öztuna Hanımefendi**ye ve kardeşim **Ülkü İnce**'ye;

5-6 yıldır hattâ daha fazla üzerinde çalıştığım bu kitabımı basılmak üzere teslim etmemi hızlandırmış olan tavırlarında dürüst; bilimsel meslekdaşlarıma,

Doç.Dr. Güner Öztuna
Çadırlıköşk, Erenköy, İstanbul, Nisan 1992.

---

[1] Doç.Dr. Güner Öztuna, **Writing Seminar Studies** (The Johns Hopkins University, Eisenhower Library, Homewood Campus, Baltimore), s.3.

VITA

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Doç.Dr. Güner Öztuna, Columbia Üniversitesi, N.Y., Lisans (B.A.); The Johns Hopkins Üniversitesi, Master (M.A.); Ankara Üniversitesi, Doktora (Ph.D.) mezunudur.

Üniversite düzeyinde ülkesinde sahasında öğretim üyesi olarak görev yapagelmektedir. (Yurt dışında öğrenciliğinde Western College'da öğretim elemanlığı yapmıştır).

Sahası ve Çalışmaları:

Basın Yayın;

Kitle İletişim (Mass Media; Communication);

TV-Sinema;

İnsan Bilim (Human Sciences);

Karşılaştırmalı Kültür & Yazınbilim (Comparative Cultures & Literature);

Uluslararası Kültürel İlişkiler (International Cultural Relations);

PR-Hİ;

Çevre-İnsan-Toplum-Kültür, vb.

Gayesi:

Bilimsel çalışmalarım, araştırmalarım ve derslerimde ve kitaplarımda her zaman bahsettiğim, bize öğrettikleri gibi, kişiler ve toplum, özellikle öğrencilerimiz ve öğretim elemanlarımız,

Önemli düşünürleri, yazarları dikkatle okuyup; iyi okuyup (close-reading),

Kafa gelişmesine varmadan (mind-expansion),

Yani, hümaniter bilimlerde, gerçek kültürel, toplumsal, entellektüel kişilik geliştirmeden ve gerçek eğitim ve birikimleri olmadan,

Doğrudan, sadece, meselâ Sinema-TV gibi yaratıcı sanatlarda ve Basın Yayın alanında bir düzeye gelinemiyeceğini vurgulamaktayım.

Ülkemizde, basın, sinema, televizyon'da belli, üstün, uluslararası, iyi düzeylere gelinememesinin, ilerleme kaydedilememesinin nedeni, kültür birikimi; kafa gelişmesi olmadan, piyasada (TV; sinema; gazete gibi) ve üniversitelerde, sadece-doğrudan bu alanlarda şimdiye kadar ülkemizde üretilmiş ürünlerin incelenmesidir. (öyle ki, üstelik her gün TV'de

birbirlerine övgüler yağdırmaktadırlar! Ve üstelik basın, sinema-tiyatro, televizyon'daki bu kişilerin eleştiriye hiç tahammülleri yoktur.)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Toplumda insan unsuru (human factor) gelişirse, kültürel düzey ve değer yargıları da ileri düzeye gelebilir.

Sahasında yıllar içinde, yetişmişliği gereği, vermekte olduğu lisans ve lisanüstü dersler; araştırmalar (research):

Yazılı, Sözlü, Görüntülü, Basın Yayın İletişim; Medya Bilimleri;

İnsan Bilim (Human Sciences);

Basın Yayın ve Kültür;

Sinema,TV: Geleneksel Sanatların Çağdaş Yorumu;
(Traditional Arts & Cinema-TV; Metamorphosis);

Yorumlarıyla Dünya Basın-Yayını; Kitle İletişim;
(Journalism; interpretations; Mass Media);

Tiyatro-Sinema-TV Teorileri;

Human Resources Management & Oral Interpretation;

TV-Film Etkileri;

Contemporary, Comparative, Socio-Cultural & Literary Approach;

Düşünce, Davranışlar ve Sanat Teorisi;
(Theory of Thought & Manners & Art);

Kişilik; Kültür ve Bilim;
(Culture & Personality & Academic Approach);

Basın Yayın Gelişim ve Tarihi;

H.I. ve İletişim;

Makâle, Gazete, Kitap okuma, yorumlama, inceleme;

İletişimde İnsan Unsuru (Human Factor), Kültür ve Bilim;

Sözlü İletişim; Sesli Yorum (Oral Interpretation;
(Oral Communication);

Tekstlerden Sinema-TV'ye;

Karşılaştırmalı (Comparative) Basın, İletişim ve Bilim;

Büyük Düşünürler ve Medya;

Kitle Kültürü (Popular Culture);

İletişim ve Sanat-Estetik Değerlendirmesi;
(Introduction to Connoisseurship;
Art Appreciation);

Halkla İlişkiler: Bilim; Kültür; Tanıtım; Turizm; İnsan Unsuru;
Bilgi, Teknoloji ve Gelecek (Technology, Knowledge & the Future, e.g. **Contact**, Carl Sagan);

Yaratıcı Yazarlar Semineri (Creative Writing Seminars);

Modern Yazarlar ve Medya;

TV-Sinema-Tiyatro;

Romandan Sinemaya: Metamorfoz;

Organizational Behavior & Culture & Communication;
(Kurumsal Davranış & İletişim);

Atatürk ve Hümaniter Bilimler Çalışmaları;
(İnsan-Kültür-Toplum Yaklaşımı; Nutuk ve Yabancı Yazarlar.);

Bilgi Çağı, Bilim ve İletişim (Mass Communication);

Amerikan Kültür ve Edebiyatı & Kitle İletişim;
(American Studies & Mass Media; Comparative Literature & Culture);

Medya, Teknoloji ve Uluslararası İletişim;

Uluslararası Kültürel İlişkiler;
(International Cultural Relations; Cross Cultural Studies);

Düşünce Tarihi; Uygarlık;

(History of Ideas; History of Culture (JHU));

Çevre; Doğa'nın Kalıcılığı; Dengesi;
(Stability of the Environment; Philosophy of the balance of Nature);

Tiyatro ve Kişinin Sözlü İletişimi; Yorumu;
(Drama & Self Oral Interpretation);

İletişim ve Eleştiribilim;
(Media Criticsm);

Dünya Edebiyatı ve Medya;

Turizm; Çevre; Kültür; İnsan Faktörü; İnsan Toplumu;
(Human Society & the Environment & Culture;
Global Environmental Thoughts & Manners.);

Kitle İletişim ve Bilim;

Avrupa Kültür ve Edebiyatı & Kitle İletişim;
(Continental Studies; Comparative Literature & Culture);

Edebi Gazetecilik (Literary Journalism);

Basın Yayın Kültür (Davranış) ve Bilim;

Karşılaştırmalı Kültür & Edebiyatbilim & Dünya & Kitle İletişim; (Comparative Cultures & Human Sciences & Literature & Globe & Massa Media);

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İnsan Kaynakları ve İletişim (Human Resources Management & Communications);

İletişim: Dünya-Uydu-Yayın;

Bilim ve İletişim Teorisi Temelleri; Kitle İletişim Kuramları); (Foundations of Media Theory; Theory of Knowledge);

Uluslararası İletişim ve Kültür;

Kültür ve Sanat Felsefesi;

Batı Kültür ve Edebi İletişimi;

İnsan Bilim ve Medya; İnsan Bilim ve İletişimi; (Human Sciences & Media & Human Communications);

Davranışlar, Kültür, İletişim; (Manners, Culture, Communication);

Klasik Düşünürler; Yazarlar;

Kültür ve Teknoloji (Culture & Technology);

Bilim ve Yaratıcı Düşünce (insan unsuru; çok okuma; (Kafa gelişmesi; human factor; close-reading; mind-expansion);

İletişim (medya) ve Kültür;

Uluslararası Kültür-Bilim-Davranış Düzeyleri: İnsan Unsuru;

Yazından Sinema-TV'ye; Film ve Yazar; (Film & Fiction)

Yönetiminde devam eden ve biten bazı yüksek lisans ve doktora tezleri:

TV Kavramı ve Niteliği ve Türkiye İncelemesi;

Günümüz ABD Basınında Reklamcılık ve Toplum: Konunun Türkiye İrdelemesi;

Yazar-Sinema-TV;

TRT ile İlgili Kamuoyu;

Marmara Üniversitesi'nin Kökleri; Gelişme; Etkenler;

Radyo'dan TV'ye;

Kitle İletişim Araçları Etkinliği: 1987 Milletvekili Seçimlerinde Uyarlamalar;

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kitle İletişim Araçlarının Uluslararası Kültürlere Etkisi.

Sahasında katıldığı bazı çalışma, araştırma, seminer ve kongreler şunlardır:

Kansas Üniversitesi, Lawrence;

Miami Üniversitesi, Oxford, Ohio;

Salzburg, "Yaratıcı Sanatlar ve Çağdaş Toplum" Semineri - "Creative Arts & Contemporary Society" ;

I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Yazman'ı, İstanbul;

Eski Türk Evleri Kongresi, İstanbul;

TBMM Milli Saraylar Sempozyumu, İstanbul;

'Atatürk Filmi' Sempozyumu, İstanbul;

Avrupa Topluluğu Etüdleri Türk Üniversite Birliği, (Turkish University Association for European Community Studies) I. Türkiye Sempozyumu'nda tebliğ: 'İnsan Unsuru ve Uluslararası Kültür Düzeyleri', İstanbul, 1989;

Rumeli; Balkan Türkleri Sempozyumu, İstanbul ;

World Economic Forum, National Meeting on Turkey, Sections: Communications & Tourism, İstanbul;

Uluslararası Basın Enstitüsü Sempozyumu, İstanbul; (International Press Institute)

Tuna Caddesi 1 - D Yenişehir Ankara •

Sayı: 983/0158 Ank; 20 / 4 / 1983

Sayın Dr. Güner ÖZTUNA,

"ÖNEMLİ ADAM" konulu oyun tartışmasında **konuşmacı** olarak sunduğunuz önemli katkılarınız nedeniyle kurum ve şahsım adına teşekkürlerimizi iletir, saygılar sunarım.

Sanat Kurumu
Sanat Başkanı

FEPR

Foundation For Environmental Protection And Research Summer School On Ecology

29th June -5th July 1992

15th June 1992

Dear Doç.Dr. G. ÖZTUNA

1 am very pleased to inform you that your lecture has been accepted by the organizing committee of the Summer School on Ecology. We are looking forward to seeing you in İzmir.

Yours sincerely.

Prof.Dr. Z. Ayvaz
Director of the Organizing Committee

3rd July 1992

10.00 Doç.Dr. Güner Öztuna (Marmara University),
Nature, Environment and Mass Media

Aldığı bazı ödül, burs ve üyelikleri:

Altrusa "Award of Excellent Scholarship"; "Üstün Bilim Ödülü";

İstanbul ve Londra İngiliz Kültürel Mübadele Komisyonu ve BBC yazın ödülleri;

State Department, Fulbright Bursu;

The Johns Hopkins University, Akademik Üstünlük Bursu,

2. sömester;

Miami Üniversitesi, Sigma Kappa Üyeliği, Oxford, Ohio;

Columbia Üniversitesi, "Yazarlar Klubü" "Writers' Club" üyeliği;

Columbia Üniversitesi, "Annual Art Exibit" 'e seçilme.

Columbia Üniversitesi , "Orange Spot";

Columbia Üniversitesi, Mezunlar Cemiyeti;

Columbia Üniversitesi, "Film Society" üyeliği;

The Johns Hopkins Üniversitesi, "History of Ideas" üyesi;

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

The Johns Hopkins Üniversitesi, "History of Ideas" üyesi;

The Johns Hopkins Üniversitesi, "Cinema Studies" üyesi;

International House, N.Y., "Humanities & Film Studies" üyesi;

TBMM Kütüphanesi Üyesi, Ankara.

İlk yayını 9 yaşında iken, "Çocuk Alemi" dergisinde bir şiirinin basılmasıyla gerçekleşmiştir.

Yurt içi ve Yurt dışı basınında ve üniversitelerinde, humaniter bilimler; basın-yayın; sinema-TV; Kitle İletişim bilim ve sanat dallarında, bilimsel araştırmaları ve yaratıcı eserleri, kitapları yayınlanagelmektedir.

Kültür Bakanlığı yayınları arasında basılmış olan **Kendi Evinde Misafir (Craig's Wife,** George Kelly) adlı oyunun, Devlet Tiyatroları; Sinema; veya Televizyona uyarlanma çalışma ve projeleri vardır.

Mezun olduğu üniversitelerde, dünya çapında ünlü yaratıcı ve bilimsel kişilerin eserlerini kendilerinden dinlemek; sahneye veya sinemaya uyarlanmış eserlerini, orada sahnede yaptıkları yorumlarından hemen sonra seyretmek ve beraber çalışmak fırsatı bulmuştur. Arthur Miller; Pearl Buch; Edward Albee; John Cheever; Alfred Kazin; Jacques Barzun: Ezra Pound ile ünlü Bolingen Ödülünü paylaşmış olan Leonie Adams (CU); Babotte Doutch (CU); Prof.Dr. Lionell Trilling (CU); Prof.Dr. Richard A. Macksey (JHU).

Üniversite bilim atmosferi çevresinde, bilim, kültür varlıklarından; ilim irfanından; zamanından; yorumlarından; kitaplarından yararlanagelmekte olduğu değerli Türk akademisyenlerine; yaratıcı kişilerine, "bana bir kelime öğretenin kölesi olurum" sözleriyle herzaman için saygılarıyla teşekkür ederken, sanat ve bilimde, akademik ve yaratıcı çalışmalarına devam etmektedir.

Doç.Dr. Güner Öztuna için, Prof.Dr. Richard A. Macksey (Johns Hopkins Ü.) ve Prof. Emiritus Lyle Glazier'ın (State University of NY) ve Prof.Dr. William A. Owens (Columbia University) ve Prof.Dr. Âlim Şerif Onaran (Marmara Üniversitesi) ve Prof.Dr. Cevat Çapan (Mimar Sinan Üniversitesi), vb.'nın bazı değerlendirmeleri:

Professor Richard A. Macksey: "... Shedemonstrated a genuine sensitivity for literary texts, the stamina of a scholar, and critical integrity in her essays and oral presentations.

... She was an alert and articulate member of our seminar discussions and showed the marks of a gifted scholar...";

ve **Professor Dr. Emeritus L. Glazier:**

"... She is not the common... unimaginative research analyst: she is better than that - a poet-scholar of the kind Emerson had in mind when in *An American Scholar* he drew a distinction between 'The Thinker' and 'Man Thinking.' Her work shows the intuitive awareness of a poet... Her first chapters... contain the kind of informative insights one expects to find from a specialist in research. In addition to this, she has added a remarkable chapter.. which carries beyond the usual terrain of pedestrian scholarship. In a perceptive intuitive style-somewhat loosely organized, as poetry is organized-she shares with the reader her unusual insights...

She... with the instinct of a poet... carries the reader closer to the heart of the works than could be achieved by plot summaries or summaries of social and historical comment, it is unusual to find a doctoral candidate with a genuine understanding of the creative process."

.....

State University of New York at Buffalo

Prof.Dr. Emerius Lyle Glazier

FACULTY OF ARTS AND LETTERS

R D 2

Bennington, Vt. 05201

Dear Güner,

Cascades of fireworks to celebrate your achievement!!!

How proud I am of you.

..... and have just reread it, and I must say it is one piece of writing I am very set up about.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Your thesis is so much better than....'s book

She gave me a copy of it when I was there last February, and I dropped it into the hotel wastebasket. Badly written and empty; full of spacefilling quotations.

.... University, in my opinion, is also turning out some very bad doctorates. I understand that hers has gone through... she gave me a few pages she had written absolutely unreadable. No sentence even made sense. I gave it back to her and told her so and never saw anything more from her, but I understand that she is now Dr. ...., with a great volume of meaningless nonsense stashed away.

.... wrote a decent thesis on ...., but I heard that ....'s is a fright... of course, probably... wrote a good one..... And ..... from ....., okay.

You're lucky to have got yours at Ankara U, whose reputation is solid.

RD 2

Bennington Vt. 05201

Dear Güner,

You can be deservedly proud of your book, and for my part,

it is flattering to find myself quoted for that heartfelt endorsement of your .....

One fine thing about the book is your being able to break through the formalities of academic scholarship to include poetic insights through your poems in the dedication "Forever to those people of the world and unlimited time who are worthy of love and respect in their fine selves and in their achievements." Your poem to Picasso fits in just right, and on page XII you are very kind to -mention me in the paragraph with I. Şahinbaş and Necla Aytur-- good company: I like to have my months in Ankara crowned with this evidence of my having left an impression.

. . . . . .

I remember still the glow of pleasure as I read the introductory chapters and then came on that remarkable analysis of Symbolic Language. With the voice of a poet you plumbed to the depth of that fusion of style and meaning without which literature or communication is an

empty shell. I have read a good many doctoral & doçentship candidates' theses but never one that moved me more.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

You are very kind to send me the book. I shall prize it among the most cherished in my library.

And now, since this is conversation between poets, I must take advantage of the opportunity to enclose one of my most recent poems, a poem about the one-room school I went to when I was a boy.

Yours in creative scholarship &
creative friendship,

Prof.Dr. Emeritus Lyle Glazier

Ve gene **Prof.Dr. Alim Şerif Onaran** (Marmara Üniversitesi): "İnsan Bilimleri; İletişim; Edebiyat; Tiyatro ve Sinema iç içe konulardır; Sinema-TV konusunda ders verebilmek için mutlaka bu disiplinlerin kavranılması gerekir. Doç.Dr. Güner Öztuna da hümaniter bilimler ve temaşa türleri arasında köprü kurmaktadır. Sinemanın bir san'at ve bilim kolu olması açısından hareket ederek film ve kültür arasındaki ilişkilere temas etmektedir. Belirttiği bibliyografyalar, belirli kaynaklardan yararlanarak bir hedef tayin ettikten sonra sinemayı global olarak vurgulamadaki becerisini belirtmektedir. Yazarlar ve eserleri üzerine derinlemesine incelemeler yapar. Kaleme aldığı ve kültürel ve bilimsel bakımdan birbiriyle ilişkili bulunan alanlardaki bütün bu inceleme ve makalelerde konulara tam bir egemenlikle başarılı çalışmalar yapmış olduğu görüldü. Yazarlara ait eserleri incelediği ve ondan sonra bir terkibe vardığı ve genelden tikele, tikelden genele giderek, terkipçi ve çözümleyici alanda bilimsel yeterlikler gösterdiği müşahade edilmektedir.."

Ve **Prof.Dr. Cevat Çapan** (Mimar Sinan Üniversitesi): "..Doç.Dr. Güner Öztuna'nın şiirden romana, sinemadan siyasal bilime uzanan oldukça geniş ilgi alanı kendisinin İletişim; Hümaniter; Görsel Bilimlerde değişik konularda büyük bir rahatlıkla araştırma yapabildiğini göstermektedir. Türkçede olduğu gibi İngilizcede de aynı rahatlıkla yayın yapabilmesi kendisinin çalışma alanındaki üstün yanlarından biri sayılabilir. Doç.Dr. Güner Öztuna'nın yayınlarından da anlaşılacağı gibi kendisi uzmanlık alanında iyi yetişmiş, başarılı çalışmaları olan bir bilim insanıdır.

Doç.Dr. Öztuna'nın Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki yüksek öğretim kurularında başarılı bir öğrenim görerek kendisini akademik alanda yararlı kılacak biçimde yetiştirmiş, İletişim; Sinema-TV; Hümaniter Bilimler dalında çeşitli konularda Türkçe ve İngilizce yayınlarıyla yeteneğini ve çalışkanlığını kanıtlamış bir eleman olduğunu saptadım".

Ve **Prof.Dr. William A. Owens** (Columbia University):

"Dear Güner,

What a pleasure to receive your letter and especially when I could hold your book in my hand. What a demonstration of English and Turkish scholarship. I have read much of the English and found it impeccable. You have worked diligently since the time you were in my classes.

At the moment I am writing a short book about Grant Wood, the American Regionalist Painter. I will send more as I go along. In the mean time, keep up your work. With faith and admiration."

William A. Owens

Prof.Dr. WILLIAM A. OWENS
... Boulevard, ... New York 10960

Dr. Güner Öztuna
Ahmet Râsim Sk.
22... Çankaya, Ankara
Turkey

Dear Güner:

I am glad to see that you have the title of "Doçent". I know that you ware a serious and hardworking student. I congratulate you on your success.

I retired from Columbia University. Since then I have been quite busy lecturing and writing and working in my garden. It is a pleasant life indeed, but quite busy.

My best wishes as always.

W.A. Owens

Ve, Altrusa International Foundation[2],

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

"Award of Excelent scholarship" "Üstün bilimsellik ödülü":

Altrusa International Foundation, Inc.

Miss Güner öztuna
3434 University Place
Baltimore 18,
Maryland

Dear Miss Öztuna:

The International chairman of Grants-in-Aid has informed us that you have been awarded an Altrusa grant:

in full.

Altrusa is happy to be able to assist you in the continuation of your studies. **Your record as presented to us is splendid.**

Ve, **Young Publications**; New Books, Virginia:[3]

"Dear Writer Güner Öztuna,

Your poems, "Incidents", "Life in Libraries", "Van Gogh at Columbia", "Question" have been selected to appear along with other outstanding contributions in our forthcoming antholoy titled TIMELESS TREASURES. It is our opinion that these poems are of exceptional literary merit and deserve to take their place in the libraries of the world, where they may be read and reflected upon by contemporaries as well as generations yet unborn.

All poems used in in this book will be coprighted for the author's protection, but will remain the property of the author, and may be republished at any time and in any medium.The address of each contributor will be kept on file and made available to any publishers, agencies, or others who wish to contact him in regard to further promotion of his work.

[2] Doç.Dr. Güner Öztuna, "Award of Excellent Scholarship", Altrusa International Foundation.
[3] Doç.Dr. Güner Öztuna. **Young Publications** (Virginja: New Books)

This anthology will be permanently bound in hard covers, and will be circulated throughout the United States and Canada. It will be sold to school, public, and church libraries, as well as private individuals. Sales will be promoted through book stores, news stands, department stores, and national mail order advertising.

Complimentary copies will be presented to reviewers, columnists, book clubs, celebrities, literary organizations, and many others who are in position to call public attention to this volume.

In closing, may we express our sincere gratitude for your contribution to the book.

Yours very truly,

Jeanne Hollyfield
Associate Editor

"Bir Columbia ve bir Johns Hopkins bilim-kültür birikiminden sonra ve oradaki imkânlar düşünülünce, nasıl, ne demeye döndünüz, biz olsak gelmezdik" sorusunu, "ülkemiz diye geldim" diye espriyle yanıtlayarak, ülke dışına beyin göçüne (Brain-Drain) sürüklenmemiş, ülkesinde okuyup, yazıp, düşün yürütüp, eğitim, öğretim, araştırmalar yapmaya çalışarak çaba göstermeye uğraşagelmektedir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

"Düşünmeden öğrenmek zaman kaybıdır;
Öğrenmeden düşünmek çok tehlikelidir"

Konfüçyüs

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yazılı sözlü görüntülü
written oral visual

BASIN
YAYIN
İLETİŞİM BİLİMLERİ
Communication;
MEDIA STUDIES

Research	D	Bilimsel Araştırma
Lecture Notes	ü	Ders Notları
Media Studies	ş	Medya Çalışmaları
Mass Media	ü	Kitle İletişim
Communications	n	İletişim Bilimleri
Human Sciences	c	İnsan Bilimleri
Close-reading; Studying	e	Çok okumak; Dikkatli okumak
Creativity	l	Yaratıcılık
Mind-expansion	e	Kafa Gelişmesi
Academic Criticism	r	Bilimsel Eleştiri
Interpretation	Ç	Yorum
Human Factor	a	İnsan Unsuru
History of Ideas;	l	Düşünce Tarihi;
Humanities; Civilization	ı	Uygarlık;
Literary Approach;	ş	Yazın Bilim;
Philosophy	m	Felsefe
Comparative Cultures;	a	Karşılaştırmalı Kültürler;
Great Thinkers	l	Büyük Düşünürler
Journalism	a	Gazetecilik
Observation	r	Gözlem
Western Culture & Literature & Mass Media		Batı Kültür ve Edebiyatı ve Kitle İletişim
Globe		Dünya
TV- Cinema-Theatre		TV-Sinema-Tiyatro
Press & Publication		Basın Yayın
Intellectuality		Yüksek zeka; Çok okumuşluk
Visual Arts		Görsel Sanatlar
Socio-cultural & Literary Approach		Sosyo-Kültürel&Edebi Yaklaşım
Mode		Görüş-Yaklaşım
Traditional Arts		Geleneksel Sanatlar
Human Society-Culture-Environment		İnsan Toplumu-Kültür-Çevre
Philosophy of the balance of Nature		Doğanın Dengesi Felsefesi
PR; Tanıtım; Tourism		H.İ.; Tanıtım; Turizm
Art Appreciation		Sanat Değerlendirmesi
Interdisciplinary Approaches		Disiplinlerarası Çalışmalar
Multidisciplinary Approaches		Çok disiplinli Çalışmalar

Humanity; Thoughts; Manners. İnsanlık; Düşünceler; Davranışlar.

BİLİMSEL ARAŞTIRMA; DERS NOTLARI; RESEARCH; LECTURE NOTES

GİRİŞ - ÖNSÖZ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bilimsel çalışmalar (research), analiz, sentez, eleştiribilim (criticism), en zor, en önemli çalışmaları kapsar.

Düşün dünyasına, kitle iletişime, toplum bilime, gazetecilik, TV-Sinema, PR-tanıtım, reklâm, turizm vb.'ya girebilmek, bu konulardayım deyebilmek için İnsan Bilim (human sciences); Yazın Bilim; Büyük düşünürler altyapısı gerekir.

Yani her zaman söylediğim gibi, düşün dünyasında büyük düşünürlerden kitaplar devirmiş olmak, duvarlar; kütüphaneler dolusu kitapları, dikkatli okuma (close reading)[4] ile okumuş olmak, yani kültür, İnsan Bilim birikimine, kafa gelişmesine (mind expansion)[4] varmış olmak gerekir.

MEDYALAR; İNSANLIK DEĞERLERİ; İYİ VATANDAŞ; İYİ TOPLUM; ÜNİVERSİTE; KÜLTÜR, DAVRANIŞ derken,

"... İlim kendin bilmektir.
... sen kendin bilmezsen,
bu ne okumaktır...",[5]

Üniversite kalitesi; Üniversite kavramı:

Kütüphanelerdeki kitap sayısı;

Öğretim üyelerinin temeli (background);
(bu üniversite rehberinde belirtilir, tek tek)

Öğrencinin çalışkanlığı;

(öğrenciye her zaman çok çalışın denir, çok yorulmayın, sıkılmayın değil. İstemezse gelmez. Üniversite şart değil, ama zordur, zor tutulmalıdır. Hiç bir zaman şu aşamaya da gir, bu programa da gir denmez, çok eğilimi, çalışma azmi olanlar bazı barajlardan sonra alınabilir.);

---

[4] Doç.Dr. Güner Öztuna, **Çağdaş Karşılaştırmalı Kültür, Toplum, Yazınbilim & Medya Araştırmaları; Contemporary Comparative Socio-Cultural, Literary & Media Research,** (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları: 518, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1982) s. VII.

[5] Bakan, Rektör Prof.Dr. Orhan Oğuz. Sultanahmet konuşmalarından.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Öğrencinin yetenekleri;

Ailesinin insan unsuru yapısı;

Aileden aldığı terbiye;

Merkezi sınavdan başka, alırken ve mezun ederken yüksek standarlar aranması;

Akademik; bilimsel olgunluk, mükemmelliğin vurgulanması, vb.

Bütün bunlar her bilimde, yapacağı iletişim ve katkılarda şarttır. Yoksa hücre yığını gibi dolaşan insanlar ve mezunlar ülkenin düzeyine katkıda bulunacak nitelikleri taşıyamazlar.

Prof.Dr. A. Sait Sevgener üniversite kalitesi üzerinde dururken:[6]

"... Dünyadaki mezunlar arasında nitelik rekabeti...

Bütün gelişmelere paralel bir üniversite...

Eğitim ve öğretimde yaratıcı düşünce yapısı...

İletişim düzeyi... Kişinin bilgiyi toplama, entegre etme ve kullanma yetenekleri...

Uluslararası düzeyde üniversite...

Araştırma (research) ağırlıklı... Ülkenin kültür mirasının korunmasına yönelik çalışmalar (Japonya'da yapıldığı gibi ve Singapur'da da gördüğü gibi...

Nitelikli, nicelikli kütüphane... Kalite kavramı..." demektedir.

Ayrıca, Prof.Dr. Feridun Yenisey de kalite ve yüksek standartlar üzerinde durmuştur.[7]

---

[6] Prof.Dr. A. Sait Sevgener. M. Sesi, Ocak 1993, s.8, s. 87.

[7] Prof.Dr. Feridun Yenisey. Nişantaşı konuşmalarından.

Bilimsel çalışmalarım, kitaplarım, basım hazırlıklarım, profesörlüğümü soran, ilgilenen, destekleyen, arayan, değeli, sayın, insani, kimi de bilimsel kibarlık ve beyefendilik tavırları taşıyan bir çok kişinin onaylayan yaklaşımlarının farkındayım; biliyorum.

Ve de, iş-güçlerinin arasında Haydarpaşa dev yüzyıllık etkili mimarisinde, pencereden asırlık ağaçların göründüğü mekânlarda, kendi işimi takdim etmeme sabah sabah vakit ayıran ve bir kahvesini içtiklerime teşekkürlerle.[8]

Çünkü, insani iletişimde, "bir kahvenin kırk yıl hatırı vardır".

Yâni maksat kahve çay değil tabii. Yoksa yemek içmek, yedirmek içirmek önemli değil. İlgi, düşünce, kişiye ya da kişilere ayrılabilen vakit önemlidir, Jest iletişimi, espri iletişimidir.

Yer içer geçer. Hatta dokunur bile, şair, halk iletişimi olarak koymuş:

"Yiyin efendiler yiyin
Aksırıncaya tıksırıncaya kadar yiyin..."

Kitabının provaları her eline geçtiğinde, kelimeler; paragraflar; sayfalar; bölümler ekleyip çıkarmaya, günlerce, aylarca, yıllarca yatkın olan bizler karşısında, mürettiplerin;

basımcıların;

dizgicilerin;

bilgisayarcıların

zenaatı takdir edilmelidir. Bak hâla gece gündüz kapandım I. provasını bu kitabımın geri götüremedim bir aydır. Marmara Üniversitesi Göztepe Kampüsü Teknik Eğitim Fakültesine.

Kitaplarımın her yeni baskısında, yeniden teşekkür edeceğim; isimlerinden söz edeceğim kişiler çoğalıyor.

---

[8] Prof.Dr. Ateş Varan, Rektör Yr.; Dekanı: Göztepe, Sultanahmet, Haydarpaşa, Nişantaşı.

Akademik anlamda uluslararası kullandığımız araştırma; yeniden arama, analiz-sentez, yorum yapma, inceleme, tarama, okuma (close-reading), **RESEARCH**, araştırma yapmada; bilim kitapları yazmada; bilim yapmadaki yaklaşımdır:

Yıllar yılı, zorunlu olarak, devamlı, kitap rafları, kütüphaneler dolusu okunanlar, tekstler, alınan notlar, yararlanmalar, düşünceler, aktarmalar, görüşmeler, yazılanlar, bilimsel, kültürel, sanatsal yorumlamalar, ders notları, uyarlamalar, yansıtmalar, devamlı öğrenmelerle (We're eternal students), kafa gelişmesine (mind-expansion) ulaşıldıkta.

Zekâ, yetenek üstüne, çalışkanlık gerek.

James Thurber'i okuyorum odamda Nişantaşı'nda geçen gün, "4 yaşında bütün cümleler konuşabiliyordum" diyor. Ben de. Hatta annem Arife Öztuna her zaman şaka geçer: "Niye, Güner, birden bütün bütün cümlelerle konuşuverdi daha 4 yaşında, çocuk gibi konuşup bizi güldürse ya", demiş olduğunu söyler.

5,5 yaşında okula başlatılıp; 16,5 yaşında orta öğrenimi bitirip; üniversiteyi bitirmek için zor sınavlar ve kriterlerden geçerek kazandığım Fulbright bursum kuvvetli olduğu ve bir iki yıl daha kullanabileceğim halde Yaz Okulu (Summer School) kredileri de alarak sürat yaptım.

Fulbright beni Ohio'nun en eski ve iyi üniversitelerinden Oxford'da Miami Üniversitesine göndermişti. İlk gittiğim gün orayı bana tanıttılar, bütün imkânlarını, kütüphanelerini vb.vb. İlk sorum, "Ben buradan nasıl transfer olabilirim en iyi Üniversitelere, en iyisinde okumak istiyorum", oldu. Tabii biraz bozuldular, ama yolları da gösterdiler:

Miami Üniversitesinde bir yıl okudum. O arada müracaatlarımı yaptım. New York, Columbia Üniversitesine girmeye karar verdim ve şartlarını yerine getirdim: Miami Üniversitesindeki vb. notlarım; ABD ülke çapındaki üniversite giriş sınavı puanım; sözlü görüşmeden geçmek; Columbia Üniversitesinde bir sömester bütün derslerden "A" alıp esas öğrenci oldum.

Tabii yıllar içinde hepsi anlatmakla bitmeyecek bir çok sınav; aşamalar, vb.'dan geçtim. Şimdi sadece en son ülkemizdeki esprili örneklerden birine bakalım:

Bir iki yıl önce bana "C" kategorisinden yabancı dil tazminatı eklendiğini gördüm. Bu ne. Üniversiteyi (lisans) dışarıda okuyanlara devlet böyle takdir etmiş, ancak gidip sınava girip "A" alırsanız düzeltiriz.

Mezun olduğum üniversitelerin gururunu kurtarmadan edemezdim, yıllar yılı sınavlara girmiş ben, gene zahmet edip gidip sınava oturdum, "A" alıp geldim. Bütün herşey bilim için.

Bir yorum da şöyle: "Öyle pırıl pırıl bir zekâya sahip ki, yanlış anlaşılıyor"; "Çağın zekâsı... kendisini en az on yıllar geriden anlayıp; yakalamaya çalışıp; taklidetmeye çabalıyorlar... bir de sanki öyle görünmemeye çalışarak, çaktırmamaya, renk vermemeye..."

Modern insan, değerleri araştırmayı sürdürmelidir: Eğitim; öğretim insanı insan olarak daha akıllı ve daha iyi yapmaya, yardım etmelidir, insanı insan olarak yetiştirmek, düşünür kişi olarak yetiştirmek, gerçek entellektüel olarak yetiştirmek.

Gene, bir daha, her zaman, Mevlânâ ve Proust'a bakalım meselâ:

"Ne kadar
Bilirsen bil
Söylediklerin
Karşıdakinin
Anlayabildiği
Kadardır" Mevlânâ (1207-1273)[9]

"Her okuyucu kafasında ne varsa onu okur" (Each reader reads whatever is in his mind". Proust[10]

---

[9] Mevlâna (1207 - 1273).

[10] Doç.Dr. Güner Öztuna. **İnsan Bilim & İletişim Araştırmaları (Human Sciences & Communications Research** (Ankara: Ankara Universitesi Yayınları), s.27.

"Üniversite ve Ahlâk (Ethics): Esas gereksinim yasa, tüzük, yönetmelik değil. Sadece arsıza arsız, utanmaza utanmaz, hırsıza hırsız demek yeterli. Dik bir omurganın çözemiyeceği sorun yok. Özerklik, özgürlük ve demokrasi ise ondan sonra... "Prof.Dr. Hasan Yazıcı[11]

.....

Doğru ve tarafsız düşünmek gerekir.

Aile fotoğraflarına bakarken Cumhuriyet ve önce ve sonrası, medeni kıyafetler, şapkalar, at binmek, dans, beyaz eldivenler, kolalı gömlekler, enstrüman vb.'da ders almak, kibarlık, görgü, doğa sevgisi vb. görülüyor.

Günümüzde sokaklar gerilemiş görüntüler veriyor, dükkanlar, evler meselâ, dediğim gibi, manzaralarını kapatıyor diye, yeşillikleri, ağaçları kesebilecek derecede insanlarla bürünüyor, vb. Hiç bir ülke böyle konularda ve temiz sade giyinebilmekte meselâ geri gidemez, ileri gider de...

Bunun yanında, meselâ, kendi önemli düşünürlerimizi, doğu ve batıyı okurken de tarafsız; nötr olunabilir. Mevlâna'nın büyük düşünür olduğunu, ağırlıklı batı çalışmaları yapan, dünyanın en önemli düşünür kişilerinden Prof.Dr. Northrop Frye kabul ediveriyor:

university professor

University of Toronto
massey college
4 devonshire place
Toronto 5, ontario
M5S 2E1

airmail
Mrs. Güner Öztuna (Tokay),

Dear Güner,
..... the two books on Mevlana, which
I have been ..... with great pleasure, reading.

Mevlana in English ..... translated a good deal of his epic. A most **tremendous sense of power** came through even in translation.

the very best from us both.
Sincerely,
Prof.Dr. Northrop Frye.

NF: Jw

---

11 Prof.Dr. Hasan yazıcı, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, "Cumhuriyet", 17. Ekim.1992, Bilim Teknik, s.291.

Medeni, uygar olmak, kültür, bilim, insanlık, sanat vb.'yı iyi irdelemek, anlamak, zeki algılama-iletişim, taklit değil yaratıcılık-yorum, yoğun çalışma, akılla gerçeğe bakma, aklın nüanslarını iletmek gerek.

İşte bir çeşit hürriyet, bir biçim, bir parça demokrasi, hiciv, alkış ama hem de uyarı, deşarj: Belki başka taraflarda da ama Nuruosmaniye kapısı civarındaki esnaf, vb., Saltanat arabasında İmparator câmiye giderken hep bir ağızdan avaz avaz ve tekrar tekrar bağırırlarmış; o da sessiz sâkin dinleyerek geçermiş:

Padişahım çok yaşa

Gururlanma Padişahım
Senden büyük Allah var.

Gene, meselâ, bizim, en çok okunan, en ünlü, en sevilen, yazar, gazeteci, edebiyatçılarımızdan Ahmet Mithat Efendi neler çekmiş **gazetesini çıkartmayı** becermek için:[12]

1884'te Tophane'nin Karabaş mahallesinde doğar. Dürüst, sert, efe, eğilmez bir kişiliği vardır.

"Kıran da olsa, kırıl düş
Fakat eğilme sakın!"[13]

Tevfik Fikret

Manifaturacı bir ailenin oğludur, Ahmet Mithat.

Niş Rüstiyesini bitirir. Okur yazar olmanın zorlu yolunda ilerler. Her zaman doğru, çalışkan ve zekidir. Fransızcasını ilerletmek için dersler alır. **Tuna Gazetesi'nde** yazılar yazar.

Mithat Paşa'nın vazgeçemediği bir dost olur. Mithat Paşa Bağdat valisi olunca onunla birlikte gider ve bu arada Sofya'da evlenir.

Tahtakale'de matbaa kurması işadamlığına merakından değil, yazarlık sevdasındandır: Kendisi yazar, kendisi dizer, kendisi basar, kendisi katlar ve kendisi satar gazetelerini.

Ardından, baskılar, zindan deneyimleri gelir.

Matbaasını Asmaaltında Camlı Han'a taşır ve **Devir**'i çıkartır. İlk sayısında kapattırılır gazetesi.

---

[12] Ahmet Mithat Efendi.
[13] Tevfik Fikret.

Bedir ve Dağarcık da aynı akibete uğrar.

Yakalanır, hapsedilir ve Rodos'a sürülür. Burada ünlü romanı Hasan Mellah'ı yazar.

İstanbul'a gönderdiği yazılar küçük kardeşi Mehmet Cevdet'in imzası ile yayınlanmaktadır.

Sürgün cezası bitmiştir. Ama adada kalır (Bodrum Kalebendi Cevat Şakir Kabaağaçlı; Halikarnas Balıkçısı gibi).

Adada Medrese-i Süleymaniye'yi açar, orada yeni usüllerde dersler verir.

İstanbul'a dönüşünde olgunlaşmış bir yazardır.

Matbaa-i Âmire Müdürlüğüne getirilir. "Takvimi Vakayi" 'nin yazarıdır. "Tercüman-ı Hakikat "Gazetesini kurar.

Saraydan ayda 30 altın alıyor ve himaye görüyor. Edebi sayfaların başında, Ahmet Mithat, Muallim Naci, Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi ve Ahmet Cevdet vardır ve bu ocaktan yetişmişlerdir.

İri yapılı, kocaman sakalıyla da daha da haşmetlidir. Babacandır ama affetmez bir karaktere sahiptir, beklemediği davranışlar gördüğünde. İnce ruhludur ama bazen öfkelidir de.

Bir gün gazetedekilerin bir yanlışlığını üstlerine gelivererek yakalar.

Böylece, gazetede gene tek başına kalmıştır. Gene yazar, dizer ve gazeteyi çıkarır.

"50 yılda ele alınmamış konu bırakmamıştır. Ve 160 kitap yazmıştır.

Toplam eserleri telif, tercüme, tefrikalar dikkate alındığında 200'ü aşıyordu. Yayın hayatında böylesine zengin olan Ahmet Mithat çok geniş okur kitlesine sahipti".[14]

. . . . . .

Okudukları ile, çalıştıkları ile, yaptıkları birbirini tutmalı kişinin.

Meselâ, edebiyat hayatın ta kendisidir; iletişim hayatın ta kendisidir; sinema-TV hayatın ta kendisidir. İnsan bilim; ev yapmak-çatmak, yapı ustalığı, inşaat, mimarlık; doktorluk; hukuk'ta insanın haklarını korumak; eczacılık, gıda üretmek, vb hayatın ta kendisidir.ahlak (Ethics); insanlık yaklaşımı gerektirir.

---

[14] Ergun Hiçyılmaz, "Star", Tarih-Belgesel, 1992.

Ne çok medyalar düşünebiliriz: Hitâp, ateş yakmak dağdan dağa, selâm (barış), çizgiyle iletişim **(Chariots of Gods)** , resim, yazı, konuşma ile iletişim, vücut dili (body language), tiyatro ile iletişim, fotoğraf iletişimi, güzel sözler - Ata sözleri - deyişler iletişimi, gazete, dergi, kitap, radyo, şiirsel medya (poetical media), telgraf, Sinema-TV, edebi iletişim (literary media).

Bütün şunlar da hepsi işin içinde: İnsan, TV aleti, vb., okuyucu (yazılı basın), dinleyici (sözlü basın), seyirci (görüntülü), yazar, oyuncu vb., TV gazetecisi, vb. TV-Sinema ekran iletişimi ve şairin görüşü, tarihçinin hâfızası, bilimsel kişinin disiplini gerek.

Media'lar oyuncak değildir; onlar para yapmaktan başka birşey düşünmeyen kişilerin eline bırakılamaz.. Bu aygıtlar yeni algılama yolları açan ve dahası dünyaya yeni araştırma olanakları getiren türlerdir. Gelişme, süreç olarak biyoloji'den teknoloji'ye geçmiştir. Bunun sonucundaki gelişme hızı ise bir zaman kapsülü gibidir.

Marshall Mc Luhan[15]

Counterblast, 1980

Büyük kentin kendine özgü uygarlık karmaşası içinde insanın davranışları, alışkanlıkları, günün yaşayışı, yazgısı, kendi dışındaki güçlerin egemenliğinde yeniden biçimleniyor. Yaşantımızın beklenmedik hızla birbiri ardından giren **medialar ile ilişkimiz nedir**, onlar mı bizi yönlendirecek, yoksa biz onları doğru kullanarak **yeni aydınlanma, algılama yolları bulup**, ortak beğeni düzeyini yakalayabilecek miyiz? Bu medialar sanayileşme sürecinde yitirilen geleneksel kültürün boşluğuna, hızla dolan **tüketim ekonomisi**'nin **yapay, geçici, yüzeysel alt kültürünü mü** besleyecek? Tüketime hizmet eden medialar kitleye sınırları çizilmiş, belirli amaçlara doğru yönlendirilmiş programlar sunuyor, **görsel, tinsel, düşünsel seçenek tanımıyor**; oysa medialar da insanın **düşgücünü yaratıcılığını** geliştirebilmelidir.

---

[15] Marshall McLuhan. Counterblast, 1980

.....

Bilimde, nezih insanlar ülkesi olmada ki şartlar tabii birey ve toplumun durumlarına, yaklaşımlarına paralel gider: insanın ilgileri ve sevgileri, bulunduğu ülke için ve idealleri ve beklentileri de diğerleriyle uyum ve denge içinde olmalı, birliktelik ve bağlantı içinde ve birlik içinde hareket etmelidir.

İleri ülkelerde bu prensipleri kavrayamayanlara iyi ve güvenilir vatandaş; kişi olarak bakılmaz ve kabul görmezler.

Ülkenin ideallerini iyi bilmeli.

İleri ülkelerde, özgürlük önemli ama tamamen kesin sınırlar içinde.

Somut olarak incelenmiş ve ortaya konmuş bazı noktalarda:

Meselâ ABD'de bir göçmen nasıl gerçek bir Amerika'lı olabilirin bazı kuralları şöyle sıralanıyor:

"1. Oradaki davranışları ve adetleri benimsemelidir;

2. Dili iyice kavramalıdır;

3. En önemlisi, ilgileri, yatkınlıkları ve sevgisi, o ülke için ve orada kök salmalıdır;

4. Amerikan idealleri ve istekleri ve hedefleri ile uyum; ahenk içinde olmalı ve Amerikalılarla iş birliği yapmalıdır;

5. Bireyin kendisi için gelişmesi ve genel ortam ve ortak idealler için gelişmesi. Herkesin iyiliği için genel ortama, ortak ideallere katkıda bulunmak".

.....

EKONOMİ: ÜRETİM: PAZARLAMA ÇILGINLIĞI:

Düşünür kişi, çevre, kişilik, ahlak, kültür, gelenek, iletişim vb. 'yı düşünürken her gün bütün bu gelişmeler, iletişim, ekonomi, üretimlerin ha bire patlatılması, çoğaltılması, neden ve kimin için ya da kim istedi ki sorularını da sorabilir.

.....

Düşün ağırlıklı sahalar, kültür, toplum, kişi, iletişim, insan bilim, çevre, sanat, turizm, estetik,

"Üst düzey bir sahadır. Edebi olmalı, çok okumaya dayanmalıdır. Bazı aydın grupların hobileri olarak dergilerde gazetelerde iyi yazılar çıkıyor. Ama tezlerde, sözde araştırmalarda 30 sene sonra aynı şeyler tekrar ediliyor, iletişimsizlikten mi?

Saygısızlıktan mı?

Evrensel boyutlar eksik. Olmazsa kendi kuramsal yaklaşımımızı yaratmalıyız.

Büyük düşünürler, kültür, edebiyat, zeki-kıvrak felsefe sahibi olmak.../ancak/... yol gösterir".[16]

---

16 Prof.Dr. Doğan Kuban, İTÜ.

Duvarlar dolusu kitap görüntüleri kafama her zaman nereden geliyor: The Johns Hopkins Üniversitesi'ndeki önemli bilim adamı hocamız, Profesör Richard A. Macksey, lisanüstü derslerimizin bazılarını evinde yapardı. Ev dediğim, eski, koloni zamanlarından, büyük, önü sütunlu bir ev, ilk kat baştanbaşa salon ve o zamanların tavan yüksekliği tarzında, yüksek tavanlı ve bu yüksek tavanlı salonun bütün duvarları, bizdeki tabirle silme kitap dolu, tavana kadar.

Çok kitap okumaktan bahsederken ben, şöyle piyasadan derinliği düzeyi olmayan bazı kitaplar sorulup, söyleniveriyor.

Çok okumakla neler demek istediğimi gene benim hocalarımın sömester başı sınıfa girer girmez verdiği okuma listelerinden buldum ve onlara paralel, zorunlu olarak edindiğim benim kitaplarımı taradım ve bazı ilgilenecek öğrencime ya da başka okuyucuya ve ilgiliye bazılarını okumakla işe başlaması veya eksiklerini tamamlaması için tavsiye edeceğim şimdi ve bibliografyamda:

Tabii özellikle bilimsel çalışmalar içeren bir meslekte olanlarımız için okumak yazmak vb. hiç bir zaman bitmez: gene bir öğretim üyesi hocam bir gün, sanıyorum gene Lionel Thrilling, öğretim üyesi mesleği için şöyle demişti, "... biz ömürboyu öğrencileriz" We are eternal students."

Şimdi yukarıda bahsettiğim gibi, kitapları kütüphanemden bulup çıkartarak ve derslerden olan zorunlu kitap okuma listelerinden ve akıldan toparlamaya çalışarak sunuyorum:

İşte bazı örnekler; tavsiyeler; buyurun; başlayın; okuyun:

Iliad ve **Odyssey**, Homer; **Republic**, Plato;

Komedileri, Aristophanes; **İncil**'den; **Kuran**'dan; **Metamorfoz**, Ovid; **Hicivleri**, Juvenal; **Evrenin Tabiatı**, Lucretius; **İngiltere ve Almanya**, Tacitus; **Satyrican**, Petronius; **Altın Eşek**, Apuleus; **St. Augustine'nin İtirafları**; **Şiir, Mektup ve Eseyleri**, Samuel Johnson; **Gulliver'in Seyahatleri**, Swift;

Atın Ağzı, Joyce Carry; **Şiirler**, Thomas Hardy; D.H. Lawrence; Whitman; Lowell; Eliot; Robert Frost; E.E. Cummings;

Rilke; **Kırmızı ve Siyah**, Stendhal; **Goriot Baba**, Balzac; **Babalar ve Oğullar**, Türgenev; Hugo; Dostoyevsky; Tolstoy; Zola; Verga; Maupassant; Chekhov'dan; **Adolphe**, Constant; Proust'dan; **Ulysses**, James Joyce;

A Portrait of the Artist as a Young Man, James Joyce; **Bulantı** (**Nausea**), Jean-Paul Sartre;

Kırmızı Cesaret Nişanı, Stephan Crane; **Açık Tekne ve Mavi Otel**, Crane; **McTeague**, Frank Norris; **Bir Amerikan Trajedisi**, Theodore Dreiser; **Büyükelçiler**, Henry James; **Masumluk Çağı**, Edith Wharton; Sherwood Anderson; William Faulkner; F. Scott Fitzgerald; Hemingway; **Babbit**, Sinclair Lewis; **Martin Eden**, Jack London; **Manhattan Transfer**, John Dos Passos; O'Neil; Williams; Miller; **Yazınbilim Teorisi**, Rene Wellek; **Contact**, Carl Sagan'ı okuyun, mesela.

Bunlar dün geceden beri tarayıp düşündüklerim arasında, nasıl bir çok okuma yapabilirim sorusuna, çıkardığım sorumluluk tablosu, pozitif bir inatla ve zaman vererek içine girilmesi gereken düşün dünyası için.

Ve bibliyoğrafyamdakileri yıllar içinde okuyun:

Tabii her zaman devamı var. Ama, bilim için, kafa gelişmesi için. Katı politik yanlılıkla değil. G.B. Shaw'a, sanıyorum, bir kitabı ya da yazısı için, bir mesajınız var mı ya da mesajınız nedir diye sorulduğunda, "mesajı postacı getirir" der.

Evet, yukarıdaki kitaplarla devamla, elbette büyük Türk yazarları; düşünürleri; seçilerek okunur, yaratıcı kişileri, Şairleri de; Orhan Veli; Yahya Kemal; Halide Edib Adıvar; **Mesnevi**, Mevlana; Yunus Emre; **Nutuk**, Atatürk. Ve devam.

İletişim alanlarında, mesela TV, bir akıllı kelime, değinim, yorum, yönlendirme, eğlendirme, bilgilendirme, espri üretebilmek için, altyapıda böylesine okumuş yazmış olmak; böylesine bir okur yazarlığı olmak, kütüphaneler devirmekte olmak gerek.

Yazılı sözlü Basın Yayın, İletişim dediğimiz: gazete, TV-Sinema, radyo, reklam, tanıtım, PR, turizm, tiyatro, çevre, görsel sanatlar vb. gibi konulardaki çalışmalarda da, alt yapıda, çok okumak, kitaplar, kafa gelişmesi, insan bilim, yazın bilim, kültür, insan unsuru, düşünce tarihi, uygarlık, davranışlar birikimi ve niteliği olmalıdır.

Bütün dünyada, bütün bu yukarıdaki yaklaşımlar; konular, disiplinlerarası (interdisciplinary) ve çok disiplinli (multi-disciplinary) bir yaklaşımla üzerinde çalışılan konulardır.

Ülkemizde Basın Yayın ifadesi güzeldir. Hele yazılı-sözlü-görüntülü basın dediğimizde tam kapsamlıdır. İletişimin; medyanın hepsini içine alır. TV, gazete, radyo, PR, sinema, apayrı alanlar; bölümler değillerdir aslında.

Medya çalışmaları (Media Studies) da kesin sınırlarla ayrılamaz: esasında, temellerinde, insan bilim (human sciences), çok okuyagelir olmak, büyük düşünürler, büyük yazarlar, yani derin iletişimciler olması gerekir.

Diğer somut bilimler (pure sciences) için de, hatta, temelde, insan bilim yaklaşımının gerektiği kabul edilmiştir: mesela, ABD'de tıbba girmek için önce bir üniversite bitirilir, biyoloji, vb., sonra Tıp fakültesine girilebilir.

Daha da başka bir örnek aklıma geldi: JHU'nde sınıf arkadaşım Kevin, gereken sahada bir üniversiteyi bitirmişti ve bir yerde bir tıp fakültesine de kabul edilmişti. Doğrudan oraya gidebilirdi. Doktor olmak istiyordu. Ama kendisi, tıp bilimine kapanmadan, JHU'ne, Yazarlık; Medya vb. konularında bizimle master yapmaya da, kendisini kabul ettirmişti. Düşüncesiz, derinliği olmayan, kafa gelişmesi olmayan bir doktor olmamak için. Kaydolduğu tıp fakültesinden de, başlamadan bir iki yıllığına, bu master'ı yapmak için izin almıştı.

Mesela, hukuk da öyledir: Önce, İnsan Bilim, Yazın Bilim gibi kafa gelişmesi, insan unsuru, okur-yazarlık içeren bir konuda üniversite bitirilir. Sonra hukuk fakültesine girilebilir; başlanabilir.

Bizde bazı hukukçular sohbetlerinde bile hukuk kuralı gibi konuşuyorlar.

İletişim Bilimleri ve Sanatlarındaki, gazeteci, TV'ler vb.'da, hemen akla geliveren, atlamalardan ve boş tavırlardan, bazılarına bakalım:

Dünyada pek çok meslekler ve uğraşlar vardır. Fakat bizim TV'leri açtığınızda, hemen, konuşmacılara bakın: şarkıcı, manken, futbolcu, ressam, TV'ci, tiyatrocu, gazeteci, sinemacı vb. konuşturulmakta. Konular ve sorulan sorular da mesleklerinin nasıl yapıldığı ve ne kadar zor olduğu... Her meslek zordur veya zor yanları vardır. Bir bankacı, bir mühendis vb.'nın da işi zor veya değildir.

Sonra bu insanlar konuşmacı değil, hünerleri olan insanlardır, konuşturulmaz ama marifetlerini gösterirler.

Mesela bir uzay bilimlerinde, veya başka bir konu da bir profesör'ü konuşturabilirsin, insanlar dinler, belki önemli bir konuları öğrenirler.

Ama bizim bazı TV'ciler, spikerler, programcılar bunu düşünemiyorlar: tabii seyirci de, gene konuşma var saçma sapan, başka bir şey yok diye TV'yi kapatıyor veya başka kanala geçiyor.

Tabii istisnalar olabilir, belki bu sanatçılar arasından bir kaç tane konuşmacı çıkabilir veya profesörler arasından bir iki manken, futbolcu da çıkabilir, ama çok zor.

Bazı TV'lerimiz futbolculuğu, şarkı, türkücülüğü, ressamlığı vb. öyle bir övmekte ki, şimdi anne babalar çocuklarını hep böyle bir şey yapmak istiyorlarmış diye duyuyorum. Bir ünlü ressamımız anlatmıştı: " ... Bana çocuklarını getiriyorlar, çok yetenekli, çok kabiliyetli diye... bakıverin diye... ben de öyle bakıyorum tabii... ama bana şu şu kitapları okudular şimdiye kadar... gibi anlatsalar daha iyi... sanat öyle bir şey ki... kültür düzeyi, fikir vb.'ya bağlı... "diyordu haklı olarak.

Sonra bazı spiker, takdimci vb.'nın abartılı, dikkat çeken, saçı başı kıyafetleri, milyonların karşısına çıkarken yalın olmak gerekir, saç baş toka küpe kıravat seyircinin göz zevkini bozmasın veya haberlerin konsantrasyonunu bozmasın.

Son günlerde TV'lerde Dış Türkler konuşuyor, Türkçeleri arı-duru. Bizimkiler, kendi vurguları yanlış olduğu halde her zaman, onların Türkçe'sini üstelik sanki düzelterek, aslında bozarak, seyirciye tercüme ediyor.

Bir takım pop veya klasik şarkıcılar türkücüler çıkıyor toplumu eğlendirmeye, kendileri sözleri ya da müziği anlamadıkları, dinlemedikleri için, gülecek yerde ağlıyor, ağlayacak yerde gülüyorlar, ve bazı insanlarımız da TV'de ya da show dünyasında bunları meşhur şarkıcı diye bayıla bayıla dinliyor.

Kameraman, fotoğrafçı, gazeteciler, bir önemli toplantıda, ite kaka herkesin önüne geçip, yayıla yayıla ortadaki kişiyi-konuyu bloke ediyorlar.

Geçenlerde ki ilk yardım üzerine olan Amerikan dizisinde, bir helikopterdeki kadın polis, diğer bir haber helikopterindeki kameramanı uyarıyordu,"... yardıma engel olacak kadar konuyu kapatıyorsun ve tehlikeli biçimde çok yanaşıyorsun... çekil.." diye. Fotoğrafçı, kameraman bi-

raz dinlemiyecek olmuştu, yere indiklerinde kadın polis tarafından şaka maka yok hemen yatırılıp kelepçelendi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Gene, bir ünlü yabancı gazeteci, ülkemize geldiğinde, hemen kendisine ayrıcalıklar verilmek istenmiş: vapur, tren, telefon vs., "... ben bunları yapmalıyım... neden başkalarından ayrı olayım..." demiş. Gazetecinin ayrıcalığı, kendisi için bir şeyler değil, kişiler ve toplum için çalışmaktır.

Yani ayrıcalığı, G.B. Shaw'un yaptığına benzememelidir, gazetecinin: Herkes dilenciye para verip geçiyormuş, o da, "Press" deyip geçmiş.

Kafa gelişmesi gerekir, ancak o zaman, TV, gazete, sinema, PR, radyo, vb. olabilir; eleştiribilim, araştırma (research) yapılabilir, ders verilebilir, konuşma yapılabilir, kültür, bilim, estetik, görüş, sanat değerlendirmesi yapılabilir.

Ve kafa gelişmesine giderek yıllar içinde daha da çok varılır, büyük düşünürleri hazmedebilmek çalışkanlık ve olumlu bir inat ister.

Uzun ve dikkatli okumalardan sonra, analiz sentez yapabilmekle ve yukarıdaki niteliklerle, bilim sanat yapılabilir, yoksa, bilim sanat, öğretim işi, piyasada eleştirmenlik, TV'ye çıkıp her konuda ahkam kesmek, göstermelik ve düzeysiz olur. Çok kitap okumamış kişi; kafa gelişmesine varmamış kişi, Bilim, Yazınbilim, iletişim, TV, Sinema PR, tanıtım, basın eleştirisi vb.'ya da girememelidir.

Fakülteler, üniversiteler açıyoruz diye kurum açmak diplomalı cahiller yetişmesi, üniversiteye gitmeyen gidemeyen veya gitmek istemeyen ama daha tutarlı bir tavrı olabilen kişiler için, yüzeysel farklılık yaratmaktadır: cahilin diploması olması farkı.

Özellikle insan bilim, toplum bilimlerinde, Basın Yayın da; İletişim'de öğrenci kontenjanlarını artırıvermek kolay gelivermekte ve böylece cahiller ordusu üremektedir.

Ve cahiller cahilleri öğretir, ülkeler ancak böyle geri kalır.

Burada öğretmek derken: üniversiteleri, TV'yi, tüm iletişim araçlarını da düşünüyorum.

İnsan unsuru (human factor) genelde nitelikli ve düzeyli olursa o toplum ilerler.

En başta öğretim elemanlarının istenilen okur yazarlık düzeyine gelmesi, okumalarını tamamlamaları için, çalışkanlık dolu uzun zamanlar vermeleri gerekir.

Yoksa Üniversitede dersler orta okul yurttaşlık bilgisi düzeyini geçemez.

Her gün üniversite açılmaz. Kontenjan artırılmaz. Teknik, sağlık, uzay, bilgisayar, motor, yapı vb. lise ve yüksek okulları açılır. İkiyıllık gibi.

Üniversiteye gitmek şart değildir: Gitmeden, zaman kaybetmeden isteyenler; yatkın olanlar ticaret yapabilir, sanat zenaat öğrenebilir, hatta para yapabilir.

Ben standartları; düzeyleri öteden beri gösteriyorum: Bütün dünyada **üniversitede bilim yapılır.**

Daha azı olamaz, hiç bir ülkede. Çünkü adı üniversite. Bizde, medya ve insanlar, sanki şartmış gibi, mezunlar açıkta kalıyor; üniversiteye giremiyor, öğretim elemanı yok gibi yaygaralar yaptıkça, ertesi gün üniversiteler birbirlerine karşı oyunu oynayan ve birbirlerini öğreten; birbirleriyle öğrenci, öğretim elemancılığı oynayan cahillerle doluveriyor; cahiller cahilleri öğretiyor. Ve düzey düşüyor.

Basın Yayın'ın adı, İletişim Fakültesi değil de Basın Yayın İletişim Fakültesi veya **İletişim Bilimleri Fakültesi** (Media; Communication Studies) olarak daha iyi ve kapsamlı ifade edilmiş olur.

Bölümlere gelince, İletişim Bilimleri aslında bir bütündür: yazılı; görsel; işitsel; sözsel: Gazetecilik; Radyo-TV-Sinema; Tanıtım, H.İ.; P.R., temelinde öğrenciyi, kültürel düzeyler elde etmeye; kafa gelişmesine yarayan; entellektüel kapasiteye götüren çalışmalarla; derslerle desteklenmelidir.

Yoksa durum, felancanın sineması, falancanın gazetesi, ötekinin reklam ajansının incelenmesine kalır ki, bilim olarak bir yere götürmez.

Şimdiye kadar ki bölüm ayırmaları sadece öğrenci kontenjanını artırmaya yaramıştır.

Uygulamada da görüldüğü gibi, sosyal bilimler; toplum bilimlerin diğer dallarından mezun olanlar da, eğer iyi yetişmiş elemanlarsa, gazetelerde, TV'de, radyo'da, sinema'da, reklam şirketlerinde vb. çalışabilmektedirler. Öğrenci kontenjanlarını çok artırmamak gerekir.

Ülkemize somut bilimlerde ve onları destekleyen teknik, ara eleman lâzımdır: sağlık teknisyeni, vb. gibi.

Sosyal bilimler; iletişim bilimlerinde de kontenjanları şişirmeden ancak seçme ve iyi eleman yetiştirmek gerekir.

Kafa gelişmesi (mind-expansion); entellektüel kapasitesi; kültür düzeyi olmadan mezun olanların yaptığı gazetecilik; TV'cilik; vb. ortadadır ve ülke düzeyine katkıları kuşku götürür.

Derslerde ya ek kitap olarak veya ana kitap olarak hiç olmazsa bir kaç kitabı bütün olarak okumaları sağlanmalıdır, meselâ büyük düşünürlerden.

Batı'daki örneklerinde gördüğümüz gibi İletişim Bilimleri, disiplinlerarası olarak çalışılır.

İnsanlık, hümanizm, bilginin değeri, insanın gözlem ve mantıkla evrende ve toplumda uyuma varabileceği, daha mükemmel insan toplumlarına doğru ilerleme, insanın çevrede, hislerini, geleneklerini, yenilikleri yaratıcı formlarda ortaya-dökmesi, eski-yeni büyük düşünürlerden ölçüler, öyle ki bilim, çevre, mimari'den, iç alan estetiğine kadar, bütün bu sözünü ettiğim kafa gelişmesiyle paralel gidiyor:

Meselâ: bazı apartman sakinleri yöneticiye-kapıcıya ağaçları; yeşillikleri kesme, geliştir derken, bazı dükkancılar da içleri görünmüyor sanarak yeşillikleri kapıcıya yokettiriyorlar her gün. Estetiksiz bir görünüme de iyi müşteri gelmez. Belki.

Her zaman söylediğim gibi, kültürler, yazınlar, beşeri bilimler vb.'yı incelelek, zor, girift, abstrakt, derin, sembolik, çoğul anlamlı, düz olmayan bir iştir; teknoloji, fen vb. gibi fayda için okunan bilimlerden farklı olarak. Faydalılıktan ziyade entellektüeldir. O nedenle de, meselâ, gene her zaman dediğim gibi ülkemizde ikide bir, Basın Yayın, Sosyal Bilimler, filolojiler vb. açmamalıdır.

Columbia Üniversitesi'nde, bir gün sınıfta, bu bizim en zor bölümümüzdür demişti Lionel Trilling: giriş, çıkış zordur ve zor tutulur ve kendi vatandaşlarından en iyilerinin zor girdiği bu bölümlere doğal olarak ancak bir iki yabancı girebilmiştir, standartların hiç bir şekilde düşürülmemesine kesin özen gösterilir.[17] Aynı şekilde, The Johns Hopkins Üniver-

[17] Prof.Dr. Lionel Trilling, Columbia University, New York.

sitesinde de korkunç bir bilimsel düzey ve bilimsel yarışma ve çalışma ortamı vardır. Daha ilk günü, Master programına başlarken, bir sınıf arkadaşı olacak herkesi sıraya dizmiş, önce kendisinin Harvard mezunu olduğunu belirtmiş sonra tek tek hepimize sormuş ve Yale, Columbia, Princeton vb. yanıtları alınca bir hayli bozulmuştu. Buralarda her bir derse bile kayıt için kabul edilmeden önce, yazılı sözlü kanıtlamalar gerekir.

Ülkemizde eğitim için üretilmiş tabir, üniversiteli vb. olmayı da çok güzel yansıtıyor: Okumak. Demek ki kitapları almış önüne okuyor; işin aslının her zaman çok okumak olduğu vurgulanmıştır.

Bütün bunlar olmazsa boş insanlar boş tavırlarının kendileri bile farkına varmadan "ahkam" keserler, birbirlerini düzeysizce, yanlış yönlendirirler, halk tabiriyle poz keserler ve hava yaparlar.

Böylece olumlu iletişim; eğitim değil boş insanlar, tavırlarına güvenilmeyen insanlar, tavırları tutarlı olmayan insanlar, daha önce dediğim gibi cahiller ordusu ortalığa yayılır. O toplum da ilerleyemez; ileri ülkelerin gülünç ve önem vermeden ele aldığı bir ülke olur.

Geçen gün 3-5 yıl önceki bir öğrencime rastladım:

"Son sınıftayım ve sizin dediğinizi yaptım biraz uzamasına aldırmadım" dedi.

Öğrenciler, okumayı, yazmayı vb. tam yapmadan hemen mezun oluverelim havasına girerse kendilerine şöyle derim:

"Akademik atmosferde geçireceğiniz zaman biraz uzasa da zararı yok faydası vardır. Bir kaç kelime daha da bir şeyler öğrenip kapabilirsiniz.

'Bana bir kelime öğretenin
Kölesi olayım'

Zaten mezun olunca yıllarca bir işe girip, bir yerde çalışacaksınız, bir boşluğu dolduracaksınız".

Nerede çalışmalı sorusu: okumak mı; okumamak mı? sorusu... Okumadan asıl para yapılıyor... küçük esnaf, reklamcı, satıcı, tüccar, zenaatkar vb. Veya devlet dairesi değil de serbest yerlere girmek...

Ama bilim uğruna ve kendini vereceksen, üniversitede okumalıdır. Bilimde iddialı olarak, idealist olarak ve her zaman sözünü ettiğim çalışmaları yaparsa insan, milyarder olur: yani bilim yönünden milyarder.

Sözlü Yazılı Basın Yayın İletişim Bilimleri kitabımı, düşünsel sorunlara eğilen, irdeleyen, bağlantılarını kuran, **bilinçli genel okuyucu** ve **düşünür kişiye; üniversite öğrencilerine**; Batı ve ülkemiz kültür, toplum, iletişim, insan bilim vb. ile uğraşan **bilimsel kişiler** ve **araştırmacıların** ilgisine sunuyurum.

İnsan Bilim, İletişim, toplum-kültür çalışmaları, kişiler, toplumlar, kültürlerin, ulusal ve uluslararası düzeyde anlayışının güçlenmesi ve daha iyi karşılıklı anlayışa varılmasına yaraması açısından önemli ve gereklidir.

Yaratıcı kişi, bilimsel kişi, iletişim, insan bilimleri aracılığıyla, kişi ve toplumu inceler, anlar, bilgilendirir ve yansıtır; olgun, saygılı, kibar ve özgür bir topluma varmaya-ulaşmaya katkı gereksinimini görür; araştırıcı kafa, kültür, iletişim, düşün, yazınbilim bağlantılarıyla ilerler.

Her zaman ve bu kitapta da sözünü ettiğim, özellikle, "kafa gelişmesi" (mind-expansion) ile: çok okumak, çok çalışmak, yüzeysel olmamak, göstermelikten kaçınmak, kafa yormak, sentezler yapmak ve ayırmak, bilimde ve sanatta yaratıcı olmak, gözlemci olmak, doğru bildiğini söylemek, öğrenmeye açık olmak gibi aşamalardan sonra varılan... Saygın, saygılı ve özgür ve sınırlarını bilen toplumun, gerçek, yürekten, özgün varlıkları olarak - okuyucu; öğrenci; bilimsel kişi, tutum ve davranışlarını da, ancak gerçek kişi ve özgür ve saygın toplum doğrultusunda düzenler ve verirse, gerçek olur. Yoksa, dediği, okuduğuyla, yaptıkları tutmayan, göstermelik bir biçimde bilimsel olduğunu sansa da, bilimsellikten uzak kalmaktan kurtulamaz. Kültür, davranışlar, değerler, bilgi, estetik, etik, ahlak, düş gücü, yaratıcılık birlikte gitmelidir.

Bilimsel kişiler, yazarlar, iletişimciler, toplumdan uzak değil, içinde haşır neşirdirler; zekâ, geniş bilgi, yaratıcılık, derinlik ve incelik içeren çalışma ile yaratıcılığa ve gerçeğe varılır. Zekice eleştirilere; ve yoğun, son derece dikkatli çalışmalara sahip; ve değme çalışmaları zor beğenir bir durumda olmadıkça, bilimsel kişi, yaratıcı kişi diye geçinilemez.

İletişim, kültür, insan bilim, toplumsal gidişin bir bölümüdür. Kendi yaratıcı ve özgün iç dünyaları olan, yaratıcılıkta, bilimde çalışkan, olgun, saygılı ve saygın, zeki kişilere gereksinmemiz vardır; yoksa sadece bir takım postlara bağdaş kurmuşlara değil.

Bilimde ve sanatta yaratıcı olabilmeli, doğru bildiğini-bilmediğini söylemeli,öğrenmeli, çağının özelliklerini yaratmalı, cesaretli olmalıdır. Meselâ, Uluslararası Seminerlerde, Northrop Frye[18] gibi dünya çapında ünlü bilim adamları ve eleştirmenler bile, "bildiğim-bilmediğim" gibi yorumlar yapabilirler. Hatta, biri, sizi beni dinlemeye buraya toplamışlar ama... ben bir şey bilmiyebilirim, sizden fikirler bekliyorum, diyerek espriyle karışık uyarılar yapmıştı, gerçekten yaratıcı bir bildiri ve konferans verdiği halde. Ama genellikle bizde biri çıkar, bir takım düşün ve kağıt yığınları toplamı getirmiştir ve hiç bir bilim yönü ve yaratıcılığı olmayan bu tükenmez (!) kağıtlara burnunu sokar ve okur. Benzer bazı durumlar için, Proust'un dediği, "... ağzı laf yapanlar... ufak konuşmalar..."[19]

Sağlam temellere dayandırılmış yetişmişliği olan ve bilimsel onurla yoğun çalışmalarını, herşeyden önce kendilerine karşı hesap verdiklerinden sürdürenler gerçek bilimsel kişi ya da sanatçılardır.

Karşılaştırmalı (comparative) insan bilimleri, yazınbilim, iletişim nedir ve nasıl uygulanır diye sorulmuştur bana çok kez. Belli bir yorumu, tanımı; belli bir kitabı yoktur. Ama çoktur. Columbia ve Johns Hopkins Üniversitelerinde bu ve benzer bilimlerde ne gibi temel ya da ayrıntılarla verildiğine kısaca bakalım: Bilim alanları .ve çağlarına göre sınırlandırma yapılarak çalışma alanı saptanır - zaten üniversite kataloğunda da seçenekler belirtilmiştir ve gerekli uyarlamalarla uygulanır: meselâ, 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra Modern Karşılaştırmalı Batı Kültür ve Yazınbilimi; İletişimi ve bu alanın ve temel derslerin ve öteki destekleyen yan derslerin yoğunluğu ağırdır. Ben de, ülkemizde buralı olduğum için, biraz olsun, bu kitapta da görüleceği gibi yazarlarımızı; yaratıcı kişileri; iletişimcileri işin içine katıyorum, doğal olarak.

Aynı çağla sınırlandırılmış kültürler, toplumlar ya da yazınların, yaratıların ortak bir dil kullanarak -orada İngilizce- araştırılma ve anlaşılmasıyla zaten kendiliğinden karşılaştırma ortamı içinde bir çalışma alanı doğacaktır. Böylece, özgün, kapsamlı, karşılaştırmalı nitelikte ve kültürlerin çeşitliliğini ve niteliğini yaygın, ayrıntılı ve derin olarak anlayışa eğilmeye doğru gidilecektir.

---

[18] Prof.Dr. Northrop Frye. The Critical Path. (London & Indiana: Indiana University Press).

[19] Doç.Dr. Güner Öztuna. Çğ. Karş. Kültür, s.26.

Karşılaştırmalı, kültür, yazınbilim, iletişim çalışmaları, çağdaş bir tutumdur. Kültür, yazınbilim, iletişim yaşamın ta kendisidir; yâni kişi, kültür, toplum, doğayı, inceler, yansıtır, eleştirir, anlatır, konuşturur. Yeni eleştiri yöntemlerinde, akımlar, ya da, herhangi, incelenen yapılararası gibi, bağlantılar kurmaya ve öyle daha geniş yapısal prensiplere falan varmaya pek az dikkat sarfedilerek bir çok yapıt birbiri arkasına alınır- hazmedilir.

Gereksiz yığınla söz edip yapıttan uzaklaşma yerine yapıta tüm bir yaklaşım; yapıtın içine girme; yapıtı konuşturma, yapıtı didik didik etme demek olan çağdaş yöntem, "close-analysis - explication de texte"- den faydalanılır. Ancak bazan çok belirgin karşılaştırmalı temelleri olanların temellerinden söz edilir, O'Neill, J. Joyce gibi yazarlar ve iletişimcilerde.

Düşünürlerin; yazarların yazdıkları kitaplar baştan başa bütünüyle okunur, okutulur, incelenir, incelettirilir. Yazarın ilk elden ne dediğine bakılır. Bizde, meselâ, hep bir öyküden, bir romandan bir sayfa iki sayfa kısa bir örnek vb. verilir, sonra hep, yazarlarının kitaplarının sayısı, hangi akıma girer-girmez gibi ezberler yaptırılır. Bu da yaratıcılığa, kafa gelişmesine bir şey getirmez. Bir kitaptan bir parça örnek değil kitabın hepsini satır satır okumak önemlidir ve doğru olandır. Her konudaki kitabı ancak böyle okumak gerekir. Hattâ sınavlarda, şu cümleler, şu yorumlar nerede nasıl geçiyor diye, kitapların gerçekten okunup okunmadığını kesin belirleyici sorular sorulur (identification questions). Akımlar, yazarlar, kitaplar üzerine yuvarlak laflar değil, kesin, kitabın-yazarın dedikleri bütünüyle okunur öğrenilir.

Ders verirken, yani her ders; her konu için, uzun 15-20 kitaplık okuma listeleri verilir öğrenciye, bir kaç kitap da inceleyenin; öğrencinin araştırıp bulup okuması önerilir.

Bir çok yaratıcı ve bilimsel yapıt tümüyle okunup incelendikten sonra yer yer bazı kültür, beşeri bilimler, yazınbilim, iletişimbilim teorilerine varılmasına sıra gelir.

Bu yoğun çalışmalardan sonra üniversite düzeyindeki bilimsel çalışmalar ve bunun sonuu basında yayınlanacak çalışmalar, arı duru olsun diye, çok da basit olamazlar, ama, bilimsel, orijinal ve yaratıcıdırlar.

Düşün dünyasında, gazetecilikte, başka iletişimde, yaratıları, araştırmaları bazen ülkemizde istendiği gibi çok basite indirirsek, belli bir düzeyin üstündekiler ne izleyecek; okuyacaktır. Bir de meselâ bir yazı-

nın dilinden çok, içerik değeri önemlidir: yoksa ha amaç demiş ha gaye, anlıyorsam değerlendirmeyi etkilemez. Şehir ya da kent...

Her yönden üstün düzeyde bir akademik atmosfer yaratan üniversitelerde okumak; derslere katılmak; akademik, yazınsal, yaratıcı, düşünsel tartışmalara girmek; Lionel Trilling, Leonié Adams, B. Deutch, Richard Macksey, Jack Barzun, D.B. Dodson, J.R. Humphreys, Pearl Buck, Alfred Kazin, Rene Jellek, Arthur Miller, Edward Albee vb. gibi dünyaca ünlü yazarlar, akademisyenler ve yaratıcı kişilerin yapıtlarını kendilerinden dinlemek; oyunlarını orada sahnede yaptıkları yorumlarından hemen sonra seyretmek; kişinin bilimsel, yazınsal, yaratıcı çalışmalarında destek ve övgü görmesi güzel bir şey, bilim heyecanı ve kıvancı veren bir şey ve değerlerini ölçemem.

İletişim, kültür, insanbilim, yazınbilimde ve özellikle öteki somut bilimlerde, teknoloji ve fen bilimleri gibi, dünyayı sarsacak bir şeyler elde etmeliyiz, söylemeliyiz, önemli ve gerekli olan budur; insanlık ilerlemektedir.

Bizim ülkeden de bilimsel kişiler, yaratıcı kişiler hep birlikte bir yerlere varmalıdır.

İletişim yağmuru, çevre, doğa, kültürler içinde yaşayan kişi, gerçekleri, akılcılığı, umudu, inancı, endişeyi, kuşkuyu, aklı, tartışmayı, düş gücünü, oluşumu geliştirir.

Bütün bilimlerin birleşimiyle varacağımız gerçek ve güzellikler insan ve toplum ve çevre uyumunu getirmelidir.

Bilim ve yaratıcı yaklaşım, çoşku verici, kutlanacak bir şeydir, ikinci coşkuyla kutlanacak şey insan olmaktır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

EDEBİ GAZETECİLİK

Benim hep üzerinde durduğum, iletişimin esasını; temelini, yazınbilim; büyük düşünürler meydana getirir yaklaşımıdır.

Karşılaştırmalı olarak bu araştırmalarımıza (reseach), Thrilling, Fry, Franklin, Proust, Fitzgerald, Bigsby, Wharton, Emery, Joyce, Wellek, Beard, Pulitzer, Nabokov, vb. gibi gazeteciler, büyük düşünürler, yazarlar geniş çapta ışık tutacaklardır.

İnsan yaratıcılığı durmaksızın geliştikçe her anlamda yenilikler; yeni yaklaşımlar yaşanmakta.

Son yıllarda yeni yetişen batılı gazeteciler, güncelliği bozmadan, romancıların araç-gereçlerini kullanmaya doğru gitmektedirler.

Bu tavır 1960'ların "Yeni Gazeteciliğinin" gelişmişi olarak adlandırılıyor. Kişisel bir ses ve öyküyü biçimlendirmede yaratıcılık var. Gazetecilik tarihi ve muhabirlik öğreten derslerde bu yaklaşım işleniyor.

Yıllarca muhabirler güç merkezlerinin yakınlarında otururak; bilgi kırıntıları ellerine düşsün diye bekleşerek zenaatlarını; işlerini kovalamışlardır: Hükümet; başkent; mahkemeler; belediyeler; emniyet merkezleri diğer kuruluşlar; borsa gibi.

Günümüzde insanların neler yaptığını öğrenmek isteyen okuyucuyu bilgi kırıntıları tatmin etmemektedir. Okuyucular özel yaşamlarında yanlarında yörelerinde olup bitenlerin psikolojik açıklamalarını bulmaya uğraşmaktadırlar. Girift toplumsal dünyalarda, gelişmiş teknolojide, "gerçekler", ne olup bittiğini ancak sadece açıklamaya başlamaktadırlar.

Komşularımızın yaşamlarının içyüzünü yansıtan öyküler düzyazı yazarının verdiklerinde bulunabilir.

Muhabirler okuyucuya uzak kalan güç merkezlerinden haberleri ulaştırırken yaşamımıza pek de değinemiyorlardı.

Edebi gazeteciler her iki tavrı birleştirenlerdir: insanların, işte çalışırkenki yaşamlarını, aşk, sevgi durumlarını, günlük devinimlerinin haberlerini, günlük yaşamın can alıcı anlarının büyük dramatik nitelik ve içerik taşıyanlarını verirken.

Güçlü kurumların kenarında dolaşmak yerine, edebi gazeteciler kurumları oluşturan kültürlerin içine girmeye çalışırlar.

Edebi gazetecilik girift ve zor konulara girmeyi gerektirir; bir yazarın çalışmasını okuyucuya sunması gibi.

Bunun için ısrarlı ama bıktırmayan işinin ehli, sempati dolu elemanlar gerekir.

Edebi gazetecinin düzyazı yazarından farkı gerçekçi olmasıdır.

Geçenlerde Marmara Üniversitesi Basın Yayın İletişimde bir seminerde ünlü bir Türk gazetecisinin dediği gibi:

... Basın eskiden "haber" 'di. 1992 yılına girerken... şimdi, haberi, her yerden alıyor, TV gibi. Ve şimdi: **bilim, bilgi, sunmak** gerekiyor...

Gelecekte GAZETE

Dağdan dağa ateş yakarak, tellalla, davulla haberleşmeyle başlayan iletişim, elektronik gazeteye doğru gitmekte.

Günümüzün bir çok düşünürlerine ve örnek olarak da, "The Washington times"; "Boston Christian Science Monitor"; "The Atlanta Journal and Constitution" 'da da tartışıldığı gibi, insanın bilimsel yaratıcılığı daha da ilerlerken, gazeteler de gelişmeler sergileyecekler.

Gazetenin zili, mesela, kişiyi, sabahları uyandırabilecek; gazetelerden ilgilendiğiniz konular-sayfalar, TV haberciliği esprisinde bol görüntülü olarak ekranlarınıza gelecek.

Bilgisayar'ın tuşlarına basıp istediğiniz bir yazarın makalesini okuyabileceksiniz.

Bu düşünceler ve çalışmalar hazırlanırken TV'nin kaçınılmaz üstünlüğü temel alınıyor.Veriler de, gazete okuyanların sayısı düşerken; televizyon izleyenlerin sayısının hızla arttığını doğrulamakta. TV'nin, bütün dünyada, yazılı basını, radyoyu, tiyatroyu, PR, tanıtımı, reklamı, sinemayı etkilediği; insanı etkilediği görünüyor.

İletişimde, elektronik devreye girdikçe, "gazete-TV" birlikteliği kurulmuş oluyor.

Her gazetenin hedef grupları gözönünde bulundurularak sonuçta yarının elektronik gazetesinin temel taşları: bilgilerin çok seçmeli olması, renk ve grafik kullanımı, hızlı bilgi akışı olacaktır.

Bilgisayar tuşlarını kullanarak bir konuda olumlu ve karşıt görüşler okunabilecek: iç-dış politik haberler, spor, borsa, kültür, sanat vb.

Geleceğin teknoloji kokan gazetesi okuyuculara daha çok seslenecek.

BASIN YAYIN NEREYE KADAR

Basın Yayın halkın yetişemediği yelerde onun gözü ve kulağı olarak hizmet verir.

Düşünürsek, okuyucu basında, gerçeği bulmak istemektedir: Dünyanın işleyişi olayların gidişinin nedenleri gibi. Beklediğini bulamadığı zaman da öfkelenmektedir ve basına güvenmemektedir.

Özgür basın yönetime karşı negatif, kasıtlı, ters, kaba mı olmalıdır? Mahkemede bir avukatın görevi şahidi sadece dinlemek değil, ondan gerçeğe en yakın anlatımı almaya çalışmaktır. Eğer şahit, doğru olarak ve tamamen soruları cevaplandırıyorsa, katı ve sert taktikler uygulaması gerekmez. Ama şahit açıklamıyorsa, yanıltıyorsa, avukat daha çok yüklenmek zorunda kalır.

Böylece aslında özgür basın, halk için varolan hükümeti koruyan ve güçlendiren bir oluşumdur. Ama kanunsuz durumlara karışanlara elbette bir tehdittir.

Basın konuların yüzeysel görünümünün altını inceleyerek, soruşturmadan durum yüzeysel olarak nasıl görünüyorsa öylesine basıp veya yayınlamamalıdır.

Direkt haberler objektiften kaymamalıdır. Ancak makale; sütun yazarları daha başka kafa yorarlar.

Basın, liderleri ve kurumları, olduklarından daha bozuşmuş ve kendi çıkarlarına çalışan şeklinde gösterme, eğilimine girmektedir. Toplumda tanınan kişiler, hükümet yetkilileri ve bilhassa iş adamları sık sık alçak olarak gösterilmektedir. Basında gerçek olmayan sözlerden zarar gören insanın da kendini koruma hakkı vardır.

Tabii gazeteci haberi değişik kaynaklardan aldığında değişik görüşler edinir. Ama gerçekleri yapabildiği kadar objektif olarak vermelidir. Bunu yapmıyorsa kendi politik görüşüne göre herşeyi eğmektedir. Gerçekler yerine, doğru bilgiler ve haberler diyebiliriz.

Tabii halktan toplumsal yaşamı anlaması için tam bir anlayış bekleyemeyiz. Popüler haberlerin ilgi çekici bir şekilde verilmesini ister. Ama saptırmadan verilmelidir.

Büyük şair ve düşünür Walt Whitman'ın da dediği gibi:

"... Eğer bir ülkede Basın Yayın cesur ise; korku ile veya tek tarafın yararına çalışmıyorsa; mevkidekilere özellikle pislik yaratmak için değil de, dobra dobra sorular, salt soru olan sorular sorabiliyorsa, o ülkenin insanlarının içleri rahat eder, kendilerini iyi hissedebilirler, basın yayına güvenirler.."

Bir çok başka soru da akla gelebilir: Zaman zaman birini sorarken ötekini unuturuz... Hükümetin, basının ne vereceği konusunda, özgürlüğüne karışması; insanların basını satın alarak ortamı etkilemesi; gazete ve yayın organları içinde her gün olagelen, editörün hikayeyi kırpması, hangi konunun kimin tarafından inceleneceğine, neyi basıp neyi basmayacağına karar veriyor olması gibi. Elbette ki dengeli olmak önemlidir.

Gene ünlü bir düşünürün dediği gibi:

"... Gazetecilik kardan bir heykeldir...
Gerçeği açıklayacağını beklerken taştan yapılmış olduğunu sanmak ona taşıyamıyacağı kadar yük yüklemektir..."

Gazeteci, Benjamin Franklin'in şu sözünü de unutmamalıdır:
"Birazcık geçici emniyet sağlamak için belli başlı hürriyetlerden vazgeçenler, ne özgürlük ne de emniyeti hakederler."

Her ne kadar bu kitapda da görüldüğü gibi yazılı sözlü basını ayrı ayrı vermeye çalışıyorsam da, her zaman dediğim gibi aslında ayrılamazlar, karşılaştırmalı çalışmak için de beraber verme durumundayım. Her zaman sözünü ettiğim gibi insan bilimlerinde bir çok disiplin birbiriyle bağlantılıdır; birbirinin içine girer.

Her zaman TV ve gazete karşılaştırması aklımıza gelir: Televizyon izlenimleri iyi yansıtır ama gerçekleri ve bilgileri yansıtmakta daha yaya kalabilir. Televizyonla yetişmiş kuşaklar daha az okuyor gibiler, ama herşeyden önce, ancak okumak, eleştirisel düşünceyi kazandırır.

Aslında kişi günlük gazeteden başka bir şey okumuyorsa tam anlamıyla bilgilenebilir diyemeyiz.Eğer kişi siyasi sistemin nasıl çalıştığını; gittiğini ciddi olarak irdelemek; anlamak istiyorsa çok daha fazla gayret sarfetmelidir. Gazeteler bir hikayeyi; olayı anlatır. Tarihçilerin, devlet adamlarının anılarını okuduğumuzda zaman zaman basının eblehliklerinden neler çektiklerini öğreniriz. Basının bazıları gerçek ve belki de değerli, ama çoğu bölük pörçük bir yığın olabilir. Vatandaş gerçeğin kendi portresini çıkartmaya çalışmalıdır.

Yâni bazı düşünürlerce her zaman verilen bu tür görüşler basının sınırlarını görmemiz gerektiğini göstermektedir.

Okuyucunun günlük gazeteden belli başlı beklediği "dün ne oldu" ve "tam olarak ne denildi'nin yanıtıdır.

Basının hemen müdafaaya geçmeyip eleştirileri dinlemesi ve kendini geliştirmesi gerekir.

Tabii genelde centilmenlik anlayışı tavrında, basın, bellibaşlı kurumlar; ulusal güvenliği tehlikeye sokacak durumlara hücum etmemeye dikkat edecektir.

Gerçek basın özgürlüğü var mıdır? hükümet kontrolundeki ve özel kontroldeki basın ele alınınca görülü ki, iletişim (communications) sistemlerine sahip olanlar, onları kontrol de ederler.

Buna karşı gazeteciler, muhabirler kendilerini sadece kiralık yardımcılar olarak hissetmemelidirler; kendi sağduyularını kullanabilmeli ve kendi seslerini vermelidirler.

Her şeyi otomatik olarak daha iyi yapacak bir formül olabilir mi. Eğer her geçen gün, daha çok insan, daha iyiyi yapma gayreti gösterirse, basın da daha iyi olacaktır: Her zaman, her durumda olduğu gibi, insan unsurunun (human factor)[20] iyiye gitmesi; iyi bir insanlık düzeyine çıkmasıyla.

---

[20] Aynı kitap, Giriş

ANKARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yeni bir Sentez

- Gazetecinin uydurmaması;
Yüksek kültürel ve mesleki standartlar-

Çağlar içindeki değişimler fikir çatışmaları ürünüdür: tez, anti-tez ve sentez. Bir çağın belli başlı fikri olan tez, anti-tezle karşı karşıya gelir ve bu durumdan da her ikisinin bazı elemanlarını içeren ve gelecek çağın; dönemin tezi olacak olan sentez ortaya çıkar.

Gazeteciliğin hangi kalıba uyarak geliştiği o kadar açık olmamakla beraber, 19. Asrın "Partizan Gazeteciliği"; 20. Asrın "Objektif Gazeteciliği" ve son zamanların "Yeni Gazeteciliği"; "Araştırmacı Gazeteciliği"; "Değerlendirici Gazeteciliği" de kendilerinden önce gelen devirlerden seçerek ödünç almışlardır.

ABD'den örneklerle girersek, "National Intelligencer" (1800), Başkan Jefferson'un Samuel Harrison Smith'i görevlendirmesiyle kurulmuş parti ve hükumet organı bir gazete idi. Andrew Jackson seçildikten sonra, partiler değişiminde (1828) oluşan gazete "Globe", Jackson çevresinden bir editör tarafından yönetiliyordu.

Ülkenin çeşitli yerlerini temsil eden Washington muhabirleri de oradakiler kadar partizandı. Meselâ bir gazeteci bir senatörü, bir millet vekilini, "nefret uyandıran, hileli gülüşlü; yapışkan yılan gözlü..." diye nitelendirirken kendi görüşünü paylaşan bir millet temsilcisinin konuşmasını da "Yetenekli, cesaret dolu, öyle ki dinlemesi insanın kalbine iyi geliyor..." olarak verebilirdi.

Taraflı gazetecilik 19. Asrın sonuna kadar sürdü. Genelde gayesi birpartinin ve adaylarının tam desteğini kazanmaktı ve halk oyunu özel bir gayeyi desteklemeye veya yaratmaya yöneltmekti: Randolph Hearst'un "New York Journal" da İspanyol-Amerikan savaşı durumunu yarattığı gibi.

Taraflı basının bazen de sadece heyecan yaratmak için davrandığı görüldü. Bazı 19. asır gazetelerinde sayfalar dolusu "gelmekte olan krizler" den yazılar varken krizin ne olduğunu anlatan yerlere rastlanmamaktadır.

1800'lerin sonlarında milli ekonominin gelişmesi taraflı gazeteciliğin değişiminde çeşitli şekillerde rol oynar. Eğitim görmüş ve ülkede olup bitenle ilgili geniş bir okuyucu kesimi ortaya çıktı. Ve kendilerinin aklını çelmeye çalışmayan politik haberleri yeğlediler.

Ülkenin her yanındaki gazetelere her geçen gün daha da fazla hizmet veren telgraf servisi ile de taraflılığın; partizanlığın kötü bir iş olduğu anlaşıldı: Bir partinin gazetesini memnun ederken, hem ötekileri ve hem de haberlerin politik önyargıyla verilmesini istemeyen okuyucuyu memnun etmiyecekleri ortadaydı.

Ve cevap olarak yeni bir model objektif bir gazetecilik ortaya çıktı. Ve en iyi örneği " The New York Times", mümkün olduğu kadar az hüküm yürütme, karar verme ve partizanlığa yöneldi. Ve böylesine objektif bir tutumla eğitim görmüş okuyucuya hitabederek tirajını bir kaç yılda (1896-1900) 9000'den 82000'e yükseltti.

Objektif gazeteciliğin tutumu: Basının görevi haberleri rapor etmektir, haber yapmak veya değerlendirmek değil. Muhabir ve editörler gerçekleri doğru ve doğal olarak yansıtmalıdırlar. Yönetenlerin dedikleri ve yaptıkları konu alınır.... Taraflar arası tartışmalar her iki taraftan da alıntılarla verilir... seçim kampanyaları, kalabalıkların ne kadar olduğu gibi...

Objektif gazetecilik, partizan gazeteciliği düzelten ve hâlâ çoğu okuyucunun çoğu zaman istediği bir gazetecilikti. Fakat yıllar içinde halka politikacılar ve hükümet hakkında bilmeleri gerekeni vermekle sınırlı kaldı. Kitle iletişim gazeteciliğinde muhabirin gazetecinin inisiyatif ve bağımsızlığına da set çeken durumlar yarattı.

Devlet yönetiminde üst mevkilerde olanları yani Cumhurbaşkanı, Başbakan, bakanlar gibi kişileri ele alıp, ama asıl onları götüren orta düzey bürokratları almayarak haber yapıcıların alanını daralttı.

Partizan gazetecilikten, objektif gazeteciliğe oradan da "Yeni Gazeteciliğe" (New Journalism) geçiliyor: Yeni gazetecilik, kendisinden öncekilerden partizanlar gibi, yazarların fikirlerinde subjektiflik öngördü ve objektif gazeteciler gibi de gerçekleri istedi ve gerçek görünenlerin gerçeğin ta kendisi olmaktan uzak olduğunun farkına vardılar.

Objektif gazetecilik resmi kişilerin ne dediklerine ve halk içinde ne yaptıklarına bakıyorsa, yeni araştırmacı gazeteci, resmi sorumlulukları-

nı içeren konularda bu kişilerin özel olarak da ne dediği ve yaptığına da eğilecektir. Araştırmacı gazetecilik haberi bekleyeceğine, üzerine gider. Yalnız, meselâ, skandal üzerine ağırlık vermek isterken, skandalı gizlilikle karıştırma yanlışına düşülmemelidir. (The New Journalism, Tom Wolfe).

Subjektiflikte şu unsurlar vardır: safha safha, yansımalar dizisi bir yapım; diyalog; görüş-fikir; ilgili detaylar.

Haberlere yazarının kanaatını şırınga etmesi arzulanan bir durum olabilir, fakat gerçek olarak gösterilenlerin hakikatin ta kendisi olduğu hatasına düşülmemelidir. Bazen bir diyalogda sayfalar boyu yazarının, kişilerin kafasına oturtmak istediği düşünceleri ve olmamış olan olayların anlatıldığını görmek "Yeni Gazeteciliğin" kendi kendisinin durumları bozuşturma yanlışına düşmesi demektir.

Gazeteciliğin yegane kutsal kuralı: yazanın uydurmaması gerektiğidir. Gazetecilikte şuna güvenilmelidir: Verilenlerin hiçbiri uydurma değildir garantisi.

Yazılarında fikir ve analiz veren gazetecilerin doğru olmada sorumluluğu objektif gazetecilerden daha da büyüktür. Şöyle düşünelim: bir bina inşa etmek için temel kazan bir mühendisten, sadece bir çukur kazan mühendise göre daha çok sorumluluk bekleriz.

Konu şudur: Gazetecilerin yüksek mesleki ve kültürel standartları olmalıdır; bu kişiler serbestçe, önyargısız hareket etmelidir; ve araştırmalarına dayanan değerlendirmelerini vermelerine meydan verilmelidir.

Değerlendirici gazetecilikte basın bültenlerinin daha ilerisine gidilmelidir. Niçin, nerede, nasıl, sık sık mı, bu konuda ne yapılabilir araştırılır.

Gazetecilere ışık tutacak bazı incelemeler aslında şöyle sonuçlara varmıştır: Vatandaşların hükümetlerle, devletle ilgilendikleri kısım, kesim, cumhurbaşkanı, başbakan, bakanlar, seçimler, politik konular veya basının genel olarak politika olarak etiketlediği benzer konular değildir, ama bürokrasi ve devlet kurumlarının, onların günlük hayatını etkileyen durumlarıdır: vergiler, halk sağlığı, sosyal yardım, sosyal güvenlik, sosyal yaşam gibi düşünülebilecek bir çok durumlardır.

Açık seçik ortada olan durum şudur: Basının kitle iletişimin yapacağı, halka, bahsettiğimiz kendisini ilgilendiren bürokrasi durumlarında yardımcı ve takipçi olmaktır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Özellikle insan bilimlerinde, bilim, araştırma(research) ve eleştiribilim (criticism) ile yapılır.

Her zaman sözünü etiğim kafa gelişmesi (mind expansion) gerektirir.

Eleştiri deyince ülkemizde yanlış anlaşılan, boş kafa ile yazılmış, üç beş satırlık, çiziştirilivermiş yazılar hiç bir şey olmadıkları gibi, bilimsel eleştiri hiç değildirler.

Meselâ, çok iyi yazılmış tezler; kitaplar eleştiribilim olabilir. Eleştiri Nabokov'un[21] derecelendirdiği ve dediği gibi, boş bir tavır olmamalıdır.

Eleştiri, derin, girift, zor, çok okuyup kütüphaneler, kitaplar devirden sonra yapılabilir. Görüş ister; kafa gelişmesi ister; bilim tavrı ve teori içerir.

Gazeteciliğin niteliğine yönelik eleştiri her zaman olagelmiştir. Basın eleştirisinde, kültürel, toplumsal değerleri, politik güçleri irdeleme yönünden her zaman eleştiri yapılmalıdır.

Gazetecilikte, meselâ, eleştirmenlerin en önemli hedefleri, Hearst gibi basın kralları da olmuştur.

Basının, toplumsal, politik ve ekonomik kurumları; gelişmeleri ele alış biçimi akıllıca eleştirilmelidir.

Taraf tutmak; gerçekten uzaklaşmak, gazeteciliğin üstün ruhunu zedeler.

İyi bir iletişimcinin ve konuları irdeleyenlerin, Ulusal ve Uluslararası iletişim; Uluslararası ilişkilerin kültürel yönleri; yayıncılıkla oluşan ulusal ve uluslararası imajlar; bireysel, ulusal, uluslararası içerik; haberler, haberlerin akışı; turizm ve iletişim yaklaşımları ve hedefleri; global davranışlar; etik çerçeveleri; bilimsel ve üretici kişinin analiz, sentez ve eleştiribilim (criticism) yaklaşımında, düzeyi; standartları düşürmemeye dikkat etmeleri gerekmektedir.

---

21 Doç.Dr. Güner Öztuna. Çğ. Karş. Kültür, s.38.

Bu konulardaki düzey; standartlar o ülkenin gidişini etkiler.

Toplumsal, politik ve ekonomik kurumların gelişiminde, gazeteciliğin rolü ve gösterebileceği beceri, halkın reaksiyonunun incelenmesiyle, akıllı, bilimsel olarak eleştirmenlerce belirtilebilir.

Eleştiriye basın nasıl tepki gösterir: Gazeteciler kendi kendilerini analiz etmelidir; gazetecilikte mesleki ruh yüceltilmelidir, gazetenin karakterinin ve halka verdiği hizmetin iyileştirilmesine, düzeltilmesine yaramalıdır.

Basın kademelerinden ve dışarıdan, hakeden basının becerisinin yapıcı bir şekilde de eleştirilmesi, halkın gazetelere güvenini artırır ve pekiştirir. Ve bütün demokratik kurumlar bu tür güçlenme ve özgürlükten etkilenir.

Eleştiriye kızgın tepkiler göstermek ya da basını silip süpüren ve haddinden fazla eleştiri, hiç bir problemi çözmez.

Her zaman daha önceki sayfalarda değindiğim gibi, düzeyli eleştiri; değişik fikir ve yorumlar gereklidir.

Gazeteler ve yazarları da okuyucularına karşı sorumluluklarını unutmamalıdırlar. Düşünce sahibi hiç bir gazeteci, düzeyli eleştirinin geçerliliğini ve gerekliliğini inkâr edemez.

Seçim kampanyaları esnasında özellikle gazetelerin tutumları eleştirilegelmiştir. Radyo-TV ve gazete, tutumlarına dikkat etmelidir: seçmenler toplumsal baskı; baskı grupları ve fikir liderleri tarafından etkilenirler. ama elbette fikir yönlendirilmesinde, tek bir gazetenin tekeli ele alabileceği düşünülemez.

Siyasi gerginlik ve gazetenin seçimlerdeki rolü, eleştiri edebiyatının halk tarafından izlenmesini getirmiştir.

Sinclair de bu konudaki kitabında, "korkak ve taraflı basının iş dünyası ve ilanlarıyla nasıl yönlendirildiği" eleştirisine girer ve kapsamlı ve gerekli eleştiri yapar.

Böyle bir kalıba uygun gazeteler olduğu gibi elbetteki boyun eğmeyenler de vardır.

Bazı gazeteciler en çok tartışılan kişiler olmuşlardır:

Hearst'un girift bir kişiliği olduğu görülür: toplumsal ve politik etkisi ve mesleğinin uzunluğu, Hearst basın imparatorluğunun değerlendirmeleri, gerçek ve söylentilerle karışık olarak uzar gider.

88 yaşına kadar çalışır. Kendisini destekleyen eleştirilere bir göz atalım:

Dünyanın en büyük basın imparatorluğunu kurmuştur;

Yeni teknikler getirmiştir. Haber yazmada ve toplamada da yenilikler yapmıştır. Gazeteciliğin karakterini değiştirmiştir:

Geniş kitleleri göz önüne alarak basmış ve milyonları, okuma alışkanlılarını geliştirmede cesaretlendirmiştir;

Milli problemlere bir çözüm bulmaya çalışmıştır, meselâ; gelir vergisi toplamada yenilikleri desteklemiştir.

Hearst'a karşı eleştirilere bir göz atarsak:

Büyük bir basın imparatorluğu kurması onu en önde gelen gazeteci yapmaz;

Toplumun gereksinimlerini görmek; toplumun arzularına uygun ve mantıkı uyarlamaları görebilmek lazımdır.

Kitle iletişimde onurlu ve kapsamlı haber vermek ve sorumluluk başta gelir.

Tarafsız, insan özgürlüğü ve gelişmesini ön plana alan yaklaşım gereklidir.

Hearst, basın macerasına, madencilik çiftlik ve diğer işletmelerinden para dökmüştür.

Aynı zamanda sanat hazinelerine kişisel olarak büyük paralar harcamış ve depresyon yıllarında, emlak spekülasyonunda büyük paralar batırmıştır.

Fakat gazetecilikte, kitle iletişimde büyük paralar kaybedilip kazanılabilir:

Bazı film şirketlerini, radyo istasyonlarını, dergileri, sanat hazinelerini, geniş topraklarını satar.

İlginç meraklarından dolayı, Wales'de şato satın alır, Mısır'da mumyalar, Tibet yak'ları... ve bütün bunların parça parça, tek tek taşlarını New York'daki depolarına getirtir. Lakin bunları sonra hiç bir zaman görmez.

Toplumsal hobileri sonsuzdur: konukları, onaltıncı yüzyıl İtalyan mermerinden yaptırmış olduğu muhteşem bir balkondan kapalı yüzme havuzuna atlarlar, F. Scott Fitzgerald romanları gibi. Özel dağ silsilelerinde uzun mesafelerde çiçek toplamaya götürülürler.

Tam iflas etti derken tekrar herşeyi kontrolüne alır.

Mesleki sorumsuzlukları olmuştur, meselâ herkes savaşa katılımı desteklediği zamanlarda kendisi konuya girmemiş uzak kalmıştır.

Hearst imparatorluğu çökerken, eleştirmenleri kendisinden, bitik, yerlebir olmuş ihtiyar diye bahsedivermişlerdir.

. . . . . .

Gazetecilik tarihinde önemli bazı noktalara bakalım:

Önyargılı olmadan basmak;

Eleştiri hakkı;

Haber verme hakkı.

Haberleri, tarafsız, halkın ilgilerini cevaplayan, kapsamlı ve onurlu bir şekilde vermek.

Bir ara "Tribune"ün sahibi McComick'in yapmaya kalktığı bilindiği gibi, hemen hemen, herkes yanlış, ben doğruyum demek de olamaz. McCormick kendi gazetesini dünyanın en büyüğü ilân eder.

Eğer bir gazetecinin büyüklüğü sadece aşağıdaki kriterlere göre ölçülseydi dediği belki doğru olurdu: parasal başarı; tiraj; teknik mükemmeliyet.

McCormick çok ilan alıyordu. 1920'lerden sonraki ekonomik zorlukları Kanada'da bir orman satın alıp, orada kağıt değirmenleri kurarak karşılar.

1948'de, "Tribune", Harry Truman'ı elinde bir "Tribune" gazetesi tutmuş ve gülümserken resmeder. Gazetenin başlığı 'Dewey Truman'ı yenilgiye uğrattı" gazetesi tutmuş ve gülümserken resmeder. Gazetenin başlığı "Dewey Truman'ı yenilgiye uğrattı" 'dır. İşgüzar Tribune Washington bürosu, arzularının gerçeklerin üstüne çıkması gafını yapmıştır; tabii bu durum gazete kritiklerinin ekmeğine yağ sürmüştür.

Gazetecilik sanatı da zordur ve kaç yüzyıllık geleneğe bile dayansa, gene dikkat, zeka, yaratıcılık, saygı, izan, çalışkanlık, terbiye gibi yaklaşımlar gerektirir.

Columbia Üniversitesinde Basın enstitüsünde bir toplantıda "Ulusal Gazeteciler Konferansı" toplanması fikri ortaya atılır. Bu girişimler yılda bir defa olmak üzere gerçekleştirilir. Küçük gruplar halinde meslekdaşlar, eleştiri panelleri yaparlar ve üyeler meslekdaşlarının sayfalarını değerlendirirler; eleştirirler.

Ve dahası, gazetecilik; iletişim eğitimiyle ilgili yerler ve gazetelerle, TV'ler ile birlikte faaliyetler yaparlar; mesleki konferanslar, seminer, kongreler düzenlerler ve desteklerler ve gazetecilik problemleri tartışılır.

2000'li yıllara doğru, kampüs ve gazete bağları güçlenmeye doğru gitmelidir. Bir meşhur karikatürdeki gibi, herkes artık gazetecilik eğitimle mi olurmuş dememektedir.

Disiplinlerarası basın yayın gazetecilik eğitimi, araştırma, çok okuma ve servis ağırlıklı olmalıdır.

Bilimsel araştırma (research), çok okuma'nın yanında sahadakilerle sıkı bağlar içinde olmalıdırlar: günlük-haftalık gazeteler, dergiler; radyo-TV; fotoğraf; reklâm, grafik sanatları, endüstriyel yazılar, halkla ilişkiler, tanıtım, bilgi-iletişim vb.

Harvard, Columbia gibi bilimde önemli üniversiteler bu bağlantılarda yönlendirmeleriyle eğitimlerini pekiştirirler.

Pulitzer gazetecilik eğitimine katkılarda bulunanlardan ve öncülerdendir. Kendi okulundan sonra en büyük katkıyı Columbia üniversitesine yapar.

Kitle İletişimde araştırma çalışmalarına kendini hasreden önemli gazete-bilimsel dergi, "Journalism Quarterly" 1920'de kurulur.

Derslerimizde her zaman belirttiğim ve yazdığım gibi gazetecilik, basın yayın eğitiminin geniş bir liberal bilim, kültür, sanat, toplum, insan bilimleriyle tamamen dolu olarak kaynaşması gerekir.

Elbette ki sağlam bir de gazetecilik teknik eğitimi de gerekir.

Kitle İletişim eğitiminde bilimsel araştırma (research) tekniklerini bilmek gerekir.

Özellikle çalışmalarda basının sorumluluklarının olduğu ve karakterinin olması gerektiğinin önemi kavranmalı ve vurgulanmalıdır.

Toplum, insanbilim, yazınbilim konuları; gazetecilik; iletişim için önemlidir. Yoksa gene her zaman dediğim gibi, hangi yıllarda hangi filmler yapıldı demek istatistiki dizi bilgiden öteye gidemez. Ya da sadece hangi gazeteler çıkmış gibi. Her zaman bunlar arşivlerden bulunabilir.

Basının kendi içinden de basın davranışını analiz eden etkili sesler yükselmiş ve yükselmelidir.

Prensipler üzerine genel fikirler, yoğun kafa gelişmesi neticesi üretilebilen yaklaşımlar izlenmeli, tartışılmalıdır.

Kişiler ve basın yayın böylee kendi kendini de geliştirebilir, ilerleme kaydedebilir.

Meselâ, **Kitle İletişimde Sorumluluk (Responsibility in Mass Communication)** gibi önemli uyarı eleştiri kitapları yazılmıştır.

Bir düşünür der ki,"... objektif sandartları insanlara olduğu gibi, gazetelere de uygulamak zordur ve de en büyük adamı, en üstün insanı olduğu gibi, en büyük, en üstün gazeteyi belirlemek de zordur. Her şey ne istediğinize bağlıdır..." Yani gene kafa gelişmesine.

Her gazetenin topluma karşı görevleri vardır: haberleri onurlu, gerçek, kapsamlı, insan özgürlüğünü ve toplumsal gelişmenin belli başlı kurallarını destekleyerek vermek.

Ancak bu sorumluluklarını ve zorunlulukları tam olarak yerine getiren gazeteler ve diğer kitle iletişim araçları halk tarafından ve meslek içinde kabul görüp ödüllendirilebilir.

Gazetenin çahşanları içinde zeka pırıltıları gösteren liderlik olmalıdır.

Sıhhatli bir yaklaşım yanında devamlılık olması gerektiği unutulmamalıdır.

Haberleri tam olarak ve tutarlılıkla kapsamalıdır. Hakça ve onurlu bir yaklaşımı ve güçlü yorumsal yazılarında da yüksek kalitesi olmalıdır.

Bağımsız kafa yapılı ama belli kuralları uygulayan köşe yazıları, yorum yazıları sayfaları,kalite ile belirlenmelidir.

Her hangi bir konuyu ele alırken bu nitelikler olmalıdır: seçimler, savaşlar, yürüttüğü kampanyalar, politik ekonomik, bilimsel ve kültürel vb. konular.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Gazetecilik, kitle iletişim mesleğinde de ses veren zeki, çalışanlar ve liderliğe gereksinim vardır.

İlerici, tarafsız, açık fikirli, belli başlı demokratik prensipleri destekleyen, koruyan güçlü etkili iletişimcilere gereksinim vardır. Siyasette çürümüşlükleri halk hizmeti için açığa vuran gazetecilere, sözlü yazılı, gereksinme vardır.

Gazeteler, dergiler, kitaplar, radyo, TV vb. kitle iletişimi yaratırlar, iletişimin gelişmesi ve bir ulusun olgunlaşması; yaşamı paralel gider.

Edebi Medya (literary Media):

PROUST: ENTELLEKTÜELLİK;
Yaratıcılık;
Sanat;
Yazarlık.

Bu araştırmada, Proust'un yazarlık konusuna değindiği, genellikle dikkati çekmemiş noktalar çekip çıkartılmaya çalışılmıştır. Bir kişi; bir yazar Proust'u okumaktan çok şey öğrenebilir, yazarlık, düşünürlük konusunda da. Ülkemizden, gerçekten, çağdaş dünyada yankılar uyandıracak, yazınbilim; iletişim çevrelerini sarsacak yaratıcı yapıtlar da henüz çıkmamıştır.

Kişinin Proust'un yazmış olabileceği ille de bir inceleme yazısı veya eleştiri aramasına gerek yoktur; öğrenilmesi gereken ipuçları ve derinlik, tümüyle-yazarlık, yaratma ve nedenleri, etkenleri, etkileri, önemi üzerine yarı sembolik yarı açık olarak, yaratıcı yapıtlarında söylediklerindedir. Özellikle **Swan's Way** ve **(The Past Recaptured) Geçmişin Tekrar Yaşanması** adlı yapıtlarında, yazar olma konusunda ipuçları, zaman, yetenek, gerçek, sessizce-derin sanat kavramları ve yazarlık konusunda vardığı aşamaların yolu üzerine yorumları izlenebilir ve örnek alınacak sezinlemeler elde edilebilir.

Proust'un yazma, edebiyat ve yazar konularındaki yorumları çoğu kez 'zaman' kavramı ile bağlantılıdır. Yazıları hem şimdiki hem de geç-

miş zamanı içerir. Bu durum Proust'un hem geçmiş ve hem de şimdiye bağlı fikirlere beraberce önem vermesinden ileri gelir. Geçmişin devamlı etkisindedir ve okuyucuya geçmişin kaçınılmazlığını sık sık hatırlatır. Yazarken geçmişi hatırlamak ve yeniden kazanmak gerektiğini, eğer yeniden kazanamazsak zamanın bir düşman niteliğine bürüneceğini belirtir. Kişiyi geçmişi unutmamaya yöneltir, kişilerin geçmişin anılarıyla dolu olduğu; anıların kişileri biçimlendirdiği; kişilerin anılarını beraberlerinde taşıdıkları; anıların uyur görünseler de her an uyanmaya hazır oldukları açısından sözler eder.

Proust çoğu kez iki zamanda da yaşar. Şimdiyi yorumlamak için geçmişten faydalanır. Yalnız, bu noktada çok özen göstermek gerekeceği konusunda da kişiyi uyarmaktan geri kalmaz," ... Toplumu ve hatta yaşamı sıkıcı bulmamın nedeni onları geçmişin yanlış etkileriyle değerlendirmemdir.." [22]

Geçmişin Tekrar Yaşanmasında (The Past Recaptured) düşünür ve gözlemci Proust'u günboyu Tansonville'de yatak odası penceresinden dışarıya bakar, gözler buluruz. Bu sürede, kendi yorumuyla, "doludur" veya "gebedir" yazmak için. Gözlerinin önünde boşluk ve zamandan oluşan, pencere ile çevrelenmiş bir uzaklık vardır. Proust geçmişte kalmış olmalarına rağmen sesleri neredeyse işitebileceğimiz, onları tekrar kazanabileceğimiz konusu üzerinde durur- kafa yorar. Zamanlar içine sığmayan iç dünyasını yansıtmaya yönelir: "Bir kaç dakika içinde üç değişik zaman duydum ve bana verecekleri dersleri anlamaya; almaya çalıştım." (s.194.) Proust durumları değerlendirmede değişik zaman kavamları üzerinde dururken, genellikle zaman kavramının kişiler için belirgin olmadığı, bununla birlikte herkesin zaman içinde devamlı büyüyen bir yer tuttuğu konusunda yorumlar yapar. Proust diğer kişilerden bir adım ileride olduğunun farkındadır; üstü kapalı, sembolik sözler söyler ve kişileri bir ilim adamının böcekleri inceleyişi gibi inceler. Yorumlarının çoğu, geçmiş ve yoğun düşünce ile olgunlaşmış, üzerinde çok çalışılmış ve girift yorumlardır. Bu yorumlar, yazar olacak kişiye, hemen ortaya atılıp ben bir yazar oldum demeye kalkarsa, bir ders niteliğindedir. Geçmişte ve şimdiki zamanda Dünya ve varoluş kavramlarının anlaşılması Proust'da bir sabır işidir.

---

22 Marcel Proust. **The Past Recaptured** (New York: The Modern Library, 1979), s.197. (Bundan sonra bu kitaptan bütün alıntılar sayfa numarasıyla alıntının yanında gösterilecektir).

Proust, yer yer, edebiyat ve yazmada kendi yeteneğine kuşkuyla bakacak kadar alçak gönüllüdür; yazma yeteneği konusundaki iç çatışma ve kuşkuları yapıtlarında izlenir. Proust edebiyat yeteneği olmayışından hayıflanmasını hem azaltan hem de çoğaltan düşüncelerle doludur. Yeteneğinden emin görünmeme durumu belki de onun büyük yazar Proust olmasına yardım eden yöntemlerinden biri olmuştur. Proust, ("Against The Young Writers of the Day") "Günümüzün Genç Yazarlarına Karşı" adlı eleştiri yazısında, genç yazarı eleştirirken yukarıdaki tutumunu uygular:

... Kaç yıldır süregelen bir durum, 'söyleyecek bir şeyim yok' diyen tek bir yazar bile çıkmadı... Bizim genç kuşağımız kadar yalancı bir kuşak olmamıştır.

... Duygu dünyasının verdiklerini düşünemeyen, çalışmayan, hiç bir şey okumayan...[23]

Alındının son bölümünde özetlendiği gibi, yazar olacak kişinin ciddi bir biçimde çalışmasını, çok okumasını ve gerçek iç dünyasına eğilip yapsıtmasını ister. Yeteneğinden ve çalışkanlığından emin olduğu zaman, söylenecek şeyleri olacaktır demeye getirir.

Buralarda gene her zaman üzerinde durduğum "kafa gelişmesi" (mind expansion) nosyonu civarında gezintiler var.

Yazar olacağa çok çalışmasını öğütlerken Proust, aynı düşünce üzerinde giderek, kendi çalışma yöntemlerinden bir örnek verir. Gerçek bir yazarın, sadece gerçek bir yazar olmaya özenenden farklı olduğu düşüncesini savunur. Kişi gerçek amacının yazmak olduğunu bilmelidir. Bu amaca yönelik olmayan herşey yazarın yaşam amacında önem taşımaz. Bu amacını sürdürmede yazar, yanlış anlaşılmak, kaba ve hatta acımasız sayılmaya aldırmama cesaretine sahib olmalıdır. Proust, ben "... insanların çalışma saatlerinde evimde beni ziyarete gelmesine bile izin vermem... Edebiyat çalışmalarım onlara kibarlık veya incelik göstermemden önce geldiği için.." (s.330) Yıllar yılı akşamlarını böyle derin düşünmenin mümkün olmadığı toplum ilişkilerinin meyva vermeyecek zevkleri için harcamanın, kendisine fayda getirmiyeceği düşüncesinden söz eder.

---

[23] Marcel Proust. **On Art and Literature**, trans. Sylvia Towsend Warner (New York: Meridian Books,Inc.), p.279.

Öte yandan dinlenme ve arkadaşlık gerektiği anlarda yukarıdaki işi yapabileceğini de gizlemez. Bu gerekli anlarda ve bazı denemeler ve tecrübelerden sonra, eğer kişi kendisini toplum ilişkilerinden koparmanın umudettiği edebiyat yapıtını yaratmasına yardım etmediği kanısına varırsa, başkalarıyla bilikte olan yaşama dönebilir. Bu karar nedeniyle ve bu kararı uygulamakla belki de anılarının derinliklerine dönebileceğini düşünerek, yazar, örneğin, Guarmante'ların davetini kabul edecektir. Fakat oraya giderken yolda bile, "unutulalı yıllar olmuş yollar" (s.181) ona yazmasına yardımcı olacak geçmişi hatırlatacaktır.

Proust belki de kendi kendisine aksini kanıtlamak için, edebi yeteneği konusunda kuşkularına devam eder. Bir noktada, çaresiz bir biçimde hiç bir şeyde iyi olmadığına ve en önemlisi artık edebiyattan hiç zevk almadığında karar kılar. Edebiyatta zevk bulamamak Proust ve onun gibi başlıca zevklerini edebiyata, entellektüelliğe hasretmiş kişilerin sonu olabilir. Proust kendi edebiyat yeteneğinden kuşku duyarken aynı zamanda edebiyatın kendi düşünegeldiğinden belki de daha az gerçeğe gebe olduğu düşüncelerine gelir; gene de kuşkularına ve çabalarına, bütün bu kuşkulardan kurtulmak için ve edebiyatın içerilerine daha çok girebilmek için devam eder. Belki de böyle davranmasaydı istediğini başaramıyacak, ulaştığı yere varamıyacaktı- kişinin edebiyat zevkleriyle dolduğu, entellektüel doyumlar arama alışkanlığı edindiği, gözlemci, okuyan ve zevk-meyva dolu bir düşünür olduğu yere.

Proust gerçek sanatın pek çok ünlem işaretlerine, çığırtkanlıklara ihtiyacı olmadığını ve sessizce yaratıldığını ve bu tutumun sanatın, bilimin çeşitli dalarındaki kişilere prensip olması gerektiği sonucuna varır. Ünlem işaretlerinin gereksizliği fikrine ek olarak ve Proust'tan doğal olarak bekliyebileceğimiz gibi, yarım-zekalıları ve ağzı fazla laf yapanları da tutmaz:

... Yarım-zekâlılar (kıt-zekâlılar, kuş-beyinliler), kişiliklerini hareketli olmakla tamamlamak ihtiyacındadırlar; bu nedenle üstün akıllılardan daha hareketlidirler. (s.223.)

Proust genel olarak, zekâ, üstün akıl ve düşünür kişi olmayı edebiyat uğraşı ve bilim için gerekli görür ve ister:

...Gerçek kitaplar gün ışığının ve ufak konuşmaların, laflamaların ürünü değil ve fakat karanlık ve sessizliğin ürünü olmalıdır. (s.227)

Bildiğimiz gibi, Proust'un kendi kitapları, kuşkusuz, 'beyinsiz konuşmalar' ürünü değillerdir.

Aynı zamanda doğa ve insanların yaratıcı yazara ancak birlikte ilham kaynağı olabileceği düşüncelerini de belirtir. İçinde insan düşüncesi olmadan da doğayı düşünmenin yaratıcılığa yaramıyacağı; Doğanın ancak toplum içinde yaşadığımızın farkında olduğumuz sürece iyi ve ilham verici olduğu, Dünyada insanların varolduğunu bir kenara atarak sadece doğayı sevmeye kalkmanın olmaz bir yöntem olduğu; İnsanlar ve insanların varoluşu düşüncesinin Doğa düşüncesine yaratıcı bir güç kazandırdığı; ancak insanoğlu düşüncesiyle birlikte, doğal güzellikler düşüncesinin sanat yapıtını simgelediği yorumlarına varır. Yaratıcı, kafasında insanoğlunun varoluşu düşüncesiyle Doğayı yorumlayacak ve yeniden yaratacaktır. Kişi yaratıcıdır, böyle olunca Doğayı yorumlayacaktır- sadece varoluşta gördüklerinin tıpkısı bir yansımadan daha öteye varan bir biçimde.

Proust sanat ve gerçek üzerine tartışmalarını sürdürürken gerçek sanatın büyüklüğünün, gözümüzün önünde olup ve fakat şimdiye dek uzak kaldığımız gerçeği yeniden keşfedip, yeniden kavramakta, kazanmakta olduğu fikrini vurgular- kişilerin yaşamlarının bir parçası olan gerçeği bilemeden, algılayamadan göçüp gitmeleri tehlikesinin büyüklüğünü işaret eder. Ne yazık ki kişiler, üzerine ışık tutmadıklarından, gerçeği görmekte yaya kalırlar. Böylece geçmişleri, aklın geliştiremediği, kağıt üzerine basmadığı, sayısız fotograf negatifleri ile doludur. Kendi yaşamını ve başkalarının yaşamlarını kavrama bir görüş konusudur ve bir yazarın işte bu görüşe sahibolması gerekir.

"Yazarın görevi ve yükümlülüğü bir çevirmeninkilere benzer" (s.219) Yazarın uyguladıklarından biri, bir yerde, örneğin, izlenimlerini çevirmektir. Sözünü ettiği gerçeklerin algılanması ve açıklığa kavuşturulması Proust'a kıvanç verir. Fakat gene de izlenimlerinin çoğunu acı çekme ve ötekileri de 'çok olağan zevkler' de bulduğunu farkeder. Sanat yapıtlarının kişinin geçmişi yeniden yaşaması, kazanması, bulması için yegâne araçlar oldukları kanısına varır.

Toparlamak gerekirse, Proust edebiyat yapıtları için tüm materyalin geçmiş yaşamından başka bir şey olmadığını ve bu materyalin mutlu olduğu anlarda, başıboş dolaştığı zamanlarda, tutkuda ve kederde elde edildiğini anlar ve açıklar. Algılarını sonunda neye yarayacaklarını dü-

şünmeden biriktirdiğinin, yığdığının bilincindedir. Bütün bu edebiyat yapıtlarında kullandığı materyali tomurcukların çıkmasına etken olan tohuma veya çekirdeğe benzetir. Proust edebiyat materyalini tohuma benzetirken, kitabı oluşturmada bir başka karşılaştırma yapar- kitabını aynı bir elbisenin dikilişi sürecinde olduğu gibi oluşturacağı örneğini ileri sürer. Bir başka yorum ve karşılaştırmada Proust, kitabının bir ayna gibi yansıtma görevi yapacağı ve okuyucuların Proust okuyucuları değil ve fakat kendilerini okuyan kişiler olacağı yorumunu yapar. Burada, Proust'un : " her okuyucu kafasında ne varsa onu okur", yâni kafası ne kadarsa, ne yorum yapıp anlayabilecekse, yani halk tâbiriyle kafası ne kadar basarsa, onu okur yönündeki sözlerini hatırlamak gerekir: "Each reader reads whatever is in his mind".

Ve geçenlerde bir profesör arkadaşın kütüphanesine göz gezdirirken, ayrı zamanlarda yaşamış iki büyük düşünürün düşüncelerinin aynı noktada çakıştığını gördüm: Yanlarında, yörelerinde, yüzeysellikten, gerçek entellektüel hasretinden yakınıyorlardı.

"Ne kadar
Bilirsen bil
Söylediklerin
Karşındakinin
Anlayabildiği
Kadardır."

Mevlâna
(1207-1273)

Proust, bir süre kendisini tedirgin edegelmiş edebiyat teorileri, kuralları üzerinde kafasını yorar, beynini zorlar ve kendisini sıkıntıya sokar; sonra, kendi teorilerini uygulama seviyesine geldiğinde, bu teoriler üzerine kendisini sıkıntıya sokmasına gerek kalmıyacağı kanısına varır ve ikna olur. Kişi, bir yazarın, belki de ancak Proust'un kendisini içinde bulduğu bu aşamaya geldiğini hissedince yazma işine koyulması gerektiği düşüncesine varır.

Proust derin bir düşünür, zeki ve zekâ-tutkunu, gözlemci, üstün düşünce ürünü girift-kapsamlı fikirler taşıyıcısı ve oluşturucusu ve iç dünyasında sıradan olmayan,üstün bir biçimde zengin bir kişidir. Bu ye-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

tenekleri onda keşfettikten sonra, denilebilir ki Proust, kendisi, hiç kuşkusuz bir yazarın ne gibi yetenekleri olması sorusuna bir yanıttır. Gene yazar olacağın faydası için, Margaret Mein'in Proust'la ilgili bir kitabından, bir yazarın oluşması konusundaki fikirleri alabiliriz:

Sanat ve sanatın kişi ve çevresindeki Dünya arasındaki engelleri kırmasıyla, mesajlarını diğerlerine ileten ve sınırsız zaman için yorumlarını kaydeden sanatçılar yoluyla, insanoğlu- rahatsız edecek kadar zengin ve canlı bir varoluş ve sonsuzluğa uzanma mutluluğuna kıvancına varır.[24]

İşte yazar olacağa örnek gösterdiğimiz Proust'un da yaptığı budur. Kesintisiz, düşünür kişi olarak yaşanmış bu uzun yaşam sürecinde Proust, geçmiş anıları, kıvançları, özlemleri, kaybolacaklarını bildiğinden, yapıtlarına koymaya çalışmış ve başarmıştır. Yazar da, Proust'un yaptığı gibi yaratıcı itmeye bir araç ve yanıt bulmaya çalışacaktır kendi sonsuzluğunu kurma özlemiyle. Yaşamlarında objektif olarak hiç bir şey göremeden, sadece kendileri için yaşayanların aksine, Proust kendisinde ne çirkinlik ne de suç görecektir, görevini yerine getirdiğinden. Bütün bunlardan sonra, bir sanatçı olmadığından, olamıyacağından gene de korkar kuşkularında ağrılarından, zaman üzre çektiği acılardan, yetenek, gerçek, sessiz biçimde-derin-sanattan sonra, yaşamasının nedeni olan amacını yerine getirdiği halde: gerekli örnek bir yazar, düşünür kişi; yaratıcı kişi için.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

---

[24] Margaret Mein. Proust' Challenge to Time (Manchester University Press), s.115.

NABOKOV : Azarlayan
Eleştiren
Uyaran YAZAR

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İletişimin temelinde büyük düşünürler vardır. Çağdaş en büyük romancı derler bazıları Vladimir Nabokov için. Ayrıca, doğru bildiğini söylemekte çekinmez oluşunu; uyaran, azarlayan, aynı zamanda ince bir alay içeren tutumunu araştırmalarımı, "Saturday Review"daki bir inceleme pekiştirdi.

Columbia Universitesindeki sınıf arkadaşımız, oğlu Dmitry Nabokov'un da böyle özellikler gösterdiğini hatırlattı bana: İletişim; yazınbilim derslerinden hatırlıyorum, yer yer sâkin açıklamalarla tartışmalara katılır, fakat yer yer de dersin ortasında kafasına yatmayan bir noktayı sormak, düşün yürütmek için parlayıverirdi - düşün ortamına dürtü ve renk katarak...

Vladimir Nabokov ve eşi Vera, Feifer'in kendileriyle konuşması sırasında, Montreux'da, Geneve gölü kıyısında, Avrupa'nın en eski ve en iyi otellerinden, Montreux-Sarayında oturmaktadırlar.

150 küsür yıl önce yapılmış bu otel. Üst katta, altıncı katta, göle ve trafiğe bakan yedi odalı bir yerde kalmaktadırlar. Bu ayrıntılar, bu denli ünlü bir yazarın nasıl yaşadığını öğrenmemiz açısından ilginç. Giderek daha başka ayrıntılar öğreniyoruz: hemen hemen bütün yemeklerini orada yiyorlar. Odalardan birini sekreterleri kullanıyor. Bir ayrıntı ve fakat önemli bir ayrıntı da oturdukları katta 40.000 ciltlik bir kitaplıklarının varoluşu. Bu kitapların bir çoğu Nabokov'un en çok satan (best sellers) kitapları. Basımevlerini genellikle verdikleri üç beş tane yerine bazı kitaplardan 100 kadar bulunduruyor, yıllar içinde daha da değerlendiklerinden. Meselâ, Berlin'de 1921'de basılmış olan bir şiir kitabı artık binlerce dolar etmektedir.

Nabokov, doğduğu büyüdüğü yerlerdeki doğayı, kırları hatırladığını, yazdığını, okuyucuyu ayrıntılarla sıkmaktan da korkmadığını söyler. Altmış yaşlarına kadar tenis oynamıştır, sonra sıhhat nedeniyle bırakmıştır. 1936'lara kadar Berlin'de onbir yaşında bir Rus göçmeni olarak Alman gençleriyle futbol oynamıştır. Sonuna dek fizikman iyidir, uzun yürüyüşler yapar. Eşi, ona, tenis oynayalım diye teklif edildiğinde, karşıdakini, "uyuyan iştahları uyarmayalım" diyerek uyardığından söz etmiştir.

Nabokov, Amerikan turistlerinden özgür bu yerde oturmuştur (!)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Amerika'ya göç etmeden iki yıl önce, 1938'de, İngiltere'de akademik görev almak istemiştir. Cambridge'e bu iş için gittiğini ve sonucun tam bir başarısızlık örneği olduğunu belirtir: Konuştuğu kişi, devamla, neden, onun, kendisinin Rus edebiyatı öğretebileceğini sandığına şaşakalmıştır (!) Ama kendisi, kaybolan bir şey yok der, böylece, bu Amerika'lının (!) kitaplarından İngilizce okuyanlar yoksun bırakılmamışlardır.

Biyografisinde de, (**Speak, Memory**), 1938'de Hitler Almanya'sında ve Maginot'un Fransa'sında kalakaldığını ve İngiltere'de "... umutsuzca akademik görev almak için çaba gösterdiğini..." yazar. Böylece İngiltere ve Avrupa, bir kez daha, seçkin bir göçmen yazarı Amerika'ya kaptırır...

Nabokov kendi yazdıklarını yüzeyden okuyup bir de üzerinde laf etmeye kalkanları acımasız biçimde kınar ve daha sonra sözü edileceği gibi onlara notlar verir; ünlü, büyük olarak kabul edilmiş yazarları da - Balzac, Stendhal, Pound, Mann, Dostoevski, Sartre, Lawrence, Camus- onaylamamakla kalmayıp, "nefret uyandıran orta-karar şeyler" ve "tümüyle sahtekar" kişiler olarak adlandırmaktan çekinmez. Stravinsky'nin müziğini tanımaz ve Shagal'ın sanatına da ilgi duymaz.

Tabii bütün bu büyük yazın ve müzik düşünürlerini yutmuş ve onlarla haşır neşir olmuş bir Nabokov ancak, her şeyi deyebilir, anlık "mood" larında....

Nabokov'un kendisi için, bir dâhi gibi düşünür, seçkin bir yazar gibi yazar ve bir çocuk gibi konuşurum dediği bilinir. Gerçekten, şunu söylemek istediğini belirtir: Sözcüklerle değil, simgelerle, yüzen renklerle, gölgeli biçimlerle düşünürüm; eski Rusya'da psikiatrların delilik diye açıkladıkları durum... Olağan dışı aklın zevkleri arasında, içimde duyduğum güç, konuşur ve yazarken solar-uzaklaşır. Görkemli, müthiş ve bazen korkunç simgeler ve algılarımı yansıtmakta, İngilizcem hiç de güvenilir olmuyor, der. Bayat bir yazış tekniğiyle, o güzel-populer düşüncelerine uyan düşün dünyasını anlatmakta, Joseph Conrad ne kadar daha talihli (!)

Bu değinilerinde, aslında, sevdiği dostlarını, ânında, yakın olduklarından, bazen azarlayıveren bir kişilik var.

Yaşamın tümüyle ne kadar gerçek dışı olduğu; aklın, yaşamın anlamı ve özünü anlamada umutsuzca yetersiz kalışına kafa yorduğunu; hiç bir ekol ya da akımın etkisinde kalmadığını ve özel bir gayesi ya da davranışlar yönünden mesajı olmadığını; başlıca tutkusunun özgürlükçülük olduğunu; biraz da, yaşamda çok erken farkına varmış olduğu, "belirli bir davaya bağlanış ya da kaptırışın" kötü sanatı gizlediğini ve "iyi sanatçıyı bozduğu" düşününde olduğunu belirtir.

Benim ortaya çıkardığım, Nabokov'un aşağıdaki değerlendirmeleri; not vermelerini, bu gün basınımızdaki kişiler aynı tarzda not vererek kullanmaktadır.

Eleştirmenlerini, yorumcularını da "eşekler", "adsız soytarılar", "kazlar" diye adlandırır.

Bunun nedeni eleştirmenlerin, kitaplarını yorumlayanların, yapıtlarını yeteri kadar bilmeden, okumadan, incelemeden laf etmeye, yorumlamaya kalkmalarıdır. Son zamanlarında da, eleştirmenleri A +' dan, D -' ye kadar notlandıran, derecelendiren bir çizelge hazırlamıştır:[25]

A+. Daha önceki tüm romanlarımı okumuş ve yeniden okumuş olan, yeni kitaplarımın eleştirmenleri. (Bu süreçte, anladığından ya da anlamadığından, şu ya da bu düşünler geliştirmiş olabilir, fakat bu konunun dışındadır ve notunun düşmesini gerektirmez.)

A. Hemen hemen tüm kitaplarımı okumuş olanlar (burada belki biraz bol not verdim ama düşürmesi kolaydır).

B-. **The Gift (Armağan), Pale Fire (Solgun Ateş) ve Ada** dışında hepsini bilenler. Kalanları okuma açısından umutvar görünenler. Aile problemi v.s. olanlar.

C-. **Laughter in the Dark (Karanlıkta Kahkaha)**'nın ateşli hayranı olanlar ve yıllar önceki bir antolojiden mantarlar hakkında birşeyler hatırlayanlar. Tüm okuduğu bu kadar olanlar. Hayranlık notunu yükseltmez. Özür dilerim.

D. Kitaplarımdan biri üzerine yapılmış bir filmi gördüğünü sanıp yazanlar.

D-. Yeni kitabımın kapağını açmamış- üzerine yazı yazdığı-, tümüyle çabuk okuyan bir arkadaşının düşününe dayanarak yazanlar.

---

[25] Doç.Dr. Güner Öztuna. Çğ. Karş. Kültür, s.38.

Her zaman sözünü ettiğim, yakın okuma; dikkatli okuma (close reading) tavrının ölçümünü çok iyi ve alaycı ele alan bir çizelge ve derecelendirme.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kendisine, topluma dönük yazından daha çok sıkıldığım bir şey yoktur demiş olduğu hatırlatılıp sıkıştırıldığında ve Rusyanın yazın aracılığıyla onulabileceğini gaye edinen Solzhenitsyn'in tutumunun onca geçersiz mi olduğu sorulduğunda, **Gulag** önemli bir tarihi yapıttır fakat yaratıcı bir yapıt; nesir değildir, ben nesir yazarı görünümündekilerden, Dreiser, Upton Lewis (Burada, Nabokov sanıyorum, Upton Sinclair ve Sinclair Lewis'in adlarını alaylı bir biçimde birleştirivermiş.) ve günümüzün sayısız, sanki içten, genç yazarlarından söz ediyorum, der...

Yazının başına buyruk bu iki devi, Nabokov ve Slzhenitsyn, bir ara İsviçre'de yakın mesafede yaşamışlardır.

İkisi de özel yaşamlarının istediklerinden fazla açıklanmasını istemezler; kendileriyle görüşmek isteyen gazetecilerden önceden yazılı sorular vermelerini öngörürler; ikisi de Rusya izlenimlerine dayanırlar yazılarında.

Böyle olmakla birlikte ne kadar da ayrıcalık gösterirler. Ondokuzuncu Yüzyılın ortasından beri bütün Dünyada tartışılan yazarın görevi nedir -sanat sanat içindir; sanat toplumun yararı içindir- konusu Rusya'da heryerdekinden daha belirgindi. Nabokov gerçek sanatın sanattan kaynaklanmasını yeğ görürken, Solzhenitsyn Rus yazarlarının ülkeyi kurtarması yolundaki düşünü üzerinde duruyordu. Gene de Solzhenitsyn Rusya'dan ayrılmadan önce Nabokov'a sıcak, kardeşçe bir mektup yazmıştır. Yanıt alamamıştır. Rusya'dan ayrıldıktan sonra yazdığı - "Belki de yakında küçük İsviçre'de buluşuruz sözlerini içeren mektuba yanıt almıştır. Üçüncü mektubuna Nabokov gene yanıt vermemiştir, "yoksa bu böyle sürer" diye.

Herkesin bir ferahlama konusu vardır; Nabokov'da, mesela, son denemeleriniz ne gösteriyor, kelebekler hava kirlenmesinden; zehirlenmesinden etkileniyorlar mı, diye bir soru sorulduğunda uzun uzun ve rahat bir biçimde yanıtlıyor. İşin inceliklerine girerek; parlamadan, hırçınlaşmadan; kelebekler ya da mantarlar üzerine olan bu soruyu en iyi soru olarak nitelendirerek.

Nabokov'lar neden daha sakin bir yere gitmediklerini de -Bazen Mersedes ve yük araçlarının sesini duymamak için kulaklarına tıkaç ta-

karak yazmaktadır.- açıklarlar: Nedeni: yardımcılar ve yemek pişirmekten kurtulmak için; gereksinme olduğunda derhal hizmet bulmak-doktor ya da belki de bir iğne yaptırmak için. Aynı zamanda kendilerinin mülk sahibi olmak istemediklerini de söylerler. Amerika'ya gittiklerinde de, her zaman geçici evlerde oturacaklardır.

İlk yirmi yılını Rusya'da, ikinci yirmi yılını bazen yokluk içinde Avrupa'da, üçüncü yirmi yılını da Amerika'da geçirmiş bir adam- sonra da bir çeşit gönüllü kaçıştadır ikinci vatanından.

Gelecek iki yıl içinde en çok yapmak istediğiniz şeyler sorusuna çok doğal ve aynı zamanda tam bir yaratıcı yazarın havasında verdiği yanıt kişiye sevimli geliyor ve güldürüyor: Kelebek avlamak, özellikle beyazlarını, Türkiye dağlarında, v.b., yavaştan tekrar tenise başlamak; Londra'da üç takım yeni elbise yaptırmak; Amerika'da bazı manzaraları ve kitaplıkları ziyaret etmek; daha sert ve koyu bir kurşun kalem bulmak.

Yoğun çalışır Nabokov, bazan gün-er vaktinden akşama dek. Bu arada daha önce sözünü ettiğim otobiyografisinin, **Speak, Memory**, 1940'dan sonraki kısmını tamamlayacaktır. "Genel düşünlerim yok patlatacak, sadece bilmeceler oluşturmaktan hoşlanırım, duyarlı sonuçlarla."

Felsefi İletişim:

SARTRE

Doğa - Dünya - Nausea - Varlık ve Hiçlik

Okumak, kitaplar iletişimde önemli **dediğime** göre, "çok okumak" ve "kafa gelişmesi" içeren derin bir örnek olarak, bu sefer de, Sartre'ı ele alıyoruz.

Ve burada da gayemiz, Sartre'ı, şu veya bu siyasi görüşleri açısından değil de, özellikle bir büyük düşünür; yazar; felsefi kişi olarak özümlemektir.

Sartre, Les Mots (Sözcükler) adlı özyaşam öyküsünde, kendisinin, bir sözcükler dünyasında yetiştiğini anlatır. Dul bir annenin tek çocuğudur; eğitimci olan ve yüklü bir kitaplığı bulunan büyükbabasının evinde yaşarlar. Okumak, Sartre'ın çocuk olarak yalnızlığının kurtarıcısı ve

dünya üzerine bilgisinin başlıca kaynağıdır. Sartre'ın belirttiği gibi, bazı kitaplardan öğrendiğimiz dünya, düzenli, tutarlı, sistemli ve amaç doludur. Çocukluğundaki okumaları, onu, varoluşu, Leibniz, Newton ya da Descartes'ın metafiziğinde yansıtılan biçimde, tutarlı bir bütün olarak ummaya yöneltir. Varoluş deneyimi bundan çok farklı-belirsiz, karmaşık ve "dökük-saçık" oluverince, Sartre bu durumu yadsımıştır. O, tutarlı ve amaç dolu bir varoluşun duygusal bir gereklilik olduğuna inanan kişilerdendir. Özgeçmişinde, İkinci Dünya Savaşında, metafizik açlık içinde kaldığını belirtir.

Gene de sartre okuyucusu"ister istemez şu soruları merak edecektir: Metafizik açlığını hiç kaybetmiş midir ve İkinci Dünya savaşından sonra başladığı siyasal felsefe gerçekten nasıldır.

1940'lardan beri, hem felsefeci, hem de, yazar; düşünür kişi olarak, yazıları bir hayli kabarıktır. Bir süre, Sartre'ın siyaseti ile felsefesi arasında hiç bir açık seçik bağlantı görülmemiştir. Felsefesi varoluşçuydu ve kendi başına varoluşçuluğun belirgin siyasal değinileri yoktur. Bazı varoluşçular, Heidegger ve Gabriel Marcel gibi, tutucu (conservateurs) idiler; daha başkaları, Camus gibi, liberal-sosyalisttiler.

Sartre, Fransız komünist partisinin ana politikasını benimsedi, ama felsefesini tutmadı.

1968'lerde, Fransız Komünist partisi, işçilere yüksek ücretler koparmak için, özellikle burjuva kesimini paniğe verirken, Sartre kızgınlıkla patlayarak partiye karşı çıktı.

Sartre'ın varoluşçu teorisi, ayrıntılarıyla, **Diyalektik Aklın Eleştirisi**'nde (**Critique de la Raison Dialectique**)[25] ortaya konmuştur.

Edebiyatbilim eleştirisi oldukları açık olan iki kitabı daha, **Saint Genet**[27] ve **Flaubert**[28], **Critique**'in getirdiği tartışmanın devamı ve değişik dipnotları olarak okunabilirler.

---

[26] Yalnız, başlangıç yazısı **Question de Méthode**, Hazel Barnes tarafından **Search for a Method** (New York, 1973) (**Bir Metod Arayışı**) ve **The Problem of Method** (Londra, 1974) (Metod Sorunu) olarak çevirilmiştir. R.D. Cumming'in **The Philosophy of Jean-Paul Sartre** (New York, 1975; Londra, 1976) adlı kitabında, sözü edilen yapıttan parçalar vardır. R.D. Laing ve D.Cooper'ın **Reason and Violence** (Londra, 1974; New York, 1975) adlı kitabında da Sartre'ın **Critique** ve Saint Genêt adlı yapıtlarının içerdiği tartışmaların İngilizcesi verilmektedir.

[27] **Saint Genêt, comédien et martyr** (Paris, 1972). Bernard Frechtman tarafından **Saint Genet** olarak (New York, 1973; Londra, 1974) İngilizceye çevirilmiştir.

[28] **Flaubert**, 2 cilt (Paris, 1971).

Kant'ın **Salt Aklın Eleştirisi** adlı kitabını açık açık hatırlatan, **Critique de la raison Dialectique** adı, iddialı bir başlıktır. Ve gerçekten Sartre kendisini Kant'a benzer bir şey yapıyor olarak görür. **Metod; Yöntem Sorunu (Question de Méthode)**, başlıklı sunuş yazısında, Sartre, felsefede yeni bir metod uygulamak düşüncesindedir.

Critique'in, ana kapsamında, bu çağdaşlaştırılmış, varoluşçuluğa kendisini nasıl yeni bir **antropologie**'de, Kant'ın sözcüğü anladığı anlamda, yâni insan ve toplumun felsefi bir kuramında, ortaya koyduğunu gösterir: Sartre'ın konuya yaklaşımı, kendi açıkladığı gibi, tümüyle akademik değildir. **Question de Méthode**'u, Burjuvaziye karşı yeni bir birleşik cephe oluşturacak teorik temel olarak düşünmek ister. Bu tartışma götürür amaç, hiç bir biçimde **Critique'in** bilimsel yoğunluğundan bir şey eksiltmez.

Sartre, **Critique'e**, vakoluşçuluğa en alçakgönüllü bir biçimde yaklaşarak başlar.

Varoluşçuluğun hiç de öyle başlı başına bir felsefe olmadığını söyler, varoluşçuluk sadece bir "ideoloji"dir. Hem o sözcüğün hem de "felsefe" sözcüğünün kendi Sartre'cı tanımlarını verir. Felsefeler, der, tarihin belli "anlarını" ya da kesimlerini etkileyen büyük yaratıcı düşünce sistemleridir, tarih kendisi başka bir aşamaya ilelemedikçe, ötesine geçilemeyen (dépassé olmayan) dizgelerdir. Böyle olunca, onyedinci yüzyıldaki felsefi "an" Descartes ve Locke'ınkiydi; onsekizinci yüzyılın sonu ve ondokuzuncu yüzyılın başı, Kant ve Hegel'in "an" larıydı.

Hiç bir felsefe, kendi zamanlarında Descartes ve Locke'ın ya da kendi zamanlarında Kant ve Hegel'in ötesine geçemez. Sartre, varoluşçuluğu, sadece bir ideoloji diye azımsamaktan dolayı acı çekmektedir. Bu Sartre'cı anlamda, ideolojiler, büyük sistemlerin kıyısında yaşayan küçük düşünce sistemleridir ve gerçek felsefecilerin "alanlarını sömürürler".

Varoluşçuluk, "daha önce karşı çıktığı, ama şimdi bütünleşmek istediği bir bilginin kenarında yaşayan bir parazit sistemdir".[29]

Bu, kesinlikle özgür bir görüntüdür. Varoluşçular, istem özgürlüğüne, özgürlükçülüğe ve gerekmezciliğe (endeterminizm) inanırlar; özelliklę Sartre, her zaman bu noktaya büyük ağırlık vermiştir. Bütün yapıtlarında, hiç bir tema, kişinin "özgür olma zorunda" olduğundan daha çok vurgulanıp yinelenmemiştir.

---

[29] Critique de la Raison Dialectique, s.18

Hegel, özgülüğü, "zorunluluğun kabul edilmesi" dir şeklinde yorumlar.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Sartre'a göre, gerekirçilik sadece yanlış değil, kendi-kendini aldatmanın bir çeşididir ki bu yolla bazı kişiler ahlâki sorumluluklardan kaçarlar.

Bundan sonra, bireycilik sorunu vardır. Varoluşçular ayrılmayı, tekbaşına olmayı, bireyin "terkedilmesi" 'ni büyük ölçüde vurgularlar; bunu, ilk romanı, **Bulantı**'da da (**La Nausée**)[30] olduğu gibi, Sartre'dan başka hiç bir varoluşçu yazar bu denli vurgulamamıştır. Ama Marxism bireyciliğe "teori kırıntısı" olarak bakar ve kişinin gerçek doğasının toplumsal olduğunu söyler.

Sartre bu çelişkilere omuz silkmez. Çözülebileceklerine inanır. Önerisi, sorunun, Marxizmin modasının geçmiş olmasından ileri geldiğidir, tutucu, dogmatik olmasından, insanlıkla bağlantısını kaybetmesindendir.

İlginç önsezilerini sürdürür:

> Toplumsal bilgisinin temeli olarak, Marxist araştırmalar, insancıl bir boyut aldığı (ki bu varoluşçu tasarı demektir) günden itibaren, varoluşçuluğun artık bütünleştirici felsefe akımı tarafından özümlenmesine, aşılmasına ve içinde korunmasına neden kalmaz,belirli tek bir arayış olmaktan çıkıp, bütün arayışların temeli olur.[31]

Marx'ın kendisinin, en esinli anlarında, fakına varmadan varoluşçu olduğunu söyler. Sartre'ın Marxistlerden yakınması, tembel olmalarındandır. Bazen, çok metafiziksi, bazen de çok pozitivisttirler. Düşünüşlerinin modası geçmiştir ve çoğunlukla düşünme bile değildir; otoriteye körükörüne uymaktır.

Sartre'ın, Marxistleri eleştirirken, meselâ, Marxist edebiyat eleştirmenlerinin, Valéry'yi "küçük burjuva aydını" diye küçümsemelerinin ne denli yüzeysel olduğunu gösterir. Sartre Valéry'nin küçük burjuva aydını olduğunu kabul eder, ama önemli olan nokta "her küçük burjuva aydınının Valéry olmadığı" 'dır. Sartre aynı zamanda, Marxist eleştiri geleneğinin, hiç de birbirine uymayan Proust, Joyce, Bergson ve Gide gibi yazarları bir torbaya koymasının geçerli olmadığını, deneyime dayanmadığını; gerçek kişinin incelenmesini temel almadığını söyler.

---

[30] J.P.Sartre. **Nausea** (New York: New Directions Publishing Co.)
[31] Ibid., s.111.

"Tembel Marxistler", der Sartre, tembelliklerini, gruplamaları ölçüp biçmeden kullanışlarıyla açığa vururlar. Bu yöntemleri, ne olduysa olması gerektiğini kanıtlamak için kullandıkları gibi, her şey olacağına varır görüşünü kanıtlamak için, kullanırlar. Sartre bunun kişinin hiç bir şey öğrenemiyeceği bir yöntem olduğunu zekice belirtir. Gereksiz yinelemedir; ne bulacağını önceden bildiğinden bize bir şey öğretmez.

Sartre, varoluşçuluğun Marxizme önerdiği bu yöntem için gerçeği bulmaya yarayan bir metotdur; hem de "diyalektik"tir, diyecektir. Sartre, Marxist'in, bir sorunla karşılaştığında hemen soyut ilkelere başvurduğunu, ama kendisinin yeni metodunun gerçek dünyanın akım ve devinimleri içinde çapraz bağlantılarla yürüdüğünü ileri sürmektedir. Söz gelişi, Sartre'ın metodu, Flaubert ya da Robespierre gibi bireylerin biyografilerinin araştırmasını, bireyleri biçimlendiren ve bireylerin biçimlendirdiği çağı da eşit derinlikle inceleyerek açıklar. Bu yöntemi, "ilerleme-gerileme" yolu olarak adlandırmaktadır. İlerlemecidir, çünkü açıklayıcılığın bir bölümünü yaşayan varlıkların amaçlarında arar; gerilemecidir, çünkü, her yaşayan varlığın hedeflerini aradıkları koşullara bakar. İnsanlar, hem kendi amaçları ve hem de amaçlarını oluşturma ve aramadaki koşulların ışığında anlaşılmalıdırlar.

Sartre, Flaubert'in durumunu tartışarak kafasındakinin ne olduğunu ilginç bir biçimde örnekler: Sartre, Flaubert'i küçük burjuva olarak sınıflandırma ve suçlandırmada tembel bir Marxist kadar çabuk davranır. Ama bu sadece bir başlangıçtır. Sartre için, önemli olan Flaubert'in küçük burjuva sınıfından gelmesi değil, onun bu durumun üstüne çıkmak için ne yaptığıdır. Sartre'ın deyişiyle, Flaubert, "kendisini yabancılaştırılmış hedefine varmak üzere mümkün olan birkaç alana doğru atmış, kendisini kaçınılmaz ve çözülmez bir biçimde **Madame Bovary**'[32] nin yazarı ve yadsıdığı küçük burjuva olarak yaratmıştır."[33]

Böylece Flaubert'in kariyeri "tasarı"nın (le project) bir örneği olarak görünür.Bu tipik bir varoluşçu anlayıştır ve Sartre bundan sık sık faydalanır. İlk yıllarda yazdığı yapıtların en önemlisi olan **(L'Être et le Néant) Varlık ve Hiçlik**'de (1943), merkezi bir önem taşıyan tasarı kişinin yaşam biçimini seçme yolu ve eylemde kendini yaratması olarak

---

32 G.Flaubert. **Madame Bovary.** (New York: The Modern Library).

33 Ibid., s.93.

tanımlanır. Kendimizi uyarınca yaptığımız kalıp, bizim tasarımızdır. Flaubert'in kendisini yazar görünümünde ya da daha kesinlikle **Madame Boary**'nin ve öteki romanların yazarı biçiminde nesnel bir varlık olarak yaratması tasarısı hakında Sartre şöyle der:

> Bu tasarının bir **anlamı** vardır. Sadece olumsuzluk, (küçük burjuva olmanın güç yükünden) kaçış değildir; onun aracılığıyla, kişi, belirli bir nesnel bütünlük olarak, kendisini üretmeyi amaçlar. Flaubert'in doğal yapısını belirleyen, soyutlukla salt yazmayı seçmiş olması değil, kendisini dünyaya belirli bir biçimde sunmak üzere belirli bir biçimde yazmayı seçmiş olmasıdır - bir sözcükle söylemek gerekirse, (çağdaş ideoloji çerçevesinde) kendi özgün durumunun olumsuzlanması ve çelişkilerinin nesnel çözümü olarak edebiyata verdiği özel anlamdır.[34]

Kişi tasarısıyla "kendisini tanımlar". Biz kendimizi yaptıklarımızla oluştururuz. Biz yaptıklarımızla neysek o oluruz. Sartre daha önceki yıllarda yazdığı kitaplarının bazılarında da bu konuda sözler etmiştir. Söz gelişi, **(Huis-clos) Gizli Oturum**, (1943), tiyatro oyununda, erkek oyun kahramanı Garcin, korkak davranışlarda bulunmuş olmasına rağmen, onurlu ve cesaretli bir kişiliği olduğu izlenimini sürdürmeye çalışır ve diğer kişiler. Garcin'e, bir adamın eylemlerinden ayrı bir kişiliği olmadığını - eylemlerinin onu tanımladığını böylece davranışları korkakça olan bir adamın korkak olduğunu söylerler. Biz ne yaparsak oyuz: Sartre, ne yaptığımız, ne yapmayı seçtiğimizdir derken, aynı oranda vurgulu konuşur. Biz eylemlerimizden tümüyle sorumluyuz; "özgürlüğe zorunlu" varlıklar olduğumuza göre, farklı bir seçim yapmış olsaydık farklı hareket edebilirdik. Garcin, **Gizli Oturum**'da, daha iyi davranışlarda bulunabilir ve bir kahraman olabilirdi. Flaubert, gerçek yaşamda, daha kötü bir seçim yapabilir ve başıboş bir biçimde **rentier** olarak yaşabilirdi, ama o zaman **Mademe Bovary**'nin yazarı Flaubert olmazdı.

Varlık ve Hiçlik'de tasarı kavramı varoluşa bağlıdır ve Critique'de, Sartre, tasarıdan bir çeşit "varoluşa doğru kendini söküp götürme" diye sözeder; ve varoluştan, diye devam eder, "kendi içinde, duruculuğu"

---

[34] Ibid.

değil, sürekli bir dengesizliği, bütün vücudun kökünden sökülmesini anlıyoruz. Ve bu nesnelleşmeye doğru sürükleniş, farklı bireylerde farklı biçimler alır, her tasarı kendisini imkanlar alanının içinden yürütürken kişi bazılarını dışa iterek, bazılarına ulaşır. Biz varoluşçular bunu seçim ya da özgürlük diye adlandırırız".[35]

Bu alıntıdan açıkça anlaşılmaktadır ki, Sartre varoluşçuluğun özgür istem doktrinini sürdürmüş, hiç bir zaman Marxist gereklilik teorisini benimsememiştir. Böyle olunca Critique'in başında, Sartre'ın, Marxizm gerçek felsefedir ve varoluşçuluk sadece bir ideolojidir demesine rağmen, ikisi arasında bütünleşme denilen şeyin önemli bir bölümünde, varoluşçunun değil Marxistin temel inançtan ödün vermesi gerektiğini söylemektedir besbelli. Bu istemin sarsıntısını gidermek için, Sartre, Marxist görüşün Praxis anlayışının yardımına da sığınır. Bu sözcük Marx ve izleyenleri tarafından her zaman ayrı anlamda olmasa da sık sık kullanılmıştır. Marxist yazılarda, farklı yerlerde, Praxis: kurguya karşı sağduyu; anlayışa varmamıza yarayan, durup düşünmeye karşı eylemde bulunma süreci; deneyimci, bilimsel ya da endüstriel çalışma anlamlarına gelir. Şimdi, Sartre, el çabukluğuyla, bu bulanık ve işe yarayacak Marxist kavramı alıp, varoluşçu tasarı kavramıyla aşağı yukarı özdeş yapmıştır; bir başka deyişle, praxis düşüncesini, istem özgürlüğünü içeren kendi tasarı anlayışıyla, Marxizme şırınga etmek için kullanır. Eğer Praxis düşüncesi, tasarıyla aynı anlama geliyor diye yorumlanabilirse ve Marxistler Praxis'e inandıklarını kabullenirlerse, o zaman Marxistler, bilmeden özgür isteme inanıyorlar diye gösterilebilirler.

Sartre, bu durumu irdelemeden geçemez. Tasarı, tanım olarak,ancak özgür istem sahibi kişilerce üstlenilebilen birşeydir, ama Praxis, Marxist yazılarda ne denli esnek biçimde kullanılsa da, her zaman, upuyanık bir biçimde gereklilik kuralına göre üstlenilen bir şeydir. Dolayısıyla, belirtildiği gibi, eğer tasarı ve Praxis anlayışları birleştirilecekse, varoluşçular değil, Marxistler kendi kategorilerinde köklü bir değişim yapmak zorundadır.

Şimdi, varoluşçuluğun ve Marxizmin ayrıldığı öteki konuyu düşünelim:

---

[35] JIbid., s. 95.

Bireycilik. Genel olarak bilindiği gibi ve kesinlikle Sartre'ın açıklamasına göre, varoluşçuluk aşırı bir bireycilik biçimi gerektirir, halbuki Marxizmin bireyciliği yadsımasından daha çok göze batan bir yönü yoktur - Marxizmin inanışı, kişinin, toplum bütünü ya da genel insanlık anlayışı içinde görülmesidir. Sartre, bu karşı savı, **Critique**'de, hem Marxist hem de varoluşçu olduğunu öne sürdüğü bir toplum kuramı ortaya atmakla çözümlemeye çalışır. Ne denli başarılı olmuştur, tam bilemeyiz.

Bir kez daha Sartre, Marxistlerin yeğ tuttuğu teknik dilden özgürce faydalanır. İlk önce, yabancılaşma kavramını kullanır. Ama Sartre'ınki, göreceğimiz gibi, Marx'ın yabancılaşma teorisinden farklıdır. Marx'ın, yabancılaşmayı, kişinin başka bir kişi tarafından sömürülmesinin sonucu olarak görmesine karşın, Sartre, yabancılaşmayı, zor insanlık durumunun evrensel bir belirtisi olarak görür. Gerçekten, Sartre'ın yabancılaşma kavramı, yalın Marxist görüşle anlaşılamaz. Sartre'ın Marx'la paylaştığı sözcükler, her ikisinin de Hegel'den yürüttüğü sözcüklerdir. Sartre'ın yabancılaşma teorisi, varoluşçulaştırılmış bir Hegelci anlayıştır; varoluşçulaştırılmış bir Marxist anlayış değildir. Onun daha **Varlık ve Hiçlik'de** açıklanmış olan yabancılaşması metafizik nitelikte dir. Konusunun, her zaman insan ilişkilerinin temel karakteristiği olarak gördüğü, karşılıklı düşmanlık üstüne, yeni ve özgürlükle toplumbilimsel bir neden gösterilmesi gerektiğini unutmaz.

Bu noktada Sarte'ın ortaya koyduğu ilke, kıtlık'tır. Bütün insanlık tarihi - en azından, şimdiye kadarki bütün insanlık tarihi - kıtlığın ve kıtlığa karşı acı bir savaşımın tarihi olmuştur. Bu dünyada her tarafa dağılacak denli yeterince şey yoktur ve hiçbir zaman da olmamıştır. (Günümüz pop şarkısında olduğu gibi, "there is not enough love to go around") Ve bu kıtlık **Critique**'e göre, insan ilişkilerini anlaşılır kılar. **Kıtlık**, kişilerin birbirlerine karşı tutumlarının ve dünyada yaşamları boyunca insanların yarattığı toplumsal yapıların anlaşılmasının anahtarıdır. Kıtlık, der, Sartre, hem bizi birleştirir hem de ayırır. Bizi birleştirir, çünkü ancak birleştirilmiş gayretlerle kıtlığa karşı başarılı bir biçimde savaşabiliriz; bizi ayırır, çünkü her birimiz biliriz ki, kendimizi bolluk içinde olmaktan alıkoyan, ötekilerin varoluşudur.

Öyleyse kıtlık "tarihin motorudur". İnsanlar kıtlığı, tümüyle ortadan kaldıramazlar. Bir anlamda, güçsüz ya da iktidarsızdırlar. Yapabildikleri en iyi şey başkalarıyla birleşerek kıtlığı yenmeye çalışmaktır.

Ama bu birleşme kendi içinde çelişkilidir, birleşenlerin herbiri bilir ki ötekilerin varlığı kıtlığı oluşturur. Ben size rakibim ve siz de bana rakipsiniz. Ben ötekilerle kıtlığa karşı savaşmak için çalışırken, varlıkları bu işi gerekli kılanlarla çalışıyorum; yaptığım işle benimle yarışanlara ve rakiplerime yarar sağlıyorum. Öyleyse, kıtlık, yalnız doğal evrene karşı tutumlarımızı değil hem de komşularımıza karşı tutumlarımızı da biçimlendirir.

Kıtlık hepimizi rakip yapar, hem de rakiplerimizle birlik olmaya götürür; yalnızken iktidarsız olunca, kıtlığa karşı, sadece iş bölümü ve başka benzer ortak çabalarla etkili bir biçimde savaşabiliriz.

Ama doğa, "hareketsiz" (inert) ve insan refahına karşı ilgisizdir. İçinde yaşadığımız dünya bir yanda doğa dünyasıdır, öte yanda kıtlığa karşı uzun savaşımlarında, atalarımızın yarattığı dünyadır. Sartre buna "Practico-Inert", hareketsizlik dünyası der. Dünya, geçmiş ve gelecek sakinlerinin emek ve tasarılarıyla biçimlendiği ölçüde, Praxis dünyasıdır. Bu insan yapısıyla olduğu kadarıyla dünyadır. Ama dünya, aynı zamanda insanın üzerinde çalışmasını gerektiren edilgin ya da hareketsiz doğa dünyasıdır. İşin acı-alaylı yönü, dünyayı daha çekilir bir biçime sokmak, kıtlığı azaltmak amacıyla insanların yaptıklarının çoğu, dünyayı düzeltmek değil, daha berbat hale getirmek sonucunu yaratmıştır. Sartre ateş yakmak ve ev yapmak için ormanları kesen Çinli köylüler örneğini verir, bu işi büyük ölçüde yaparak topraklarını başarılı bir biçimde ormansız bırakmışlar ve böylece kendilerini sürekli sellerin tehlike ve felaketlerine açmışlardır. İnsanlar Practico-Inert dünyasında kendi buluşlarıyla eziyet çekerler.

Böylece kıtlıkla tanımlanan düşman bir evrende, kişi kişinin düşmanı olur. Tipik bir Sartre deyişiyle, kişi, karşı-kişi, **le contre homme** olur. Ve aşağıdaki, oyunlarından birinde, geçen bir konuşma, olmaya uygun alıntıda, Sartre şöyle yazar:

> Gerçekten insanoğlu için hiçbir şey - ne vahşi hayvanlar ne de mikroplar - bu, amaçları kesinlikle insanı mahvetmek olan, insan zekasını izlemeyi ve geride bırakmayı bilen, akıllı, et yiyen, acımasız varlıklardan daha müthiş olamaz. Bu varlık türü, herbirimizin kıtlık bağlamında, ötekinde gözlediği gibi, açıkça, bizimkidir.[36]

---

[36] Ibid., s.208.

İnsan ile insan arasındaki çatışkılar-ya da karşıtlık ilişkileri- böylece, Critique'de, ekonomik bir açıklamaya bağlanmaktadır. Sonra, "diyalektik" bir bölüme geliriz. Karşıtlık olumsuz bir alışveriştir; ama bu, kıtlığın yenilmesinde komşular arasında gerekli olan birleşmeyle, kendi içinde olumsuzlaşan bir olumsuzluktur. Bu, sartre'ın toplumun kökenine ilişkin "diyalektik" kuramıdır.

Sartre iki toplumsal yapı biçimi ayırımlar: biri, ondokuzuncu yüzyılın başındaki Fransız sosyologlarının deyişiyle "dizi"dir; ötekiyse, "grup". İkisi büyük ölçüde farklıdır. Bir dizi, yalnız dış yakınlık dolayısıyla biraraya gelmiş insanlar toplamıdır. Üyelerinden hiçbirinin "içinde" bir bütün olarak var olmaz. Sartre'ın verdiği, bir dizi örneği, bir kuyruk ya da otobüs durağında bekleyen insanlardır. Bu, gözlenebilir bir insanlar yığını ya da toplanmasıdır. Ona bakabilir, kaç kişi olduğunu sayabilirsiniz. Herkes "aynı" amaçla oradadır; ama ortak ya da topluluk amaçları yoktur. Hiç kimse ötekiyle ilgili değildir. Gerçekten, kuyruğun her üyesi ötekinin rakibidir. Otobüsteki oturacak yerlerin kıtlığı nedeniyle, herbiri keşke ötekiler orada olmasaydı özlemindedir. Herbiri gereksiz, herbiri fazlalıktır. Ama herbiri, tıpkı ötekilerden herbiri kendisi için fazlalık olduğu gibi, kendisinin de ötekiler için bir fazlalık olduğunu bildiğinden, hepsi otobüs geldiği zaman binmek için sıraya girmeyi kabul ederler. Otobüs durağında kavga ya da dövüşten kaçınmak için düzenli bir dizi oluştururlar. Otobüs beklemek için yapılan kuyruk gibi düzenli bir dizi oluşturmak, böylece karşıtlığın olumsuzluğu olan, olumsuz bir karşılıklı ilişkidir; kendi kendinin olumsuzluğudur.

Kuyruktaki kişiler tekliğin çoğulluğunu oluştururlar. Ve Sartre insanlığın tüm toplumsal yaşamının bu çeşit dizilerden geçtiğini belirtir. Bir kent bir diziler dizisidir. Burjuvazi de, her üyesi, ötekinin tekliğine saygı gösteren, bir diziler dizisidir. Ama insan toplumunda, Sartre'ın tanıdığı bir başka toplanma ya da biraraya gelme vardır ve bu da onun "grup" dediğidir. Bir grup, dizilerdekinden farklı olarak, belli bir hedefi ya da amacı olan bir kişiler toplanmasıdır. Sartre'ın verdiği örnek bir futbol takımıdır. Grup ile dizi arasındaki fark içseldir. Dışarıdan farkı anlayamazsınız. Grubu yapan, her üyenin o grubun üyesi olarak, kendisini ona vermiş olması gerçeğidir. Grup her kişinin ona kendisini vermesiyle birarada tutulur, bu nedenle de oluşturulmuş olur. Her üye, Sartre'ın deyişiyle, kendi Praxis'ini ortak ya da toplumsal Praxis'e dönüştürmüştür. İşçi sınıfı üyeleri kendilerini sosyalizme adadıkları zaman, bir grup olur.

Grup işlerini yaptırabilir, ama dizi, her üye kendi Praxis'ini izlediğinden, iktidarsızdır. Ve zaten, bu, dizinin iktidarsız olduğu nedeniyledir ki, grup oluşturulmuştur. Grubun kökeni, Sartre'ın dediği gibi, şu buluşta özetlenebilir, "biz ya birlikte çalışarak yaşayacağız ya da birbirimizle çatışarak yokolacağız."

Dürtücü güç gene kıtlıktır; insanları ortak bir sonuç için birlikte çalışmaya götüren, yalnız ve yalnız kıtlıktır. Böylece kıtlık, basit dizilerden çok, gruplar olarak, insan toplumlarının kökeni diye görünür. Ve Sartre bu düşünüyü geliştirirken üç renkli noktayı da tanıtır: söz verme ve şiddet. Sartre, grubun, her bireyin gruba üye olmak için, gruptan ayrılmamak ve gruba karşı davranmamak üzere sözleşmesiyle oluştuğunu söyler. Grup olarak toplum, birbirlerine söz vermeyle bağlanmış bir gruptur. Ama verilen söz uygulanmalı ve üyeler uygulanacağından emin olmalıdırlar. İşte burada şiddet işin içine girer. Başlangıçta insanları gruplar kurmaya götüren korkudur ve onları bu gruplarda tutan da korku olmalıdır. İnsanları gruplarında tutan korku şiddettir.

Gerçekten, der, Sartre, bağlılığa söz verme, kişi eğer sözünü tutmazsa kendisine karşı kullanılmak üzere şiddet istemidir; ve şiddetin varlığı, bağlılık sözünü bozmaya kalkışan herhangi bir üyeye karşı kullanılacak şiddetin güvencesidir.

Satre, bütün grupların, sürekli olarak, çözülüp dizilere dönüşme tehlikesi içinde olduklarını söylemektedir. Herkes kendisi ve başkaları için çözülme tehdidinin farkındadır. Böyle olunca, Sartre, "şiddet kimsenin geriye dönüp dizilere düşmemesi için statünün rahatça başvurulan güvencesidir," diyebilmektedir. Şiddet bundan da öte bir şeydir: "Yokedici bir ilgi" 'dir, çünkü şiddet sayesinde kişi, kendisi ve toplum tarafından yaratılan toplumsal bir varlık olur. "Şiddet, gerçekten kardeşliktir". Çünkü şiddet komşunun benim kardeşim kalacağını güvenceler; eğer bana karşı "kardeşçe olmayan biçimde" davranmaya cesaret ederse, kendisine karşı kullanılacak şiddetin tehdidi ile komşumu bana bağlar.

Sartre grubun en önemli örneği olarak devleti verir. Devlet, der, "kendisini durmaksızın yeniden yapan ve üyelerinin bir bölümünün sürekli ya da süreksiz olarak yenilenmesiyle bileşimini değiştiren bir gruptur." [37] Sartre, birleşen grubun önderler çıkardığını söyler; sonra

[37] Ibid., s.610.

grup yeni kurumlar oluşturarak kendini sürekli kılar. Egemenliğin temeli budur. Egemen kişinin şiddeti uygulamaya yetkili olması anlamında, yetke şiddetle bağlantılıdır. Bir diziler toplumunda, itaat etme zorunda olduğum için itaat ederim. Ama bir devlette, gruba katıldığım ve egemeni emretmeye yetkili kılan ben olduğum için itaat ederim. Sartre, elbette, devletin her üyesinin, gerçekte, kişisel olarak, bağlılığa söz verdiğini sanmaz - kişi temsil yolu ile söz vermiştir - ama bu bağlılık, daha az bir bağlılık değildir.

Dahası da var. Sartre şiddetin yalnız kardeşlik değil, aynı zamanda özgürlük olduğunu söyler. Çünkü, ben, devlete söz verdiğim zaman, ya da temsil yolu ile söz verdiğimde, kişisel tasarımı genel tasarıyla özgürce kaynaştırmış olurum; ve şiddetle güçlendirilmiş egemen, devlet adına bana emretmekle, özgürlüğümü geri vermiş olur.

Sartre'ın toplumsal yapılar kuramı, özetle işte böyledir.

Tümüyle Sartre'cı bir teori olduğu kuşkusuzdur, **Varlık ve Hiçlik**'de ortaya konulan insan ilişkileri kuramıyla ve **Huis-clos** adlı oyununun bir karakterinin "cehennem öteki insanlardır" sözleriyle uyumlu olan bir teoridir, bu. Bu teori kısaca şöyledir: Konuşursam, kendimi sözcüklerle nesnelleştiririm. Bir kez söylenip de başka insanlar tarafından işitilen bu sözcükler, dış dünyada şeyler olur. Öteki insanlar onları işitebilir, onlar üzerinde düşünebilir ve onlardan konuşabilir. Benim sözcüklerim onların dünyalarının bir bölümüdür: Bir defa onları söyledim mi, kesin olarak, artık onlar benim değildir. Artık onları denetleyemem. Sartre'ı öteki insanlarla iletişim kurarken ya da hatta, "onlara görünüp sesimi işittirirken, kendimin bir bölümünü yitiririm" demeye götüren bu durumdur. Kendime kendim olma durumum kalkar ve bir başkasına öteki olurum. Aynı zamanda sen de bana öteki olursun. Herbirimizi evrende bir nesne yapan öteki kişidir, tanıktır- bu ölçüde her birimizin tam özgürlüğünden çalar. Bu durumu anlatmak için Sartre'ın kullandığı sözcük, "ötekilik" (alterité)'dir.

Varoluşçuluğun ilk açıklamalarını yaptığı **Varlık ve Hiçlik**'de geliştirdiği bu ötekilik teorisi, ki Hegel'e çok şey borçludur, insanlar arasındaki ilişkilerin kaçınılmaz bir biçimde gerginleşmeye yönelik olduğunu ileri sürmektedir, çünkü ötekileri hedef alan bir öteki olarak davranan her birey, ötekilerin özgürlülerini çalar. Sartre'ı **Varlık ve Hiçlik**'de insanlar arasındaki bütün ilişkiler metafizik çatışma biçimleridir demeye

götüren, her bireyin ötekini bertaraf etmeye çalışması, her bireyin ötekini dünyada bir şey olarak hedef alıp ötekinin özgülüğünü çalması ve herbirinin böylesine hedef alınmaktan, özgürlüğünü korumaya çalışmasıdır. **Varlık ve Hiçlik**'de, Sartre'ın vardığı sonuç, insanlar arasındaki olabilecek yegâne ilişkilerin ya sadistik yâ da mazoşistik olmaya yönelik bulunduğudur. Beraberlik, uyum, sevgi imkânsızdır; insanlar arasındaki bütün ilişkiler çatışma ilişkileridir.

Critique'de Sartre bu çatışma için yeni bir neden verir, ama sonuç aynıdır. Gene, her bireyin bütün ötekilerle savaşta olduğunu; toplumsal gruplar oluşturulduğu halde, bu grupların bağlılığa söz verme şiddetle bir arada tutulduğunu - bireysel dizi durumunda her an geri gitme tehlikesi içinde olduklarını belirtir. Tıpkı, **Varlık ve Hiçlik**'de sevgi, beraberlik, arkadaşlık yadsındığı gibi, **Critique**'de de insanın doğadan toplumsal olduğu yönündeki herhangibir Aristotelesçi düşünce yadsınır.

Şimdi, Sartre'ın bu toplumsal, siyasal ve düşünsel kuramının ilk öğretisine böylesine yakın olması dolayısıyladır ki, bu kuram büyük ölçüde Marxizmden uzaktır. Çünkü Marx birçok yönden bulanık olduğu halde, insanlığın bireysel ve çarpışan atomlara ayrıldığı görünümünü yadsımada kesindi. Marx, toplum ya da insanların birlik olmasını, insanın doğal durumu olarak ele alıyordu. Sartre'ın bağlılığa söz vermeler ve siyasal toplumların birarada tutulmasının şiddetle olduğu yolundaki sözleri Marxizmin karşı savıdır. Dahası, Sartre'ın kıtlık teorisinin Marxist ekonomi ile hiçbir ortak yanı yoktur; Marxist ekonomi gerçekten, Malthus ve klâsik okulun öteki iktisatçılarınca ortaya koyulan kıtlık teorisine doğrudan doğruya karşıt çıkar; Marx onları burjuva ideoloğu olarak görmüştür. Marx insanların baştan beri ilkel bir komünizm durumunda birlikte yaşadıklarını söyler; sonra demir aletler ve makineler gibi şeylerin bulunmasıyla bazı insanlar ötekileri sömürmeyi öğrenmişlerdir. Ellerindekilerden herşeyleri alınmış kişileri, sömürü yoksul tutsaklar durumuna getirmiştir; sömürenler, ürettikleri ile tutsakların yaşamasına yetecek kadarının farkını onlardan çalmışlardır. Marx'ın dediği gibi, bu bir kıtlık teorisi değil, fazlalık (surplus) teorisidir. Kıtlık, doğanın bir karakteristiği değil, başkalarını sömürmenin sonucudur.

Böylece, Sartre'ın yenileştirilmiş bir Marxizm yaratma amacının başarıya ulaşmış olduğunu söylemek zordur. Gerçekten, Sartre'ın ilk alçakgönüllü niyetini unuttuğu izlenimine kapılmak elde değildir. Önceki

konuşmalarında Marxizmin büyük felsefe ve varoluşçuluğunsa, sadece, bir ideoloji olduğunu söylemesinin yerini; sivriliği giderek artan kendi sisteminin metafizik durumunu onaylayıcı yorumları almıştır. **Critique**'de de zaten, "diyalektik metodun bulgusal değerini" göstereceğini söyler. Diyalektik aklın varoluşçu geçerliliğinin bulunuşuyla açıklamasına başlayarak, "diyalektik metodun, varlıkların akılcı yapısının ve anlaşılabilirliğinin yasası niteliğiyle sürekli olarak zorunlu hâle geleceği ölçüde, etkili bir yöntem olacağı" nı[38] kanıtlamayı önerir.

Sartre böylece kendi teorisi için, Marx'ın kendininki için yaptığından daha ileri giden haklar iddia eder; Sartre kendi deyişiyle "bir kesinlikler düzeni oluşturmak" 'ta kararlıdır. Ve bu, **Metod Sorunu (Question de Méthode)** adlı giriş nitelikli incelemesinde, Descartes, Locke, Kant, Hegel ya da Marx'dan sözederken söylediklerinden daha aşırı bir şeydir; bütün bu "büyük felsefelerin" sadece çıktıkları tarihsel dönem bağlamında ve zamanın yükselen sınıfının özlemlerinin anlatımları olarak geçerliliği vardır. Sartre'ın kendi sistemi ise, zorunlulukla doğru ve varlığın akılcı yapısının bir yasası olacaktır. "Sadece ideoloji" olarak varoluşçuluk hakkında, söyleyeceği bu kadardır.

Sartre'ın Marxizmi "yeniden yorumlaması," kuramın özgün biçimine oranla, hiç kuşkusuz daha inceliklidir, ama ne denli bir "modernleştirme" olarak düşünülebilir. Sartre'ın teorisinin çarpıcı bir yönü, yirminci yüzyıla doğru değil, ondokuzuncu yüzyıl felsefesine, onsekizinci ve hatta onyedinci yüzyıl felsefesine doğru geri gitmesidir. Sartre'ın "Özgürlükten" "şiddet", "şiddet"den de "Kardeşlik" olarak sözetmesi doğrudan Robespierre'in bir konuşmasından gelebileceğine rağmen, bu tümüyle bir dil sorunu değildir. Teorinin belli başlı öğeleri Hegel-öncesi düşünceye bağlıdır. Sartre, gerçekten onyedinci yüzyıl İngiliz felsefecisi Thomas Hobbes'unkiyle hemen hemen özdeş bir toplumsal antlaşma doktrini ortaya koyuyor. Daha sonra, Hobbes'un doktrinine doğrudan Hobbes'un bir eleştirmeninden gelen birşey ekliyor - bu da onsekizinci yüzyılda İskoçyalı David Hume'un ortaya koyduğu kıtlık teorisidir.

Hobbes'un kullandığı sözcük "Şiddet" değil, "Savaş"tır; o "Bağlılığa söz verme"den değil "Antlaşma"dan sözeder; "Şiddet"den değil, insanlar arasındaki barışı "onların hepsini korku ile yerlerinde tutarak" sürdüren bir egemenden sözeder.

---

[38] Ibid., s.158.

Sözcükler biraz farklıdır, ama teori ürkütücü biçimde aynıdır. Ne Hobbes ne de Sartre, kesin konuşursak, Locke ya da Rousseau'da bulunduğu biçimiyle bir toplumsal sözleşme kuramı ortaya koyarlar, ama Hobbes ve Sartre'ın ikisi de, sözverme-ve-zorlama teorilerine bağlıdırlar. Sartre'ın egemenlik kuramı belki Hobbes'unkinden biraz daha incelikli işlenmişse de, Sartre, aynı Hobbes gibi, korkunun siyasal toplumun temeli olduğunu ve egemenin, insanlar tarafından ne yapacağına kendisinin karar vermeye yetkelendirilmiş olmakla, onlara kendi istediği gibi davranmalarını emrettiği zaman özgürlüklerini geri verdiğini söylemektedir. Ve tıpkı Hobbes'un, siyasal toplumun, hiç bir insanın güvenli olmadığı, dayanılmaz doğa durumuna düşmesi korkusunu çekmesi gibi; Sartre da, grubun dayanılmaz dizi durumuna düşme tehlikesinden defalarca sözeder. Sartre şöyle yazar:

Grup metafizik bir gerçek değildir, insanlar arasında paylaşılan bir amaca yönelik ve kendi aralarında belli bir pratik ilişkidir. Eğer çarpışmanın belli durumları dağılmaya doğru götürür de bunu bir yeniden gruplaşma izlemezse, grup bitmiştir, bulaşıcı panik hareketsizlik dünyasının üstünlüğünü yeniden yerleştirir- Vollà tout.[39]

Voilà her şey gerçekten - ve her şey ne denli olağanüstü bir biçimde Hobbes'cu görünüyor. Ve Hobbes'cu görünmeyen de Hume'cu. Kıtlığın toplumun kökeninde yattığı kuramı, ilk önce Hume tarafından şu unutulmaz sözlerle geliştirilmiştir:

> Dünya yuvarlağının nüfusunu oluşturan bütün hayvanların içinde, ilk bakışta, sayısız istekler ve gereksinmelerle yüklediği ve bu gereksinmeleri gidermek için sağladığı kıt olanaklarla, doğanın insana yaptığı kadar acımasız davrandığı hiçbir hayvan yoktur... Yalnız toplum sayesindedir ki insan eksikliklerini karşılar ve kendisini birlikte yaşadığı yaratıklarla eşit düzeye getirir ve hatta onlara bir üstünlük sağlar... Her birey ayrı ve yalnız kendisi için çalışırsa, gücü, herhangibir kapsamlı iş yapmak için çok küçüktür; çabalaması bütün çeşitli gereksinimlerini karşılamak için kullanıldığından, hiçbir zaman, belli hiçbir uğraşta mükemmellik sağlayamaz; gücü ve başarısı her zaman eşit olmadığından, bu noktalarda en küçük bir başarısızlık kaçınılmaz yıkım ve yoksulluklar getirir. Toplum, bu üç açmaz için çare bulur.[40]

---

[39] Ibid., s.427.

[40] David Hume. Treatise, kitap III, Ayrım II, Bl.2

Hume, kıtlıktan dolayı oluşan toplumun, onun deyişiyle, bütün üyelerinin katıldığı bir "toplanma" gerektirdiğini ileri sürer ve bu toplanmanın bir "sözverme niteliğinde" olduğunu yadsır: toplum ancak "genel bir ortak çıkar duygusu"ndan oluşur. Hume, diğer tür sözvermeler arasında, Hobbes'cu "antlaşma" kavramına da hücum eder, ama Sartre, Hume'cu kıtlık kavramını almasına rağmen, Hobbes'cu söz verme kavramını da yeniden kullanmak zorundaydı, çünkü, Hobbes gibi, Sartre, doğal durumlarının bir parçası olarak insanlar arasında savaş düşüncesine büyük ağırlık verir. Durgunluk dünyasında, Hobbes'un doğa durumunda olduğu gibi, "genel bir ortak çıkar duygusu" yoktur, çünkü bütün insanlar düşman ve rakiptir.

Varlık ve Hiçlik'de ve diğer ilk yazılarındaki ana eğilimleri korumuş, ama onlara toplumcu bir biçim vermiştir. Hâlâ, insan ilişkilerinde önde gelen bir durum olan çatışma, daha sonraki yazılarında ekonomik nedenin etkisi olarak gösterilmiştir. Doğaya aykırı gitmek demek olsa da, insanların toplulaşması olanağı artık kabul edilmiştir. Ve **Bulantı**'da öne sürülen eski, dönüş ya da kişisel kurtuluş öğretileri, bir devrim İncili; Kuran'ı olarak yeniden yorumlanmıştır. Sartre Marx'ın sınıflar teorisinden büyük ölçüde yararlanmıştır; Marx'ın sınıfsız toplum görüşü de, besbelli ki, Sartre'ın insan toplumunun, burjuva dizilikten, toplumcu gruba dönüşme olanağına inancını oluşturmuştur.

Sartre barışçı olmaktan çok uzaktır ve Hobbes'un uygar toplumun kökeni görüşünü paylaşsa da, Hobbes'un savaş korkusundan onda hiç iz yoktur. Gerçekten, 1966'da, Sartre, üçüncü dünya savaşı çıkması tehlikesi pahasına Rusları, Amerikalılara karşı Vienam'a kuvvet göndermeye kışkırtacak kadar ileri gitmiştir.

Sartre'da mantık ya da tutarlılık eksikliği yoktur: felsefesi bütünüyle kaynaşmış bir sistemdir; tüm bölümleri ya hep birlikte ayakta dururlar ya da yıkılırlar. Yineleyerek, bize tipik bir "varoluşçu seçenek" önerir: ya teorisini tümüyle benimsemek ya da yadsımak.

SUMMER for JOEY, Lyle Glazier.

Lyle Glazier who has lived and taught in İstanbul & the Capital as a Fulbrighter is a journalist, poet, writer and a professor.

I have had the honor of receiving the first novel of a Prof.Dr. Emeritus, written after being among books for a life-time, with the compliments of the publisher, as a reviewer's copy & Press Release for **immediate** release.

The whole human; academic; creative life's observations & approaches & breathings exist within the pages of the book: words move as if a stream and writing style is brilliant & poetic & clear & crisp ; characters are sensitive; ideas are released straightforward, at the same time though a deep symbolism exists since one could apply what Proust says, "Each reader reads whatever is in his/her mind". Altogether it has been a rare experience to be able to read it.

While recommending the novel to the reader, I would like to remind that the writer Prof. Dr. Emeritus Lyle Glazier for years served & contributed for education & culture in Turkey as a Fulbright Prefessor. Thousands of his students & colleagues & readers will remember...

Like **The Name of The Rose**, if it would be converted into a film, it will have echoes in the world.

Born in 1911, the writer is a graduate of Harvard University. His poems, stories and essays, academic books have been published in America, in Europe & in Turkey. Attributing to his novel, I name him the new Mark Twain & Ernest Hemingway of the world.

Press editor-in-chief of Texas University[41] Lysander Kemp says, "...When I finished reading it, I knew for sure that I will be wanting to read it again..."

The noel, while also criticising the world & American domestic & foreign politics, continues in minds in a brilliant and superb way as it had started.[42]

---

[41] Lysander Kemp. Texas university.

[42] Lyle Glazier. **SUMMER for JOEY** is available in bookstores or from Millers River Publishing Co., Box 159, Athol, Massachusetts, 01331, USA)

ANKARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kitle iletişim alanında uğraşanlar; çarpışanlar ne durumlarla karşılaşmışlar, ne durumlardan gelip geçmişler hep ilgimi çekmiştir. Özellikle gazeteciler elbette; İlk tek sayfalık elle yazılan gazetelerden tutun da günümüze dek aşamalar dahil.

Bu bağlamda çoktan beri üzerinde çalıştığım konular ders notları olarak da ortaya çıktı ve kullanıma açıldı.

Felsefeler ve derinlikler yanında, daha sade tavırları da ders notlarında bahsettim: Gerçek bir gazetenin nitelikleri nelerdir gibi. Hem en yalın ifadeler, hem de elbette görüşler, felsefeler ve gazetecilerin yıllar içinde atılımları, gelişmeleri, rolleri, gerekliliklerini inceledim.

Bir yorum, "Gazetecilik aceleye gelen edebiyattır" der.

İletişimin temelinde elbette, tellaldan tutun da dağdan dağa ateş yakarak haberleşme vb. derken edebiyatbilim; yazarlar var.

Gazeteciliğe hazırlanmak irdeleyici bir beyin ister.

Gazeteci olmak konusunda bazı uluslararası yaklaşımlara bakalım: Gazetecilik, haberleri, güncel konuları iletme ve hareketsiz veya hareketli görüntülerle desteklenen, yazılı veya konuşma dilinde kelimeler kullanarak yorum yapma sanatıdır.

Gazetecilik üzerine bilinmesi gereken ilk nokta, bir çok yeteneği olan insanlara yer verebilecek, gerçekten çeşitlilik arzeden bir sanat olmasıdır. Günümüzde gazetecilik terimi; yerel ve ulusal gazetelerde ve yerine göre radyo ve televizyonda çalışan kişileri kapsar. Gazeteciler aynı zamanda yerel ve ulusal devlet haber ajanslarında ve endüstride basın ve halkla ilişkiler kadrolarında ve uzman olarak halkla ilişkiler ajanslarında işe girebilirler. Gene benzer nitelikli kişiler kitap basımı işlerinde editörlük yapabilirler.

Gazetecilik yapacak olan özel ilgilerini ve yeteneklerini bilmelidir.

İş bulmak da elbette genel ekonomik durum ve adayların rekabet ortamıyla bağlantılıdır. Önce bir deneme devresinden geçme durumu da olabilir.

Hayatta her zaman olduğu gibi kişilik önemlidir. Gazeteci olmak isteyenlerin şahsi karakteri, eğitim kaliteleri kadar önemlidir. Aynı zamanda, her tür insanla tanışma, konuşma ve güvenlerini kazanmayı becerecek bir kişilik geliştirme gereksinimindedirler.

Gazeteci ve PR konularında çalışan, tuttuğunu koparan ısrarlı ama kaba olmayan bir kişi olmalıdır; sempatik ama yılışık olmamalıdır; meraklı ama alaycı olmamalıdır. Temelde irdeleyici bir beyin ve bilgi edinmek isteyen bir iştaha sahibolmalıdır.

Bu görüşleri ve incelemelerimin sonuçlarını bu konulardakilere uyarı olarak belirtiyorum: çünkü her zaman kendilerini başkalarına empoze etmeye kalkışan ve negatif etki bırakanları gözlemliyorum. Bir tanıtımda kendisine bir soru sorulduğunda o soruyu kavrayıp cevaplandırma değil de neredeyse ezberlediklerini karşıdakilere yağmur gibi yağdıranlar; aktif görünmek için boşuna ürünün etrafında dolaşanlar; canlı ve etkileyici görünmek için ısrarcı, acaip bakışlarla ve sözlerle müşteriyi esir almaya kalkanlar var.

Bir başka nokta da, filmlerde, romanlarda, gazeteciler bir çeşit şaşaa içinde görünebilirler. Aslında iletişimin heyecan verici ve kendini kaptırıcı anları vardır, ama çoğunluğu tek düzedir: Haberlerle devamlı bağlantı sağlamak veya mahkemelerde uzun süre davayı dinlemek veya yerel yönetim toplantıları her zaman heyecan verici zamanlar, deneyimler değildir.

Topluma, kişiye hizmet verirken gazetecinin her türlü durumla çarpışması, toplumun motoru olması gerekir. Ünlü gazeteci ve düşünür kişi Horace Greeley'den bir alıntı yapalım; o da gazeteciyi; iletişimciyi geminin yelkenidir sembolizmiyle anlatıyor, şiirsel biçimde:

"Dünya elbette döner... hareket eder... Tanrının gücüyle... gayesi... zamanlarının ilerisinde olanların, korkusuz düşünce ve konuşmalarıdır... Bu kişiler ki mücadeleleri boyunca, kaçık, hayalci, pratik olmayan, rüya gören gibi sıfatlarla nitelenmişlerdir. Onlar geminin yelkenleridir... geminin ileri gitmesi önemlidir..."

Gazeteciliğin geçirdiği evreleri, yorumlarıyla kitaplarında geniş biçimde inceleyen Edvin Emery ve dipnot ve bibliografyada bahsedilen düşünür kişilerin görüşlerinden derslerimizde; bu ders notlarımızda ve araştırmalarımızda devamlı faydalanırken, bu noktada şu görüşlerine bakalım:

"... Gazetecilik tarihi kişinin haber bulma ve yorumlama, fikir pazarına zekice katkılarda bulunmada, özgürce insanlarla haberleşmede verdiği çarpışmalarla doludur. Halkın fikirlerinin dayanağı olan bilgi ve fikirlerin ortaya çıkmasını önleyen engelleri yıkmaya uğraşmışlardır...."

GAZETECİLİK: Teori ve Deneyimler

İlk Gazeteler:

Önce günümüzü düşünelim. Gelişmiş gazetecilik Amerika Birleşik Devletlerinde en ileri durumda.

Ama günümüzdeki modern basın yayın tek bir ülkenin başarısı değildir.

.....

En eski ve muhafaza edilmiş ilkel gazeteler 1609'da Almanya'da basılmıştır. İlk defa İngiltere'de 1621'de ve ilk Paris gazetesi de 1631'de basıldı.

Marco Polo Doğu'dan Venedik'e 1295'de döndüğünde, Çin baskı metodlarını anlatmıştır. İşte o devirde ilk defa kağıt, baskı işinde kullanılmıştı.

İngiltere'nin, modern basının beşliği olduğunu iddia etmeye hakkı yoktur. Öteki ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de, tellallar aracılığıyla (İngiltere'de de) en ilkel gazete olmadan önce bile, haber alışverişi yapılıyordu. Panayırların en renkli tarafı dedikodu ve haber iletişimidir.

Gazeteler haberleri yaratmamıştır; haberler gazeteleri yaratmıştır.

Gerçek bir gazetenin şu nitelikleri olması gerekmektedir denilegelmiştir:

En aşağı haftada bir kere basılmalıdır;

Makinalarda basılmalıdır (Eskilerden ayırımı olarak);

Parasını ödemeyi isteyen herkesin alabilmesi gerekir- özel ilgi, sınıf gibi durumlara bakılmaksızın;

Genelde toplumun ilgisindeki herhangi birşeyi basmalıdır, bazı dini ve iş dünyası yayınlarının aksine;

Orta edebi yeteneği olan topluma hitabetmelidir. (ben bu genel görüşü, her zaman, büyük ölçüde diye düzeltirim);

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Teknik gelişmeye paralel olmalıdır;

Tutarlı; istikrarlı olmalıdır;

Tüm bu niteliklere uyabilen her basın kuşkusuz yenilikti. Gazete basılı dünyaya en anlamlı katkıydı. Basılı yayın olmadan da kitaplarla dolu büyük kütüphaneler vardı iletişimde.

Gazete yeni birşeydi. Gazete yiyecek, giyecek gibi temel ihtiyaç oldu: talebi karşılamak için, kâr etmek üzere üretilen....

Basılı yayının büyük yeniliği, materyalin bulunabilirliğini çoğalmaktı. Her şeyden önce basmak, eğitimin maliyetini düşürdü.

Eskiden bir işçinin ücreti kadar paraya malolan elle basımlar, şimdi çok daha ucuza alınabiliyordu. Böylece okuma nüfusun daha geniş temeline sunuluyordu, böylece cahillik basan ve toplum arasında en büyük engeldi.

Okumak, otomatik olarak düşünme üretir diyemeyiz ama; insanları çevrelerindeki dünya ile ilgilendirir.

Basılı yayın icadedildikten sonra insanlar liderlerinin başarı ve başarısızlıklarını daha iyi denetlemeye başladılar.

Otoritenin zayıf olduğu yerlerde gazetenin ilk olarak vücut bulması anlamlıdır: Almanya o zaman küçük yama yama prensliklerle idare ediliyordu. Veya liderlerin daha toleranslı olduğu yerlerde ilk olarak vücut buldu. Bu nokta İngiltere'de niçin basının gelişmesinin yaya kaldığını gösterir.

Yayın, fikir, iletişim dünyasında uğraşları yansıtırken geçen isimleri ezberlemeniz gibi bir zorunluk yok. Geçtikleri deneyimleri görelim: Meselâ Caxton adlı kişilik birkaç cilt eserin yazarı ve çevirmeni olan, kıymetli kitaplar toplayan, bilgili bir adamdı. Avrupa kültürünü ülkesine getirmenin kendi görevi olduğuna inanır. Fikirlerini de Kral IV. Edward destekleyince, 1476'da küçük matbaasını kurdu.

Ama bir William Carter da Katolikliği destekleyen kitapçıklar bastığı için 1580'de tutuklanıp, işkenceye tâbi tutulmuş ve 1584'te de idam edilmiştir.

İngiltere ve Hollanda da istikrarlı olmayan ama sokaklarda satılan "Corantos" diye adlandırılan, küçük gazeteler belirir.

Efsanevi (Published with Authority) "otoritenin izniyle basılmıştır" ibâresi, bütün bu gazetelerin (gazeteciklerin) üst köşesinde belirmiştir.

1664'de şair John Milton özgür basın için en mükemmel fikirleri oluşturarak dile getirmiştir. Onunla birlikte diğer kişiler de, ekonomik prensipler ve özgür basın; demokrasi prensipleri; tartışmaların gerek ve hakhlığı üzerinde durmuşlardır...

Bugün basın üzerinde kuvvetli bir hükümet kontrolunu tenkit etmek kolaydır. Ama o günlerde samimi ve dürüst kişiler de, böylesine kontrole inanıyorlardı. Tam aydın bir çağ olmayan zamanlarda bunun nedenleri olmalıydı, o zaman da bu insanların bu günkü kadar sağduyu sahibi olduğu düşünüldüğünde... Meselâ bir eğitim kurumunda bugün bile bir gazete çıkarılacağı zaman, yönetenler çıkaracakların amaç ve gayelerini bilmek isteyeceklerdir. 17.yüzyılda da bu tür düşünceler işin içine giriyordu. O zamanın sıradan kişisi de, gereken eğitimsel deneyim ve özgeçmişten yoksundu.

Anlamlı bir nokta da, gazeteler yoluyla politik ve toplumsal konularda, hükümet işleriyle, insanların daha ilgilenmeye başladığıdır. Aynı zamanlarda politik partiler ortaya çıkmıştır.

Bu devrin dili de muğlak görünür, kelimeler genellikle dinîdir. Anlamlı olan bir nokta da, Protestanlığın gelişmesiyle, kapitalizmin gelişmesi birbirinin içine girer.

18.yüzyıl İngiliz gazeteciliğiyle Amerikan basınının bebeklik yılları da birbirinin içine girer.

18.yüzyılın ilk yarısı İngiltere'de, basın, büyük gazeteciler yetiştirmiştir: Defoe, Swift, Samuel Johnson gazetelerde şu veya bu zamanlarda editörlük yapmış, esseyler (makale, yazı, deneme) ve başka sevilen yazılar yazmışlardır.

Sıradan vatandaş da gazeteciliğe katılmaya başlıyordu. Gazete içeriğinin çoğu 18. asırda okuyucular tarafından katkılarla oluşuyordu.

Gazetelerin popülerliği öyle olmuştu ki, gazeteciler günlük gazete çıkarmaya cesaretlendirildiler. İlk "Daily Courant" günlük Courant Mart 11, 1702'de çıktı; Londra sokaklarında göründü. Bu İngilizce olarak çı-

kan ilk günlük gazete idi. Feministlerin pay çıkartabileceği gerçek durum: Elizabeth Mallet tarafından yaratılmıştı. Ama şu nokta da var ki, atılımı sadece birkaç gün sürmüştür.

18.yüzyıl gazeteciliğinin üstün edebi düzeyi, bu gün dahi araştırmacılarca Atlantik'in her iki kıyısında da okunup incelenen "esey gazeteleri" 'nde (essey papers) görülebilir.

Bazı yetkililer, Defoe'nun modern editörlüğün babası olduğunu söylerler: Zekâ dolu, ilgi çekici ve ikna edici tavırla tüm konuları tartışmıştır.

Bu devirden öğreneceğimiz bir şey de, hükümetler kendilerinden emin oldukça ve kendilerine güvendikleri derecede, basını bastırmaya gitmez, aksine basına daha da özgürlük uygularlar.

Amerika'ya gelince, gazetenin doğuş yeri, doğusunda New England'dır. "Mayflower" gemisiyle Avrupa'dan ilk gelenlerin yeri, Doğu en kültürlü tarafıdır her zaman. (Dünya'nın ve Amerika'nın en iyi üniversiteleri, Harvard, Columbia, Princeton, Johns Hopkins, Yale'in Doğu çizgisinde olduğu gibi...)

Diğer kültür gerçekleri gibi, Amerikan gazeteciliğinin beşiği de burasıdır. Buralardaki insanların eğitim düzeyi yüksek, saygın, bilimsel ve imkânlı kişiler oldukları gerçeği unutulmamalıdır.

Eğitimin değerini ve kişiye ve topluma kazandırdıklarını bildiklerinden, Harvard'ı 1636 ve ilk basımevini de Harvard'da kurarlar. Basımevinin gayesi, bu eğitim kurumunda ve başka gerekecek dinî metinleri üretmek içindir. Sonra öteki basımevleri kurulur. Daha sonra bu basımevleri, koloninin başlangıç tarihini ve bazı şiirleri içeren, kültürel metinler yayınlarlar.

Bu eğitim ve kültür faaliyetleri Boston'u Yeni Dünyanın entellektüel başkenti yapmıştır. İşte burada bir gazetenin gelişmesi için tüm katkılar mevcuttu: Yüksek okuryazarlık düzeyi, oranı; toplumun konularına ilgi; öz yönetim; ekonomik imkanlar ve kültürel liderlik. Ama dört göbek sonraya kadar başarılı bir gazete oluşmadı.

Öbür ekonomilerle fazla ilgileri yoktu. Komşularına değil de, uzun yıllar, geldikleri Eski Dünya'ya yöneliktiler. Gemilerle gelen o küçük gazeteciklerle idare ediyorlardı.

Güneyli ile Kuzeyli arasında fark vardı. Bir Güneyli kendini eğlendirmek için bir toplantıya katılır, bir New England'lı kendini geliştirmek için diğerleriyle toplanırdı; Sıkıcı denecek derecede toplantıları fikir tartışması doluydu ama bitmeyen böylesine tartışmalar, zekâsını bilemeye yarıyordu.

New England'lı mülke çok değer verirdi, özellikle araziye. Çünkü geldikleri İngiltere'de toprak prestij ve önemsenme sembolü olmuştu.

İngiltere'den çiftçiliklen tiftik üretimine geçen toprak sahibi tarafından atılan, bu çok sayıda eski sabancılar, Amerika'ya geldi. Amerika'da beğendikleri toprağı işleyebildikleri gibi, üstün insanın işareti olan mülk sahibi olmayı gerçekleştirebiliyorlardı.

Bizde çayhane, kahvehane gibi yerler artık daha da genişleyen kitlelere haber yaymada yetersiz kalmaya başladılar. New England'da da tüccarlar vb.'da İngiliz gazetelerinin pek ele almadığı yörelerdeki şartları merak ediyorlardı. Sonunda, tüccar, bir yerlerde ilân bastırırsa gittikçe büyüyen yörelerde, mallarını müşterisine daha süratle duyurup, böylece ulaştırabileceğini düşündü. Bazı, adları "İlân" (Advertiser) gibi olan, ilk gazeteler çıktı. Ticaretin gelişmesinin ilk gazetelerin kurulmasında etkisi büyük oldu. Tüm ilk gazeteler ticaret merkezlerinde ortaya çıkmıştır.

Burada biraz Kalvinizm'e (Calvinism) değinelim: Ticaret ve New England'a yeni gelenlerin dini olan Kalvinizm, birbirleriyle iyi uyuyordu. New England'lı John Calvin'in doktrinine inanıyordu. Calvin Genova'da bir teokrat devlet kurmuş bir 16.yüzyıl reformcusuydu. Kalvinizmin ticaret yollarını izlemesi ve ticari bölgelerde popülerlik kazanmış olması anlamlıdır.

Şu nokta da anlamlıdır: Kalvinizmin esası alınyazısına dayanır (predestination). Kalvinist, Dünya ve insanların, tanrının bir planını izlediklerini kabul eder. Böylece kişinin kurtuluşu veya lanetlenmesi bu kalıba göre önceden kararlaştırılmıştır. Varlıklılık Tanrının o insanı sevdiğinin bir delilidir. Başarılı bir iş adamı kendisini iğne deliğinden geçmiş ve seçilmişler çevrelerine girmiş bir kişi olarak düşünebilir. Böylece, her iyi Kalvinist, kurtuluş için Tanrı tarafından seçilmiş biri olduğunu göstermek için, varlıklı görünmeye çalışırdı...

New England'da varlıklı ve üstelik dini bir adam, hemen hemen yenilemez bir adamdı. Ona karşı gelenler, onun dediğinin aksini söyleyenler açıkça yanlış konuşuyor oluyorlardı. Yaptığı herşey dini bir gaye

içindi. Eğlenmek ve günah eş anlama geliyordu. Çünkü ikisi de bir toplumda üretimci olmanın düşmanıydılar. Dinlenmeye, rahatlamaya, gevşemeye çalıştığı zaman bile, bir Yanki (Yankee) kendini suçlu hisseder.

Kalvinizmin bir diğer lideri yazar jonathan Edwards'dır. Bu New England'lı "puritan", toplumun kendi kendini yönetme ve bağımsızlık gibi fikirlerde de, kültür ve topluma önemli katkılarda bulundu. "Pure" katıksız, saf, temiz anlamlarına geldiğinden, "puritan puritanizm" kavramları bu kelimeden gelmiştir. New England yöresindeki insanların "puritan" tutumları vardır.

Güney, meselâ, New England ile zıttır. Hayat daha kolay ve rahattır. Böyle bir toplumda iletişim yavaş ilerliyordu. Ama Güney, demokrasinin gelişmesi için, basının çok yakından ilgilendiği, büyük fikirler ve öncüler yetiştirmiştir.

Güney dinsel (dogma) önyargılara, sabit fikirlere daha az dönüktü. Ama New England'lı "puritan" tolerans sahibi olmakla tanınmıyordu. Güneyli hayata daha insancıl bir yaklaşımla bakıyordu.

Büyük ticari Merkezler: Philadelphia ve NewYork'tur. Ve Philadelphia başarılı bir gazeteyi destekleyen ikinci Amerikan şehri olmuştur.

Avrupa'dan gelenlerin Amerika'da değişik kültür ve fikirler öğrenmeleri zaman alıyordu. Avrupa'dan gelenler 17.yüzyılın sonuna kadar 25.000'i bulmuştu. Bu arada birkaç aile hatırı sayılır derecede varlıklı duruma gelmişlerdi. Ama genel gelir düzeyi bir hayli düşüktü.

Bu sıralarda Londra'dan gelme bir kitapçı ve matbaacı sıradan vatandaşın satın alabileceği ve anlayabileceği bir dergi çıkarmaya karar verdi. Boston'un nüfusu o zamanla 7000'dir. Amerika'nın en büyük şehridir. Böyle bir yayını kaldıracak potansiyeli vardır; kültür ve okumayazma düzeyi böyle bir finans riskine girmeyi kaldırabilirdi.

Böylece, 1690 Eylül'ünde Pierce'in sahibolduğu basımevi dört sayfalık bir gazete çıkarır. Sadece üç sayfası basılı ve bir sayfası, okuyucu başkalarına vermeden önce, kendi haberlerini yazabilsin; ekleyebilsin diye boş bırakılmıştır. Bu gazete ilk Amerikan gazetesi olarak anılır. Harris'in "Publick Occurrences" gazetesidir. Ama bir gazetenin özelliklerinden biri belli aralıklarla çıkması ve devamlılığı olduğuna göre ve bu gazete, ilk baskıdan sonra kapatıldığına göre, ilk gazete olduğunu söyleyebilir miyiz? devamlılığı dikkate almazsak o zaman bir yıl önce çıkan

"The Present State of the New English Affairs"'e de ilk Amerikan gazetesi diyebilirdik.

"Publick Occurences"'in özellikleri:

Gazete görünümündeydi, gazete havasında okunabiliyordu ve devalı bir haber organı olması niyetiyle çıkarılmıştı. Harris, zamanının iyi bir habercisiydi, yazış biçimi derli toplu, tam konuya değinir biçimdeydi. Önceki denemelerden farklı olarak, gazetede hem iç, hem dış haberler yer alıyordu... Birçok ilgi alanını kapsıyordu: Meselâ, "... kızamık Boston'u kasıp kavuruyor hastalığa yakalanmayanlar bile artık bu olaydan hasta oldular; bıktılar..." gibi halkın ilgileneceği durumları yansıtıyordu. Zekice, belli başlı duygulara, tanınan insanlara ve yerlere değiniyordu...

Harris'in, görüldüğü gibi, gerçekleri bastığı için otoritelerle başı derde girer.

14 yıl kadar başka gazete çıkmaz. Harris'in gazetesinin kapatılması gazetecileri bu işten soğutmuş olmalıydı. Çıktıklarında da tutuk ve açmaz bir durumları vardı: Hem Harris'in renkli, direkt yaklaşımına sahip değillerdi; hem de kendilerini emniyete alıyorlardı.

Avrupa'da posta idaresi ve gazetecilik bağlantısında uzun bir gelenek vardır. Birçok gazete postacılar tarafından basılmıştır. O zamanda postacılar yöresel haberlerin, dedikodunun çoğundan haberdardılar. İşin içindeydiler. Bir de basılı haberi bedava gönderebilme durumları vardı.

Elbette ki, bu avantajlar ille de en iyi gazeteyi üretecek değildi. Ama gene de ilk "postacı-basımcılar" Amerikan gazeteciliğine çok katkılarda bulundular.

1704 Nisan'ında Green'in basımevinde ilk orijinal Amerikan gazetesi basıldı: "Boston News-Letter". İlk baskı o kadar ilgi çekici değildi, basımcı-editör- postacı Campbell, haftalarca eski Londra gazetelerinden haberleri kesip, basmıştı; ama mahalli haberler oldukça günceldi. Gelir getiren bir iş olacak kadar aboneleri yoktu. Campbell iki defa iflastan hükümet desteğiyle kurtuldu.

Haber toplama ve haber yazmadaki tutukluğu yanında, Campbell doğru ve açık olmak için elinden geleni yapmak istiyordu. Bir sayısında, daha önceki bir virgül yanlışı için, özür diledi. Halbuki, daha pek çok yanlışları oluyordu.

"Boston News-Letter", gene de kimsenin etkisini inkâr edemeyeceği, gazetecilik imparatorluklarının tohumunu atmıştır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Campbell politik güçten düşer; 1719'larda posta âmirliğini William Brooker kazanır. 15 yıllık tekelden sonra bir rakip olarak "Boston Gazette" çıkar. Brooker'ın avantajı gene kendi yayınını daha ucuza dağıtabilmesidir.

Ünlü Benjamin'in kardeşi james Franklin tarafından 1721'de "New England Courant" adlı yeni bir yayın çıkar. Yayınının sadece beş yıl sürmesine rağmen Boston"un bayat gazetecilik atmosferinde yeni bir rüzgar gibi esmiştir.

Üslubu sağlam ve edebi kalitesi yüksektir. James Franklin zaten şehirde en iyi kişisel kütüphaneye sahiptir. Hem de Londra'daki en iyi edebi yayınları tanıyor ve izliyordu. Okuyucuyu nasıl ilgilendireceğini bilen bir yayıncıydı. Bir buçuk yüzyıl sonra "Newyork Sun"da... popüler olacağı gibi. "Hümaniter ilgiler" (Human interest) üzerine makâleler basıyordu.

James Franklin doğru ve bağımsız bir gazeteciden daha da başka bir kişiydi. "Courant" büyük bir edebi boşluğu doldurdu.

Sevilerek ilgilenilen, ileri düzeyde edebiyat, 18.asrın ilk çeyreğinde koloni Amerikasında enderdi.

Franklin gününün ve toplumunun kültürlü bir kişisi olarak İngiltere'de basım işini öğrenirken, o zaman da çok popüler olan "esey" gazetelerini tanımıştı.

Franklin ve onu takibeden editörler, bu konularda aç olan halka, edebiyat dünyasından yeni bir şeyler sundular...

"Courant" daki edebiyat, zekâ dolu ve zaman zaman üstün düzeydeydi. "Courant" ve ondan sonra diğer koloni basım-evleri artık daha tutarlı kültürel katkılarda bulundular:

Daniel Defoe'nun büyük kitabı Robinson Crusoe'yu tefrika etmek gibi... Defoe'nun, roman biçiminde eseriyle, süregelen toplumsal yapıyı eleştirdiği, inkâr edilemez. Bu eleştiriyi tam kavramayanlar bile mükemmel hikâye anlatımını zevkle izlerler. Bu gün de, sadece bu gaye için bile hâlâ okunmaktadır. Böylece, yeni edebiyatı yayan Amerikan gazetesi, yeni toplumun kültür hayatına olumlu bir başka katkıda bulundu.

Toplumun gururlu ve kısıtlayıcı dînî ve politik liderleri, özellikle, eleştiriye hedef oldular.

James Franklin gibi entellektüel bağımsızlığı olanlar da yadırganmaya mahkûmdu.

Bir konu, kızamık aşılanmaları idi. Salgın haline gelmişti. Tüm ilk gazeteler kızamık durumunu zaman zaman aksettirdiler. Türk doktorları uzun zamandan beri hastalığa karşı bağışıklığın ilkel bir aşı biçimiyle elde edilebileceğini biliyorlardı. 1720'lerde Boston'lu Dr. Zabdiel Boylston iyileşmekte olan kızamık hastalarından aldığı kanı, diğer hastalara aşılamaya başladı. Diğer doktorların düşündüğü gibi elbetteki riskli bir işti. Ancak 80 sene sonra ünlü bilim adamı Edward Jenner daha emin aşılama metodunu ortaya koymuştur.

Araştırmalarında Cotton Mather, Dr. Boylston'u cesaretlendirdi. Başroldekilerin durumlarından dolayı konu üzerinde, bir çok karşıt görüşler vardı; konu tıbbi olduğu kadar da politik ve toplumsal duruma büründü.

James Franklin aşı tartışmalarını Cotton Mather'e hücum vesilesi olarak kullandı. Kendisi, o zaman, bilmeden Amerika'ya gazetecilik akımını getiriyordu. Çevredeki herkesin, çarpışmanın farkına varacağı, dramatik ortamı, yazılarla yarattı. Franklin'in etrafında, Cotton Mather'e karşı ayaklananlar toplandı.

Mather gördü ki halk oyu dalgalanması kuvvetli bir biçimde onlara karşıydı. Kendilerini boşuna karşı gazete, "Gazette" ve "News - Letter" da savundular; ama halkın sempatisini kazanan "Courant" olmuştu.

O zaman kolonilerde ikinci büyük şehir Philadelphia idi. 1683'te şehrin kurulmasından iki yıl sonra, William Bradford kolonideki ilk basımevini kurdu. Ama bu en büyük basımcı - gazeteci Benjamin Franklin'in gölgesinde kalmıştı.

James Franklin beş parasız başlamıştı işe, ortağından kaçıp, kardeşi Benjamin'e geldiğinde. Beş yıl içinde şehrin başarılı ve varlıklı bir vatandaşı olmuştu. Tüm kariyeri başarı, renk ve faydalılık dolu, onun gibi, bir başka Amerikalı olmamıştır. Her bakımdan mükemmel bir kişi olduğu kabul edilir, Da Vinci, Michelangelo gibi... Yaptığı herşeyi mükemmel yapmış ve bir çok şey yapmıştır. Büyüklüğü, açık seçik aklı kadar, zekâsından kaynaklanıyordu.

Philadelphia'da önemli kişi olduğunda Calvinist çevrede yetişmiş olmasına rağmen bu dar ideolojinin tüm izlerinden sıyrıldı. Belirmeye başlayan orta sınıfın bir ürünü olarak, ticari çevrenin önyargılarına bağımlılığı reddetti. Mahalli ticaret odası önünde veya Avrupa'da bir mahkeme önünde aynı derecede rahattı. İdealistti, ama dikkatli. Rakip ve iş arkadaşlarından daha çok para yaptı. Varlıklıydı ama yoksulu anladı, saygı gösterdi ve onun sesini duyurdu. Sanata, yaratıcılığa eğilimli kişiyle candan konuşur ama bir şey bulmadığı insana sınırlı davranırdı. En diplomatça tartışmalarda başarılı sonuçlara varabilirdi.

Bu kişiliklerden dersler alınması gerekir: üst tabaka bilimde ilerlemeleri dolayısıyla ona hayrandı; sade vatandaş da halk hizmetlerinin ilerlemesi konularında çalıştığı için ona saygı duyuyordu. Bir partide güzel konuşan kişi olabilir; aynı zamanda dikkatli bir akademisyendir. İlk Amerikan sosyolog ve ekonomistiydi. Kurduğu sigorta şirketi hâlâ devam etmektedir. Kendisi bu sıfatlarla anılır. Ama herşeyden önce Ben Franklin basımcı ve gazeteciydi. Ve ününü de böyle elde etmişti. Varlığını elde ettiği temel de budur. Kariyerinin başlangıcında, etkili olmanın en çabuk yolunun varlık kazanmak olduğunu vurgulamıştı, toplumun inancı paralelinde.

Franklin, başka basımcıların hiç bir iyi beklenti tahmin edemeyeceği zamanlarda, basım işine girişti philadelphia'da. Şehir sonradan eriştiği kültür standardının çok altındaydı. Çok ender kitap satılıyor, hemen hemen de hiç basılmıyordu.

Franklin, partneri olan Meredith'in hakkını satın alır; parayı da, kısa kariyerinde edindiği, etkili iş adamlarından ödünç alır. Böylece 24 yaşında Amerikan kolonilerindeki en iyi gazetenin tek sahibidir. Çok geçmeden en geniş dağıtımı olan, en çok sayfalı, en çok ilân alan, en geniş edebi sütunları olan, en canlı yorumları olan gazeteci olmuştur... Yörede.

Basımın standartlarını yükselterek, basının güç ve prestijine katkıda bulundu. Philadelphia yakınındaki German-Town'da (Alman Kasabası) ilk yabancı dilde gazetenin kurulmasına yardım eden de odur.

Amerikan gazeteciliğine saygınlık kazandırmıştır. Basın dünyasında, iyi bir gazeteci ve işe yönelik kişinin para da yapabileceğini göstermiştir.

Amerikan kolonilerinde basımcılar ilkel şekilde basım yapıyorlardı. İlkel preslerle, elle vs. Ama işi iyi yapan ustalar iyi sayfalar çıkartıyorlardı. Paçavradan yapılan kağıdın kalınca görünümüne rağmen inanılmaz bir dayanıklılığı vardı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Basım ve basın güçlenmişti, zaman zaman hükümetten de güçlüydü. Yarım yüzyıllık zaman gazetecinin rolünü de değiştirmişti. Artık şapkası elinde Vâlinin kapısında otoritenin vermediği onay işi için beklemiyordu. Bürokrat, artık, kamu oyunun temsilcisi olan bu vasıtanın; gazetenin etkisini biliyordu.

Zaman zaman unutulup yeniden öğrenilen durum: halk desteklediği sürece, hiç bir kuvvetin basın özgürlüğünü yıkamayacağı artık anlaşılıyordu. Editörlerin de halkın iyiliğini, kişisel durumlarının üstünde tuttukları anlaşılınca, gazeteler sadece destek görmeyip yörede başka özgürlüklerin elde edilmesinde de etkili oldular.

BASIN
Ticaret
Reklâm
Haklar

Onsekizinci yüzyılın ikinci çeyreğinde gazete, yönetim tarafından, ürkütücü bir güce sahip olarak düşünülen bir duruma gelmişti.

1750'lerde artık, okur yazar Amerikalı, bilgi edinebileceği bir gazete bulabiliyordu. Gazete dağıtımı da ilerliyordu. Basının gelişmesine katkıda bulunan durumlar oluşuyordu: nüfusun çabuk çoğalması, daha iyi ulaşım ve iletişim bağlantıları, politik gerilimin artması...

Kolonidekilerden bir çoğu varlık sahibi olmuş ve etrafta yatırım yapacak durumlar arıyorlardı. NewYork gibi limanlar-dünya çapında önem kazanmaya başladı. Eski Ana Ülkenin kısıtlamalarına rağmen, imâlata devam edilip, bir çok insana iş imkânı sağlandı. Meselâ bir yıl içinde New England'dan 13.000 çift ayakkabı gemiyle ihraç edildi.

Basın, iddialı tüccar ve işadamına yararlıydı. Çoğalan ticari sınıfın sunduğu malların satışı için en ucuz yol, ilânlar idi.

Daha iyi yollar daha iyi iletişim yarattı. Eğitimde ilerlemeler oluyordu. Sadece okur yazar Amerikalıların sayısı artıyor değil ama şartları da okuma zevkini tatmaları için daha uygun olmaya başlıyordu. Evler daha rahat ve daha iyi aydınlanıyordu. Önceki kuşakların daha çok gündüze kendilerini ayarlamaları gerekirken, şimdi, balina yağı lambaları ışığında okuma zevkini tatmak mümkündü.

Ticaretin artması da reklam sahasının ilerlemesini getirdi: Eski mobilya, dağılmış ailelerin adresleri, evsiz barksızlara ev teklif eden ilânlar görünüyordu...

Modern reklamcılığın babası olarak John Houghton'u görenler vardır: Her tür imâlatı ilan etmeyi kabul ediyordu, ama "tehlikeli biçimde dürüst olmayanları" basmayı kabul etmiyordu. (Bu gün de TV ve basınımızda ders alınabilir.)

Dr. Samuel Johnson'da, reklamların aldatıcılığı üzerine şöyle söylemiştir:"... İlânlar o kadar çeşitlidir ki, bazıları aldatıcıdır... çok acınacak ilânlar vardır... aslında söz verme ilânın ruhudur..."

Onsekizinci yüzyılda ilânların temel gayesi, insanların, mal ve hizmet almasını vurgulamaktı...

Reklamcı; gazeteciye, okuyucu tepkisi ve yanıtı üzerine, bazı önemli dersler öğretebilirdi. Basın bu pratik psikologlara ve edebî gösteri adamlarına çok şey borçludur.

Artan politik gerginlik de Amerikan basınının ilerlemesini dürtükledi. Basın, patlayacak olan dramda başlıca rolü aldı. Halkın desteği oldukça, basın savaşını kazanıyordu.

Fikir hürriyetinin öncülerinden Milton bile, basın hürriyeti üzerinde belli bir sınır olması gereğini kabul ediyordu. Gerçeğin basılmasının da korunmasını istiyordu. Sonra da yorumlarının önceden onaylanmasına gerek kalmadan, kendisini basılı sayfada anlatabilmesi hakkını elde etmeyi savundu. Günümüzde unutulan bu savaşlar ve fedakârlıklar, sürüp gidiyordu.

Bradford'un oğlu Andrew daha sonra gazetesinde şu fikir üzerinde bir esey yayınladı: "özgürlüğün tersi baskıdır."

1734'de NewYork'ta bir grup varlıklı tüccar ve toprak sahibi koloninin işleyişinde daha büyük pay sahibi olmak istediler. Onyedinci yüz-

yılda sözünü ettiğimiz İngiltere'deki durum gibi. Eski dünyadaki gibi, yeni dünyada da, yeni bir ticârî sınıf önem kazanıyordu.

NewYork'ta güçlenmekte olan kapitalist sınıfın fikirlerini iletmelerine yarayacak bir vasıtaları yoktu. Yegâne gazete Bradford'undu, o da yönetim taraftarıydı. Sonra John Peter Zenger gazete işini götürmeye isteklendi. Zaten ilk defa 13 yaşında Bradford'un yanında işe başlamış birkaç yıl sonra onu bırakıp Maryland'a gitmişti.

Sonunda gene NewYork'a döndüğünü görürüz. Dil sorunu yazılarında belirgindir ama işi iyi biliyordu ve iyi zanaatkârdı.

Zanger, Bradford'un tekrar beraber çalışma isteğini kabul etmez, rakip olur. Ticari dünyanın insanları da, Zenger'e kendi yaklaşım ve tutumlarını yansıtacak bir gazete çıkarıp çıkaramıyacağını sorarlar.

Bu durumların yaratılmasının uzun ve girift bir geçmişi vardır. Meselâ, bir vali Cosby, kendi yönetiminde satılan toprakların satışının üçte birini istemekle suçlanıyordu. Aynı zamanda bugünkü New York Utica civarında kanunsuz olarak toprak elde edinildiği suçlamaları vardı.

Yönetime karşı grubun liderleri arasında becerikli, önemli kişiler vardı. kuruluşundan 1762'ye kadar **New York Koloni Tarihini** yazan tanınmış William Smith gibi (**History of the Colony of New York** From its Founding to 1762). Bu gibi önemli bazı vatandaşlar Zenger'den muhalefetin fikirlerini yansıtacak bir gazete çıkartmasını istediler.

Kasım 1733'te Zenger'in gazetesinin ilk sayısının çıkmasıyla birlikte yönetimle kapışması bir olur: "New York Haftalık Gazetesi" (New York Weekly Journal)...

Gazetenin tonu tam eleştiri havasındaydı: Vali Cosby'ye, casus Fransız savaş gemilerinin, körfezin aşağı tarafına geçmesine izin verdiği için hücum ediliyordu; Yönetim hakkında daha başka suçlayıcı yazılar oluyordu; Vali, toplantılara sadece taraftarı kişileri almakla suçlanıyordu; Koloni bürokrasisi iktidarsız olmakla suçlanıyordu...

Halk bu gösteriyi sevmişti, Zenger müşterileri tatmin edebilmek için ektra ekler çıkarmak zorunda kaldı. Vali böylesine bir gazete girişiminden memnun değildi. Hükümet üzerine skandallar yaratmakla suçlanarak, kendi seçtiği hakimler, bu editörün suçlanmasını istediler ve sonunda valinin yönetim kurulu, Zenger'i mahkeme etmeğe karar verir ve Zenger tutuklanır, 1734'te.

Bu zaman zarfında gazete çıkmaya devam eder ve yönetime karşı hücumlar daha da yoğunlaştırılır. Zenger'in karısı ve diğerleri, düzenli olarak, kendisi hapisteyken, gazeteyi çıkartırlar ve gazetenin ünü alabildiğine artmış olur.

Mahkemede Zenger'e ters davranılıyordu. Vali yanlısı bir jüri bile seçilmişti. Zenger'e, gelecek karanlık görünüyordu. Yalnız, arkadaşları işi ele almak için harekete geçip "Özgürlüğün Çocukları" diye anılan bir grup kurup konuyu diğer yerlerdeki kollarına yaydılar. Ben Franklin de konuyu sıkı sıkıya takip ediyor ve biliyordu. Kuşkusuz Philadelphia'da ünlü avukat Andrew Hamilton ile konunun önemi üzerinde konuşmuştur. Hamilton ünlü bir liberal bağımsızdı; toplumun ilerlemesi için yeni fikirler düşünen kişilere eğer liberal diyorsak...

1735'te mahkeme başladı. Çok kimse gelmişti. Bu mahkemenin görünümü yağlı boya tablolar gibi anlatılır: Kahramanlarını görmeye gelen halk, peruklarıyla oturup kalkar hakimler ve uzaktan beyaz saçları omuzlarına dökülmüş bir kişi kalkar ve müdafaa için söz ister. 80'lerdeki, üstün otorite, Hamilton'un Zenger'in müdafasını yapmasına müsaade edilmemek olanaksızdır.

"İnsanların şikayetlerinin ve açmazlarının basılmasına hak vermemeyi uygun göremem, bu, her hür doğan vatandaşın hakkıdır. Müvekkilim basıp yayınlamıştır ve kuvvetle umarım ki böyle yapmakla bir suç işlemiş olamaz. "Mahkeme salonunu sessizlik kaplar..

Hamilton eski dünya mahkemelerinden örnekler verir ve New York Kolonisinin zamanın gerisinde kaldığını söyler. Bir an, hakimler hipnotize olmuş gibi olurlar. Hamilton sonra hakimlerin itirazları üzerine teşekkür eder ve onlara arkasını dönerek jüriyi etkileyecek şekilde konuşur. Konunun sadece zavallı basıncıyı veya New York'u içermediğini, sonucun Amerika'da İngiliz hükümeti yönetimi altında yaşayan her hür kişinin durumunu içerdiğini belirtir. Doğru karar verirseniz, hürriyeti tutsak hayata tercih eden her kişi, size dua edecek ve sizden gurur duyacaktır. Zaten ülkemiz tabiatı ve ülkemiz kanunları, sorumsuz gücü açığa vurma ve karşı olma hakını ve hürriyetini vermiştir: gerçeği söyleyip yazarak...

Bunun üzerine Hamilton davayı kazanır. Jüri suçsuz kararı alır ve Zenger serbest bırakılır. Artık Amerikan Gazeteciliğinin kahramanıdır.

Ve bugün, ikiyüz yıldan fazla zaman geçmiş bu durumu gazeteler, radyo, filmler dikkatle yansıtmışlardır. Andrew Hamilton da, Zenger'den daha az bilinirken, hürriyeti savunduğu için aynı derecede kahraman olmuştur.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Mahkeme işleyişleri elbetteki ki zaman içinde değişimlere uğrar. Zenger davası da bu geçiş dönemlerinden birine rastlar. Meselâ, Hamilton, jürinin kanun uygulama ve gerçeğe karar verme hakkı olduğunu savunmuştur. Zenger episodunu okuyanlar da bunun doğru olduğunu düşündüler. Ama mahkeme bu prensibi uzun yıllar tanımamıştır. Amerikan basın özgürlüğü lehine Zenger davası yukarıdaki şekilde sonuçlanabilmiştir.

Daha önce belirttiğim gibi, toplumda, açıkça suçlamalar, otoritenin eleştirilmesi, halkın huzurunu bozacak ciddi boyutlara ulaşabilir endişesi vardı; bir çok ciddi vatandaş da sadece yönetimle aynı fikirdeydi.

Bu günün özgürlükçü konuşma ve basma konularının gerçekleşmesini, Zenger davası, psikolojik olarak da yaklaştırmıştır. Basın özgürlüğünün belli başlı kanallarıyla, resmi kişileri, bürokrasiyi eleştirmek hakkı vardır... Böylece, Zenger davası ileride olacakların öncüsü olması nedeniyle tarihte önemli bir yere sahiptir.

GAZETECİLER
Özgürlük
Devinimler
Ticari Çıkarlar
İç Çatışmalar

Çokları Amerika'da devrimin, tamamen özgürlükçü insanların, İngiliz kralının diktatörlüğünden kurtulmak için verdikleri mücadele olduğuna inanırlar. Aslında sebepler daha da girifttir. Borçlu- kredi veren ilişkileri; İngiliz yönetiminin zayıflığı; yetersiz liderliği; ticari sistemin yeterinden çok vurgulanması: Tek taraflı, Avrupa'dan Amerika'ya satmaya çalışmak gibi...

Koloniler, Amerika'da, ticaret ve endüstrinin ilerlemesine baskı konmasından elbetteki hoşlanmıyorlardı. Fransızlar'a galip gelmelerine rağmen, önlerinde, yeni ufuklar alabildiğine açılmıyordu ve İngilizler kolonilerin kendi kendilerini yönetme isteğini reddediyorlardı.

İngilizlerin dünyanın öbür taraflarında da benzer açmazları vardı.

1775'te koloniler kendilerini ana ülke ile savaş halinde buldular.

Kışkırtıcı grupların körüklediği sınıf mücadelesi de bu durumu yaratmıştı.

Mesela 1775'te Pul Yönetmeliği iki etkili grubu karşısına aldı: avukatlar ve gazeteciler. Yeni kanun gazete basımında kullanılan kağıda ağır vergi getirmişti. Aynı zamanda tüm hukuki evrak üzerine de ağır vergi konmuş oldu.

Yedi sene süren savaşlarla, İngiltere, Kuzey Afrika'da Fransa'ya üstün gelmişti ve Hindistan'da zafer elde etmişti. Böylece en büyük imparatorluklardan olmuştu. Lakin zafer İngiltere'yi neredeyse iflas ettirmişti. Geniş sınırları müdafa etmek için bir yol bulunmalıydı. Amerikalılar Fransızlar'ın yenilmesi ile de birçok dertten kurtulduklarına göre, şimdi savunma giderlerine katkıda bulunabilirler diye düşünüyordu Londra'daki politikacılar.

Koloniler donanmayı da parasız temin etmişti, o halde koloniler, barış, güven, varlık içindeyken, İngiliz ülkesinin sıkıntılı durumunda yardım etmemek edemezlerdi, şeklinde düşünüyordu İngilizler.

İngilizler Pul Yönetmeliği'ni uyguluyorlardı (Stamp Act). Kolonilerde elbette sevimsiz bir uygulama olarak karşılanan bu kanuna tepkiler çoktu: Bazı yayınlar başlıksız olarak çıktı veya gazeteye benzemeyen biçimde. .. Bazıları gereken pulu koymadan aynen çıktı... İç önlemler: Koloniler yer yer pulların satışını engellendi. Bazı yayınlarda da olayları hicvettiler.

Pul Yönetmeliği karmaşası aslında İngiltere ile koloniler arasında sadece episodlardan bir tanesiydi. Ticaret meselesini gene düşünürsek, koloniler işlenmemiş madde vermekte ve işlenmiş ürünler pazarı olmakta ilerletiliyordu. Her zaman İngiltere lehine bir denge korunmak isteniyordu: ihracat ithalatlarını geçmek üzere...

Aslında koloniler Fransızlar'ın yenilmesine kadar ses çıkarmadılar. Ekonomi de gelecek devrimde ancak bir faktördü... Çünkü insanları fikirler ayağa kaldırıyor. Eğer kriter fikirlerse savaş 1775'te tamamlanmıştı diyebiliriz: Yani durum, yeni fikirlere adapte olamamışlara karşı savaş; müdafaa idi.

Burada zamanın basını önemli rol oynar. Gazete ve broşürlerde devrim edebiyatı verildi. Devrimcilerin tutkuları ve savunduğu tezler anlam ve yorum kazandı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Sam Adams gibi "Devrimin babası" diye adlandırılan kişiler vardı. Beard şöyle der: "Eski rejiminde, Fransa'da olduğunun aksi, koloni Amerikası, Rousseau'nun **"Toplumsal Kontrat (Social Contract)** gibi ayaklanma çağrısı ile dolu eserler üremedi.

Kolonilerin devrim kitapları 17.yüzyılı anlatan İngilizler'in yazdıklarıydı. John Locke'un yazdıkları gibi... Vatandaşın parasını ve mülkünü rızası olmadan alan hükümetleri devirmek üzere uyarıcı kitaplar... Editörlerin, gazetecilerin yaptıkları da bunları alıp yeniden düzenlemek, süslemek ve tekrarlamaktı...

Devrimin ilerlemesi esnasında çatışan fikirler şu üç gazetecinin ürettiklerini inceleyerek çıkartılabilir, bunlar kendi grup ve sınıflarını temsil etmekteydiler elbette:

James Rivington, Tory'nin sözcüsü; John Dickinson, "Devrimin kalem adamı" ve Whig felsefesinin temsilcisi; Samuel Adams da radikallerin lideriydi.

Tory'nin gayesi koloni toplumunun ana yapısını muhafaza etmekti: Asalet kuralları.. mülk, kalıtım, mevki ve gelenekle hükmetmeyi sürdürmek...

Her yönden fikirleri basan basın kapatılma durumlarıyla karşılaşabiliyordu. İşin ilginç yanı Amerikan Whig'inin en kötü düşmanı İngiltere'deki karşılığıydı. İngiliz Whig'i Amerikan iş dünyasına zararlı olacak ticari kısıtlamalar zorluyordu.

- Dickinson fikirlerini **Mektuplar** halinde yazmayı sürdürüyordu. "Çiftçi" (farmer) Dickinson diye de anılıyordu:

"... Ana ülkeden bir ayrılırsak, nasıl bir hükümet şekli kabul edeceğiz veya kaybımızı kapatmak için bir başka İngiltere mi bulacağız. Din, özgürlük, kanunlar, tutkular, akrabalıklar, dil ve ticaretle bağlı olduğumuz vücuttan yırtılırsak her damarımız kanar..."

Mektupları geniş çapta basılıyordu, parlak, ikna edici ve akıcı idiler.

Mücadelenin başında en zayıf grup ve en sonunda da en önemli olan "Radikaller" veya "Vatanseverler"di. Daha sonra bu sözler aynı anlama gelmeyecekti elbette.

Tory soydan gelen haklarla büyük ölçüde ilgileniyordu; Whig ekonomik konularla uğraşıyordu; ama radikal tamamen başka bir sahayla ciddi olarak ilgileniyordu.

Zamanın çok üreten gazetecilerinden Samuel Adams radikal liderin en iyi örneğiydi. Başlıca aleti de koloni gazetesiydi. Devrimin en büyük propogandacısıydı. Ortalığı karıştırıcıydı. Halka basılı kelime ile nasıl ulaşılacağını biliyordu. Davasını yaymak için o zaman bilinen her iletişim aracını kullandı: Mektuplar, konuşmalar ve basın.

Çürük bir hükümete bağlı olmanın bir meziyet olmadığı üzerinde ısrar ediyordu.:

"... Alelâde olarak başkaldırma diye adlandırılan durum, aslında başkaldıran kral ve kraliçelerin kanunsuz güçlerine karşı insanca ve şanlı bir mücadeledir..."

Adams aristokratı da hizaya çekmeye çalışıyordu: "... Sıradan adamı yükseltinceye ve aristokratı da sıradan bir düzeye indirinceye kadar, işçinin çoğunluğu açıkça, dezavantajlıdır.

Adams, Tory'nin kabuğundaki yumuşak noktaları bulmayı beceriyordu.

19 Nisan 1775'de savaş sesi işitildi. O tarihten itibaren ülke, Adams'ın mühendisliğine yardım ettiği zafer için, savaşmak üzere silahlanmıştı.

.....

Halkı devrime hazırlama ve Bağımsızlık Savaşı sırasında da, savaşma ruhuna sahip kalmada da basımcılar yayımcılar ve gazetecilerin önemli etkileri vardı.

Zamanın en büyük gazetecisi, aynı zamanda Amerikan Dördüncü Kuvveti'nin öncüsü Isaiah Thomas'dır. Vatanseverlik çizgisinde olan "Pennsylvania" gazetesini çıkarıyordu.

Thomas gazetede kariyerine altı yaşında başlar. Sonra önemli bir bilimsel kişi olur; ülkenin en iyi özel kütüphanelerinden birine sahiptir: koloni basının tarihçisidir.

Okuma yazmayı dizgi yaparken öğrenir; bilgisini provaları okurken geliştirir.

Puy yönetmeliğinin çıkmasına bozularak, açık sözlülüğünden işinden olur. Sonra gene işe girer.

Ortağı ile "Casus" (Spy) gazetesini çıkartır. Thomas artık dikkatli olmaya çalışıyordu: Başlık yazısının altına, "Haftalık Politika ve Ticaret Gazetesi - Bütün partilere açıktır, ama hiç birinin etkisi altında değildir" sözlerini basar.

Ama, Thomas, partiler dışı kalmanın, mümkün olamıyacağını görüyordu gitgide. Dickson'un etkisiz olduğunu gördükçe Whig doktrininden uzaklaşmaya doğru gitti.

Sonunda, tüm Whig'ler'in yapmak zorunda kaldıkları, birini seçme, durumunda kalmıştı: ya Kraliyete bağlılık veya radikaller tarafına geçmek. İkinciyi seçti. Çok geçmeden yöresinde bağımsızlık grubunun sözcüsü durumuna geldi. İngiliz birlikleri daha önce kolonilerce uygulanan kanunları uygulamaya Boston'a geldiklerinde Thomas yeraltı hareketinin lideridir.

Savaş vatansever gazeteci ve yayımcılar için zordu, kendilerini bu işe öylesine vermişlerdi ki, İngiliz işgalinde olduklarından, "Gazette" ve "Spy", gizlice Boston'dan taşınırlar.

Thomas gününün en yetenekli ve çok basan yayımcılarındandı. Hukuk, tıp, tarım ve bilimde 400'den fazla kitap da bastı. Kitap halinde daha önce gazetelerde tefrika edilmiş olan Defoe'nun Robinson Cruso'sunu da bastı. Müzik notası, çocuk kitapları bastı. 1802'de kendini bilimsel araştırmalara vermek için emekli olduğunda çok varlıklı bir adamdı. Basın işleri yanında posta amirliği de yapmıştı. Kamuoyu uyandırmanın çok iyi bir örneğiydi gazeteci olarak.

"Spy" gazetesinde çıkan kraliyet aleyhinde bir makale üzerine, Thomas sorguya çağrıldı. Emre itaat etmeyi reddettiği halde, halk oyu o kadar kesin arkasındaydı ki, resmi makamlar, kendisini tutuklamaya cesaret edemediler.

Bu politikacı, gazeteci ve felsefecinin, özgeçmişi anlamlıdır. O zamana kadar düşünürlerin çoğu Harvard; Columbia Üniversitesi gibi en iyi; elit yerlerden mezundular. Finans ve eğitim olarak elit gruba mensuptular. Thomas kendi kendini yetiştirmişti.

Ünü, sağduyu (Common Sense) adlı broşürünün yayınlanmasıyla yayıldı. **Common Sense**, orta karar vatanseveri, devrim hareketine yaklaştırmıştır. İlk üç ayda 120 bin adet satılmıştı.

"Tarihte umutsuz savaşlar, kelimeler, silahların gücünün iki katı olduğu zamanlar kazanılmıştır" gibi sözleri ve uyarılarına güveniyordu, Thomas.

Üslubu bir çeşit kutsal kitaplar havası ve ritmi taşıyordu... Churchill'inki gibi, 2. Dünya Savaşı konuşması: "Onlarla plajlarda savaşacağız.."

Vatanperver "Kriz" (Crisis) gazetesi, popüler olur bütün kolonilerde. Kağıdın bir yüzüne basılmıştır ve broşür gibi ikiye katlanıyordu.

"Washington" baskıdan çıkar çıkmaz, sıcağı sıcağına, mutsuz; durgun birliklere okutuluyordu.

Ötekiler politik ve ekonomik konular üzerinde dururken Paine, toplumsal ayaklanmaya da değiniyordu. Böylesine bir adam elbette ki her taraftan hücuma uğruyordu. Whigs'den Dickinson, onun mülk üzerine fikirlerine karşı çıktı. Çıkarcı diye nitelendirdiler.

Paine, hükümeti halk hizmeti için varolan, genel nüfusun faydasına çalışan, sadece elite yönelik olmayan, niteliklerde görmeyi savundu.

Devrimci gazeteci, propagandacı ve populer politika yazarlarının çabalarındaki yetenek; beceri ve enerji dikkate değer.

.....

Yorktown çarpışmasının detayları Philadelphia'da (Freeman's Journal) "Özgür kişinin Gazetesi" ofisine şöyle ulaştı:"... 5000 İngiliz birliği Fransa ve Amerika'nın Müttefik kuvvetler Başkomutanı Ekselans General George Washington'a savaş esiri olarak teslim olmuşlardır. "Haberi yollayan da Washington'un kendisiydi.

Savaşta birçok birlik yeteri kadar beslenemiyor, giydirilemiyor durumdaydı. Silahlanmaları yetersizdi.

Basın dünyası içinde, basım için lazım olanlar yeteri kadar bulunamıyordu: kağıt, mürekkep vs. Çoğunlukla bunlar savaştan önce Avrupa'dan gelirdi. Washington bütün vatanperver kadınlara seslenerek kağıda dönüştürülecek hiçbir şeyi ziyan etmemelerini istedi: Basına ne kadar önem verdiği de görülüyordu, böylece;

Gazete önem kazanıyordu. "Nerden biliyorsun?" sorusuna ciddi bir cevap "Gazetede gördüm" olmaya başlamıştı.

Savaş sona ermeye başlarken bazı gazeteler zenginleşmeye başlamışlardı. İngiliz yönetiminde yasaklanan fabrikalar, savaşta ortaya çıktı ve malları için kazançlı pazarlar buldular: Talep arzdan çok daha fazlaydı her savaş durumunda olduğu gibi ve yeni iş adamları için bu altın bir fırsattı.

Her yere İngiliz parası akıyordu. Birlikleri, ihtiyaçlarını Amerika'dan görmek zorundaydılar ve kendi paralarını veriyorlardı. Bu para için rekabet her tarafta ticareti uyandırdı. Bir çok, harp zamanı gazetesinde, yoğun biçimde ilanlar vardı. Tabii ki ilan fiatları yükseldi.

Ticaret, bankacılık, üretim ve mülk yönetimi gibi uğraşları olan vatandaşlar, daha çok, toplumsal denemeler riskine girmektense, ekonomik çıkarlarını koruma ve geliştirme yanlısıydılar.

Öteki gruplar, şehirde işte çalışan veya teknik işlerde çalışanlar, küçük çiftçi grubu ve toplumsal reformla ilgilenen entellektüel ve politik felsefecilerdi.

Hepsi değil ama, savaş kahramanlarının çoğu konservatif tarafa dahildi. Savaş sonrası, iç müdahale daha görünür hâle geldi. Ülkeyi ellerinden kutardıkları, İngiliz diktatörlüğü gibi bir şey istemiyorlardı. İşçi grupları ağırlık koyuyordu. Radikaller yeni merkezi hükümetin büyük güçlere sahip olmasını önlemek istiyordu. Reformlar isteniyordu. Hangi parti güçlü olursa olsun, savaş sonrası uyumlar zordu.

Denilir ki, Amerika'yı, varlıklı, güçlü ve güvenilir yapan işadamıdır.

Amerika'nın materyalistik ilerlemesi mevcut kaynaklarının çokluğundandır. İş adamı da, ilerlemeyi, tuttuğunu koparması ve ilgisiyle, hızlandırdı. İnsan haklarını, mülk hakkının üstünde tutan liberaller, çabuk toplumsal gelişme için denemelerde bulunmaya istekliydiler. Konservatiflerin dediği gibi, "liberallerin gayesi kapitalizmi yıkmak değil, kapitalistlerin kapitalizmi yıkmasını önlemekti, "Schlesinger.

Amerikan devriminin sonunda, Amerikalılar, ya savaştaki çağrıları olan toplumsal değişim deneyimleri yapma ya da en önemli düşünce olmuş olan mülk hakkı arasında seçim yapmak zorunda kaldılar.

Philadelphia'ya, Anayasa görüşmeleri için delegeler gönderildi. Konservatifler arasında, zeki, derli toplu ve ünlü kişiler vardı. Yaptıkları yorumlar prestijle karşılanıyordu. O zaman karşı tarafın böyle kişileri yoktu. Bundan dolayı bir çok araştırmacı tarafından 1785 anayasası, devrime karşı olmuş olanların zaferi diye adlandırılır.

Konservatiflerin teklif ettiği İnsan Hakları (Bill of Rights) içinde, ilk madde, gazetecileri ilgilendirir. "Kongre, konuşma veya basın özgürlüğünü kısıtlayan kanun çıkaramaz". Ama anayasayı yazanlar, uygulayanlar, bu nokta üzerine pek az eğildiler. Kabul etmeyenler arasında olan New York, sonunda anayasayı kabul etti.

İçindeki vaatlerden dolayı, Bill of Rights kongrenin ilk toplantısında benimsendi: "... Hiç bir hükumet basın özgürlüğünü ortadan kaldıramaz..."

New York Bağımsız Gazete'de (New York Independant Journal) Federalist diye adlandırılan makaleler çıkıyordu (1787). Bu eseyler, bu gün de sadece siyaset çalışmaları için değil hem de edebiyat değeri açısından da okunmaktadır. Alexander Hamilton, James Madison, John Jay gibi imzalarla, Federalist Anayasa Partisinin felsefesi açıklanıyordu: Cumhuriyetçi bir hükümet biçimiyle kitlelere korunma hakkı.

En önemli Federalist gazete "Birleşik Devletler Gazetesi"'ydi. (Gazette of the United States).

Bir başka güçlü federalist ses, Noah Webster'inkidir: çok yönlü bu kişiyi sözlüğü ile tanımaktayız. Avukat, hava raporu tahmini üzerine gönüllü adam, çevirmen, tarihçi, ekonomist ve bilimsel çiftçi, büyük editor, gazeteci...

Sonunda politikadan bıkan Webster eski aşkı Linguistik çalışmalarına döner.

Anti-Federalistlerden "Devrimin Şairi" diye adlandırılan Philip Freneau vardır. Büyük Amerikan edebi adamı ve gazetecisidir. Washington, Hamilton ve Adams gibilere hücumlarından dolayı da iyi karşılanmamıştır. Daha sonra "Sarı Basın" (Yellow Journalism) diye adlandırılacak olan - heyecanı yükseltmek için sansasyon yaratmayı ortaya çıkaran kimse diye suçlandırılır.

Başka araştırmacılar da, herkesten çok onun, halk oyunu Federalistlere karşı döndüren kişi olduğunu söylerler. Böylece ülkeyi monarşinin eline mahkum olmaktan kurtarmıştır denir.

Freneau, Princeton Üniversitesi mezunudur. Devrimden çok önce, gazetelere yazıyor ve aynı zamanda özgürlük üzerine de ateşli şiirler yazıyordu...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Jefferson, Thomas Cooper'a yazdığı bir mektupta anlamlı ve düşündürücü şu sözü söylemiştir: "Bir ülkenin yegâne toksini basındır..."

Jefferson, basın onu kızdırdığı zamanlarda bile, özgür basını destekleyen fikirlere sahipti.

Arkadaşı Carrington'a yazdığı (1787) bir mektupta: "... İnsanların sağ duyusunun en iyi güç olduğuna kâni oldum. Bazen işleri karıştırabilirler, ama çok geçmeden kendilerini düzeltirler. Yönetenlerin tek sansürü insanlardır. Hatalarını kötü şekilde cezalandırmak, halk özgürlüğünü baskı altına almaktır. İnsanların bozuk-düzen duruma karışmalarını önlemek, halk yığınlarına hitaben gazeteler yoluyla tam bilgi vermekle olur..."

Hükümetin temeli, halkın fikirlerine dayandığına göre, "gazeteler olmasızın bir hükümet mi olmalı veya hükumetsiz mi gazetelerimiz olmalı" kararı bana bırakılsa hiç tereddütsüz, ikinciyi seçerdim: Ama söylemek istediğim, her kişi, bu gazeteleri almalı: okuyabilmelidir.

Bu arada daha önce sözünü ettiğim konular devam ediyordu, gazeteler de bu konuları basmaktaydı: meselâ, hükumet, varsıl ve güçlünün, ayrıcalıklarının destekleyicisi olarak değil, halk hizmeti için var olmalıdır...

Jefferson fikirlerini yazmaya ve söylemeye devam eder:

"... Neron, Roma'nın bütün başlarının bir kişide temsil edilip toplanmasını istemişti!! ... bir vuruşta hepsini uçurabilmek için... Beni de, tüm nefretlerinin temsilcisi olarak bir makama getirmek istiyorlar... Ama ben insanların doğal haklarını her zaman koruyacağım. Genel incelemelere göre, insanlar hep birlikte tehlikeyle karşıkarşıya gedikleri zaman ve eziyet çektikleri zaman, beraber hareket etme eğilimi gösterirler: geçmiş durumlarına, geleneklerine, ayrıcalıklarına, yaklaşımlarına bakmaksızın...", der..

İnsanlar isteklerde bulunmaya başlarlar. Kontrolü elinde bulunduranları, problemlerini düşünmede yaya kalmaklasuçlarlar; yeteri kadar politik ve ekonomik güç kazanınca, toplumu etkilemeye yönelirler. Amerika'nın Batısında da, küçük gazeteler, bütün bu etkileri yazıyorlardı. Küçük, elle dizilen, ufak tefek gazetelerdi aslında; elbette ki, kalabalık çalışanları, devamlı muhabirleri veya kendi fikirlerini oluşturmak için çok meşgul olan insanlara fikir oluşturacak, köşe yazarları da yoktu. Genellikle bir iki sütun yöresel haberler veren, dağınık basılmış, öteki gazetelerden geçilmiş yarım sütunlar, ilanlar ve okuyucunun katkılarıyla oluşuyorlardı. Kalemi elinde tutan her okuyucunun sunduğu şeyler nasıl olursa olsun, eninde sonunda gazetede çıkıyordu. Haberler çarpıtılarak veriliyordu. Ama gene de hataları ne olursa olsun, renkli, ilgi çeken bir basındı. De Tocqueville de, Batı'nın ilkelliğine rağmen, Amerikan basınının canlılığından etkilenmişti ve demokratik deneyimin başarısında basının başarısını:

"Halk gazetecilik gayretiyle ilgileniyordu, halk Dördüncü kuvvete saygı gösteriyordu. Bu saygı da gazeteciliğin elde ettiği büyük özgürlükten kaynaklanıyordu.." der.

1800'lerde basında en büyük gelişme hükümet haberciliğiydi. İngiliz-Amerikan anlayışına göre, genel olarak toplumun ilgisini çekecek toplantıların haberlerini iletebilmek özgür basının bir sınavıdır. Muhabirler, Parlemento (8.4.1789) açıldığı günden iki gün sonra oraya girme hakkını elde ederler. Devrimler sırasında birkaç dergi de kurulmuştu. Meselâ, Pennsylvania Magazine, editörlüğü iyi, ilginç politik bilgilerle dolu, iyi nitelikli edebi yazıları olan, önemli konuların tartışmalarını içeren bir dergi idi. Ama ülke böyle bir durumu kaldıracak kadar yerleşik değildi ve dergi yürümedi. Yanlız daha sonra bu durumlar eğitimde ilerleme, ulaşım, iletişim, gelir dağılımının yükselmesi ile değişiyordu. Zekice, eleştirisel, ciddi ve okunabilirliği artan, tirajı az ama, yöresinde etki sahibi düşünür kişilerce izlenen dergiler, şimdi tarihçiler için önemli bilgi kaynağıdır.

1820'lerde Amerika halâ geniş çapta kırsaldı, ama yakın zamanda, topluma daha da geniş ölçüde etkisini hissettirecek, endüştri göze çarp-

maya başlıyordu. Aslında çiftçi iş gücü hareketi genel olarak tanınmamıştı, sıradan adam da kazandığı yeni gücün farkında değildi. Bu durumda, basın önemli bir rol oynayacaktı. Gereğince okul temin edemeyen bir toplumda, basın gittikçe, bilgi; itici güç; uyarma ve eğitim verme durumundaydı. Normal vatandaş önceden yıllık abonman ödeyemiyordu. Gene de ülkenin kitlelere daha derinliğine ulaşabilecek bir gazeteye gereksinimi vardı.

Meselâ, papaz Sydney Smith adlı kişi, "Edinburgh Review" da çıkan ve bir Amerikan gazetesinde tekrar basılan bir makalesinde, "... Franklin'den başka... Amerikalılar, edebiyat, sanat veya felsefeye ne katkıda bulundular..." diyordu.

Aslında, Amerikalılar bu boşluğu kapatmaya başlıyorlardı. Edebiyatta, Irving; Cooper; Hawthorne; Emorson gibi kişilerin hepsi Avrupa'da tanınacaktı çok geçmeden.

Bilindiği gibi, gene, Amerika'nın "Doğu" 'su iş ve bankacılık ve kültür sembolüdür.

Amerikan yazarları, ülkenin kaderini çizen güçler üzerinde, çok az şey yazıp çiziyorlardı. Yabancı gazetecilerin gözlemlerinden ve yazdıklarından, yer yer, daha çok bilgi öğreniyoruz, özellikle, ülkenin ilk otuz yılı üzerine... Bu yabancı gazeteciler ülkenin kültür ve materyalizmini eleştiriyorlar. Charles Dickens meselâ çok haşin fakat doğru gözlemler ortaya koyuyordu. Amerika'nın kırsallığını; Amerika'lının köylülüğünü, çarpıştığı doğa koşullarını dikkate almadan kınıyordu. Yabancı gözlemci;gazeteciye, Amerikalının, kendi doğal kaynaklarını geliştirip yoluna koyma uğraşlarına kendini çok fazla kaptırmış olması, aşırı görünüyordu. Tabii ki daha önceleri, bu yabancı ziyaretçiler, gözlemlerini, sadece daha üstün düzeydeki, "Doğu" üzerine yapmışlardı. 1820-30'un yabancı gözlemcileri daha çok Batı Bölgeleriyle ilgiliydiler. Avrupalı gözlemciler, gururlanan; pratik; üstün davranan; cahil tabaka davranışlı Amerika'lının hükümet yönetimine girmeye yönelmesinden nefret ediyorlardı. Yabancı gözlemcilerin çoğuna Amerika yetişmemişliğin tüm hatâlarını teşhir ediyordu. At pazarında at satışlarında birbirleriyle pazarlık ve çekişme içinde olan insanlar... vs. ... Sadece bazıları genç toplumun olumlu taraflarını gördü; bunlardan gene Fransız gözlemci Alexis de Tocqueville 1831-32'lerde **Democracy in America** kitabında gözlemlerini yansıtır.

Amerika medeniyetin dış görünüm belirtilerinde, elbette ki Avrupa'nın çok gerisine düşüyordu. Seyahat hâlâ at arabası ve daha büyük nehirlerde buharlı gemiler olmasına rağmen, yelkenli ile yapılıyordu. İlk tren yolu yapılmıştı ama, buharlı ulaşımın yaygın hale gelmesine daha zaman vardı. Şehirlerin kaldırımları ve yolları tam yapılmamıştı, sokaklarda en bilinen ses at nalı sesleriydi. Belediye elektriği ve suyu, ender lükslerdendi. Gaz yağı lambası evleri aydınlatıyordu.

Türkiye'de **Fulbright**'çı olarak bulunmuş olan, Harvard mezunu ve kendisinden çok şey öğrendiğimiz şair ve Prof.Dr. Emeritus **Lyle Glazier**, gençliğinde nasıl gaz yağı lambası ışığı altında okuduklarını da anlatmıştı.

Ülkede, dışarıya ilginin belli başlı kaynağı, halâ kilise idi. Organize sporlar bilinmiyordu. Belki bir at yarışına veya polisten gizli yapılan yumruk dövüşüne rastlayabilirdiniz. Üniversite bile, spora yönelik, pek az şey verebiliyordu.

Dönemin en kayda değer gelişmesi fabrikasyon üretimdi. Bu gün endüstriyel devrim diye adlandırdığımız durumun sorumlusu bir çok faktör vardı. Bir neden, makinaların, önceden, el zanaatı olarak ve evlerde veya küçük atölyelerde yapılan işleri, devralmasıydı.

1820'ler Amerika'nın deneyim döneminden buhar çağına geçtiği yıllardır. Buhar fabrikanın işlemesini mümkün kıldı. Malların fiatını düşürdü ve ekonomiye yeni bir biçim verdi. Aynı zamanda bugün gecekondu dediğimiz gibi bölgelerin yaratılmasına, nüfus çoğalmasına ve toplumsal rahasızlıklara yol açtı. Ulaşım ve tüm dağılım sistemlerini yeniliğe uğrattı. Amerika'nın gelişmesinde büyük etkisi olacak olan kırsal alandan kentsel topluma geçişi getirdi.

Politikacı da çalışan kişinin oyunu dikkate almak durumundaydı. Endüstriyel devrimden dolayı yeni bir sınıf doğuyordu. "Sıradan Adam" denilen henüz politik gücünün farkında değildi. 1820'de, Massachusetts'de, hükümette sesini işittirmekte direnen işçiler, ayaklanma kıpırtıları içine girerler. Aynı deneyimden New York'da 1821'de geçti. Konu, mülk haklarının, insan hakları ile ters düştüğü idi. Yavaş yavaş kontrol, toprak sahibi ve kapitalistten, çiftçi ve teknisyene kaymaya başladı. Bu durum yeni grupları birbirleriyle karşı karşıya getirdi.

Doğulu kapitaliste borçlu olan Batılı çiftçi, problemlerinin nedeni olarak şehir insanını suçlamaya başladı. Şehirdeki işçi-teknisyen, ayrıca-

lıklı sınıfları kınamaya başladı. Kontratındaki, anlaştığı ücretin, kısa zamanda, yarısı değerine düşen, verdikleri bu paralardan, şikayetçi olmaya başladı. Ve anlamlı bir rakam şöyle: 1829'da, 75000 kadar adam, borçları nedeniyle hapistedir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yavaş yavaş sıradan adam, seçimde, kendi gücünün farkına varmaya başladı, ekonomik eşitliğin, politik eşitlikle sıkı sıkıya bağlantılı olduğunu gördüler.

Jackson yönetiminin sözcüsü Amos Kendall açmazları açık seçik görüyordu. Yorumu şöyle idi: "Bu durum "üreten" sınıflar, yâni çiftçiler, işçiler, zanaatkarlar ile - "üretici olmayan", yani kapitalist, orta sınıf ve toprak sahibi arasındaki bir savaştır. Daha az olmalarına rağmen, bu üretici olmayan sınıf, bankaların, eğitimin, kilisenin ve basının büyük kısmının konrolunda etki üstünlüğüne sahip olmaya devam etmekte. Böyle olunca diyor, Kendall, "... bütün zenginlikleri üretenler, kendileri fakir bırakıldılar...". Her hâlükarda, bu "rakidal" bir düşünce tarzıydı. Ve Whig partisi ve Demokratlar uzun bir savaşa girmiş oluyorlardı. Philadelphia'da basılan Whig taraftarı "American Quartely Review" şöyle yazıyordu: "Toplumun en aşağı tabakası doğal olarak en fakirlerdir ve en yükseği de en zengini. Fazla duyarlılık, zeka arayışı ve ahlak temelsizliği ilk grubu belirler-bilgi, entellektüel üstünlük, ince üstün toplum ve aile yaşamı da sonraki grubu..."; "...Mülk, Whig'e göre, karakterle özleşir. Demokratlar, kaybedecek mülkü olmayanlar, yani, kaybedecek karakteri olmayanlardan meydana gelen bir partidir..."

Berbat geçen bir kış olan, 1828-29'daki kıtlık yılı ve yükselen hayat pahalılığı, çoktan gecikmiş olduğu düşünülen işçi ayaklanmasının başlangıcı olur. Bu konuyu üstlenen gazeteler çıkar, açık seçik, nasıl, mülk sahibi, uzun yıllar, kendi hakları için savaştıysa, çalışan adam da kendi hakları için savaşmaya niyetlidir, sinyalleri verirler. Bu konuda ilk işçi gazetesi sadece bir yıl sürer; zaman işçinin destek bulması için zor bir zamandır.

Jackson'un seçilmesinden iki ay önce ilk işçi partisi kurulur; aynı zamanlarda, işçi gazetesi, "Mechanic's Free Press" kurulur. Demokrasinin büyük hayranlarından genç bir marangoz vardır ve şiirleri, insanların sesinin temsilcisi olmuştur. Bu şair, daha sonra gazeteci de olacak olan Walt Whitman'dır. Politikacılara yakın olan kişilerin, en etkili üyeleri gazetecilerdi. Jackson'un desteğini kazanıyorlardı. Partinin gerisinde iki en önemli güç: Amos Kendall ve Francis Preston Blair idi.

Kendall'ın hazine dairesinde önemsiz bir görevi vardı ama bir yerde de Jackson zamanında, gazeteciler zaten hâlâ, önemli pozisyonlar için düşünülmüyorlardı. Yönetimdekiler, gazetecileri ve yayıncıları, alet, eleştirmen ve hatta arkadaş olarak kabüllenmeye hazırdılar, ama hiç bir zaman eşitleri olarak değil...

Basına saygı duyar ama mesela geleneği bozup gazetesini destekleyenlerden birini kabine üyesi yapmaya gitmezlerdi. Gene de, Blair ve Kendall gibi gazeteciler başkana, şu veya bu zamanda danışmanları kadar yakındılar. Amos Kendall grubun en önemli üyesiydi. New England'da bir çitlikte yetişmişti. Aslında gazetecilik gibi meşakkatli bir meslek için çok zayıftı. Akademisyenliğe tutkusu vardı; ailesi de kendisine üniversiteyi bitirttirdiler. Sonra cepheye gitti; cephede tecrübesiz bir avukat için imkanlar daha büyüktü. Sonra, Avukat Kendall, enerjisini kolaylıkla politikaya yöneltti. Bu New England'lının Demokratik parti organı bir gazetenin editörlüğünü üstlenmesi için ısrar edildi; o da partinin sesinin böylece duyulmasını sağlar.

Kendall, aslında, ciddi kişilik sorunu olan biriydi. Jackson ile Kendall daha da sıkı arkadaş oldular; ortak yanları, belkide, hasta taraflarıydı. Kendal hastalık hastası gibi davranırdı, ama zayıf nahif olmasından dolayı belki bu durumuna göz yumulabilirdi. Her neyse ikisi arasında güçlü bir bağ vardı. Jackson öyle parlak yazı yazabilen biri değildi; öyle olunca Kendall'ın, kendisinin bazı önemli cümlelerinin ve yorumlarının, editörlüğünü yapmasından memnundu. Zaman zaman, savaşçı eski general başkan, Kendall'a söylediklerini dikte ettiriyordu. Kendall maharetle, başkanın fikirlerini yorumlar ve sunulabilir şekle sokarken, Jackson sadece sevgili Rachel'inin portresinin altında, yumuşak bir divana uzanıyor olurdu. Jackson Beyaz Saraya ilk taşındığında, yönetimin, Washington'daki organı, 1826'da kurulmuş olan "United States Telegraph" idi.

Blair'in gazetesi, "Washington Globe", 1830'un sonunda ortaya çıkar. O zaman zaten Jackson ve Blair iyi anlaşıyor durumdaydılar. Başkan, üstün gazetecilik gerektiren bir durumu hemen Blair'e havale ederdi. Kendall gene de hepsinin en önemlisiydi.

Jackson'un rakiplerinden birinin dediği gibi, "...Kendall, Başkanın düşünen makinası... ve yazan makinasıydı... hem de yalan makinası..."

Demokratik doktrinin yayılmasında zamanın dergileri de önemliydi. Jackson devriminin ilk günlerinde, aylık yayınların çoğu konservatif; tutucu politik felsefe çerçevesinde idi. Meselâ: "The North American Review" ve "New England Magazine", zamanın Whig partisi yanlısı dergilerdi. Daha sonra bazı liberal yazarlar "Democratic Review"da kendilerini anlatabilme imkânı buldular. Entellektüel periodiklere yazı verenler arasında, demokratik heyecanla parlayan şu edebi ışıklar vardır: Hawthorne, Whitman, Poe, Longfellow, Lowell... Bir nokta çok açık seçikti: Demokrat parti daha az imkanlı insanların desteğini temel almış olabilirdi, ama aynı zamanda pek çok entellektüelin de sempatisine sahipti. Daha ucuz mal üretimine sebep olan endüstriyel devrim, aynı zamanda daha ucuz kağıt üretimini de mümkün kıldı.

Philadelphia'da, Dr. Chirostopher Colombus Conwell "penny"; "bir kuruş" gibi demek olan, "The Cent" (1830) gazetesini kurdu. Az sürmesine rağmen, gayesi, kitleler için basının öncüsü olmaktı. Artık zaman Amerikan gazeteciliğinde, anlamlı değişimi getirecek başarılı "penny", halk gazeteleri kurmak için uygundu.

GAZETECİLİĞİ Yaygınlaştırmaya Çalışanlar

İnsan kitleleri, köklü iletişim kurumlarınca ilgisiz bırakıldığı zaman, daha yüzeysel bir basın işi ele alır. Bu basın ileri düzeyde okuyucu tarafından tepki ile karşılanır, çünkü kapsamı, ilkel ve duygusaldır. Bu tepki, her zaman yerinde değildir. Nasıl çocuk, meselâ, peri masallarını okuduktan sonraki devrede ancak daha ciddi çalışmalara geçebilirse, halk da yeni bir basın aracı ile ulaşıldığında, biz eleştirmenlerin "sansasyonel" diye adlandıracağımız basını tercih eder. 1620, 1833, 1890 veya 1920'lere de, bu tür, yeni, ilgilenilmemiş halka yönelen, sansasyonel basın dalgaları yayılmıştır. "Sıradan adam" için düzenlenmiş, ilk başarılı "Kuruş"; "Penny" gazetesi, 1833'de çıkar. İlk basımları, bu fakir adamın gazetesinin, bir hayli "sansasyonel" 'dir. Ama bu bir gelişme devresidir. Çok geçmeden, bazı "kuruş" gazeteleri, diğer toplumsal ve ekonomik parantezlerden, okuyucular çekmeye başlar. Ve sıradan adam da, edebi yeteneği geliştikçe, daha iyi, daha saygın, daha anlamlı bir ürün aramaya başlar. "Penny" gazetelerinin çıkmasından önce, yayıncılar, bir gazeteye abone etmek için, toptan epeyce para istiyorlardı. Bu miktar usta işçinin

haftada kazandığından çoktu. Her halûkarda, sınırlı imkanları olan kişiler, böyle, baştan, para ödeyemezler.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Gazetecilikte, 1833'de, acaip bir gazetenin belirmesiyle, yeni bir devir başladı, "New York Sun"; "New York Güneşi". Kurucusu da, 20 yaşındaki, Benjamin H. Day idi. "Human Interest"; "İnsan İlgileri" haberleri, "Sun" gazetesinin özel ağırlık konusuydu. "Sun" gazetesinin tipik ilgi çekme tavırları; taktikleri aşağıdakiler gibidir:

"... Genç centilmen ve İngiltere'de, seçkin bir Baronun oğlu, eğitimini tamamlayıp, ailesine hürmetlerini sunmak ve toplumsal çevrelerinin zevklerine katılmak üzere eve döndü..."

Sonra yazı, genç adamın, babasının yanında çalışan bir kıza nasıl aşık olduğunu; sonunda genç çiftin, böyle bir evlilik yasak olduğu için, nasıl kaçtığını ve kızgın baronun, genç aşığı, mirasından mahrum ettiğini, ama babanın ölümüyle, oğlunun ünvanın sahibi ilân edildiğini; ama en küçük kardeşin, malikaneyi, büyük kardeşi küçük düşürerek, elinden almak için nasıl çarpıştığını hikaye eder.

Hikâye, o günün "Sun" 'ının, tüm ön sayfasını kaplar. İsim kullanılmaz. Hikâye tümüyle fabrikasyon, uydurma olabilir. Yalnız, Parçaya, haber niteliği kazandırmak için, "son günlerde", "son zamanlarda", "geçenlerde" gibi sözler eklenir. Veliahtın sonu, hiç bir zaman bir karara bağlanmaz. Takibeden sayfada, "korkunç bir kaza" anlatılır: 19 yaşında bir genç, nasıl bir kuyu mağarasına canlı olarak gömülmüştür; gelecek hafta da evlenecekti, gibi...

Bizim bazı gazeteler gibi, böyle hissi yazılar, "Sun" editörlerinin sevdiği tip yazılardır. "Dün karakolda ne oldu" diye bir başlık meselâ: gece alarm verilmiş, karakola hırsız giriyormuş, ama sebep meğerse bir evcil sincabın kıpırdanmasıymış. Sansasyona aç "Sun" okuyucusu için, bütün bunlar fevkalade zengin haberlerdi. Bu tipik basımlarda, ticari ilgiye yönelik, sadece üçüncü sayfada gemi haberleri vardı. Açıkça görülüyordu ki, gazete, mülk sahibi sınıf için basılmıyordu. Ama gene de görülüyordu ki, gazete ilandan da bir hayli gelir elde ediyordu. Arka sayfa tamamen ilana ayrılmıştı. Üçüncü sayfanın yarısı küçük ilanlara ayrılmıştı. Birinci sayfa da bile ilan vardı. Mesela: Robert Hoe ve oğulları, basım makinası yapımcıları, 29 Gold sokağı, "Sun" gazetesi için, yeni bir silindir yerleştirdiler, şehirdeki en hızlı silindir baskısı, bir saatte 1500 gazeteyi tümüyle basıyor...

Organize işgücünün ortaya çıkması, iş basının gelişmesi, fabrika sisteminin büyümesi, sıradan adamın otaya çıkması gibi "Sun"da, buhar çağının insanlara ve kurumlara neler yapabileceğinin parıldayan bir örneğiydi. Fabrikanın çok dağıtım için ucuz üretim yaptığı gibi, fabrikasyon metodları gazeteyi daha geniş bir halk tabanına yaydı.

"Penny" basını, kondular gibi (slum), işçinin daha iyi şartlar araması gibi, şehirleşmeye gidiş gibi, gelmekte olan endüstriyel devrimin yaklaşımlarındandır.

"Penny" basının gelişmesi ve sıradan adamın ortaya çıkması sıkısıkıya bağlantılıdır. Kitlelere hitabeden gazete, Jackson demokrasisinde, işçi sınıfı dikkate alınmaya başlamasıyla aynı anda oluştu. İlk "Penny" gazeteleri, standartları düşürerek halka eriştikleri, nedeniyle üzelerine eleştiri çektiler.

John Locke'un soyundan gelen, Richard Adam Locke adlı politik felsefeci, aydaki hayatın varoluşu hakkında, bir seri makale yazdığında, satışlar üç misline çıktı. Okuyucular, kendilerine oynanan gazetecilik hilesinden hoşnutsuz görünmediler.

Yeni gazeteciliğin doğuşunda iyi taraflar da vardı. "Sun", iletişim düzeyi de sıradan adamın tanınmasının kanıtıydı. Çalışan kişi artık seçme hakkını da elde etmişti. Ve, ona artık, "Penny" gazeteleri, başka hiç bir aracın ulaşamadığı kadar, ulaşıyordu. Politikacı bu gerçeği keşfetmekte geç kalmadı. Gazetecilik öğrencisi, politik felsefe yorumlarını "Penny" basının ilk basımlarında boşuna arayacaktır; ama, ilk sansasyonal dalgalanmalardan sonra, bu yayımlar, daha anlamlı şekilde bilgiler vermeye başladılar. Aynı zamanda, artık kontrol gücüne sahib olan okuyucular, hükümetin gidişatıyla biraz daha ilgilenmeye başladılar. Yeni organize olan halk, görüşlerden ziyade, haberlerle ilgiliydi. "Penny" gazeteleri bu tip bilgiler okunabilir biçimde vermeye ağırlık verdiler.

Bir iki yıl içinde "penny" gazetelerinin etkisi, gazetecilik stilinde görülmeye başladı. Çok geçmeden, ticari gazeteler de kendi sütunları için bu stili kopya ederler.

İşi veya yoksulluğu nedeniyle, işçinin hiçbir şey okuyamadığı zamanlarda, "Penny" gazeteleri, böyle okuyuculara, sokak satışlarıyla ulaşmaya çalıştılar. Mesela sokak satıcıları, gazeteleri, basımcılardan, yüz tanesi 67 cent'ten alıp, her birini bir cent'e satıyorlardı.

Editörler, fikirle daha az ilgiliydiler ama direkt haberleri rapor ediyorlardı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Avrupalı gözlemciler, Amerika'da basın ve halkın ne kadar yakın olduğunda hemfikirdiler. Zamanın partizanlığından kurtulabilmiş gazeteyi yaratmada James Gordon Bennet vardır.

Bennett 40 yaşında "New York Herald" gazetesini kurduğu zaman, borca batmış, hayal kırıklığına uğramış durumdaydı. Ana parası beş yüz dolardı, bir de yayıncılardan biraz kredi almıştı... İş yeri 20 Wall Street'de bir bodrum katında bir kilerdi. İçindekiler de, iki sandık kasadan yapılmış bir masa, bir elden düşme sandalya ve dosyalama için bir kutudan ibaretti. Tüm çalışanlar da sadece kendisini içeriyordu. Bu temel ile, Bennet zamanının en karlı gazete teşkilatını kurdu.

"Herald", "Sun" ı taklit ediyordu, sansasyonel materyal kullanmakta, ama Bennet kendisine has bir sürü hile ilave etti duruma. Yıldan yıla, "Herald" gazeteciliğin diğer alanlarına dal budak saldı: Gazete, finans bölümünü geliştirerek iş dünyasına hitabetmeye başladı. Eski bir ekonomi hocası olan Bennet, "para sayfası" olarak adlandırdığı bölümü yazıyordu.

"Herald" bütün alanlardan haberler içeriyordu: Yöresel, yabancı ve ulusal... Bennet ilginç bir "mektuplar" sütunu da geliştirdi, okuyucular olaylar hakkında fikir belirtebiliyorlardı. Eleştiri ve sosyete haberleri sütunları da geliştirdi. Spor haberleri de veriyordu. Böylece "Herald" gazetesinin büyük katkısı yenilikler ve mükemmellik getirmesindeydi.

"Herald"ı kurmadan hemen önce, "Sun" da muhabir olma isteği reddedilmişti. Sonra, Ağustos 1835'te, "Herald" tesisleri yangına uğrar. Bu durum, daha az güçlü bir adamı yıkabilirdi, ki Bennet'in başka gelir kaynağı da yoktu. Kendisi etrafı araştırdı: Wall Street'den tanıdıklarından kredi elde etti. Yeniden doğan "Herald" her zamankinden daha güçlüydü. "Morning"; sabah kelimesi de eklenmişti adına. Gazete gitgide daha sağlam; daha varsıl okuyucuya hitabetmeye başladı, ama ilk başarıları getiren sex, günah, suç haberlerinde de eksilme yoktu.

Ama çok geçmeden, tüm karşı gazeteler bu başarılı gazetecinin aleyhine düştüler. Reklamcılarda, ötekileri küstürmemek için reklamlarını kestiler. Sebep elbetteki Bennet'in inanılmaz başarısından hoşnutsuzluktu. Bennet Amerikan gazeteciliğine gerekli malzemeyi katmıştı: Tat, girişim, atılgan; gözüpek gazetecilik...

"Herald"ı rakiplerinin ilerisinde götürmek, makinalar ve personeli temin etmek, büyük meblağlara maloluyordu, ama gene de bu yatırım büyük gelir getirdi. Bennet oğluna çok değerli bir mülk bıraktı.

"Herald" ne dediğiyle değil, nasıl dediğiyle hatırlandı. Bennet'in katkısı büyük ölçüde teknik idi. "Penny" basını fikri başka şehirlere de yayılmıştı. "Baltimore Sun" ortaya çıktı. Baltimore, New York'tan sonra, ikinci ticaret merkeziydi. İlk yılında gazete kendine özgü bir katkıda bulundu gazetecilik dünyasına. Washington bürosunu kurdu. Çok geçmeden diğer gazeteler, bu Baltimore, gazetesini, tam ve doğru haber kapsayan bir ulusal gazete olarak değerlendirdiler. Hükümet resmi görevlileri de, politik gelişmeleri izlemek için, gazeteyi takibetmeye başladı.

1840'da artık en büyük 4 Amerikan Şehri "Penny" gazetelerine sahib oldu. Çoklarının haber politikası benziyordu: çok yöresel haber, insan ilgileri hikayelerine büyük dikkat ve eğlendirici materyal için yüklü bir bütçe. Ama gittikçe anlamlı haberler sutünlarda görünmeye başlıyordu ve "Penny" gazeteleri atılganlık ve haber toplamada önderlik ettiler. Kitleler için basında olgunlaşan, "New York Tribune" gazetesi vardı. Kurucusu Horace Greely, çok geçmeden, Amerikan gazetecilik tarihinin en etkili gazetecilerinden olacaktı.

Greely'nin istikrarsızlıkları da efsane olmuştur. Halkın yönetimine karşı olan Whig'in profesyonel bir üyesi olmasına rağmen, bütün hayatı boyunca, sıradan adamın, materyalistik ve politik yönden daha büyük bir pay alması için çalıştı. Aslında, kapitalizmin gücünü, endüstri, işgücü ve tarımın, sıradan toplumu ilerletecek şekilde, birbirleriyle paralel gitmesine yönlendirmek istiyordu. Greely'nin aklında tasarladığı, imkanlar, iş ve eğitimin, herkese açık olmasıydı. Kadının, benzer işlerde, erkekle aynı parayı alması, insan haklarına sahibolmasını düşlüyordu. İş gücü kendi kendisini korumak için daha iyi organize olmalıydı. Kapital, varlıklı bir toplumun kârını toplayacaktır. Ama daha iyi yaşam standardları için sorumluluk hissetmelidir. Esirlik ve borç yüzünden hapse girmek kaldırılmalıdır.

Bu güzel fikirleri öne süren adam, hiç de görünüm olarak güçlü değildir. Komik bir filmden fırlamışa benziyordu. Sanki karanlıkta yol alıyor gibi kararsız, sallantılı bir yürüyüşü vardır. Göçmenin birinden, birkaç dolara aldığı, gri bir ceket ve kış yaz giydiği üstünden dökülen bir elbise giyer. Yüksek perdeden zayıf bir ses, bu görünüme pek bir şey ek-

leyemez. Ama, Amerikan gazetecilik tarihinde, pek az editörün yapabildiği, gazete okuyucularının bağlılıklarını yakalayan adamdı.

Grelly mesleğine 15 yaşında dizgici olarak başladı. Sonra çalıştığı iş kapsamında, orada burada gezginci dizgici olarak çalıştı, nerede iş bulursa, ama bir yandan da çok okuyordu. 1831'de NewYork'a vardığında sadece on doları vardı.

Çok geçmeden bir partnerle, kendi dükkanlarında küçük bir haftalık gazete kurdular, en çok piyango ilanına ağırlık veriyorlardı. Sonradan rakipleri bu gerçeği ona hiç unutturmamışlardır.

1834'te Greely "NewYorker"i kurdu, edebiyata yönelik, doyurucu ve iyi editörlük görmüş bir gazeteydi.

1840'ta, başkanlık seçim günlerinde altı ay bir seçim kampanyası gazetesi bastı, "Log Cabin", "Tahta Klube". Deneyimli bir gazeteciydi, "Log Cabin"de, 1841'de, "New York Tribune" gazetesini çıkaracağını ilan etti.

İlk "Tribune"u "Penny" gazetesi olarak çıkardı. Greely iyi bir editör ama kötü bir yöneticiydi.

Resmi eğitimden geçmediğinden, toplumsal ve politik felsefeciler üzerine pek bir şey bilmiyordu. Deneyimle öğrenmeyi tercih etti. 1850'de, "Tribune", sosyalizmi açıklamak üzere pek çok sayfa ayırdı. Ve kendisi de, konuyu, açıkça, karşısındaki zeki rakiplerle tartıştı, "New York Times" dan Henry Raymond gibi... Uzun yıllar, "Tribune"nun Londra muhabirlerinden biri, Karl Marx'dı; komunizmin ortak kurucusu. Greely uzun zaman tarım hakları için de savaştı, göçmenlere, Batı'da, geliştirebilecekleri topraklar verilmesi gibi. Bütün bunlar Whig doktrinini tamamen bozuyordu, üstelik Greely partinin liderlerinden biriydi. Böyle olunca, eleştirmenlerinin kafalarının karışması anlaşılabilir... ama, o da, deneyimler içindeydi; mesela, sonuçlar bulmak için test tüpleriyle deneyler yapan araştırmacı gibi. Deneyimleri durdurmak toplumun olduğu gibi kalmasını istemek olurdu. Ama Greely'nin emin olunabilir bir radikal olduğunu düşünmek lazım, istediği reformların çoğunluğu, kadın hakları gibi gerekli şeylerdi. Ve kimse de sadece kendi partisini, körü körüne, katı biçimde izlediğini söyleyemez... Greely kendisini mutsuzluğun tüccarı olarak değil, toplumsal doktor olarak gördü... Bazı Whig politikacıları da, onu sınıfı ve partsi için bir tehdit olarak gördü.

Bütün bu eleştiriye rağmen, Greely her tip insan tarafından okunuyordu. Ne üzerine yazarsa yazsın: politika, çiftçilik, iş gücü, eğitim, borcun kötülüğü, kadın hakları, evlilik, çatışmalar, esirlik, cephe, toplumun bütün sınıfları "Tribune" u ve dediklerini kafalarına yerleştiriyorlardı. Tütün içenleri ve çiğneyenleri kınadığı halde, onlar da sürekli okuyucu olmaya devam ettiler. Spekülatörleri ve finans çevrelerini eleştirdi, onlar da bozuldular vs. Ama gene Greely'yi okumaya devam ettiler. Greely'nin fikirlerinden nefret eden her işadamı gene onu okudu. Hiç bir sütunuyla hemfikir değildiler, ama kimsenin boyunduruğunu takmayan editöre saygı duydular.

Daha adil bir varsıllık dağılımı öngören adamın, samimi olduğundan nasıl şüphe etsinlerdiki, tavsiyelerine uygun olarak yaşayan bu adamdan, birkaç hisse hariç, "Tribune" gazetesinden yaptığı altın madeninin hepsini çalışanlarına veren bu adamdan. Kitleler için basını, bayağı, sansasyonel düzeyden, kültür ve uyarıcı fikirleri geliştiren ve pay dağıtan bir duruma getirdi. Dördüncü kuvvetin standartlarını yükseltti. Zamanın gerçek edebi kişilerinden olan Margret Fuller, düzenli olarak "Tribune" 'a yazdı. Kendisine edebiyat, gazetecilik ve tarih gibi çeşitli alanlarda isim yapmış Henry James; William Dean Howells gibi kişiler de hizmet verdi.

"New York Times"'in Henry J. Raymond'u, düşünür kişi nitelikleriyle, kendisini, okul yıllarından itibaren belli etmişti. Çok çalışmaları sıhhatini bozdu. Üniversite yıllarında, Greely'nin " New Yorker" 'ında yazıyordu. Sonra "Tribune" Kurulunca, 1841'de Greely'nin en iyi adamı oldu. 1852'lerde içki yasağı büyük ölçüde tartışılıyordu. Ve Greely'nin en sevdiği konuydu. İçki yasağı üzerine yazarak, New York Valisi seçilmeyi umuyordu.

Gelelim Samuel Bowles'a. Bir basımcıda, 15 yaşında çalışmayabaşladı. Kendisine bir İncil ve bir saat miras kalmıştı. Fakir bir çocuk olarak büyüdü, ama baştanberi kültür gelişmesi ile ilgiliydi.

Onun oğlu, "Republican" gazetesinin, ulusal itibar kazandıran kişisi olmuştur. Zaten genç Bowles, gazetecilikte alacağı görev için yetiştirilmiştir. Babasının üç çırağıyla aynı odayı paylaşırdı. Dükkanın arkasında büyüdü. Gazete dağıttı; Tüm çevredeki aboneleri ve ilgilerini öğrendi. 18 yaşında Dördüncü Kuvvette yerini almaya hazırdı. Babasından, kendisine, bir günlük gazete çıkarma izni vermesini istedi. Önceleri zor oldu. Sür git 40 saat hiç uyumadan çalıştı. Sıhhati bozulana kadar. Gazete ba-

tacak oldu. Ama sonunda, Bowles, 19.cu asrın en büyük gazetesini çıkardı, "Republican".

Yeni Cumhuriyetçi partinin destekleyicisiydi. Girift bir mekanizmanın baş yayı gibiydi: herşeyi biliyordu, herşeyi görüyordu, herşeyi söylüyordu. Kendi kendisini esir gibi çalıştırır ve ötekilerin de bu tempoya ayak uydurmasını beklerdi. "Republican" gazetesinde, günde kaç saat sorusu, mesai saatleri, düzenli tatiller yoktu. Republican gazetesindeki canlılık, pırıltılar, yönlendirme, güç bir hayata maloluyordu. Holland'ın dediği gibi, solgun, yorgun, sinirli bir adam Bowles, sabahın üçünde evine giderken ve bütün tabiat capcanlıyken, kuşlar ötüyorken ve binlerce göz, geceki iş gücünün sonuçlarına merakla, istekle eğilirken... Kendini yatağa atıyor ve uyumaya çalışıyordu....[43]

Ama "Republican"'da, iş saatleri hakkında, nadir şikayet işitilirdi. Muhabirler, editörler ürünlerinden gurur duyan ve işlerine gömülmüş zenaatkarlardı. Ülkenin her yerinden, "Republican" 'da çalışmak için, genç kişiler can atıyordu. Bu gazetede bir süre çalışmış olmak gazetecilikte, meselâ, lisansüstü derece almak gibi bir şeydi. "Republican" 'dan gelen bir gazeteciye ülkenin en büyük gazeteleri açıktı.

Bowles, kendi deyimiyle, "Daha üstün gazeteciliğe" inanıyordu; bir partiye, toplumsal gruba, sınıfa değil, yalnızca vicdana sorumluluk... Her zaman kurnazca da davranmazdı; meslekdaşlarını düşman hâline dönüştürüverirdi bazan; gereğinde bundan da kaçınmazdı. Mesela bir grup gazeteci kendisinden ayrılıp rakip "Union" 'u kurdular. Bowles, yöresel gazeteciliğin, peygamberiydi, denir. Ve gazetecilik kurumu, kendisinin kurulmasını sağladığı standartlara çok şey borçludur.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

---

[43] Dictionary of American Biograph. II s.516.

Gazeteciler
Gelişimler
Politika; Siyaset

"Penny Press"; Penny Basınının öncüleri, Amerikan gazeteciliğine büyük bir değişiklik getiriyor olduklarının, belki de, farkına varmadılar bile.

Bennet, Greely, gibi gazeteciler; editörler, büyük bir değişim çağında yaşadılar. Bağımsızlık savaşı sonrası değişikliklerden de çok, elbette 1830'dan sonra, bir çok kurum büyük değişikliklere uğradı, ama hiç biri basın kadar değil.

Gazetenin gelişimini üç faktörün kontrol ettiğini görürüz:

1. Okuyan halk,
2. İletişim sistemleri,
3. Üretimde ilerlemeler.

Ondokuzuncu asrın ikinci çeyreğinde, bu üç faktör basını büyük ölçüde etkiledi. Halk daha da çok edebi yeteneğe sahibolduğundan, ilgiliydi ve giderek değişik türde daha çok yayın sunuluyordu.

İletişim sistemleri rüyalarda görüleceğinden daha da çok ilerlemişti (O zamana göre):

Buhar basımı;

Otomatik basımın başlaması;

Kağıt yapımında mükemmelleşm;

basının karakterinin de değişmesine yardım etti;

Yeni durumlar, uyanık ve yeterli zekâ yaklaşımı ve sağduyu gerektiriyordu. Edebiyat, ekonomi ve eğitimde, ilginç ilerlemeler oluyordu.En göze batanı, çağın teknik ilerlemesiydi. Demiryolu inşa çağının başlangıcı, buharlı gemi, telgraf...

Başarılı basımcılar kendilerini ve gazetelerini yeni zamanlara uydurmayı öğrendiler.

Bu devrenin haberleri bir kaç kategoride sınıflandırılabilir:

Ulusal ve Dünya olaylarına yerel deneyimle bakmak;

Vahşet, dehşet, ünlüler-ünsüzler, olaylar... yâni evrensel duygularla oynayan haberler;

Yerel olaylar;

"Human Interest"; "İnsan İlgililerine" hitabeden, haberden çok, yazma yeteneğine dayananlar;

Ekonomik ve politik olanlar.

Koloni Editörleri haberleri bulduğu gibi alırlardı. Sistemli bir haber toplama tavrı yoktu. Artık 19. ve 20. asırlarda editörler haber toplama ve işleme üzerinde duruyorlardı. 18. asırda olağan olduğu türden gazete muhabirlerini işe almadılar.

Sistematik olarak başvurulan ilk haber kaynaklarından biri Parlemento ve elbetteki Beyaz Saray'dı.

Bildiğimiz gibi, Avrupa gazetelerinden alınan yabancı haberler herzaman Amerikan gazetelerinde yansıtılagelmişti. Ama, 1810'lara kadar, bunların taze haber olup olmadığına pek dikkat edilmiyordu.

O günlerde, İngiliz tekneleri, İngiliz kaçakları bulmak için, Amerikan gemilerini arıyorlardı. Tüccarlar ve gemi işi müşterileri için, Samuel Gilbert, kahvesinde, tipik bir okuma odası kurdu. Kahvenin bulunduğu bina, Boston'da kıyıda, Amerika'nın en yüksek binasıydı.

1850'ler... Demiryolu sadece gazetenin hızlı dağıtımını sağlamıyor, aynı zamanda iletişim acentası olarak görev yapıyordu.

Buharlı gemi de, çabuk haber toplamaya katkıda bulundu. Atlantiği geçmek haftalardan günlere indirilmişti.

Ama haberlerin en büyük hızlı iletişimi telgrafla oldu, 1844 Samuel F.B.Morse.

Telgrafla, haber raporlarını, ortak olarak toplamak ve bu hizmeti diğerlerine satmak üzere, "Associated Press" "Basın Birliği" (1860) gibi gruplar kuruldu.

Basının gelişmesi, büyük tiraj ve bütün diğer değişimler, kağıt ucuza ve çabuklukla ve büyük miktarlarda üretilemeseydi, böylesine olamazdı.

Teknik ilerleme-gelişme öteki ilerlemeler kadar önemliydi.

Günlük gazeteler de, haberler kadar okumak üzere materyal vererek de, okumaya açlığı tatmin etmeye gittiler.

Haftalıklar tipik olarak yerel haberler yanında bir hayli edebi materyal içeriyordu.

Mesela San Francisco'da, 1849'da yayınlanmaya başlayan ve 1850'de şehrin ilk günlük gazetesi olan, "Alta California", sonra Bret Harte ve Samuel Clemens (Mark Twain)'in yazılarını yayınlayarak üne kavuştu. California "altın alanlarına" ve Nevada ve Colorado maden kasabalarına yığılan halk, yerel gazetelerin sunduğundan daha çok haber istiyordu. New York gazeteleri özellikle, "Herald" ve "Tribune" California için, ayrıca bastı.

Gene, Amerika'nın, Güney ve Kuzey farklılıklarına şöyle de bakalım: Güney'de aile ve toprak paradan daha çok önemseniyordu. Çünkü, para, Kuzeyli kapitalist ve ücretli kadar, Güneyli için, en belli başlı unsur değildi. Kuzey'de ise: para başarının işaretiydi. Güney'in geleceğinden korkması için bir sebebi vardı: Endüstriyel Kuzey, Güney'den çok daha hızlı büyüyordu. Kuzeyli, çiftçinin borçlarını kolaylaştırmak için, bedava toprak açılması konusunda çıkarılacak karara sabotaj yapmaya yöneliyordu.

Öte yandan, Batılı, yöresel pazarlara ulaşmakla ilgiliydi. Batılının problemi ürettiklerini bu pazarlara ucuza ve kolaylıkla götürebilmekti ve bu noktada Kuzeyli kapitalistle yakınlaştı: Kuzeyli, Batılının, Güney'liye geçici olarak da olsa karşı olması için, bir bedel ödüyordu: yollar, kanallar, buharlı sistem ve demiryollarıyla...

Şimdi de, New England'lı gazeteci Garrison'a bakalım, gene yaklaşımından, deneyimlerinden faydalanmak üzere: Politika ile ilgilendi ama hiç bir zaman politik prensipler ve gelenekleri kavrayamadı; partilerin dayandığı geçmiş üzerine de pek az bilgisi vardı. Günden güne, dünyanın işleyişi; yönetiminden daha da tatminsiz oluyordu. Bir çok insan gençliklerinde radikaldirler, yaşlandıkça konservatifleşirler. Garrison, bu kalıbı tersine döndürdü. Yaşlandıkça daha başkaldırıcı oldu. Eskidikçe daha yumuşak olacağı yerde, ekşileşen şaraplar gibiydi...

Sonra, Benjamin Lundy adlı, Quaker mezhebinden kibar bir kişi ile tanışır. Bu arada Quaker'lerin, esirlere özgürlük verilmesi konusunda İngilterede etkili olmuş olduklarını hatırlatalım.

Garrison bir komşusuna, "esir ithalatçısı" ya da "karakuşcu" demiş olduğu için suçlanır, ama gazetede bir özür yazısı çıkarırsa affedilecektir.

Garrison'un kişiliği şöyle kendisini gösterir: Yedi ay hapis yatmayı tercih eder.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Sonra Boston'a taşınır (1831), orada "Liberator" adlı dört sayfalık gazeteyi çıkarır. Haberden ziyade görüş içerdiği için, daha önceki günlere dönüş olarak nitelendirilmiştir. Ama gazete neredeyse esir ticareti üzerine bir kitap gibidir.

Washington, John Adams, Hamilton, Madison gibi büyük liderler açık açık esirlere özgürlük konusunu destekleyen fikirlerini belirtmişlerdir. Jefferson, **Notlar**'ında, Tanrının âdil olduğunu vurgularken, "ülkem için titriyorum" diye yazmıştır.

Garrison'un "Liberator" gazetesinin (1831) abone sayısına bakacak olursak: 50 kişidir. Gazeteyi yürütebilmek için, ekmek suyla yaşar. Ama çarpışmalarına, çabalarına devam eder. Kendisine karşı çıkanlara şöyle sözlerle ulaşmıştır:

"Halk özgürlüğüne karşı çıkanlar, kendilerininkini de kaybederler... Güç olmadığı zaman, emniyet yoktur; Birlik olmayınca güç yoktur; adaletsiz birlik olmaz.. İnsanların kalplerindeki gerçek, özgür olma hakkıdır..."

Konuşmalar yapıyor, anayasayı yakıyor, vicdanın kanunu, ülkenin kanunundan üstündür diyordu.

1850'lerde artık, Kuzey halkoyu, esir sahiplerine "hayvan ve günahkar" diye hitabediyorlardı. Güneyliler kendilerini ve kurumlarını müdafaa etmek için, giderek daha çok çaba; enerji harcamaktaydılar. 1850'lerde Dünya kamuoyu da Güneyli'ye baskı yapmaktaydı.

Bir yandan da, Güney'li olup da bu konuyu benimseyen kişiler vardı. Meselâ bir çok lider Güneylinin olduğu gibi, Rhett'in de Kuzeyle bağları vardı; aslında Harvard'a gitmişti. Bir diğeri, Calhoun, Yale'de eğitim görmüştü. Rhett, John Quincy Adams'ın uzaktan akrabasıydı. Ve Samuel Adams gibi doğuştan yenilikçi, devrimciydi. Rhett ve Adams, içinde büyüdükleri hükümet yönetiminden nefret etmişler ve devirmeye yemin etmişlerdir. Halkı ayaklanmaya yöneltecek her hileyi kullanmakta her ikisi de uzmandır. Çalkalanma yaratma tekniğini bilirler. Bu fikirleri yaymada da, başlıca ortam olarak, gazeteyi kullandılar.

Robert Barnwell Rhett, mütevazi bir ortama doğmuştur ama arkadaş kazanmayı ve insanları etkilemeyi bilmiştir. Başarılı bir avukat ve emlakçı olarak değerli mülk sahibi olmuştur. "Mercury" 'yi çıkartmıştır.

Rhett'in, dürtülerinin, Kuzeyle savaşa neden olsun, gibi bir niyeti yoktu; Savaşın eşiğine gelinirdi, ama Kuzey'in savaşa cesaret edemiyeceğini, düşünüyordu.

Güney'in, Rhett'leri, Kuzey'in Garrison'ları, bu dönemde geliştirilen nefretin suçunu üzerlerine almalıdırlar. Sonuna dek, Rhett, Güney'in bir gün ayrılacağını ve özgür olacağını öngörüyordu.

Kısacası, Greely, gazeteciliğinin başındanberi açık seçik esirlik kurumuna karşı çıkıyordu.

Savaşın ilk atışı 12 Nisan 1861'de ateşlenir.

.....

"Herald" İngiltere'de en popüler Amerikan gazetesiydi. Çünkü tekstil endüstrilerinin, pamuk yetiştiricileriyle bağlantısı dolayısıyla, İngilizler Güney'i tutmaya yöneliktirler. Batı da, Joseph Medill'in "Chicago Tribune"'u esirlik müessesine ateş püskürüyordu. "Tribune", Lincoln'u, ilk destekleyenler arasındaydı. Medill geleceğin başkanını heyecanla takibediyordu; şimdi tarih olan konuşmalarını rapor ediyordu. Lincoln da, Batının önde gelen sözcüleriyle konuşmaya, "Tribune" bürosuna, sık sık gelirdi. Parlayan politikacıyla, Medill'in yakınlığı, orman içi adamına, yakın bir dille ve argomsu olarak, "Allah kahretsin, Abe, çek ayaklarını benim masamdan" demiş olduğuyla anlatılır.

1860'larda artık Amerika'da gazete; basım hayli ilerlemişti. Görünüm, okunabilirlik, ilk "Penny" gazetelerine göre, ilerlemişti. Reklam devamlı artıyordu.

Bütünüyle, basın güçlü ve imkanlıydı. Basın endüstrisinin bu derece sağlıklı olması iyiydi, çünkü önceden olmadığı şekilde, bir sınava tabi tutulacaktı: İç Harp.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Savaş, gazeteciliğin, her yönünü etkiler: muhabirlik, editörlük, tiraj, basım, ilân ve görüntüleme de değişime uğrar.

Bu devrede basın ve hükumet arasındaki ilişkiler de değişir. Problemlerden biri, düşmana yardım ve kolaylık sağlamadan, halka nasıl bilgi verilebileceğidir.

Anlatım için, en normal ortam gazetedir.

Savaş silahlı kuvvetlerde kesin disiplin ister; sivil yaşamda da büyük çapta yeniden düzenlemeler...

Savaş zamanında, gazetecilerin, memleket güvenliği ve halkın hakları arasındaki dengeyi iyi koruması önemlidir.

Geçen yirmi sene içinde basın güç kazanmıştır; iletişim sistemleri ilerlemiştir; demiryolları postası ve telgraf gibi, tehlikeli bilgiyi, bir hayli kısa bir zamanda, uzak bölgelere ulaştıracak, iletişim araçları vardır.

Savaş, ülkenin daha önce hiç tatmadığı, bir nefret yaratmıştır. Elbette ki, aynı ülkenin insanları birbirine karşı savaşırsa bu doğaldır. Savaştan önce, yabancı gözlemcilerin dikkatini çeken, tolerans ve serbest araştırma yaklaşımları, tersine dönmüştür.

.....

Lincoln, gazete bürolarının atmosferini, sever; başkan gazetecilerle buluşur; mektuplaşır.

Greeley ile açmazlara da düşerler. Lincoln, zaman zaman, gazetecilerin birden feveran etmesine, ortalığı ayağa kaldırmasına kızar. Ama, Greeley, daha çok birliklerin, askere alınması konusunda, Başkanı desteklediğinde, "Tribune" taşlanmıştır. Bennett'in "Herald"ı, Lincoln'a bir hayli sevimsiz gelir: "... gazetelerin siyasi bağımsızlığı vardır, fakat "Herald"ın Güney'e karşı yumuşak davrandığı da açıktır."

Lincoln gibi pek az başkan, gazetecilerden bu kadar çekmiştir: Doğru olmadığı halde, askere değeri düşük para ile ödeme yapıldığı, kendisinin maaşını altın külçe olarak çektiği, canalıcı kararlar verirken sarhoş olduğu, oy alabilmek için af çıkardığı, zaferlere tutkusu yüzünden ge-

reksiz yere orduları kesip biçtirdiği biçiminde, asılsız söylentilerle suçluyorlardı. Sabırlı Başkan genellikle bunlara önem vermezdi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Lincoln'un sabrı, zaman zaman zayıflıkla karıştırılırdı ve bu berbat savaş zamanında basın bir hayli serbest bırakıldı.

Basından, halk oyunun yansıması yönünden, faydalandı ve saygı gösterdi. Daha sonra halkla diyalog kurmak için daha etkili bir yol buldu: muhabirlerle doğrudan konuşmalara girdi.

Daha önce, hiçbir savaş, böylesine serbestçe, basına aksetmemişti. New York gazeteleri genellikle, yerin dörtte üçünü savaş haberlerine ayırdılar. Ama, artık, basın, askeri otoriterlerle bir anlaşmaya varma durumundaydı. İç Savaş öncesi devresi için, hükümetin Savaş işleri bölümlerinde, hiçbir sansür kaydına rastlanmamaktadır. Sansür tekniği hakkında kimsenin bilgisi yoktu. Deneme ve yanılmayla bir sistem geliştirilmek gerekiyordu. Sonuç olarak hem basın hem de hükümet, problemleri çözerken birçok hâtâ yaptılar ve her iki tarafın eleştirileri de kırıcıydı. Ama, İç Savaşta, iletişim kurumlarının nasıl kontrol edileceği hakkında, birçok değerli dersler edinildi. Ve bu deneyim I. ve II. Dünya savaşlarında iyi kullanıldı.

Basın, varsıl, atılgan ve bağımsızdı, telgraf ve demiryolu postasının etkin olduğunu görmüştük. Böylece düşmana yararlı bilgiler tehlikede idi. Öte yandan, tüm savaşlar içinde, sivil nüfusu doğrudan ilgilendiren bir savaştı.

Açıkça görülüyordu ki hükümet belli birtakım haberlere sansür koymak zorundaysa, aynı zamanda muhabirlerin hakkı olan haberleri kendilerine temin etmesi de gerekliydi.

Hem dürüst gazeteciler ve hem de askeri planlamacılar problemi benimsediklerine göre, bir anlaşmaya varmaya çalışmaları doğaldı.

1861 Ağustosunda, General Mc Clellan, Washington muhabirleriyle, tarihi bir basın toplantısı yapar.

Ve onlara modern gönüllü sansürün öncülüğünü yapmış olan abartmasız bir plan sunar. Konferansta her delege düşmana askeri değeri olan hiçbir bilgi yansıtmayacaklarına dair bir belge imzalar. General de halkı ilgilendiren haberlerin toplanmasını kolaylaştıracak her türlü gücünü ve yardımını sunacağını belirtir.

Bu anlayış ortamı, değişik otoriteler altında, yer yer iyi gitmedi. Daha sonra yabancı ülkelere yansıyacak bilgi üzerinde bir kontrol sistemi geliştirilmesi gerekti. İngiliz muhabirler tarafından pekçok sakıncalı gizli haber iletiliyordu. Nisan 1862'den sonra İngiliz muhabirler savaş alanlarından çıkartıldılar. Bazı İngiliz ve Fransız gazetelerinde aşağılamaların, bu tarafa akışını önlemek üzere, "New York Evening Post" gazetesinden John Bigelow Fransa'ya yolandı. Ama bir kişinin becereceği iş değildi.

Basın savaş boyunca bir hayli özgürdü. Gazeteciler her yere yayılmışı. Casus oldukları söylentilerinden önce Güney'de de dolaşıyorlardı. Bazıları meşhurlardı zaten: "The Times"ın Raymond'u ve dünyanın tanınmış savaş muhabiri, Kırım'daki başarılarından yeni dönmüş, İngiliz William Howard Russel gibi.

Değişik teknikler uygulayıp yıldız olan gazeteciler vardı: "Tribune" muhabiri Albert D. Richardson, Güney'in uzak köşelerinden, haberlerini, New York bankalarının şifreleri yoluyla gönderiyordu.

Bazı muhabirler değişik isim kullandılar. Mesela "Tribune"da Greely'nin yerine geçen Whitelaw Reid, "Agate" kalem ismini kullandı. Gettysburg savaşını anlatışı, "Cincinati Gazette"de, 15 - 20 sütunu kapsadı.

Savaşta, İrlanda asıllı fotoğrafçı Mathew Brady göze çarpar. Aslında fotoğraflar zamanın gazetelerinde henüz kullanılamıyordu. Işık ve gölgenin basma işine yansıtılabilmesi bir yirmi sene daha alacaktı. Ama Brady savaş fotoğrafları ile meşhurdu. Fotoğraflarla durumu kaydetmesi muhabirliğin en güzel örneklerini verir. Ünlü çarpışmalar ve savaş liderleri fotoğraflarıyla, açık seçiklik ve yorumda, basın boy ölçüşemez. Brady, telgrafın mucidi olarak ün yapan ve optik bilmiyle de aynı derecede ilgili, Samuel F.B. Morse ile de tanıştırılır.

Gizli servis tarafından korunma altında, savaşlarda her yere gittiler. Cephede, Brady'nin taşınabilir karanlık odası olan, küçük siyah karavanı, artık alışılmış bir görünümdü.

Çarpışmaların nerede patlak vereceğini sezme kâbiliyeti vardı. Askerler, Brady'nin arabasının görünmesinden nefret ediyorlardı, çünkü biliyorlardı ki akabinde kurşun yağmuru başlayacaktı.

Savaşın sonunda 3500 fotoğraflık bir kolleksiyona sahiptir.

Brady'nin malzemesi, üç göbek sonra bulunacak, basit, kutu kameraya göre bile, daha basitti ama, şaşırtıcı resimler üretmişti.

Savaş başladığı zaman, Güney, Kuzey'deki gibi, halkı ilgilendiren haber hazırlama ve yansıtma sistemine sahip değildi. Bir gazeteci, ücreti ödemeyi kabul eden birkaç gazeteye, telgrafla, günlük savaş kısa özetleri göndermeye başladı. Sonra, basımcılar, savaşı yansıtmayı kapsayan dev harcamaları karşılamak için, birlikte çalışılması gereğini gördüler.

İletişim faaliyetlerinde de ilerlemeler gösteren bu devre, 14 Nisan 1865 akşamı sona erer. "Associated Press"'den Gobright, ofisinde geç vakit çalışıyordu. Lincoln'un tiyatroya gidişi ile ilgili haberi yollamıştı bile: "General Grant, Amerikalı Kuzenimiz (Our American Cousin) oyununa, Başban Lincoln'un davetini, Bn. Grant ile New Jersey'e gideceğinden kabul etmemiştir. Kapı birden açılır ve Ford's Tiyatrosundaki trajedinin haberini bir arkadaşı getirir.

Amerikan tarihi, bir çok yönden, İç Savaş'ın bitişiyle, yeni baştan başlar.

1865 ve 1900 arasında, Birleşik Devletler, ulusal ortamı her yönden etkileyen değişimlerden geçmiştir: yoğun endüstrileşme; makinalaşma; şehirleşme, süratli toplumsal, kültürel, politik değişiklikler gelmiştir.

Ülkenin gazeteciliğinde de aynı durum gözleniyordu. 1869-1878 arasında, başlangıçta adı geçen gazetecilerden sonra gelenler, sadece New York'da değil, ulus coğrafik yayılımını hızla tamamlar ve ekonomisini yerleştirirken, Okyanustan Okyanusa görünmeye başladılar.

William Randolph Hearst'ün, gazetesi "Journal" ile, New York'u işgal ettiğini ve Joseph Pulitzer ile çarpışmasını (1890) görürürz.

İç Savaştan 40 yıl öncesinde telgraf ve demiryolu ile haberler yayılmaya başlamıştı. Savaştan sonra da, okuyucular, editörün fikrini okumak isterken, hem de gerçek haber üzerine kendi fikirlerini oluşturmayı istiyorlardı.

Charles A. Dana, savaş sonrasının önemli gazetelerindendir (1849). Greely'nin "Tribune"'unda baş editör olmuştur.

İç Savaşın başlarında,"Tribune" gazetesinin, askeri durumları yanlış sezinlemesi nedeniyle, Dana ve Greely ortaklığı dağılınca, Dana Şika-

go'ya gider, Hükümet işine girer, sonra Şikago'dan bıkar. New York'a geri dönerek, "Sun" gazetesini satın alacak gücü temin eder. Greely ile "Tribune" daki mesleki tecrübesinin üstüne, Dana 1868'de "Sun" gazetesi ile 29 yıl sürecek bir kariyere başlar.

Dana'nın izleyicileri orta sınıf New York'lular, işçiler, ve küçük esnaftır. İlk başyazısında, "The Sun" (Güneş), bütün dünyada,hergün ne olup bittiğini, en aydınlatıcı ve en canlı biçimde verecektir. Bu gazetede yazanlar, dünyayı yansıtırken, sade ve açık olacaklardır.

"The Sun" ehven fiyatlı ve okunabilir nitelikli olacak hem de yatırım ve parayı varolan en iyi gazete olmak için kullanacaktır.

Dana'nın ısrarla üzerinde durduğu nokta"... gazetecinin yalnız politika ekonomi ve hükümetle ilgilenmesi değil, her şey önce insanla ilgilenmesi gereği...'dir.

Dana Amerikalının işinde ciddi çalıştığını, fakat duygusallık ve eğlenceyi sevdiğini, incelik duyarlılık ve zekâ içeren anlatımları sevdiğini biliyordu. Dana'nın biyografisini yazanların dediği gibi,"... Dana da öyle bir gazeteci işgüdüsü vardı ki, Belediye Sarayı damında yürüyen bir tekir kedinin, Balkanlardaki bir krizden daha önemli olduğu zamanı biliyordu..."

Hayatın şiirini oluşturan olaylara bakmak, ilginç olmak kurallarıydı.

"Sun"'ın ruhunu yansıtan, meşhur bir başyazının konusu da, gerçekten oranın kedisiydi:

1880'de bir gece Başkan Clevland'ın, Kongreye mesajının gazeteye yollanan kopyası, açık pencereden dışarı uçar. Herkes telaşlanmıştır çünkü başkanın her mesajının basılması şarttır. Çalışanlardan biri, hiç aldırmamıştır bu duruma ve "... gazetedeki kedi yuttu deyin"der ve Dana da bu denileni yapınca, kedi gazetenin sembolü olur.

"Sun" zekâ dolu, pırıl pırıl bir gazete olmasına rağmen, ciddi olarak zayıflıkları vardır. Başyazıda, alaylı biçimde entellektüel sözler, halkı eğlendirir, meselâ: "... burayı yönetmek için, ne kral isteriz ne de palyaço".

Ama zaman zaman, toplum konularında, çarpıtılmış alaycı yorumlar, gazetenin kişiliğini zayıflatır. Tuhaf, çarpık yorumlar, 1884'lerde, do-

ruk noktasına ulaşır: meselâ, Dana, her bir cumhurbaşkan adayına kızdığından, bir noktada hiç birini desteklememeye karar verir (1880). Ama şöyle bir görüş belirtir: "Demokrat Hancock, 240 pound (aşağı yukarı 120 kilo) çeken, iyi bir adamdır..."?!

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Dana'nın önceki görüşlerine ters düşen bir biçimde "Sun", daha da tutucu olmaya başlar. Kanada, Küba ve başka komşu yerlerin, ilhakını öngören emperyalist planlar hazırlar.

.....

Bir gazetenin vermesi gereken, canlı ve akılcı tutum, İngiltere'de doğmuş olan Godkin tarafından, **Nation** (Ülke; Ulus; Memleket) ile getirilir. Amerikan gazeteciliğinde benzeri görülmemiş belirgin bir yazış biçimi, konulara rahatlatıcı bir biçimde nüfuz etmesi, hicivli analizleri vardır.

Filozof William James şöyle yazar: "ülke konularındaki, düşüncelerimizde, benim kuşağım için, kesinlikle, o, en üstün etkidir. O, yazarları etkilemiş ve tartışma ortamının tüm akışını yönlendirmiştir".

Harvard Üniversitesi Rektörü Charles W. Eliot, Johns Hopkins Üniversitesi Rektörü Daniel Coit Gilman, James Russell Lowell, Norton, Godkin kuşağı ve diğer entellektüel liderleri, açık açık "Nation" un sayfalarına borçlu olduklarını ilân etmişlerdir. Bu elbetteki editörle her zaman aynı görüşleri paylaşıyor oldukları demek değildir.

Godkin, Amerika'nın üst düzeyde bir fikir ve edebi eleştiri haftalık gazetesine ihtiyacı olduğuna karar verene kadar, Raymond'un "New York Times" ında muhabir ve editör olarak çalışmıştır.

"Nation" günün politik ve ekonomik konularını açıklıkla ve doğru olarak ve normal abartmasız bir tutumla tartışacaktır.

Tavrı ve tutumu ve yargılaması medeniyetin getirdiği ilerlemenin meyvalarının daha eşit bir şekilde paylaşılmasına katkıda bulunmaktır.

Kitapların ve sanat ürünlerinin doğru, tarafsız eleştirilerini yayınlayacaktır.

Godkin, John Stuart Mill ekonomi ekolüne bağlı olarak hükümetin ekonomik konulara karışmaması gereğine inanır. Ama kendi çağdaşlarına ters düşerek, hükümetin toplumsal konularda kararlar ve girişimlerde bulunmasından yanadır. Ekonomi ve toplumsal durumlarda düzenle-

yici bir kuvvet olarak hükümeti kullanan 20. asır dünyasına, böylece Godkin bazen ters düşer, bazen de liberal olarak görünür.

Godkin ileri düşünceli bir kişiydi. Her şeyden önce bozuşmuş ve yetersiz hükümetlere ve hükümette ilerleme yerine kendi kişisel çıkarlarıyla ilgilenen politikacılara karşı çıktı.

Gazetede başka yazarlar ve başka tanınmış kişiler yazmasına rağmen, Godkin'in fikirleri etkili oluyordu. Ve Godkin okuyucuları: papazlar, öğretmenler, editörler, yazarlar ve toplumun diğer liderleri vasıtasıyla da, "Nation"un tartışmaları milyonlarca insana ulaşmış oluyordu.

1881'de iç savaşta muhabirlik yapmış olan fakat sonra demir yolu yapımından bir servet kazanan Villard, "New York Evening Post" gazetesini satın alır ve oraya üç önemli kişi çeker, biri Godkin'dir. Godkin ile, "Evening Post" ve "Nation" Cumhurbaşkanlığı seçimleri yılı 1884'de, büyük üne kavuşurlar.

Dana'nın "Sun"ı, önde gelen partilerin adaylarından, hiçbirini desteklenmiyordu.

Güney'de, "Courier" ve "Journal" gazeteleri birlikteliği etkili sonuçlar verir: Yazarları da meselâ, başyazar Walterson'un çiftlik evlerinde yapılan güzel şaraplar ve iyi yemeklerle, politika, edebiyat, müzik, sanat üzerine konuşup; yazarlar.

Gazeteciliğin geçmişini incelerken, gene başkalarına örnek olmak üzere, iki küçük ırmağın birleştiği bir küçük kasabada, entellektüel gücü ve etkili yazısıyla, toplumla birlikte gelişen, bir küçük gazete çıkartmaya emek vermiş insanlara değer verilir... Olduğunu görürüz.

Daha, Godkin, Walterson ve Scott gibiler toplumun geçirdiği endüstri devriminin farkındaydılar, geçiş devresinin liderleri ve sembolleri olmuşlardır.

Ve giderek bir başka deyişle gazetecinin nitelikleri şöyle anlatılabilir: Bilimsel ve etkili yazısı yanında, hümaniter yönü eksik olmayan, girift problemlere girebilen ve kendi aklı ve analizleri ile yeni orijinal görüş açıları getirebilen... Bilgisi sonsuz ve sınırsız ve bu birikimlerini toplumun; insanın çıkarı için düşünebilen ve yönlendiren kişiler...

Bir düşünür, "... basın bir avuç insanın arzusundan doğma değil, tam tersi, tarihi bir gelişimdir", der.

Toplum yaşamında olduğu gibi, gazetecilikte de yeni bakış açıları, yeni uygulamalar olur. Edebiyat, bilim, politika, ekonomik düşünce, iş dünyası endüstri, toplum ve iş yaşamındaki gelişmelerle birlikte... Endüstrileşme büyük boyutlara varır. Üretim endüstrileşir... Şehirleşme büyür... ulaşım yoğunlaşır, çelik devri gelmiştir, ışık ve enerji için elektrik kullanılır, yeni buluşlar ve yeni işlevler gelişir.

Gerçek milliyetçilik (nationalization) ekonomik ve toplumsal bağımsızlığın elde edilmesiyle olur. Ulusal ilerleme ve hayat düzeyinin yükselmesi de, edebiyatta, pozitif bilimde ve toplum bilimlerinde, kültürde ilerleme demektir.

Burada bireysellik teorisinin baskın çıkması ve materyalistik tavırların yaratacağı eşitsizliklere dikkat edilmelidir.

Siyasi rahatsızlıklar, işçi sendikalarının ayağa kalkması ve ekonomik ve toplumsal reform istekleri kaçınılmaz olur.

Amerika, atılımcı ve yeni fikirleri olanlar için zengin bir ülkedir. 1865 ve 1880 arası milli gelir iki misline çıkar ve 1900'de tekrar katlanır. 35 senede nüfus iki katı olur. Ülkenin, demir cevheri, petrolü, orman ürünleri, Batı'daki ekilebilir yerler daha el deymemiş kaynaklarıdır...

Başarılı yatırımcıları gören insanlar seve seve yatırım ve kapitale katkıda bulunurlar. Ama işler, çoğunluğun değilde, birkaç kişinin yararına dönüşünce, protestolar başlar. Gelişen Amerika'nın dinamik kapitalizmi, eşi olmayan doğal zenginlikleri ve endüstri devriminin yeni makinalarını kullanarak ulusal ekonomiyi değişime uğratmıştır.

İç savaş ve 1900 arası üretim yedi kata yükseldi. Endüstri, maden, petrol. Bu yeni ekonomik tablonun tanınmış sembolleri: Petrolde John D. Rockefeller; Çelikte Andrew Carnegie.

Amerikan endüstri ve ticaretinde, daha başka, varlık ve iş kontrolu yoğunlaşması genişledi-Vanderbilt; bankacılıkta Morgan; Stanford; Huntington, demiryolunda Pullman; büyük baş hayvan yetiştirmek büyük iş olduğundan et paketleme endüstrisi Chicago ve Kansas'da ilerledi.

Ondokuzuncu yüzyılın sonlarında, Amerika manzarasına şu görüntüler hakim olur: Makinaya ayakkabı yapımı, hazır elbise-konfeksiyon,

paketlenmiş yiyecekler, saatler, fotoğraf makinaları, tarım makinaları, alet edavat üretimi, kereste üretimi, maden kralları..

Endüstri ve para-finans kaptanları çeşitli yollardan güç kazandılar. Bazıları doğal kaynakların kontrollerini ele aldılar. Bazıları belli başlı buluşların patentlerini aldılar.

Başta Rockefeller, ulaştırma tekelini ele aldı ve akla sığmaz rekabet taktikleri kullandı.

Bazıları finans dünyasında spekülasyon yapmakta şanslıydılar. Ama en önemlisi, Rockefeller ve Carnegie'ler, yeni imparatorluklarını yaratırken, ya "beyinlere" sahiptiler ya da 'beyinleri' işe aldılar.

Her zamanki gibi yeni düzende kaymalar oluyordu. Makina, Amerikan ekonomisinde devrim getirdiği gibi, gereğinden fazla üretim ve korkunç rekâbet getirdi. Daha küçük işletmeler iflas etti, ekonomik istikrarsızlık ilerledi. Endüstri kaptanları endüstriyel ve finans panikleri ile karşı karşıya geldiler. Zayıf kadar kuvvetli de tehdit altındaydı. Genelde endüstri üretimine sınır koymayı ve fiatları dondurmayı denediler.

Gazete de elbette ulusal ekonomiden etkilendi. Kitle üretim, yerel veya ulusal daha çok gazete gerektiriyordu. Ama diğerleriyle rekabete girebilecek bir günlük gazete çıkartmak gitgide daha da çok paraya maloluyordu. Gazetenin büyümesi hatta devam edebilmesi için rakiplerinin meziyetleriyle boyölçmesi gerekiyordu. Masrafı, reklamlar ve gazete satışından elde edilen gelirlerle karşılamak gerekiyordu.

Makinalaşma, endüstirileşme ve korkunç boyutlarda şehirleşme, hızlı ve yaygın toplumsal, kültürel ve siyasal gelişmelere neden oldu.

1880-1890 arası Amerika'ya herzamankinin iki misli göçmen gelmiştir. Yeni kan ve yeni problemler getirmişlerdir.

Faytonlar veya taksiler artık yetmemektedir. Diğer ulaşım ağları yapılır.

Elektrik yeni bir hizmetkâr olmaya başlar. 1879'da Edison ampülü icad eder. Telefon 1870'de Bell tarafından icad edilir.

Günlük gazete, ulusal manzarayı yansıtan, yeni ortamı yorumlayandı. Okuyucu da otobüste otururken yeni alıştığı rahatlıkla veya daha iyi aydınlatılmış evinde, kendisine hitab eden gezetenin ahcısıydı.

Kişiler ve toplumdaki gelişmelerin bir ülkeye neler getirebileceğinin veya getirmesi gerektiğinin yansıtılması şöyle yapılabilir:

Ekonomik yaşam daha griftleştikçe; ulusal varsıllık yoğunlaştıkça, bir çok kültürel ilerleme yanında, gazeteye ilgi çoğalır.

Toplumsal ve **entellektüel (intellectual)** devrimler çoğaldı. Burada entellektüel tâbiri ülkemizde hafife alındığı gibi değil, gerçek anlamında kullanılmaktadır elbette: gerçekten çok okuyup yazan, kafa gelişmesi (mindexpansion) olan kişileri nitelerken.

Ulusal kültürel gelişme hızlandı: Kitapçılar, kütüphaneler, sanat galerileri, müzeler, tiyatrolar, opera, kiliseler, okullar ve gazeteler, şehirlere yüksek standartlar getirirken, tüm ülkeye paralel ilgi ve eğilimler getirdiler.

Bu arada, bu gün, Amerika'da, her mahallede bulunan kütüphaneler, o zamanlar, başlatılma safhasındadır.

Kitap satın almak ille de, şart değildir, bu gün: bu semt kütüphanelerinde, günlük haftalık, aylık vb.yayınlar, kitaplar, orada okunmak üzere veya evlere götürebilmek üzere bulunur.

Kütüphaneler iş saatleri sonrası, çalışanların faydalanabilmesi için, meselâ akşam 7'ye kadar veya daha geç açıktır.

Zaten **üniversite kütüphaneleri**, öğrenci için, gece 12'ye kadar açıktır.

Ülkemizde de, hemen, Bakanlıklar, belediyeler ve diğer şirket ve şahıs destekleriyle, semt kütüphaneleri açılmalıdır.

Bu kütüphanelerdeki sıcak atmosferde, nâzik kütüphane memurlarının şefkatinde, insanlar, kadın, erkek, çoluk çocuk, yaşlı genç gelip okuyabilmelidirler. Ve bir kimlikle, evlerine kitap, dergi vb. ödünç alabilmelidirler.

İnsanlarımız kitap almıyor; alamıyor sorununun **çözümü** budur.

1990'larda genel kültürel düzeyin hâlâ düşük olduğunu da hatırlamalıyız: ortalama Amerikalı 5 yıllık bir eğitim görmüştür.

Halkın kültürel düzeyini; görgü bilgisini belki de büyük bir yüzdeyle yukarıda kurulmasını şart koştuğum semt kütüphaneleri sağlamıştır. Bu gün de işlevlerini insana saygılı; nâzik; severek yardımcı olarak, en iyi ve daha da iyi şekilde sürdürmektedirler.

Yüksek öğrenim düzeyinde, devlet üniversiteleri ve Amerika'nın yeni varlıklı kişilerince kurulan özel üniversiteler, bütün bilimlerde dikkate değer gelişmeler getiregeldiler.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Meselâ: bir Baltimore'lu tüccar tarafından kurulan üstün düzeyli Johns Hopkins üniversitesi yüksek öğrenimde araştırmaya (research) yoğunluk vererek; Harvard üniversitesi seçmeli dersler imkânı getirerek, üniversitelerde yeni örnekler, yeni yapılar ortaya koydular. Ve üniversite rektörleri, Johns Hopkins'in Daniel Coit Gilman'ı ve Harvard'ın Charles W. Eliot'u gibi, etkili liderlik örnekleri verdiler.

Üniversitelerdeki akademisyenler (scholars) ve öteki entellektüel (intellectual) ve kültürel aşamalardaki kişiler 1880-1900 arası büyük ilerlemeler kaydettiler.

Toplumsal ekonomik gelişmelerde değişik görüşler ortaya çıkmıştır: Bir görüşe göre, endüstriyel gelişme ve ülkenin güç ve varsıllık kazanmasını mümkün kılan girişimi, bireyler temin eder. Böyle olunca hükümet bireysel ekonomik girişimi etkileyecek hiç bir şey yapmamalıdır. Bu görüşe göre hükümetin fonksiyonu, bireyin korunduğu düzenli bir toplum oluşturmaktadır.

Bireysel teori İngiliz bilimadamı Chales Darwin'in **Origin Of Species** 1859 ve **The Descent Of Man** 1871 kitaplarından esinlenerek düşünülmüştür. Darwin'in gelişim evreleri içinde bireyin varoluşu üzerinde durması noktasında...

Amerikan düşüncesini etkileyen bir başka düşünür de İngiliz düşünürü Herbert Spencer olmuştur: "... İnsanın mükemmel topluma ulaşabilmesi.. doğal sürecin sonucu olmalıdır... bu kaçınılmaz bir gelişim olacaktır... insanın, aceleye getirmemesi veya değiştirmeye yeltenmemesi gerekir..."

Bu iki düşünürün bireysellik üzerine fikirleri sosyologlar, tarihçiler, siyaset bilimcilerce önem kazanmıştır.

1880'lerde bu fikirlere karşı fikirler ortaya çıkmaya başlar. "... toplumun genelde iyileşmesi için... kişinin alın yazısını kontrol altına alabilme ve ekonomik ve politik hareketlerini biçimlendirme yeteneği olduğu..." üzerinde duruldu ve"... sınırsız olarak bazılarınca bireysel güç üzerinde durmanın, ötekilere perişanlık ve yoksulluk getireceği... ve toplumsal güç değil toplumsal güçsüzlük getireceği..." ve "... gerçek ilerleme,

güç birliği yapmak ve genel iyileşme için, hükümetin gücünün kullanmasıyla olur..."

Ekonomist Thorstein Veblen[44], ekonomik bireyselcilerle süregelen endüstriyel kapitalistlerin uygulamaların karşılaştırdı ve protestosunu, 1899'da **Theory Of The Leisure Class**** adlı kitabıyla verdi.

Toprak sahipliğinden gelen kazanılmamış varsıllıklar ve petrol tekeli eleştirilerek sosyo-ekonomik katılım desteklendi.

Gelişen ekonomik ve toplumsal durumlardan herkesin memnun olduğu söylenememiştir. Endüstrinin getirdiklerine rağmen... Siyasi ve ekonomik olaylar kitleleri daha çok ilgilendirmeye başlar... Ekonomik durumlarından paniğe kapılırlar...

Gazete okuyucuları, Amerika'da yeni zenginlerin (new rich), devasa mâlikaneler yaptırmalarını, yazlıklarını, özel sanat müzelerini, Avrupa âsilleriyle bağlantı içine girmeye yönelmelerinden gerçi haberdar olmaktadırlar. Okuyucu bu varlık ve rahatlık verici yaşama kendini hayran olmuş bulabilir... ama bireysel ekonomik taşmalardan rahatsız da olmaktadır...

Ulusal ekonominin ilerlemesi sürecinde varsıllık kazananlarla, bir büyük şehirde kiralarda bir oda içinde oturanlar, Güneyde yoksulluk içinde bir çiftliğe sığınmış olanlar ve Batı'nın dağlık kuru yörelerinde yaşam savaşı verenler arasında, keskin farklılıklar oluşmaya başlamıştır.

PULITZER
Yeni Gazetecilik

"... Her gazete... cesaretli ve doğru bir şey söylemek için bir fırsattır. Sıradanlık ve tutuculuğu aşmak için... toplumun akıllı, eğitimli ve bağımsız kesiminde de saygı uyandıracak bir şey söylemek için... partizanlığı ve tutuculuğu aşmak için..," Joseph Pulitzer.

Pulitzer Amerikan iç savaşı sonrası Amerika'yı oluşturmaya katkıda bulunmuş pek çok göçmenden biridir. Modern Amerika'nın lider gazetecisidir.

---

[44] Thorstein Veblen. **The Theory of Leisure Class** (Boston: Houghton Mifflin Company).

Diğerlerinin fikirlerini de iyi algılar. Enerji dolu, çok gelişmiş gazetecilik sezileri vardır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Macaristan'da doğmuştur (1847). 17 yaşında iyi bir eğitim görmüş olduktan sonra, orduya katılır. Ama gözleri bozuktur, asker görünümü yoktur. Avusturya ordusu ve Fransız yabancı lejyonundan dışlanır. Ama Amerika'da iç savaş için Avrupa'dan gönüllü toplayan kişi, daha az müşkülpesenttir ve Pulitzer'i Lincoln ordusuna kaydeder (1864).

"Yeni Gazetecilikte" Joseph Pulitzer'in başarısı "New York World" ile görülür. Yeni Gazetecilikte, gazeteler ucuz fiyatlı, atılımcı, acar ve kolaylıkla okunur biçimdedir. Haber unsurunu basının başlıca fonksiyonu olarak görürler; başyazı ve diğer yazılarda bağımsız görüşten yanadırlar; toplumun ilgisine önem verirler; daha ilerlemiş yazı biçimleriyle kitlelerin ilgisini çekerler, makyajları, başlıkları ve görüntüleme ile içerik daha doyurucudur.

Asker hayatı için uygun olmayışı biyografisinde şöyle yansıtılır: "Uzun ve zayıftır, uzun sık siyah saçları vardır, kocaman bir baş, hürmetli bir burun. Teni pembe, elleri sanatçı elleri... Hareketleri beceriksiz, böylece arkadaşlarının şaka ve alaylarına maruz kalır. Ama araştıran gözleri zekasını belli eder. Ordudaki yöntemlerin nedenlerini araştıran sorular sorar. bunlar asker için değil ama, gazeteciye has, iyinitelikler-dir".

Kendisi savaşı tam olarak görmemiştir ama savaş bittiğinde New York'ta kendisini beş parasız ve iş bulmak için de, dil sorunu içinde bulur.

Çeşitli kısa işler dener, garsonluğu da çok sürmez: bir müşterinin kafasına bonfileyi kapaklamıştır!

Halk kütüphanesinde devamlı çalışır, okur, öğrenir ve 1867'de Amerikan vatandaşı olmayı becerir.

Almanca bir gazetede iş bulur. Sabahtan gece ikilere kadar çalışır. Gene ötekiler ona gülmektedirler, ama, onları geçtiğinde, gülmeleri durur.

Enerji dolu, entellektüel kapasiteli bir insandır. Dili mükemmelleşmiştir. Gazete hisseleri alır. İyi müzik ve iyi yazma konusunda, yaratıcı kişi aşkı vardır. Ekonomik, siyasi ve toplumsal konularda akademik ilgi ve tavrı vardır.

Yakın meslekdaşlarıyla bile mesafelidir.

Pulitzer'in keşfettiği John A. Cockerill, Türk-Rus Harbinde (1977-78) savaş muhabirliği yapmıştır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Pulitzer "... Sadece haberleri basmakla tatmin olunamaz..." demiştir.

"World" gazetesi , New York şehrinde, ne var ne yok veriyordu. İlk sayısında Pulitzer şunları söyler:

"... Bu büyük ve gelişen şehirde... sadece ucuz değil ama akıllı; sadece akıllı değil ama geniş; sadece geniş değil gerçekten demokratik; insanların sorunlarına bağlı; eski dünyadan ziyade Yeni Dünya haberlerine sarılmış, halkın açmazları için çarpışan... bir gazeteye gereksinim vardır."

Pulitzer, Park Avenue aristokrasisini, paralı sınıfların aristokrasisini, yabancı asiller hayranlarını kınayarak, "World" gazetesinin, iş gücü aristokrasisi, beyin ve onur aristokrasisi, doğruluk aristokrasisine inandığını açıklar.

Pulitzer, New York'lularca tutulur ve Kongreye seçilir. Ama hemen akabinde siyasi kariyeri terkeder.

Gazetenin tiraj ve gelir başarısı alabildiğine yükselmektedir. Ve kutlamalarda, her çalışanına, ipek silindir şapka verilir ve belediye parkında 100 pâre top atışı yapılır...

Harcamalarda tabii yükselmektedir, ilan fiyatları yükseltilir ama satış fiyatı aynı kalır.

Büyük şirketlerin izlenmesi, kötü kiracı şartları, rüşvet gibi konulara, gazetesi sahip çıkar.

Gazetesi aynı zamanda halk yararına birtakım başka hizmetler de yapardı: Fakirlere, noel-yılbaşı yemekleri verir; yazın kötü yerleşim şartlarında yaşayanlara bedava buz verir; gene ihtiyacı olanlara 35 doktorla hizmet eder. Binlerce çocuğa bakar.

"World" gazetesinin bir başarısı da New York limanında, Özgürlük Heykelinin üzerine oturtulacağı temel yapı için, kampanya yürütmesidir. Gazete, Amerikan halkına Fransız halkı tarafından verilmiş olan heykel için"... Şimdi, halkın gazetesi ve halkın kendini göstermesini ve parayı

toplamasını.. " destekler. Beş ayda, yeni yeni bu türden yazılarla, gereken 100.000 dolar, çoğu madeni para olmak üzere, 120.000 sâdık okuyucudan gelmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Pulitzer, sonra, yatına, bu kampanya onuruna, "Özgürlük "adını vermiştir.

Gazete için 2.500.000 dolarlık muhteşem bir bina yükselir: Zamanının en yükseği ve yaldızlı kubbeli, içinde en modern makineleri olan...

Ama bina bitmeden, trajedi gelir. Pulitzer tamamen kör olmuştur. Sinirleri de zayıflamıştır ve Avrupalı doktorların kontrolündedir. 1890'da aktif çalışmasından ayrılır, emekliliğini ilân eder.

En küçük bir gürültüyü bile çekemez; işkence veren seslerden kaçabilmek için inanılmaz uzaklıklara gider. Çalışanları onu çok zor bir insan olarak görmeye başlar, ama gazetedeki gelişmelerinin de tam olarak farkındadır kendisi.

"World" 'de çalışanlarla nerede olursa olsun irtibat halindedir, kör ve sakallı Pulitzer: yatında; Main'de; Akdeniz kıyılarında...

Bir yeni gazeteci örneği olarak, George W. Smalley'i de görürüz. En önemli üniversitelerden olan, Yale ve Harvard, mezundur. "Tribune" için, iç savaşı izlemiş, sonra Fransız-Prusya savaşını... ve Avrupa'da, gazetenin Londra muhabiri olarak kalmıştır.

Türk-Rus savaşını Cockerill'in izlemiş olduğunu bu arada hatırlıyoruz.

Raymond da "Times" 'da Avusturya-İtalyan savaşını izlemiştir.

1880'lerin bir başka gelişmesi de, kadınların, çokça, gazetelere işe girmeleridir. Üniversitelere girip mezun olmaktaydılar artık.

Gazeteciliğin yeni liderleri, haber toplamada daha çok gayret ve para harcamaya yönelik olduklarını gösteriyorlardı.

1876'da Stone'un **Daily News**'u çıktı. Stone şunlara inanıyordu:

En önde gelen sorumluluğu haber basmaktır;

İkinci sorumluluğu, halk oyuna önderlik etmek;

Üçüncüsü de eğlence temin etmektir.

Başlangıçta, zorluklar vardır. Piyasada bozuk para sıkıntısı vardır. Stone, Şikago bankalarına başka yerlerden bozuk para getirir ve mağazalarda 99 cent'lik satışları destekler... Vatandaşların cebinde kendi gazetesini alabilsinler diye yeteri kadar bozuk para bulunsun fikriyle...

Batı'ya doğru bakmaya devam ederken, Kansas City'de "Star" (Yıldız) gazetesini görüyoruz. Star'ı çıkaran Nelson diğer büyük gazeteciler gibi yazar değildi. Ama en iyi ve yetenekli yazarları aradı-buldu, verdiği ücretin de en iyi olmamasına rağmen. Kendisi daha önce bina müteahhitliği ve avukatlık yapmıştı.

Kansas şehri için de uğraş verdi, bizim Bodrum'u Halikarnas Balıkçısının iş edinmesi gibi. 1880'de, Kansas, zor şartlarda, güzellikten yoksun bir yerdi Nelson geldiğinde. Batının büyükbaş hayvanlarının alındığı yerdi. Yarıyarıya bir yapılaşma vardı. Nelson iriyarı, kocaman suratlı, bağımsızlığı için inatçı yeteneklere sahip ve üstün etki bırakan kişiliğiyle etkiliydi. Kansas şehrine ucuz ve yeterli halk taşımacılığını tramvaylarla getirdi. Siyasiler ve kumarbazlarla çarpıştı. Yıllarca, Kansas şehrinin, ünlü parklarını ve bulvarlarını yapmak üzere kampanyalar açtı. Sonra kendisi bulvar üzerine örnek evler inşa etti. Ve gördü ki buralarda oturanlar ve kullananlar da, **ağaç ve çiçek** yetiştirmeye başladılar. Bu uygulama bizim şehirlerimizin insanlarına da bulaşır inşallah. Özellikle **İstanbul'da** her gün yokediliyor ağaçlar.

Ve "Star" hükumette reform fikirlerini yörenin her yerine yaydı.

Stone kendisi yazar değildi demiştik, ama gece yarısı kalkıp, "Star" sütunlarını tekrar okur ve gazetenin başarısından dolayı içi zafer hisleriyle dolar taşardı.

Siyasette zaman zaman Demokratları da, Cumhuriyetçileri de destekler.

SARI BASIN

"... bu gazeteler... aptalca, sansasyonel ve yalancıdırlar... yalan ve saygın olmayan bir tavırla yazarak, sıradan halktan, para kazanırlar...", E.L. Godkin

Sarı gazetecilik ruhsuz yeni bir gazetecilikti. Sıradan adam ve hakları için yazıyor oldukları doğru olmakla birlikte haberleri çarpıtarak sıradan adamın güvenini kötüye kullandılar.

William Randolp Hearst, Kaliforniya'da 1863'de doğar. Batıdaki açık alanlara doğru göçen ailelerden birinin tek oğludur. Ailesi gümüş, bakır madeni ve Batı ve Meksika'daki geniş çiftlik alanlarından servet sahibi olmuştur. San Francisco'da, hırslı ve çok çalışan bir baba ve öğretmen bir annenin oğlu olarak yetişir. İleriki hayatında da aile servetini iyi idare edebilen bir kişi olmuştur.

Genç Hearst gazeteye ilgi gösterir, fakat, baba, yanında çalışan gazetecileri aşağılık gördüğünden, kendi varisini (1883) Harvard'a yollar.

Başarılı olmasa da Hearst'un Harvard hayatı sansasyoneldir. Sorumsuz para harcayan, çok fazla bira içen, çok fazla bando müziği dinleyen bir Batılıdır-Okulda en iyi işini güldürü gazetesi "Lampoon"'un iş yönetmeni olarak yapar.

İkinci sınıfta Cleveland'ın başkanlığa seçilmesini gürültülü havai fişeklerle kutladığı için cezalandırılır ve bir kaç ay sonra da önemli Harvard hocalarının komik çizimlerini yaptığından okuldan atılır.

Ama Doğu eğitim deneyiminin tümü boşa gitmiş değildir. Harvard aklını pek etkilemiş değildir ama "Boston Globe" ve "New York World" etkilemiştir. "Globe" 'un oldukça sansasyonel tekniklerini incelemiş ve son sistem makinelerini gidip görmüştür. Pulitzer'in "World" 'üyle daha da ilgilidir ve tatillerinin birinde muhabir olarak, bu daha sonra savaş açacağı, gazetede çalışmıştır. Harvard'dan sonra bir müddet New York'da "World" 'u incelemiş sonra San Francisco'ya dönmüştür.

Babası, genç Hearst'ün "Examiner"'in editörlüğünü alması taraftarı değildir. Ama kuşkucu babasını, madenler ve çiftliklerden olduğu gibi, gazetelerden de, para yapılabileceğine iknâ eder.

Examiner'in, Batının New York World'u olacağını söyler. 1887'de baba George Hearst Kaliforniya Senatörü olur ve Washington'a gitmesiyle Examiner'in kontrolü William Randolph Hearst'a geçer.

Yetenekli insanlar için, ücretlerin Examiner'de iyi olduğu sözü etrafa yayılır.

Bir hastanenin durumunu inceletmek için, genç bir bayan muhabir görevlendirilir. Uygun bir şekilde sokakta bayılıverir, hastaneye taşırlar ve sonra hikâyesi hazırdır:

Her satırı sıradan vatandaş için göz yaşı dolu bir hikâye... Hearst yazarlarının önde gelen paragraflarında tercih ettikleri temalar: aşk, güç, nefret veya acıma... Önemli olsa da sıkıcı konular geri plana atılmıştır. Okuyucu gazeteyi açtığında duygulanmalı, şaşırmalıdır.

Hearst denemelerinde işin teknik yenilikler yönüne de önem vermektedir.

Hearst imparatorluğunu genişletmeye hazırdı. Gazetesine, gururla, "günlük gazetelerin kralı" demektedir.

Hearst New York'a açılmak için gereken daha çok sermayeyi, annesini, Anaconda bakır madenini satmaya iknâ ederek bulur.

Sonraları bir tanıdık annesinde, New York' daki gazetenin her yıl bir milyon dolar zarar ettiğini işittiğini söylediğinde, Bn. Hearst, böyle bir durumu, oğlunun, 30 yıl karşılayabileceğini söyler.

Hearst'ün "Journal" 'ı ve rakipleri değişik ve dramatik haberler bulmak için çarpışıyorlardı. "Journal", Samuel Clemens'i, Londra'ya Kraliçe Viktorya'nın tahta geçişinin, altmışıncı yılı kutlamalarını izlemeye gönderir.

Türk-Yunan savaşı başladığında (1897), Kral George "Journal" gazetesine telgrafla kapsamlı bir mesaj gönderir. Çıkan çatışmayı "Journal" 'dan ikisi kadın olmak üzere dört muhabir izler.

Hearst'ün"Journal" ve "Examiner"' inden iki grup Klondike altın arayıcılarını da izlerler.

Küba'lı özgürlük liderleri ve İspanyol hükümeti arasındaki yıllar süren çarpışmalar da sarı gazetecilerin dikkatini çekmiştir.

Küba'da şeker endüstrisinin gelişimi biraz varsıllık getirirken, hem de bağımsızlık hareketini kıpırdatır. Ama sonra Amerikanın ithalat prensiplerinde değişimler, Küba şeker pazarını etkiler ve zor zamanlar, işsizlik ve düşmanlık tavırları getirir.

Gerillalar, ülkedeki, İspanyollar yanlılarının sahib olduğu şeker endüstrisini tahrip ederler. New York'ta, kendisini devrimci hükümet gibi gösteren bir Küba Juntası bonolar satar ve parayı adaya silah göndermede kullanır. Hem de Amerikalıların sempatisi ve Amerikanın İspanyol-Küba mücadelesine müdahale etmesi için uzun bir propaganda kampanyası sürdürür. İspanyollar da karşı önlemler alır. Adada normal

hayatın kesintiye uğraması, hastalıkların ve açlığın yayılmasına neden olur.

Amerika'nın "Maine" gemisi Havana'da batırılır. Amerika Kongresine, İspanya'nın, adayı tamamen terketmesi baskısı yapılır. Sonuç savaştır.

Dört aydan az bir zamanda İspanya ateşkes ister. Amerika Puerto Rico'dan Filipinlere kadar yayılmıştır.

Savaşın nedenlerini araştıranlar, suçlu olarak, özellikle William Randolh Hearst'u ve genelde ülkenin gazetelerini gösterirler. Olayların haberlerini "Maine"'nin batırılmasına vardıran ve savaş psikolojisini yaratanlar olarak...

Ondokuzuncu asırda Amerika yayılma politikası uygular. İstedikleri toprağı satın almayı severler, ama gerekiyorsa güç kullanarak da almaya hazırdırlar. İç savaştan sonra yeni endüstriyel bir Amerika ortaya çıkmıştır ve ülkenin uluslararası konulara ilgisi devamlı büyür. Bir kanadının korunmasını, Alaska'yı satın almakla sağlar.

Panama'da yapılacak olan okyanuslararası kanal'da, İngiliz'in hiç bir hissesi olmaması için manevralar yapar.

Japonya ile dostça ilişkiler tohumları eker. Çin ile ticareti ilerletir.

1880'de, Hawaii'nin sınırlar içine alınması için, atmosferin bulandırılması başlatılır.

Samos Adalarına, Alman ve İngiliz'le rekabete girerek, Amerika başarıyla ayak basar.

Amerika, İngiltere, Almanya, Fransa ve Japonya ile, dünya çapında güç için, yarışa girmiştir.

Amerika bu yeni modern dönemde endüstri ve dünya ticaretinde güçlü bir kuvvet olarak, uluslararası işlerde önemli bir katılımcı olmuş olur.

Amerikalılar, dünyada barışın ve adaletin geliştirilmesi rolünü üstlenmeye girişirler.

Gazeteler İspanyol-Küba mücadelesini abartırlar.

Gazeteler Amerikan gururu ve güç hissiyle de oynadılar.

Gazeteler abartmasaydı kriz savaşa varmadan atlatılabilirdi.

Pek çok Kübalı Amerika'ya göçer: New York, Philadelphia, Baltimore, Boston ve bazı Florida şehirlerine...

Bu arada, ilk reklam ajansları New York ve diğer Doğu şehirlerinde açılır (1840): "His Master's Voice"; "Sahibinin Sesi" gibi sloganlar bütün ülkeyi sarar. İlkreklam yazarları ortaya çıkar.

I. Dünya Savaşına kadar, Kongre'den ilaç reklamları kuralları çıkmadan önce, meselâ, Dr. Williams'ın, "Solgun insanlar için pembe haplar" reklamları, kimseye pek zarar vermiyordu elbette... ama diğerlerinin kötü sonuçları olurdu.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1892'lerde Walter Scott "New York World" 'de renkli basım yaptı. Hemen sonra, pazar gazeteleri renkli basım yaparlar. Ve pazar komik sayfaları Amerikan gazetesinin kaçınılmaz bir kısmı olur.

Amerikan Gazeteleri Birliğinin bir atılımı da Kanada'dan faydalanmayı akıl etmektir. Ama Kanada da akıllıca, Amerika'ya işlenmek üzere ağaç ve odun göndermeyi reddeder. Çünkü, önünde sonunda, Amerika ormanları kullanılıp bitince, tüm endüstrinin kendilerine bağlı olacağını biliyorlardı. Yıllar sonra Kanada (1912) ABD'ye kağıt ihraç eder durumdadır.

Bu arada, görüntülü gazetecilik aldı yürüdü: elle yapılmış resimler, çizimler ve fotoğraflarla.

W.R. Hearst mesleğinin doruğu (1930), 18 şehirde basılan, 26 günlük gazeteye ve 17 pazar gazetesine sahiptir. Rivâyete göre, Cuba'ya gönderdiği gazeteciler arasındaki muhabir ressam, Hearst'a şöyle bir telgraf çeker:

"Ortalık sâkin, savaş olmayacak gibi görünüyor...
ben de geliyorum".

Hearst'ün şöyle cevap verdiği rivâyet olunur:

"... Lütfen kal. Sen bana resimleri yap; yolla, ben de savaşı yaparım".

Yani Hearst'ün gazetesi, tüm gazeteler içinde, halkta savaş duygusallığı yaratmak için en çok uğraşandır.

Ama bu gazete enerjisine (!) ve ülkedeki Cuba yanlılarına rağmen, savaş harekatı başlamasını yapmak için zorlanacaktır.

İspanyollar da, kendilerini Amerika ile savaşa zorlayacak olan Cuba için bağımsızlık istemeye pek istekli değillerdi.

Pulitzer de Hearst de hissi tavırlı sarı gazetecilik yarışından vazgeçerler:

Basının ünlü eleştirmeni Villard şöyle der:

"... kazanmak için eğildiler ama, sonunda, başarıya ulaşınca, doğruluk çizgisi izlediler...

Adâlet ve ilerleme için direttiler."

DÜZEYSİZ BASIN Ülke İçin ZARARLARI

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

"Hayatta tek prensibim: zenginin daha zengin olmasını zorlaştırmak ve fakirin daha fakir olmaktan uzaklaşmasını kolaylaştırmaktır"

Edward Wyllis Scripps,
Gazeteci; gazete sahibi

Tutarlı toplumsal ve politik kararlar alınmasında, basın, ancak, tutarlı katkılarda bulunabiliyorsa, saygınlık kazanır. Yoksa düzeysiz bir basın ülke için zararlıdır. Bundan dolayı basın, kitle iletişim içindeki kişilerin **sağlam kültür ve kafa gelişmesine** sahip olmaları gerekir.

Meselâ, yüzyılımızın başında, düşünür kişiler, **gazeteciler, yazarlar** hep birlikte Amerika'nın gelişmesine **olumlu ve onurlu katkılarda** bulunmuşlardır. Amerikan edebiyatına da, yaşam ve problemlerini içeren, önemli gerçekçi kitaplar vermişlerdir.

Pulitzer, gazetesinin partilerden bağımsız olduğunu belirtmiştir ve gazetesinin felsefesi de bunu gösteriyordu: Gözü kapalı olarak körü körüne bir lideri tutmamıştır. Gazetesi "the World", meselâ, Cleveland'ı başkanlık için (1884) desteklerken dikkati çekerken, bir Venezuela sorununda ona karşı gelmekten çekinmemiştir. Ve gene "The World", Roosevelt'e kişisel olarak karşı olmasına rağmen, toplumun yararı için giriştiği tavırlarını alkışlamıştır: Rus-Japon savaşı üzerine düşüncelerini ve diğer insan hakları görüşlerini...

Bir E.W. Scripps, "Associated Pres"i eline geçirmiş meslekdaşlarının tavrından kuşku duyduğu için, "United Press Associations"u kurmuştur. "Associated Press"i kontrol edenlerin, gerçeği bastırmasını veya eğrilikleri; bozuklukları başarılı şekilde kamufle etmelerini imkansız kılmak için...

Pulitzer gazeteye veya kendi yerine geçecek elemanı seçerken bir çok noktalara dikkat ederdi: Meselâ, Cobb adlı bir aday üzerinde dururken, eğitimini pek parlak bulmamıştır. Ama okumaya ilgili oluşunu, kültür, toplum, medeniyetler, tarih, edebiyat, hükümet, felsefe konularında geniş okumalar yapmış ve yapıyor olmasını değerlendirmiştir. Gazetecilik tecrübesini değerlendirirken yaptığı işleri, kapsadığı habercilikleri

değerlendirmiştir. Yazılarında ve kişiliğinde olgun hükümler yürütebilmesini ve entellektüel kapasitesini kontrol etmiş ve değerlendirmiştir. İnsan tabiatını anlayarak başkalarına hücum ederken, dostça, içtenlikle ve canla başla davranıp davranamayacağını kontrol etmiştir;

Yazar adları vererek onlardan neler okuduğunu; sıhhat durumunu; boyunun kaç olduğunu; sesinin tırmalayıcı, rahatsız edici veya uygun olup olmadığını incelemiştir. Benim kulaklarım çok hassastır demiştir. Onu yemeğe götürün ve davranışlarını not edin, dakika dakika görünüşünü açıklayın. Canlı, neşeli midir? Gözlerinin rengi nedir, alnının biçimi? Davranışlarıyla giyim tarzı? Beyninin içinde ne varsa hepsini araştırın.

Sonunda Cobb sınavı geçer ve "World"e girer.

Pulitzer kendisini yoğun iş ortamına koyar diğerleriyle birlikte. Yazmada anlatım açıklığına ve mantıklı düşünmeye dikkat etmektedir.

Cobb birçok defalar Detroit'e geri dönme raddesine gelir. Ama bir yıl içinde Pulitzer öldükten sonra, onun yerini alacak kıvama gelecektir. Sonuna kadar, önderlik edici varlığıyla ve etkisiyle, yorgun ve gözleri görmeyen Pulitzer işin başındadır.

> Pulitzer'in bu son günlerdeki aksini Cobb şöyle anlatır: "... Hasta veya iyiyken gazete hiç bir zaman tamamen aklından çıkmazdı. İyi hissettiği zamanlar, her gün gazeteyi okuturdu ve her yazı hakkında fikirlerini belirtirdi: Yazı güçlü mü, zayıf mı, yazış biçimi, düşüncenin yansıtıldığı tavır, halk için insanlar için faydalı bir gazetecilik hizmeti veriyor mu, söylediği şeyi büyük bir gazetenin söylemesi gerektiği şekilde söylüyor mu?"

Hiçbir şey gazetenin bağımsızlığı ve ifade özgürlüğüne üstün çıkamamıştır. İnsanlara karşı görevini yaparken gazetenin, daima, bağımsız bir gazetenin her zaman ne söylemesi gerekirse onu söylemesi gerektiği tavrını oturtmuştur.

Giderek, Hearst gazeteciliğinin derinliği olmadığı konusundaki bazı eleştiriler şöyle devam eder: entellektüel yaklaşım; samimiyet; toplumsal konuları anlama; halkın güvenini anlama sorumluluğu, derinlikleri yok.

Hearst'ü eleştirenler kendisinde, halk hizmetinden ziyade kişisel güç peşinde olduğu tavrının olduğunu söylerler.

1910'larda Hearst kendisi makale yazma işini ele alır ve öteki yazaların içinde en ekilisi olur.

Halk gazetesi olarak E.W. Scripps'in yaklaşımı ilgimizi çeker. Ohio'da bir çiftçi çocuğu olarak yetişmiş ve 24 yaşında gazeteciliğe başlamıştır.

Scripps gazetesini emekçinin yegâne okulu olarak tanımlar. Eğitim sisteminin "geniş kitlelere" hizmette başarısız kaldığını söyler.

Scripps gazetede prenilerini koyup; tavrı belirler ve canı çektiği gibi, bir Kaliforniya çiftliğinde yaşamak düşüncesindedir. Ve 1890'da, 36 yaşında, Scripps, dediğini yapar ve San Diego'ya yakın çok büyük bir çiftlikte yerleşir, kendini emekliliğe çeker. Miramar, der, çiftliğinin adına, çiftlikte keyfine bakar: rahat giysiler, kovboy çizmeleri içinde dolaşır, poker oynar, viski ve sayısız pürolar içerek yaşar. Görünümü sakallı, bıyıklıdır. Şiir ve müzik âşığıdır.

Görünürde, şu atasözünü uygular görünse de, "yarına kadar erteleyebileceğini, kat'iyyen bugün yapma" Scripps, Miramar'da, halâ gazetesinin müdürlüğünü yapmaktadır. Yığınla yazışmayla yönetir ve arada bir de, başlıca yazar ve yöneticilerle toplantı yapar. 71 yaşına kadar yönetip, büyük bir servet yapmıştır.

Genişleme konusunda Scripps'in planı sâdedir: gelişmekte olan bir endüstri şehri ararlar, oldukça ufak ve gazete rekâbeti az olan.

1897 ve 1911 arasında ilk 4'e, 14 daha gazete ilâve etmişlerdir.

Chicago'da, "Day Book"; "Günlük Kitap; Günün kitabı" adlı gazeteyi kurduğunda (1911), şair Carl Sandburg başmuhabirdir.

Scripps'in ön ayak olduğu, üzerinde durduğu bir çok konu için, artık, pek çok kampanya yapılıyordu: Daha iyi okullar, şehirlerde parklar, eğlence, hava alma alanları, sağlık gibi.

ÇALIŞKAN GAZETECİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Gazeteler ve dergiler 1990'lerde, Theodore Roosevelt'in "muckrakers" diye adlandırdığı, olan biteni ve durumları açığa vurma yaklaşımını başlattılar: meselâ,

"Minneapolis'in Ayıbı";

"Satılmış Bir Şehrin Kurtuluşu";

"Rockefeller ve Standart Petrol Şirketinin İçyüzü";

"Şehir ve Devletlerin Çürümüşlüğü ve Zayıflığı";

"Çalışan Adamın Problemleri"

gibi başlıklar atarak, durumları açığa vurdular.

Daha önceki kaliteli dergiler de, güncel durumlara eğiliyorlardı ama, edebi nitelikleri önde geliyordu.

Muckrakers, sağlıksız şartlarda kimyevi maddeler ve boyalar ilâve edilen yiyecek üretimine hücum ettiler ve bildiğimiz gibi Chicago'daki et üretiminin en büyük eleştirmeni, **The Jungle**[45] romanını (1906) yazarak, Upton Sinclair olmuştur.

Sonra 1906'da katkısız, saf yiyecek ve ilaç kanunu çıkarılır ve böylece üretilenlerin durumu düzeltilir.

1911-1917 arası pasif-sosyalistler arasında ünlülerden Carl Sandburg, Sherwood Anderson'u görürüz.

Realist romanda, hikâyede, şiirde, toplumsal hak arayan yazarlar arasında, William Dean Howels, Stephane Crane, Walt Whitman, Emily Dickinson, Theodore Dreiser, Henry James ve Edith Wharton gibiler vardır.

Ekonomik ve toplumsal ilerleme konusunda, halk oyu, gazetecilik ve edebiyat sayesinde canlanmıştır.

Yalnız gazetelerin ve diğerlerinin yaptıkları sadece protesto niteliğinde kalmamalıdır: Ekonomik ve politik hayatta haksızlıkları ve yetersizlikleri protesto ederken, yapıcı çözümler, bazı alernatifler göstermelidirler.

---

[45] Upton Sinclair. **The Jungle** (New York:: A Signet Classic).

Yoksa gazeteler, mesela, kokuşmuşlukları ve aç gözlülükleri, şirketlerin kaçınılmaz büyümesini açığa vururken, sadece protesto ederlerse, sadece toplumda ve insanlarda mutsuzluk yaratmış olurlar.

Toplumu dengede tutmak, gazetelerin, düşünürlerin, edebiyatçıların, politik liderlerin, işçi temsilcilerinin, eğitimcilerin, yenilikçilerin ve diğer kişilerin de işidir, görevidir.

Çoğunluğun gereksinimi ve istekleri doğrultusunda düşünce ve girişim gereklidir.

Adolph S. Ochs: "Benim en ciddi gayem, haberi korkmadan ve bir tarafı kayırmadan, tarafsız olarak vermek olacaktır", der.

Basının davranışı; yaklaşımı yıllar içinde ilerlemiştir.

Zaman içinde, basın kısım kısım, önemli genel akımlara girmiştir. Yeni gazeteciliğin doğuşu, basının yaygınlaşması gibi. Ama her gazeteyi aynı kalıplara sokmak zordur. Bazı durumlar vardır ki, kişilikli bir gazete, apayrı incelenmelidir.

"New York Times" gazetesinin hikayesi, onu iflastan kurtaran (1896) ve 1935'de ölümüne kadar liderliğini yapan adamın hikayesidir: Adolph S. Ochs; ve onu böyle bir kurum yapan, Ochs'ın kadrosuna, dikkatle seçtiği kişilerin...

Diğer bütün yapımcılar gibi bulunduğu yere gelmek için çok savaş vermiştir. Ailesi, İç Savaş'tan (Civil War) önce Amerika'ya gelmiş; göç etmiş Yahudi asıllı Almandır. Babası iç savaşta savaşmıştır.

Ochs 11 yaşında bir gazetede çalışmaya başlar, işe, sabaha karşı dörtte başlayıp, yürüyerek, büyük bir alanı dolaşarak dağıtım yapar.

Sonra başka bir gazetede yazı hünerini denemek ister: fakat renksiz ve sevimsiz, pat küt bir yazıdır yazdığı.

Gazetecilerin nasıl başladığı ve zorluklarla nasıl savaştıkları, hangi yerlerdeki, hangi boşlukları akıllıca, düşünerek, doldurdukları ilgi çekicidir.

Daha sonra, yazarlığı, kendisi gibi olmayan ve tecrübeli bir İskoçyalı'yla birlikte, 12.000 kişilik, çamurlu sokakları kaldırımsız ve gazeteye ilgi pek az olan bir kasabada denerler.

Chattanooga da, bu girişiminde, 21 yaşındadır. Bütün, yerel haberleri, telgrafla da, en son haberleri ve özellikle bütün, ticâri haberleri verebilmektedir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ochs, buranın bir ticaret ve tarım merkezi olacağını söylüyordu ve açıkça destek istiyordu. Gazetesinin, oranın kopamaz bir parçası olduğunu ve ilerleyen bir kentin ve çevresinin, materyalizm, eğitim ve moral ilerlemesinin, desteği olduğunu belirtiyordu.

Ochs doğuştan kumarcıydı ve gazetesi "Times"i yürütmek için, her gün, kumar oynadı. Bir yandan borç para alıyordu, diğer yandan aldığı borçları ödüyordu. Reklam ve abone karşılığı, kasabadaki tüccardan ne bulabilirse, yerine göre para, yerine göre, mal alıyordu.

"Times", kasaba yönetiminin tarafsız olmasını, nehir taşımacılığının geliştirilmesini, alt yapı, parklar ve okullar ve Chattanoga Üniversitesi kurulmasını destekliyordu.

"Times", Güney'in, en iyi ve görünüşüne göre çok başarılı bir gazetesi olmuştu. Chattanooga'nın gururu altın kubbeli bir gazete binası yaptırmıştı.

Ama borçları, ödemek, daha çok para gerektiriyordu. Dört sene, aradı taradı ve 1896 Mart'ında, kumar şansı, "New York Times"ı almaya götürdü kendisini.

Ochs'da "New York Times" 'ı kurtaracak para yoktu, fakat "know-how" ve görüş sahibi idi. Gazeteyi, dört senede, yeniden başarıya ulaştırmayı üstlendi.

Wall Street'i dolaştı, finans çevrelerini ikna etti. J.P. Morgan'ın bonolarını almasını sağladı.

Bu 38 yaşındaki ve 24 yıllık tecrübeli Ochs, New York alanında Pulitzer, Hearst, Bennett gibilerle yarışıyordu. Haftada şu kadar dolar kaybetmekte olan bir gazeteye bile yatırım yapmıştı.

Gene Ochs'un sözlerine bakalım:

"Benim en hâlis gayem"New York Times" 'ın bütün haberleri vermesidir: Yalın, çekici biçimde. Toplumun dili ile ve en erken şekilde vermesidir. Başka hiç bir kitle iletişim yoluyla verilmeden önce, Tarafsız olarak vermektir, korkusuz veya bir tarafı kayırmadan, partiye bakmak-

sızın. Halk için önemli olan, bütün soruların dikkate alındığı, bir forum yeri olacaktır "New York Times." Her tür düşünceyi yanıtabilen, akıllı tartışma alanı...

Ochs gazetesinde, düşünebileceğimiz tüm nitelikleri verirken, bir de bir başka kumar oynamayı düşündü. Diğer gazetelere göre, fiatını biraz düşürdü ve böylece, reklam verenlerin önemsediği tirajı yükseltmiş oldu.

Gazetesinin okuyucularının, bütün ekonomik düzeylerden olabileceğini öngördü. Reklamları da iki yıl içinde iki katına çıktı.

"New York Times"ın genel yönetmeni Carr V. Van Anda'ya dikkat etmeliyiz. Anda'nın en çok yapmak istediği gazetecilikti. 10 yaşında, tahta çerçeveden bir baskı aleti yapmıştı. 16 yaşında Ohio Üniversitesine girmiş ve gazeteciliğe tutkusu ağır basmasaydı, astronomi ve fizik dallarında bilim adamı olacaktı.

Ben de 10 yaşlarında iken, iki tarafında, kartondan kutuları olan, karton kutuların içinden dikine çubuklar geçen ve resimli çocuk romanlarını şerit halinde kesip, ekleyip, sinema makarası gibi çubuklara sarıp, ortadaki ekran gibi delikten, dolu kutudakinden çevirerek, ötekine aktararak, sinema kamerası yapmıştım ya da TV.

Ama bu o günlerin merakını şu anda hatırladım. Sözlü-yazılı Basın Yayın, Kitle İletişim, kültür, insan bilim, toplum gibi alanlarda Üniversite'de bilim yapmaya devam etmekteyim.

Ochs Üniversite'yi 18 yaşında bırakır. Gazetelerde gece çalışır, gündüz çalışır. Hele gece editörlüğünü çok sever:"... dünya kapsamlı bir görevdir... hiç sıkıcı değildir... zeki, upuyanık ve çok bilgili, candan, yaratıcı ve insancıl olmak gerekir. İnsanlar kahvaltı masasında, dünyadan yansımaları okurken, bunları düzenleyen, sunan sensin..."

Yıllar içinde, haberlerin de, reklamların da kapsamı gelişti ama herşeyden önce haberler geliyordu.

Van Anda gazetede en üst düzeylere geldiğinde de, gece çalışmayı bırakmadı. Gazetede 20 yıl boyunca, günlük programı hiç değişmedi. Öğleden sonra 1'de haber odasına gelirdi. 6'da yemek ve dinlenme için eve gider, gece 10'da geri döner ve sabah 5'te en son kişi gidene kadar kalırdı. Genellikle son ayrılan kişi kendisi olurdu. Günde 12 saat, haftada 7 gün, Van Anda haberleri kovalardı...

Renkli, dinamik bir lider olmayabilir, hatta soğuk ve mesafeli idi. Sert, delici bakışları vardı. Ama onunla çalışanlar, kendisini alçakgönüllü ve sempatik olarak bilirlerdi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Van Anda'nın gazetecilik öğrencilerinde aradığı nitelikler üzerine bazı sözlerine bakalım: "... Gazeteci olmak isteyenlerin hepsi muhabirlikle başlamalıdırlar. Kendi dilinizi, bir müzisyenin enstrümanını bildiği kadar biliniz. Müzisyenin yanlış bir notayı farkettiği gibi, siz de uygun olmayan bir kelimeyi farkedebilmelisiniz.

Ne bildiğini ve bildiğinizi zannettiklerinizi, birbirinden ayırınız. Ve sadece kesin bildiklerinizi yazınız. Yarının değimleri olacak olduğuna inandıklarınız dışında, argo kullanmayınız.

İyi bir muhabirin ilk görevi gerçekleri ve izlenimleri toplamaktır. Güneşin altında ve daha ötesinde herşeyi merak etmeli ve istekli olmalıdır. Gerçeği, sahteden ayırma yeteneği olmalı...

Nitelikli olmak ancak, gazeteciliği bir meslek olarak, tüccarlıktan ayırır.

Keskin bir edebi değerlendirme yetişmişliği olmalı. Çok parlak bir yazar olmasa da, iyi yazabilmelidir.

Bilgi hazinesi geniş ve hazır olmalıdır. Başlıkları yazarken ... onurlu isim ve fiilleri elden bırakmamalıdır..."

Van Anda ve Ochs her ikisi de, haber toplamada sürate aşıktılar.

Van Anda fizik ve matematik dünyasını da yakından gözlemledi. 1919'da İngiliz uzaybilimcileri, Albert Einstein'ın tuhaf görünen, bambaşka matematik formüllerini test etmeye kalkarlar. Van Anda, Londra bürosunu hikayeyi ele almakla görevlendirir. Sonuçta Einstein teorisini sınıflayan bir telif hakkı elde eder. Daha sonra, "Times"a göre, Van Anda, bir Einstein konferansından, çok girift konular içeren bir yazı koyar ve profesyonel matematikçilerin gözünden kaçan, bir hataya parmak basmış olur.

"Times"in büyüklüğü, bütün niteliklerinin yanında, Birinci Dünya Savaşı'nı kapsamasındaki başarısıyla da kanıtlanır.

Dökümanların, konuşmaların metinlerini de basar ve bilim adamları, kütüphaneciler, hükümet yetkilileri ve diğer gazeteler için başlıca başvuru (referans) kaynağı oluştururdu.

Önemli bir vakayı izlemede, "Times" önderliğini temin etmek için, acele haber almada en pahalı yöntemleri kullanmaktan kaçınmamıştır.

"Times" gazetesinin ve karosunun, gazeteciliğe katkısı büyüktür.

Kasabalara doğru
GAZETE

Kansas'da, tam bir küçük kasaba gazetecisi, Villiam Allen White toplum üzerinde etkili oluyordu. İnsan zaaflarını veya onurunu candan bir tutumla, edebi güzellikte yansıttığı için, alelâde bir kasaba gazeteciliğinden ayrılıyordu.

Değişen toplumsal ve ekonomik durumları algılamış, bu ve başka konulara duyarlılıkla ve onurla yaklaşmıştır. Otobiyografisinde, "... hayatımda hiçbir zaman hayatın gereksinimleri için veya yapacağı bazı fazladan şeyler için para istemedim..." demiştir.

White artık ulusal sahnelerdedir. Siyasi liderlerin arkadaşıdır ve New York'lu genç demokrat T. Roosevelt'le tanışmıştır ve kendisine çok bağlanır ve ömür boyu politikada idealidir ve kahramanıdır. Kansas'da yaşam içerikli bir hikaye kitabı çıktığında da, edebi ve entellektüel çevrelerin ilgisini çeker ve William Dean Howells, Hamlin Garland gibi, gelişmekte olan gerçekçilik ekolünün yazarlarıyla tanışır.

Kansas'tan bir başka ilgi çeken gazeteci de Ed Howe (1877). İnsanları iyi tanıyan ve yaptıkları ettiklerini nasıl yansıtacağını bilen bir kişidir. Kansas'lılara dinin boş olduğunu, kadının yerinin de ev olduğunu söylemiştir.

Dana'nın **New York Sun'ı** "yeni gazetecilik" yanlılarının dikkatini çekiyordu, habercilik yeteneği, yazış biçimi ve insan ilgilerine eğilmesi yönünden..

Gene aynı gazeteden, John B. Bogart'ın, genç bir muhabire sarfettiği değişik sözler malûmdur:

"... Köpek bir adamı ısırırsa haber değildir, ama adamın bir köpeği ısırması, işte haber budur...

Bazı önemli gazeteler genç gazeteciler için bir "gazetecilik okulu"ydular.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bazı gazetelere de patronları bir nevi köstek oluyordu: kişilikleri ve yaptıklarıyla. Mesela: "Herald"ın genç patronu Bennett, Paris'te oturuyordu. Gazeteden yaşamı için büyük paralar çekiyordu. Harcamalarıyla ancak Hearst gibi birisi aşık atabilirdi.

Paris'te oturduğu halde kendisinin rızası olmadan gazetedekiler hiç bir karar alamazlardı: Meselâ bir muhabiri işe almak veya işine son vermek gibi. Yönetim kurulu onun başkanlık sandalyesi boş olarak toplanır, o koltuk Bennett'in yerine geçer... Gazetenin günlük nüshaları sanki her an içeri girivereceğmiş gibi önüne konurdu.

Sık sık bölüm başkanlarını Paris'e toplantıya çağırırdı. "Herald" müessesesi her şeyden önce gelirdi; hiçbir bireyin kişisel önem kazanmasına meydan vermemiştir. İyi bir hikayeyi atlamaları durumunda bütün bir bölümü işten atabilirdi.

1930'larda gazetelere rakip diğer kitle iletişim araçları görünüyor: radyo.

Sonra, ekonominin destekleyebileceğinden fazla gazete çıkması da, gazetelerin ayakta kalmasını tehlikeye sokar.

Sonra, sanki dükkan veya ayakkabı imalatçısı açar gibi gazete kuranlar ortaya çıktı. Salt para yapmak için gazeteciliğe girenler.

Daha önce bahsettiğimiz, göçün hızlı olduğu yıllarda, ortaya çıkan, yabancı dildeki gazeteler ortadan yokoldu. Çünkü kaçınılmaz olan Amerikanlaşma, onların varlığını sona erdirmiştir.

Ülkenin çeşitli yerlerindeki nüfus hareketleri ya yayın imkanlarını azalttı ya da yeni atılımları cesaretlendirdi.

Elbette ki, eğlendirici veya heyecanlı haberler gibi, komikler, karikatürler, pazar magazin ekleri, sütunları her yerde her zaman izleyicileri çeker.

Her zaman bu komiklikler içeren sütunların; renkli yazıların, gazeteciliğin daha ciddi yönlerini gölgelemesi eleştirilmiştir. Ama uygun yerlerde; sayfalarda gereklidir. Komik; eğlendirici sütunlar da, meselâ "Tar-

zan" 'ı (1929) görüyoruz. Sonra sayısız dedektifler, kovboylar, maceralar, gangsterler ve nihâyet "superman"...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Her zaman sözünü ettiğim gibi, dünyanın büyük düşünürlerini okumak, kafa gelişmesi ve kültür birikimi için şarttır. O nedenle de, o zaman da, büyük düşünürleri sütünlarında basan gazeteler gerekliydi.

İyi; kişilikli bir gazetenin sütunları için, bütün bunlar: zekâ, şiir, duyarlılık, olayların üzerine isabetli şekilde gitmek gereklidir.

İLETİŞİM

Dünya Savaşları

Bilindiği gibi, 1914'te Avrupa'da büyük savaş başlar. Ve 19.yüzyılın, bir hayli barışçı olmuş olan medeniyet; uygarlık kalıplarını tamamen sarsar ve değiştirir.

1917'de dünya savaşına dönüşür. Dünyayı demokrasi için emin bir yer haline getirmek atılımı diye nitelendirilir bazı kaynaklarda.

Ama savaş sonunda insanoğlu görür ki ne eski düzeni yeniden kurabilir ne de yeni barışçıl bir düzen kurabiliyor. Politik ve toplumsal umutsuzluklar; ekonomik yıkımı; diktatörlükler 1939'da II. Dünya savaşına dönüşür.

1950'den sonra birleşmiş Milletler ordusunun Kore savaşına girmesi gelir. (Başta Türkiye olmak üzere.)

Çatışma; savaş zamanlarında, iletişimin oynadığı rol çok önemlidir.

1914'de kimse, Almanya'nın Balkanlar'daki bir olayı genel bir Avrupa savaşına dönüştüreceğini tahmin edemezdi.

İspanya ile savaştan sonra, Amerika dünya diplomatik arenasına girmişti ama Amerikalıların çoğunluğu, iki okyanus ötesinde, barış içinde yaşamaktan yanaydı.

"Chicago Herald" 'ın yorumuna bakalım:"... Bu ülkenin barış sever insanları, Columbus'a, Amerikayı keşfettiği için, hep birlikte ayağa kalkıp yürekten teşekkür ederler..."

Maine eyaletindeki gazeteler Almanya'nın savaş ilanı ve Belçika'yı işgal etmesiyle, Almanya ile ilgili yayına başlarlar.

Alman ordusunun Brüksel'e girişi şöyle yansıtılır: "...Bükülmeyen çelik-gri bir sütun... yirmidört saat sonra hâlâ geliyor... İnsanlar yürümüyor; sanki dalga dalga tabiatın gücü geliyor, bir buz dağı gibi..."

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Başkan'ın nötr olduklarını açıklamasına rağmen, Amerikalılar, düşün dünyalarında kendilerini nötr hisedemiyorlardı.

Eski dünyadan bütün haberler yeni dünyaya ulaşmaktaydı.

Amerikalılar için elbette haberleri İngiltere'den almak en kolayydı, ama böylece Amerikalı'nın okudukları sansürden geçmiş oluyordu.

Ağızdan ağıza dolaşan söylentiler, gazetelerden daha hızlı propaganda akışına katılıyordu.

Her zaman sözünü ettiğimiz gibi çoğu Amerikalı'ların ve özellikle toplumsal ve entellektüel liderlerin, İngiliz gelenekleriyle olan bağları onları İngiliz yanlısı yapıyordu.

Alman asıllı Amerikalı'lar da anavatanlarının girişimlerine sempati ile bakıyorlar ve İngiliz, Fransız ve Rusya'nın Emperyalizminden daha tehlikeli bulmuyorlardı.

Bu çevrelerin dışında Alman yanlısı bir tavır görülmüyordu. Ama yer yer anti-İngiliz idiler. Çünkü İngilizler denizlerin kontrolünü ellerinden bırakmıyorlar, mesela normal nötr limanlara giden gemileri, Almanya'ya yük taşıdıkları şüphesiyle yakalıyorlardı.

Başkan Wilson, yeniden seçim kampanyasında en etkili slogan olarak "... Wilson bizi savaş dışı tuttu..." sözlerini kullanmaktaydı.

Ama Wilson'un Amerika'nın nötr olarak hizmet vermesi ümitleri Almanya'nın son girişimleriyle suya düşer.

Almanya kendisiyle birlik oldukları takdirde, Meksika'ya, Amerika yenildiğinde, Texas, New mexico ve Arizona'yı geri vermeyi teklif etmektedir.

"Associated Press"'e, resmi olmadan verilen not bunu ifade ediyordu. Ve U-bot'ları tarafından üç Amerikan gemisinin batırılması Wilson'un savaş ilanına sebep olur. "... Dünya demokrasi için emniyetli bir yer haline getirilmelidir..."

Tabii savaş ilanı yapıldıktan sonra, basın tümüyle savaşı destekledi.

Artık Amerika savaşa girmiş durumda olduğuna göre, Başkan Wilson, ülkenin moralini yükseltmeye ve ilerideki günler için insanları hazırlamaya yönelir. İletişim araçlarını kullanmanın değerini iyi bilir. İletişim araçlarının mümkün olduğu kadar özgür kalması gerektiğini istediği halde, bir miktar kontrol gerektiğini bilir.

Savaş ilanından bir hafta sonra halkı bilgilendirme heyeti kurar. Gazetelerle böylece hükümetin bağlantısı kurulur.

Gönüllü bir sansürle, düşmana yardımcı olacak herhangi bir şeyin basılmaması konusu halledilir.

Savaş zamanlarındaki bu haberler ve propaganda da, ülke insanlarını düşmana karşı bir tavıra getirmek; ülkenin müttekiflerinin dostluğunu ve moralini korumak; nör insanları kazanmak ve düşmanın moralini bozmak vardı.

Basın reklamcılarına, ressamlara, heykeltraşlara, karikatüristlere, fotoğrafçılara, konuşmacılara, meydanlarda nutuk çekme yeteneği olanlara, yazarlara film artistlerine, şarkıcılara, üniversite profesörleri dahil herkese çağrılar yapıldı.

Basın, orduya yazılmayı, endüstriyel hareketi, yiyecek israfı yapmamayı, özgürlük bonoları satışını ve savaş çabasına yarayacak her tür gayreti destekleyecek şekilde yeteneklerini kullandı. Yurt içi ve yurt dışına yönelik olarak.

Çünkü Başkan Wilson'un savaşı kazanmak ve ardından barışı sağlamaya yönelik programının evrensel ölçülerde destek kazanması gerekiyordu.

Gazetelere, hükümet kampanyaları, Kızıl Haç ve diğer benzer aktiviteleri yansıtmak için yer ayırmaları söylendi.

Reklam ajansları ele alınıp, onların elemanlarına gazete ve dergi reklamı; taşıtlara, tabela ve duvar afişi gibi işler yaptırıldı.

Filmcilere vatansever ve bilgi verici filmler yapmaları söylendi.

75.000 adsız Amerikalı ki bunlara "dört dakika adamı" deniyordu, nerede birkaç vatandaşın toplanmış olduğunu görseler hemen yanaşıp, "Niçin Savaşıyoruz?"; "Davranışlarımız ve moralimizi koruyalım"; "Sürat'in önemi"; "Bildiklerimi nereden duydum"konularında, heyecanlı ve ilginç konuşmalar yapıyorlardı.

Üniversite profesörleri broşür yapımında görevlendirildiler. 75 milyon basılı yazı çıkardılar.

Bildiriler direkt olarak müttefik ülkelerde, nötr bölgelerde ve düşman ülkelerde dağıtıldı. Wilson prensipleri baskı altındaki uluslara çağrılar yapıyor, sınırlarda düzeltmeler yapılacağını da söylüyordu.

Wilson'un konuşmaları, hem de, gazeteler için kısaltılarak basılıyordu.

Yanlış bilgi ve yorumlara cezalar veriliyordu: askeri başarıların yanlış yansıtılması; askeri güçlere güvensizlik tavrı; askere yazılmayı cesaretsizleştiren tavır; hükümet veya anayasaya, bayrağa, üniformaya karşı tavır.

Bazı mektuplar, duyurular, broşürler, gazeteler, kitaplar posta ile yollanamaz olarak kabul edilmiştir. Filmlere sansür uygulanmıştır.

Bazı durumlar yeni değildi: İspanyol - Amerikan savaşı sırasında telgraf iletişimi kontrol edilmiştir ve iç savaş sırasında da savaş başkanlığı tarafından telgraf hatlarına sınırlamalar konulmuştur.

Avrupa'ya yollanan haberlere sansür konulmuştur. Birkaç sebep şöyle gösterilmitir: Bu haberler ülkeyi yurt dışında doğru olarak yansıtmamaktadır; ülkedeki işçi kıpırdanmalarının yansıtılması müttefiklerimizin moralini bozar.

Rus Devrimini izleyen muhabirler de aynı çerçevedeydi.

Silah bırakmadan sonra, Almanya'da ordunun işgali gibi, sıradan haberler kapsanmaya başlandı.

"New York Times"ın meşhur ateş kes günü sayısı (11.11.1918, Pazartesi):

"... Ateş kes imzalandı, savaşın sonu...Berlin devrimcilerce alındı; yeni yönetim düzene davet ediyor; Kaiser Hollanda'ya kaçtı..." başlıklarıyla çıkar.

Savaş sonundan beri mayalanan ekonomik ve politik fırtına bütün dünyada patlar.

Japonya 1931'de Mançurya'yı işgal eder. Mussolini savaş makinasını Habeşistan'da kullanır. Hitler Rhineland ve Avusturya'yı alır.

Böylece Amerika gene dünya krizinde kendine düşen role hazırdır.

Bundan böyle yabancı savaşlara Amerika'nın katılmalarını önlemek için kanunlar çıkarmak çabalarında olanlar olur.

Mart 1939'da Çekoslavakya'nın kalanını Hitler işgal eder. Ağustos 1939'da Polonya'ya yürür ve Fransa ve İngiltere cevap olarak savaş ilan ederler.

1940 baharında Hitler, Danimarka ve Norveç'i işgal eder. Hollanda, Belçika ve Fransa'ya yönelir ve Rusya'ya.

İki Amerikan destroyerinin Kuzey Atlantik'te bombalanmasına kadar gene de tam bir savaş duygusallığı yoktur.

1941'de Japonlar Pearl Harbor'ı bombalayana kadar.

Amerika ve yabancı ülkeler arası tüm iletişim **sansüre** tabi tutulur; posta, mektup, telgraf, telefon, telsiz, radyo v.s.

Bunları denetlemek için Başkan Roosevelt hemen bir Sansür Ofisi oluşturur.

Basın ve Radyo'nun düşmanın değerlendirebileceği hiç bir şeyi kullanmamaları söylenir: birlikler, uçaklar, gemiler, savaş ürünleri, silahlar, askeri bölgeler ve hava raporu.

Hükümet filmleri sansür etmekle birlikte hükümetin kendi yaptığı filmlere ağırlık vermekteydi. Diğer bir kısım da müdafaa ve dış politika üzerine "gerçekler" yansıtıyordu. Bu kısmın başında da Kongre kütüphanecisi ve meşhur şair Archibald Macleish vardır.

Bazı basın organlarından hoşnutsuzlukar başlar.

Başkan Roosevelt ek olarak başka iletişim organları kurar.

Savaşla ilgili haberler önce bu bürodan geçer ve uygun perspektiflere yerleştirilir.

Gayesi: Vatandaşla savaşın nasıl gittiğini, nereye gittiğini, nereden kaynaklandığını, kendi hükümetlerinin işi nasıl yönettiği, bu işten ulusal kurtuluşla birlikte zaferden neler elde edeceklerini anlatmak..

Generalin kardeşi ve iyi yetişmiş bir bürokrat olan Milton Eisenhower de bu çalışmaların başındadır.

İleriki yıllarda görürüz ki değişik tarihlerde, General Dwight D. Eisenhower **Columbia** Üniversitesinin ve Milton Eisenhower da The

Johns Hopkins üniversitesinin Başkanları olmuşlardır. İkisi de benim okuyup bitirdiğim üniversitelerim olduğundan bu durum çok güzel bir bağlantı olarak ilgimi çekmektedir.

Daha önce de bahsettiğimiz gibi, ülkede, ülke dışında müttefik, tarafsız ve düşman ülkelerde kullanılmak üzere, filmler, posterler, broşürler, kitaplar, dergiler ve diğer materyaller üretildi.

Radyo (Voice of America) "Amerika'nın Sesi" de yurt içi ve yurt dışı görevlerini yapıyordu.

Nazi Almanya'sına ulaşan iletişim de devam ediyordu: ancak propaganda bakanı Dr. Joseph Goebbels bazı hikayeleri sevmezse basımı önleniyor ve muhabirler ülke dışına atılıyordu.

II. Dünya Savaşında hayatlarını kaybedenler: Devlet İletişim Kurumundan 11, gazetelerden 20, dergi muhabirlerinden 9, fotoğrafçı 4,ve diğerleri, Toplam: 37.

Webb Miller adlı gazeteci, onbirinci savaş muhabirliğini Finlandiya-Rus savaşında, Finlandiya'da yapar ve Londra'ya döner ve orada karartma esnasında bir kazada hayatını kaybeder.

Bazıları sonra Pulitzer ödülü alır.

Savaş tehlikelerini yaşayan iki arkadaştan biri sonra bir uçak kazasında hayatını kaybeder. Diğeri iyi bir yazarlık işi alır.

Kadın savaş muhabirleri de vardır.

1945'te Birleşmiş Milletler kurulur.

Alman ve Japon savaş makineleri yenilmiştir.

Sovyetler Birliğinin basın özgürlüğü ve diğer konular da birlikteliğe girmemesi, gazetecilerin haber toplamak için önlerindeki engellerin her geçen gün yükselmesi "Iron Curtain" "Demir Perde" tâbirini ortaya çıkarmıştır. (Şimdi de **S. Birliği** kendiliğinden dağılıverdi:)

1950'de **Türkiye**'nin önemli katkıları olan Kore savaşı ortaya çıkar. Bir çok gazeteci telef olur veya tutsak olur.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yazınbilimde, 1920'ler, Amerika'da, kükreyen, çoşan anlamlarına gelen, "Roaring Twenties"* olarak adlandırılır.

F. Scott Fitzgerald'ın, **Muhteşem Gatsby** (Great Gatsby)[46] eserinde yansıtıldığı gibi. Kitabın başarılı **filmleri** de yapılmıştır.

Gazetecilikte de, 1920'ler "Jazz Gazeteciliği" olarak tanınır. İzleyen yıllar yorumsal gazeteciliğe önem vermiştir.

1919'larda bol resimli gazeteler görülür. Ön sayfanın yarısı, meselâ, Prince of Wales'in (sonradan Kral Edward VIII ve Duke of Windsdor olan) kadınların yüreğini hoplatan, büyük Amerika gezisine ayrılmıştır...

Bütün sayfalar, meselâ, güzellik kraliçesi seçmelerine ayrılır gazetelerde, büyük harflerle bir başlık şöyledir:

"Her sabah New York'un en güzel kızlarını, resimli "Daily News"'da görün.

Hollywood ve yıldızların hikâyeleriyle ziyafet çeken basın görülür: Rudolf Valentino...

Ülkede, Charlston dansları ve müziği çılgınlığı almış yürümüştür. Daha sonra Türkiye'de de, annem **Arife Öztuna'dan** öğrendiğime göre, çarliston dansları yaparlarmış. Ve çarliston plakları popüler olmuş , evlerdeki büyük gramafonlarda çalınan.. ve dışarıda... sözünü ettiğim, F. Scott Fitzgerald'ın kitapları jazz çağını; çılgınlığını en iyi yansıtan kitaplardır. Columbia ve Johns Hopkins'de hocalarımız her zaman modern yazarlar okuma listelerine Fitzgerald'ı almışlardır. Gene Johns Hopkins Üniversitesindeki kaldığı; yazdığı binadaki yaşadığı kısımlar korunmuştur.

1929'da New York borsası "Wall Street" çöker; zorluk, ekonomide çöküş, depresyon gelip çatmıştır; uzun işsizlik yılları başlar.

---

46 F. Scott Fitzgerald. **The Great Gatsby** (New York: Charles Scribner's Sons).

Herbert Hoover'ın söz verdiği , her tencerede iki tavuk ve her eve bir araba durumu, Başkanın gayretlerine rağmen çorba ve elma kuyruklarına dönüşür.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1920'lerin şatafatlı, eğlenceli günleri kalmamıştır.

Gazeteler açmazda olan insanların haberlerine yer verirler.

Bazı gazeteler satılır.

1930 ve 1940'ların en önemli gelişmesi yorumsal gazeteciliktir. Daha önce, olayların temeline dayanan haberler ve başlıca alanlardaki insan uğraşlarının, uzmanlar tarafından ele alınışı bilinmiyor değildi. Ama politik-toplumsal-ekonomik devinimler; modern bilimsel teknolojinin ilerlemesi; ekonomik grupların birbirinden bağlantısızlığı, dünyanın politik güç arenasına dönüşmesi gibi durumlar, haber uğraşında yeni bir yaklaşım gerektirdi.

Geleneksel "neyi kim yaptı" nın yerini "niçin" aldı.

Çünkü okuyucu, hiç bir zaman olmadığı kadar, haberlerin anlamını bilmek ihtiyacındaydı ve bunu istiyordu.

Uzman muhabirlerce, politika, ekonomi ve iş dünyası, dış ilişkiler, bilim, işçi dünyası, tarım ve çalışma hayatının haberlerinin verilmesi geliştirildi.

Sadece ne denildi, ne yapıldı değil, ama, mesela, bilim, ekonomi gibi daha zor konular da okuyucu için ilginç olabiliyordu. Bu tavır ihtiyaçtan doğmuştu.

Ulusal ve uluslararası haberlerin uygun yorumu önem kazandı.

Büyük işgücü kitlesi, büyük iş dünyası ile karşı karşıyaydı. İyi, uzman gazetecinin rolü problemlerin kapsamlı yorumunu yapabilmekti.

Gazetelerde, daha ciddi bir akıllı yaklaşım, fikir, edebiyat, müzik, sanat, bilim, eğitim, iletişim ve turizm'e eğiliş, hükümette, dünya gidişinde, ekonomide ve toplumsal gelişmede ve endüstride, problemlerin yorumsal analizine katkı görülür.

Dergilerde de yorum ve haberde uzmanlaşma görülür. Haber, fikir ve genel konular dergileri belirler.

Belki de, en seçkin Amerikan dergisi olan "New Yorker", 1925'de ortaya çıkar. Dergiyi çıkaran ve editör Harold Ross şöyle der: "Espri dolu bir dergi olacak, metropol yaşamını yansıtacak, günümüzde olup bitenleri kaçırmayacak... neşeli, hiciv dolu..."

Ross ilk bir, birbuçuk yılda 1000 kişi işe alır ve kovar... yıldızlarının bulmaya başlayana kadar.

Her zaman "Time"ın geniş etkisi olmuştur. Gün be gün haberleri hazmedip haftalık olarak günümüzün çok meşgul insanına: okuyucusuna sunar.

1933'te benzer bir dergi, "Newsweek" kurulur. İki varlıklı aile kurar. Sonra satılır. Etkili olur.

"Time"ın başarısı, bazı gazeteleri pazar haftalık haber bölümleri başlatmaya yöneltir.

Gazete ve dergi dünyasında kimse, haber analizleri ve yorumlarında, radyo ve televizyonun sahibolduğu kitlelere sahibolamamıştır.

Haberleri gerçek bir netlikte verebilmek önemlidir. Gün geçtikçe giriftleşen durumlarda, yorumsal gazeteciliği yapabilmek için daha yetenekli insanlar biribirini eleyecektir.

Nasıl Basın Özgürlüğü

Bir düşünür, haber yazanlar, zeki ve nitelikli ve yetenekli olmadıkça, basın özgürlüğü, haber tutarlılığı diye bir şey olamaz der.

Büyük depresyondan sonra (ekonomik çöküş), toplumsal ve ekonomik hak ve güven için yeni yaklaşımlar arandı. Toplumsal ekonomik gelişmede, hükümet katılımı öngören, felsefeler gelişetirildi.

Basın özgürlüğü sorusu, hükümet elinin güçlenmesinden korkan veya istemeyenlerce ortaya atıldı.

Aynı zamanda muhabirlerin, haberlerin kaynağına ulaşabilmesi savaşımı da verilmiştir.

En önemli gayret, endüstri, iş dünyası ve tarımın tekrar canlanması, iyileştirilmesi olmuştur.

Her zaman en çok çaba **gazeteciliğin standarlarının** yükseltilmesinde olmuştur.

Basın özgürlüğü derken aynı zamanda basın performansının standartlarının geliştirilmesi unutulmamalıdır.

Basının içinden eleştiriler gelmiştir: Devamlı basın özgürlüğü deyip, uyulması gereken kural ve çizgileri tanımamak, halkın desteğini yitirttirir. Ki bahsedilen özgürlük bu desteğe dayanır.

"New York Times"dan Suhberger, "Çok ileri gitmemeliyiz, Anayasa'daki basın özgürlüğü garantisi, aslında, bağımsız insanların, bellibaşlı özgürlüklerine işaret eder, belli bir ticaret veya mesleğin bazı muafiyetini değil... Özgürlükten anlaşılan veya edinilen sorumluluklar, öncelikler-den daha büyüktür,"der.

Gazetecilerin gayretleriyle çıkarılmış, halk yararını koruyan kuralların iyi örnekleri çoktur, her zaman da olacaktır.: temiz, katkısı zararsız yiyecek, ilaç ve kozmetik yasası. Tarım ürünlerinin aldatıcı reklamını kontrol yasası. Ülke içi ticaretteki ürünlere halkı yanlış yönlendiren, doğru olmayan ilanları, izleme yetkisi.

Kamunun gerektirdiklerini gazeteler muhakkak ki irdeleyeceklerdir. Basın özgürlüğüyle bağlantılı olarak elbette ki insanların bilmek; bilgilenmek hakkı vardır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

Sözlü, Görüntülü
BASIN YAYIN İLETİŞİM:
İLETİŞİM TEORİLERİ
TELEVİZYON KÜLTÜRÜ

Bütün Dünya'da TV'nin olumlu-olumsuz yönleri üzerine düşünceler dalgalanmaktadır.

TV'nin dev bir deneyim; bütün dünya insanlarıyla paylaşılan bir deneyim ama "deneyim vermeyen bir deneyim" olduğu gibi yorumlar yapılagelmektedir.

Amerikan yazarı E.B. White 1938 yazında, ilk defa küçük bir televizyon ekranında kımıldayan görüntüyü görür. Ve yorumu şöyle olur:

> İnanıyorum ki televizyon modern dünyanın sınavı olacaktır. Bu yeni imkanla görüşümüzün ötesinde görme yeteneğine sahibolurken, ya genel barışın yeni ve çekilmez bir rahasızlığını ya da gökte kurtarıcı bir aydınlık keşfedeceğiz. Yalnız, televizyonla ya ayakta kalacağız ya da düşeceğiz... bundan kesinlikle eminim.

Amerikalı, zeki, ünlü, yazar Kurt Vonnegut, Jr.'ın[47] geçenlerde benim üniversitelerimden JHU'de verdiği konferansta şöyle demiş olduğunu ilettiler:

> "... televizyon... Amerikan halkını... acımasız ve duyarsız hâle getirerek... insanlıktan uzaklaştırmaktadır... Amerikan halkı Körfez Savaşını TV'den izlemekten 'neşelenmiştir'... Amerikalılar, eskiden düşman askerlerinin ölümüne üzülürdü. II. Dünya Savaşı sırasında Japon askerlerin ya da Alman SS'lerin kaybını kutlamamıştık. Bizi böyle insanlıktan uzaklaştıran, duyarsız kılan, acımasız hâle getiren televizyondur. Amerika'ya korkunç bir şeyler olmuş..."[48]

Bu gün gene televizyon aradan geçen zamandan sonra, en geniş alana ulaşan iletişim vasıtasıdır; daha önce hiç bir vasıtanın yapamadığı şekilde kültürleri birbirine yansıtmaktadır.

---

[47] Doç.Dr. Güner Öztuna. Çğ. Karş. Kültür, s.30-35.
[48] Kurt Vonnegut, Jr. The Johns Hopkins University, Baltimore: Konferans, Ocak 1992.

Bazılarımız için de evde, okulda, politik gidişte genel barışımızı çekilmez bir şekilde rahatsız eden bir unsurdur. Kişinin iç barışı; toplumun toplumların barışı...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ama TV hakkında herkesin aynı fikirde olduğu bazı noktalar vardır:

Milyonlarca insana aynı mesajla aynı saniyede kolayca ulaşabilir;

Büyük bir reklâm geliri olan bir endüstridir, milyonlarca izleyici milyonlarca saat sarfetmektedir karşısında;

Her evde bir TV vardır. Kablolu TV ve video-kaset kaydediciler, uzay gibi yeni değişimler geçirmektedir.

Yayıncılar, akademik araştırmacılar, eğitimcilerce, en yaygın düşündürücü konu, televizyonun kültür üzerine etkileridir;

Televizyonda estetik ve toplumsal kriterlere, ticari gerçekler ağır basmaktadır;

TV'de teknik gelişmeler hızla ilerlerken, programlar aynı kalmaktadır;

Basılı sayfanın aksine, TV geçmiş ve gelecek değil, günümüzdeki durumların verilmesinde en iyidir: meselâ, ayda ilk yürüyüş, olimpiyatlar, futbol gibi. Ama girift algılama konularında yaya kalmaktadır;

Bazı eleştiriler çocuk üzerindeki etkisi üzerinde çok durur: şiddet ve duygusallık göstermesi; okuma ve mantık yürütmeyi engellemesi; dikkati değiştirmesi; pasifliğe yöneltmesi; ticâriliği...

Ama çocukların, hattâ kişilerin, dil öğrenmesine yardım eder, ilk bilgisayar yeteneklerine alıştırır ve deneyimleri arttırır;

Zaten TV'nin toplumsal etkilerini incelemek zor, çünkü karşı grubu da incelemek gerekir. Ama TV o kadar yaygın ki TV'siz kitleler bulmak imkansız.

Columbia Üniversitesi iletişim uzmanı ve yazar bir hoca, sanıyorum Humphrys demişti ki,

"... Televizyon ulusal bir park olacaktı... toplumun iyiliği için kullanılacak bir büyük kaynak... ama gelin görün ki para makinesi oldu."

Herşeyden önce ticari yapısı, toplumun kültürünü etkilemektedir.

Zaman zaman tek gayesi, izleyicileri TV'ye çekmektir.

TV'nin maksadı, en az masrafla, kitlelere ulaşmak olunca, yazarlar ve yapımcılar kalite için mükafatlandırılmamaktadırlar.

TV üzerine şu düşünceler de enterasandır:

TV zaten kitap gibi elit bir vasıta değildir ama kökü eski vodvillere, kuruş gazetelerine (penny pres), panayır günlerine dayanan popüler bir vasıtadır.

Bazıları için TV seyretmek entellektüel bir durum değil ama ibâdet gibidir.

"Televizyon kültürü" ve "kitap kültürünü" düşünelim: kitap okuyucuları okuma materyaleri arasında çok büyük bir seçme şansına sahiptir ve konsantrasyon uygularlar. Öte yandan yoğun TV seyircileri, programa göre değil de saate göre seyrederler. Bu da o kadar kötü değildir, çünkü bu izleyenler zaten kitap kültürü kategorisinde değildirler. Onlar için televizyon kültürel ufuklarının muazzam şekilde zenginleşmesi demektir: onları politik, toplumsal ve kültürel yaşamın akışına getirir.

Televizyonu, yüzyıllar boyunca, insanın, iletişimde geliştirdiği kalıplardan en sonuncusu olarak alabiliriz. Sözlüden yazılı dile geçiş; sonra yazılıdan basılıya ve basılıdan yayına geçiş gelişmeleri çok doğal görünmektedir. Yalnız iletişim teorileri sahasındaki bazı bilim adamlarına göre, iletişim aracı biçimi, mesajın niteliğini de değiştirir. Verdikleri mesajları biçimlendirme yönünden, konuşma, kitap, gazete, telgraf, radyo, film, televizyon incelenebilir:

15. yüzyılda, Gutenberg'in yazılı basındaki gelişimi, dünyanın ilk en iyi iletişim devrimidir ve televizyonun ortaya çıkmasıyla da biz ikinci bir büyük devrimin ortasındayız.

Sözlü kültür; iletişim; anlatım; kitap: Gutenberg'den önce belli başlı iletişim aracı sözlü idi: hitaâp. Ve bazı şartlara bağlı idi. Bir kişi de olsa, konuşmacı ile aynı yerde ve aynı zamanda toplanmış dinleyicinin varolmasını gerektirirdi. Hem konuşmacı, hem de dinleyicide, hatırayadayalı birikimin olması gerekir. Ve bir aktivite, bir olaya katılma duygusu gerektirir. Hafızadan başka devamlılığı yoktur. Destekleyici pek çok nokta ele alınıp, uzun, abstrakt, analitik tartışmalar şekline konulamaz. En basitinden bu tür bir bilgiyi hafıza organize edemez.

Okuma:

Baskının yayılmasıyla, dinleyicinin bir yerde belli bir zamanda toplanması gerekmez; okuma, yazarından ayrı ve yıllarca uzakta, yalnızlıkta yapılan sessiz bir uğraştır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Hazırlanmış konuşma artık önemli değildir; uzun uzadıya mantıki analiz artık mümkündür.

Elektronik medyanın, toplumsal davranışa etkileri düşünülmektedir. Yazılı basının adım adım izlenebilirliği geniş yorumlamalara, analizlere meydan vermektedir. Ama, ellerinde hazır bilgi sistemleri olanlarla, bu imkanı kısıtlı olanlar arasında keskin farklılıklar yaratılmaktadır.

Bu farklılık çocukluk eğitimi enerjisinin çoğunu alan okur-yazarlıktır. Ama sözlü kültüre (orale culture) dayanan toplumlarda, okur yazar ve okur yazar olmayan arasında fark yoktur. Çocukluk ve yetişkinlik arasında da az fark vardır. Bu durum için bir düşünür şöyle der: "Yetişkinler ne biliyorsa çocuklar da bilir".

İletişimde, **entellektüelden**, okuyucudan, öğrenciden ne gibi **nitelikler** bekleriz: kafa gelişmesi (mind-expansion); insan faktörü, çalışkan, dürüst, olumlu, canlı, yapıcı bir birey; mantıkı ve düzenli düşünebilen; yoğun, abstrakt ve hem de yalın düşünebilen; kendi kendisini kontrol edebilen...

TV bu nitelikleri bozmamalı Televizyonun etkileri gün geçtikçe yaygınlaşmakta. Yeni gelişmeler doğuyor: TV'de hareketli imajların kullanılması ile bazı bilim adamlarının vurguladığı gibi sözlü kültürün bazı şartlarına dönüş oldu. Gene mesajlar sessizlikte uğraşarak değil de grup halinde alınıyor, oturma odasında mesela.

Johns Hopkins üniversitesi profesörlerinden gene Macksey sanırım, çağdaş toplumu "çocuksuz çağ" olarak nitelendirmişti, çocukların geniş ölçüde minyatür yetişkinler gibi davrandıkları çağ.

Kaybolmaya yönelen iki farklılık daha şöyle gösteriliyor:

Kadın, erkekler dünyasını o kadar çok görüyor ki, evde artık onu kadın diye ayıramazsınız;

Liderler ve izleyicileri yakından izleyen kamera artık liderlerin iyi kötü yanlarını açığa vurmaktadır.

En iyi bir kaç üniversite arasındaki MIT'den, medya araştırmaları yapan W. Russell Newman, kendisini, "en az etkilenen ekole" koymaktadır ve "kitle iletişim genellikle o kadar çok farketmez" diyor.

Geniş olarak üzerinde durulan nokta elbette TV'de şiddetin, toplumda şiddeti, mütecavizliği, anti-sosyal davranışı vb. kolaylaştırdığı ve çoğalttığı üzerinedir.

Televizyon ve Haberler:

Televizyon, seyircisine, gerçek seyircinin atlayabileceği durumları daha ilginç biçimde getirir. Gerçek seyirci daha az dikkatle gördüğü bazı şeyleri geçebilir.

Meselâ hep bahsedilen, Kennedy-Nixon başkanlık kampanyasını dinleyenler Nixon'a yönelmiştir; ama TV'de asık suratlı başkan yardımcısının yanında gençlik dolu, kişilikli Massachusetts senatörünü görenler ise tam tersine yönelmişlerdir.

İzleyiciler politik işleyişin haberlerini TV'den de alırlar. İncelemeler tüm haberlerde, %51 televizyon, %31 gazeteler, %18 diğer kaynakların etkili olduğunu göstermiştir. TV haberlerinin güvenilirlikte de basılı haber kaynaklarını geçtiği görülmektedir.

TV haberlerinin gücü nedir: gazetenin yapamadığı, radyonun yapamadığı, zamanında ulaştırmayı, görsel heyecanla birlikte yapar. Yâni yerinde izleme ve devinimin içinde olma duygusuyla ve anında verme hissiyle... Kişiliklerin üzerinde yoğunlaşarak, güven hissi geliştirebilir. Herkes aynı şeyleri aynı anda bilir. Bu güç kriz anlarında daha çok hissedilir:

İncelemelere göre, Kennedy suikastı bir saat içinde ülkenin %90'ı tarafından öğrenilmiştir. Abraham Lincoln'a yapılan suikastın ülkesinin %85'i tarafından öğrenilmesi ise 6 ay almıştır.

Bu değişik iletişim konularını bazı meslekdaşlarımla konuşurken benim bir gözlemimi anlatmam üzerine birisi de şu ilginç episodu ve gözlemini anlattı: 1965'te Anadolu'da bir yerde bir seminer sonrası incelemelerinde, uzak bir köşede incelemelerinde, ne var ne yok, neler düşünüyorsunuz, bizi yönetenler kimler denildiğinde şöyle cevap verirler: "Paşa Hazretleri Padişah", "Kim hangi Paşa Padişah?, "Paşa Hazretleri Padişah Mustafa Kemâl".

Ürdün-Irak'lı vb. bazı öğrencilerimiz de, Kerkük-Musul gibi yerlerde kırsal yörelerde yaz tatillerinde gezerlerken ve bir takım yaşlılara

rastlayıp sohbet ederlerken şöyle dediklerini naklettiler: "Bu büyükler bizim Türkiye'de okuyor olduğumuzu öğrenince, 'Evladım, ne oldu böyle, İstanbul'da ne var ne yok. Çoktandır Padişah seferberlik ilân etmedi. Seferberlik ne zaman?'"

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

TV'nin bir suçu da: geniş dinleyici kitlesine hitabetmek için ve kısa zaman çerçevelerine anlatılacakları sıkıştırmak için, aşırı basitleştirmeye gitmeleri, hafiften almaları, sansasyona gitmeleri eleştirileridir.

Çocuklar üzerindeki etkilerinde bir kaç nokta daha şöyle: Kendileri TV'yi açıp seyredebilirler, çocuk ve yetişkinin durumu birbirine yaklaşır. Bazıları da TV'nin bazı konularda çocuğun kafasını çalıştırmaya yardım ettiğini söyler. Bazıları okumayı öğrenmesini zorlaştırır, çünkü ekranı seyretmek daha kolaydır, der.

TV'yi görsel ve edebi formlar arasında köprü olarak görenler vardır.

Yeni teknolojiler doğru kullanılırsa, şimdiki elektronik devrimin 100 sene önceki endüstriyel devrim kadar etkili olabileceği görüşleri vardır.

İyi düzeyde TV, toplumsal, zevkli zamanlar, kültürel ve politik ve dünya neler yapıyor yönlerinden çok şey verebilir ve kişinin ilgisini canlı tutar.

TELEVİZYON: Yalnızlık; Boş Zaman; Kaçış? Emniyet Hissi: rahat koltuğunda TV seyretmek; sıcacık yatağında kitap okumak?

Televizyonun yaşamda oynadığı büyük rol inkâr edilemez. Diğerlerine nazaran, imkanları olmayıp, topluma daha az katılan, daha az eğitim görmüş, boşanmış ya da ayrı yaşayanların yalnızlık ve boş zamanlara rastlayan olumsuz ruh hallerinden kaçınmakta TV'yi seyretmeye daha çok meylettiklerini belirtir, bazı incelemeler.

Ama gerçek bireysel gereksinimlerin, medya kullanımıyla bağlantısını incelemek kolay bir iş değildir. Kişilik ve kitle iletişimin kullanımı arasındaki bağlantıyı tesbit etmeye çalışmak yeni değildir; yumurta mı tavuktan, tavuk mu yumurtadan çıkar problemine benzer.

Evdeki TV seyretme atmosferini incelemek için, laboratuvarlarda tam olarak yaratabilmek de kolay değildir. İnsanların ne zaman, neden, hangi ruh haline dayanarak TV seyrettikleri incelene gelmiştir. Meselâ: daha çok stresli ve endişeli ruh hâli içinde olanların, TV eğlence programlarından daha çok memnun olduğu; kişiye TV'nin öneminin nörotik durumunun yüksek olmasına bağlı olması, çok TV seyreden kişinin kendi hayat düzeyini pek tutmadığı gibi, inceleme yansımaları ortaya çıkmaktadır.

Yalnız bu sonuçlar TV seyretmekten kaynaklanan sonuçlar değildir; başlangıçta kişiyi neler TV seyretmeye iter durumudur.

TV'nin psikolojik durumda rolü incelenmiştir. Bu görüşle, TV ve okuma (daha az derecede), emniyetli bir ortamda bir şeyler verdikleri için, negatif etkileri azaltırlar. Meselâ rahat koltuğunda TV seyretmek; sıcacık yatağında kitap okumak... Duygusal yetersizliklerde, TV seyrederek, stres'den uzaklaşmanın temini aranır. Elbette değişik insanlarda değişik seyretme stratejileri rol oynar.

Ama hep gözlemlemiş ve düşünmüşümdür: yer yer zaman zaman insanlar hiç ilgilenmediklerini bildiğim program ve konuları; görüntüleri öylesine izliyorlar ki, koltuklarında aslında dinleniyorlar, günün yorgunluğunu atıyorlar, emniyet ortamı buluyorlar, hattâ uyku çekiyorlar.

TV seyretme: rahatlatıcı, pek az dikkat sarfı gerektiren bir durum olduğundan olumsuz duygulardan ve gerçek dünyadan; gerçek dünyanın istediklerinden kaçmak isteyen kişilerin seçtiği bir aktivite olduğu incelenmiştir. TV'nin rolü sık sık alkol ve uyuşturucu almakla karşılaştırılmıştır. Kaçma ve dikkatini başka tarafa verme durumu... meselâ: işinde olumsuz durumlar dolu bir gün geçirmiş bir çalışan eve gelince daha çok TV seyreder.

Öteki kişilerle karşıkarşıya gelmedeki olumsuz durumlar, daha çok TV seyretmeye yöneltir. Toplum içi bağlantılar ve kaliteleri ile TV seyretme alışkanlıkları arasında bağlantılar bulunmuştur. Gergin kişisel bağlantılar, başkalarıyla başetmekten kaçınmak, azalan toplum ve insan ilişkileri ve yalnızlık... bütün bunlar daha ağırlıklı TV seyretme nedenlerine bağlanır.

Başka bir tez de şudur: Ağırlıklı TV seyredelerin, daha az seyredenlere göre, kendilerini, bir şey yapmadıkları zamanlarda, meselâ, bek-

lerken, tatsız konularda hayal güçlerini çalıştırırken, bir şey yapmadan otururken, pencereden dışarı bakarken, daha kötü hisettiklerini söylediklerinin görülmesidir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

TV boş zamanda, başka yaparak bir şey yokken yani kişi kendi kendisiyle kaldığında daha çok seyredilir.

Hoş bizim toplumumuzda oturmaya gidip de özellikle TV de seyredilir.

Yazınbilimde, psikolojide, kişinin kendi kendisine işine, topluma ve ailesine karşı yabancılaşma'sından (alienation) söz edilir.

İşsizler, emekliler, ev kadınları, çalışan yetişkinlere göre TV'yi daha farklı şekilde kullanabilirler: yetişkin çalışanlar, yeni yetişenler TV'yi aynı oranda kullanıyor. Erkeklerin kadınlardan biraz daha fazla TV seyrettiklerini raporlar ortaya koyuyor.

Hemen hemen hepsi kadın olan sekreterler, yönetici ve şeflerden daha az TV seyrediyor. Genellikle kadınlar erkeklere nazaran yemek yapma, çamaşır yıkama, çocuk bakma işlerinde daha çok zaman harcadıklarından daha az TV seyretmeleri de sürpriz değildir.

TV seyretme olayı ya kişinin kendi evinde ya bir arkadaşında ya bir akraba evinde olmaktadır. Kişiler zamanlarının %40'ını evlerinde harcamaktadırlar. Tüm zamanın %25'i de TV seyretmekle geçer. Seyretmenin %75'i salonda; oturma odasında veya yemek odasında, %12-17'si yatak odasında, %4.3'u mutfakta ve %5,6'sı diğer odalarda olmaktadır.

TV seyretmenin %60'ının altında kalan zaman, aile ile, %31'i yalnız, %6'sı arkadaşlarla, %1'den azı da çalışma arkadaşları veya tanımadıklarıyla geçirilmektedir.

Çok TV seyredenler, arabayla veya kitle araçlarıyla, seyahat ederken, kendilerini daha kötü hissederler.

Plânlanmamış faaliyetler genellikle yalnız yapılır: boşluğa bakmak, beklemek, yürümek, odayı arşınlamak, ayakta durmak, oturmak, arabada veya trende gitmek (sürmek değil), yatakta yatmak uzanmak, uyumaya çalışmak, gündüz rüyalarına, hayâle dalmak ve düşünmek. Plânlanmış faaliyetler: çalışmak, temizlik yapmak, genel işler, yemek pişirmek, fırında bir şeyler yapmak, dikiş dikmek, örgü örmek ve hobiler.

Plânlı faaliyetler esnasında az ve çok TV seyredenler arasında pek az fark görülür.

AMERİKA'da SİNEMANIN DOĞUŞUNDAN GÜNÜMÜZ SİNEMASINA[49]

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Çok önemli bir aktör olmayan Fred Ott'un, sinema makinası önünde 1893'de hapşırmasıyla hareketli resimler, yani sinema doğmuş oldu. Hapşırık hapşırık getirir derler. Amerika'da Thomas Edison ve Avrupa'da da diğerleri hareketsiz fotografi hareket eder görünür göstermek üzere denemelerle bir yol buldular. Seyircinin bu işi eğlenceli bulmuş olmasına rağmen, Edison bu buluşun kısa zamanda yıpranacağını ileri sürerek henüz halka gösteriler yapmamak için ikazda bulundu. Ama yanılmış olduğu görüldü.

Heyecanlanmış, kızgın, gülmekten yerlere yatan, hıçkırıktan mahvolan, ama her zaman hayranlıkla seyreden üç göbek sinema seyircisi oluştu. Filmler, özlemi, yeniliği, moral yüksekliğini getirmiştir. Amerikan filmleri - bir endüstri, sanat şekli, rüya fabrikası, izleyenlerin ve varoluşlarının bir parçası olmuşlardır.

Kim unutabilir - sevimli Şarlo'yu (Charlie Chaplin); buz ve ateş Garbo'yu; cesurca sessiz Gary Cooper'ı; seksi Marilyn Monroe'yu.. başka sizin düşündüklerinizi belki atladık. O kadar çok var ki... Ne kadar kapsamlı bir deneyimdir filmler: küçücük patlamış mısır kokan, iki kovboy; üç küçük komik; ve "Dünya Haberlerini" gösteren semt sinemasından üniformalı, ellerinde fenerleriyle yer göstericileri, rahat yumuşak koltukları, ağır kadife perdelerinde film yapımcılarının amblemleri görünen pırıl pırıl sinema saraylarına kadar... avizelerin ışıkları yavaş yavaş söner ken...

AMERİKADA SİNEMA

Sinema ve film çalışmaları bir bütün teşkil eder: Filmleri yapan kişiler, sinema tarihçileri, yorumcuları, eleştirmenleri - Üniversitede ve üniversite dışında olanlarla... Bütün bu yaratıcı buluş insanları ve bilimsel kişiler, sinemasal formların derinleşmesine ve genişlemesine önemli katkılarda bulunmaya çalışırlar. Bilim dünyasından, Amerika'dan mesela sinema tarihçisi ve eleştirmeni Arthur Knight'ın özgeçmişine bakacak olursak şunları görürüz: New York'ta iyi bir üniversite olarak tanınan

[49] Doç.Dr. Güner Öztuna. TV-Sinema (Ankara: Akademi: Matbaası).

City College mezunudur. Bu üniversitede okurken aynı zamanda da "Modern Sanat Müzesi" ("Museum of Modern Art")'nin Film kütüphanesinde göreve başlamıştır. Sonra kariyerine öğretim üyesi ve eleştirmenlikle devam etmiştir. New York'da Piscator Dramatik Sanat Atölyesinin Film ve Televizyon Bölümü Başkanlığı ve City College'in Film ve Film Teknikleri Enstitüsünde öğretim görevi yapmıştır.

Şimdi 1960'dan beri Güney Kaliforniya Üniversitesi Sinema Bölümünde profesördür. Aynı zamanda film eleştirmeni olarak önemli edebiyat ve sanat dergilerine yazı vermektedir.

SİNEMA'da EDEBİYAT'ın KURTARICILIĞI

Sinema yapımcıları filmler üzerine hikayeler yaymaya başlayınca gişe önlerine kalabalıklar yığılmaya başlamıştı. Yeni buluş tutuyordu, filmler kalabalıkları memnun ediyordu.

Artık modern filmde, yönetenin adı, yapımcı, yazar, besteciden daha büyük gösterilmemektedir - yıldızlarınki başka tabii... Filmde tüm yaratıcı ve buluş kişileri, yönetenler, yazarlar, yapımcılar, yıldızlar birlikte, işin derinliğine ve genişliğine ilerlemesini yürütürler...

Bazı ülkelerde önemli çalışmalar ve araştırmalarla, film teorisi, yaratıya temel olarak alınır. II. Dünya savaşından sonra, Italya'da yirmi senelik bir işgal ve savaştan demokratik hayata geçme durumuna uygun bir felsefe yaratma çabası olmuştur, filmde... Amerika'da da film ortamını, her zaman en önemli patron olan halkın, değişen tutum ve zevklerine göre, akıcı ve duyarlı tutma çabası görülmüştür...

Filmin kendine özgü bir yaklaşımı, dili vardır. Bir yönetmen uzak ve uzun bir çekimden, yakın çekime seyircinin anlayacağını varsaydığından geçebilir; seyircisinin gerçeğini veya konumunu bozmadan, bir sahneden ötekine bazı şeyleri kaybederek, soluklaştırarak veya daha canlandırarak geçebilir. Veya siyaha dönüştürür ve herkes yeni durumlar başlamadan bir zamanın geçtiğini anlar..

Bu görünümler basit olabilir ama, gene de sinemaya yönelik insanlar tarafından yorumlanabilir. **Dünyada sinemanın anlaşılamıyacağı çok az yer vardır.**

Ses bantlarındaki kelimeler, film bir ülkeden bir ülkeye geçerken zorluklar yaratabilir. Alt yazı veya seslendirme gerekebilir insanlara, bir

filmin kelimelerle ifadesini yapabilmek için, ama sinemanın esası olan görsel dil heryere gidebilir ve aynıdır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bu sürpriz de değildir. Niteliği itibarıyle film, sanatların en demokratiği olmuştur; tarihi de onu en enternasyonal sanat yapmıştır. Yirminci yüzyılın başlamasından az önce Avrupa ve Amerika'da çeşitli ülkelerde buluş insanları hareketsiz fotoğrafa hareket hayali uygulayabilmek için, alet edevatla oynuyor ve uğraşıyorlardı. Ünlü Amerikan buluş adamı Thomas Edison 1889'da ilk aletini icad ettikten sonra, başka yeni kameralar, gösteri aletleri ortaya çıktı.

1896'ların sonlarında, girişimci, gösterici insanlar ve kameramanlar bu yeni buluşları Avrupa'da her yere taşıdılar - Tiyatrolarda, müzikhollerde, lunaparklarda, mumya müzelerinde, sirklerde, filmler ilk seyircilerini buldular. Ve ilk seyirciler de yeni buluşu yürekten kabullendiler.

Edison olmasaydı en azından sinema buluşu gecikecekti. Sonraki buluşculara yarayan bazı düğüm olmuş problemleri çözdü. Edison'un önemli bir katkısı da 33 mm'yi, uluslararası standart film genişliği olarak tanıtmasıydı. Bunun sonunda, şu veya bu ülkede filmler, aynı makinede gösterilebiliyordu. Filmlerin icadından çok geçmeden, uluslararası film ticareti başladı.

Tiyatrolar, gösteri yerine dönüştürülen depolar, "nickelodeons" diye adlandırılıyordu (giriş 5 cent olduğundan; yani bir "nickel"). Buralardaki ilk seyirciler filmin doğduğu ülkenin tam farkında değildiler - ilk film yapımcıları da bu konuda daha bir çok şeyi bilmiyorlardı. Hep birlikte yeni teknikleri ve aletleri kavramaya çalıştılar. Kamerayı hareket ettirince, kestiğinde, ara karanlık kullandığında, kamerayı dışarı döndürünce ne olur keşfetmeye başladılar. Hep birlikte **sinema dilini** öğrendiler...

Genellikle filmin Amerika'dan çıktığı söylenir. Aslında bulmak için Avrupa'da da uğraşıyorlardı. Amerika, öncü film şirketlerine finans istikrarı sağlayabilecek, Dünya'daki, durumu iyi çalışan nüfusun en çoğuna sahipti. İnsanlar kalabalıklar halinde "nickelodeons"'a aktılar ve tabii "nickel"ler de içeri kasalara aktı. Stüdyolar kaynaklarını genişletmeye ve daha da maceraya atılmaya ve daha azimli olmaya yöneldiler.

1900'ler öncesi, birkaç yıl, filmler seyirciyi sadece yenilik olduğu için çekti; kameraya doğru trenler koşuyordu, Dünyanın bulvarlarında kalabalıklar geziniyordu, askerler yürüyordu, kayaların üstünden çağla-

yanlar coşup taşıyordu ve herkes bütün bunları seyretmekten memnundu. Orada, beyaz siyah gölgelerde, gerçeğin hayattakinden daha büyük imajları vardı ve üstelik hareketliydiler. Ama insan bir yere kadar sadece trenler, kalabalıklar veya çağlayanlar seyredebilirdi; birkaç yıl içinde ilgi durumu yavaşladı..

Filmlerin popülerliğini hızla kaybetmesiyle, öncü yapımcılar kalabalıkları geri kazanmak için yeni fikirler araştırmaya başladılar. Kamerasını alan Güney Afrika'ya; Cuba'ya İspanyol, Amerikan savaşını çekmeye gitti mesela. Ödüllü dövüşler, dini işler görüntülendi. Bir girişimci kısa süre populer olan Hale's Turları olayını başlattı: bir tren vagonunda, ekranda seyahat filmleri seyrediliyor, aynı zamanda vagon da sallanıyordu. Bu gösteriler de kalabalıkları uzun sure memnun edemedi.

Sonuçta, filmleri kurtaran, teknik meraktan öte, sanatsal imkanlarını görmeye iten, **edebiyatın** isin içine girmesi idi. Avrupa'da bir sihirbaz (Georges Méliès) ufak ufak içinde öykü (parrative) olan durumları yansıtır. Genellikle bunlar bilinen çocuk hikayelerinin adaptasyonu idi: **William Tell** ve **Cinderella** gibi. Bir dizi tablolar halinde de bu temaları verebiliyordu, görsel teknik hileler katarak. Bir sahneden ötekine geçmek yerine, tabloların devamlılığını vurgulamak için, her çekimi birkaç adım geri sardı kamerada ve önceki çekimin son çerçeveleri üstüne bir sonraki sahneyi başlattı. böylece yeni bir ara yarattı.

Bu ilgi çekici, hayal gücü ve teknik hile dolu Méliès filmleri çabucak izleyicileri sardı. Başkalarında böyle filmler yaptılar: sürekli bir hikaye yaratmak için küçük sahneleri birbiri ardına dizerek. Thomas Edison'un film şirketinden, çok çalışkan ve iyi bir kameraman olan Edwin S. Porter vardı. Önceki işi elektrikçilik olan Porter film sanatında dev adımlarla ilerledi. **Büyük Tren Soygunu (The Great Train Robbery** (1903) adlı filmle... Posta soygunu ve soyguncular sadelikle gösterilmişti ama bazısı kırsal yerlerde çekilmiş, bazısı da New York'taki Edison studyolarında çekilmiş olan değişik sahneler aralıklarla devamlılık yaratmayı sağlamıştır. Aynı zamanda Porter nerede uygunsa sahnelerini orada çekip sonra onları konunun icabettirdiği şekilde birleştirmiştir. Sonuç, bir yerden bir yere geçebilen, hareketlerde paralellik sağlayan bir film olmuştur; seyirciler soyguncuların kaçmaya çalışmalarını seyrederken, sonra kovalamaca için toplanan takipçileri görürler. Bu kısa sekiz dakikalık melodramla gerçek sinematik yapının tohumları atılmış oldu.

Büyük Tren Soygunu 350 dolara malolmuştu, çok büyük bir başarı kazandı. Öteki film yapımcıları bağlantısız çekim ve editörlükte onu kopya ettiler. "Nickelodeons" da yeniden canlılık kazandı. Hem süresi hem de içeriği, kötü sıraları olan, yerleri tozlu, ön tarafta teneke piyanolu (!) tiyatrolara uygundu da. Beş "Cent" (kuruş) vererek değişik bir eğlence seyredilebiliyordu. Komediler, koşturmacalar; kötülerden çaresizleri kurtaran ve ateşeden kovboylar; içkinin kötülüğünün anlatılması; **Şişede Canlı Balık Taşımacılığı** (!) (**Shipping Live Fish in Bottles**) gibi ilgi ve bilgi filmleri... 1907'lerde, Amerika'nın kenar semtlerinde, hemen hemen tamamen fakir ve cahiller tarafından seyredilen böyle bir sürü sinema kuruldu.

1908'de New York'ta, "Biograph" adlı küçük bir stüdyo nickelodeon pazarları için filmler yaparken, D.W.Griffith adlı bir yazar ve aktörü kadrosuna aldı. Griffith yazarlığı tercih ediyordu, Biograph'a bir sürü hikayesini sattı. Griffith'in yaratıcılığı ve zekası belirgindi; işlenmemiş materyali bulup, yeni, **etkili** bir **iletişim** durumu olan **filme** aktarıyordu. Modern film teknikleri uğraşına, o da ufak ufak yenilikler getirmeğe çalışarak, girişiyordu. Merceğin içeri veya dışarı yönelik olması, arka ışık, masklar gibi kendi bulduğu yenilikler getirdi. Bir sahneyi gösterirken merceğin içeri dönük olmasını uyguladı. Karanlık bir ekran üzerinde, iğne burnu kadar bir ışık belirir, sonra yavaş yavaş tüm sahneyi göstermek üzere açılır. O görüntünün sonunda da Griffith sık sık aynı olayı dönüşümlü olarak uygular. Yakın çekim ve kesme gibi teknikleri, iç dünyasının verdiği yaratıcı güçle uyguladı. Çok geçmeden karakterlerin heyecan ve stresleri daha iyi yansıtılmaya başlandı.

Tiyatro dalında yetişmiş olan Griffith yeni ortama yüzeysel benzerlikler açısından değil de, belli başlı farklılıkları bularak yaklaştı.

Sahnede elde edilmesi mümkün olmayan yöntemler kullandı. Mesela **Altın Aşkına**'da (**For Love of Gold**) (1908)'da uygulanmakta olan kamera sabit pozisyonda iken tüm sahneyi bir çekimde çekmek olayını yapmadı. Yoksa tiyatrodaki gibi sahneyi başlatmak için perdeyi açmak ve bitince de perdeyi kapatmak gibi bir şey olacaktı olay. Griffith tüm bunları değiştirdi; bir sahnenin ortasında, kameranın yerinin değiştirilmesini istedi; böylece sahneyi iki çekime böldü.

Heyecanlı bir sahneyi vurgulamak için kamerayı oyunculara daha çok yaklaştırdı, dizlerinin alt tarafı görünmeyecek kadar. Kamera ile de-

tayları ayırdı. O kadar yakın çekim yaptı ki her şey bir adımlık mesafede göründü. Geri ışık, silüetler, Rembrandt heykelleri ışıklamalarına benzer ışıklandırmalar, masklar ve dolgular kullandı- imajları biçimlendirip dolgunlaştırmak için.

Her sahneyi bir kaç çekime vurarak, ayrı ayrı fotoğraflanmış hikâye kısımlarını sadece mantıkî bir silsileye oturtmak işini yapmamış oldu. Çekimlerinde, tempoyu, stres anında görüntüleri kısaltarak değiştirerek romantik ve duygusal anlarda gevşetip ağırlaştırarak ritmler yaratmağa gitti. Filmlerinin sinematik yapısı, iyi editörlük vb. tüm yaklaşımlarını, hareketleri, doruk noktasına vardırdı.

Filmlerin sadece fiziksel ve yapısal görünümleriyle yetinmeyip, ekran için rol yapma tavrını da değiştirtti. Oyuncular, 19. asır sonrasındaki popüler tiyatronun geniş hareketlerini, abartmalı yüz mimiklerini yapıyorlardı. Bu tür hareketler en son sıralarda oturanların da algılaması için gaz lambasıyla aydınlatılan sahneler için gerekliydi; ama kamera sadece biraz ötedeyken, bunlar hem gereksiz hem sahte idi. Yakın çekim ve geniş ekran kullanarak oyuncularının hareketlerini terazilemeğe yöneldi. Aslında, kendi önerilerini daha duyarlı alırlar diye, tiyatroda deneyimi olmayan oyuncuları kullandı.

Film endüstrisi değişiyor, büyüyordu. Öncülerin kısıtlı katı uygulamalarına gölge düşürecek yeni bağımsız firmalar giriyordu, piyasaya. Biograph'ın oyuncuları, isimlerinin ışıklarda görüneceği ve daha fazla para alacakları teklifleriyle, başka yerlere çekiliyordu. Broadway'de, ünlü Sarah Bernhardt'in oynadığı, 4 makara boyu süren **Queen Elizabeth** oynandı. İtalya'dan, iki saat süren ve görselliği enfes bir **Quo Vadis**?'in çekilmiş olduğu haberleri geliyordu.

Bu arada Amerikalı film yapımcıları üretim ve dağıtım firmaları dolayısıyle tek makarayla sınırlandırılmışlardı **The Great Train Robbery** uzunluğunda. Salonlar da uzun süren filmlere uygun değildi.

Biograph'da,Tennyson'un bir uzun şiirini (**Enoch Arden**) iki makaralı film yapmağa kalktı, onaylamadılar. Sonra, California'da tatili sırasında 4 makaralık bir film yaptı, hemen hemen iki yıl raflarda bekletip çıkartmadılar, üstelik Griffith'i müdürlükten alıp yapım gözcüsü yaptılar.

Biograph'den ayrıldı. Kafasında belli başlı bir eser olacak bir film fikirleri oluşturuyordu.

Epik tarzında, Amerikan iç savaşı ve onu izleyen, yeniden kalkınma devirleri üzerine...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

The Birth of a Nation, 1915'te ekrana geldiğinde şimşek gibi bir etki yaptı. Tüm öğrendiklerini, deneyimlerini, buluşlarını bu filme dökmüştü: büyüklüğü, alanı, savaş sahnelerinin muhteşemliği, tarihi görünümlerin başarısı, kitleleri kalabalıkları göstermesi, yakınlığı, gücü, bu film, o zamana kadar görülmemiş bir durumda yansıttı. Ülkenin her tarafında heyecan yarattı, kilisede rahip konuşmalarını, basında editörleri etkiledi, bazı şehirlerde karmaşa bile çıkardı. Bu yapımla filmin, ucuz, yüzeyden, sadece câhil ve çocuklar için bir eğlence olmadığını kanıtladı. Bu filmle, filmler çağımızın en etkili bir sanat biçimi olarak tanındı- Edison'un buluşunun ilk halka açık gösterisinden sadece 20 yıl sonra.

Sonra Amerikan film endüstrisi yine değişti. Beş makaralık filmler oluştu, komediler iki makara, yeni üretilen yaratılan haberler gösterisi de tek makara oluyordu. Filmler yeni büyüklükleriyle Nickelodeon'ları terketmeğe başladılar. İyi semtlerde, küçük, konforlu sahneler oluşuyordu. Broadway'de milyonlara malolan bir sahne açıldı. Tüm Amerika'nın ilgisini çekmek için artık daha çok sevilen romanlardan, Broadway tiyatro oyunlarından ve operalardan faydalanılıyordu. Meselâ **Carmen**'in dört değişik yapımı oluştu 1915 te, biri de Charlie Chaplin tarafından olmak üzere.

Yıldızların, gişe gelirlerini yükseltmekde rolü büyük oluyordu. Bir kere tanındılar mı daha çok para isterler diye, daha önceki şirketler, oyuncuların ismini reklâm etmek istemezlerdi. Bilemedikleri durum, yıldız hayranlarının tekrar tekrar filmleri görmeye geldikleriydi.

1913'lerde, film endüstrisinde, yıldızların durumları birden parlamağa başladı, servetler kazanmağa başladılar. Meselâ Charlie Chaplin (Şarlo) mesleğinde uzay roketi gibi fırladı. Baş komedyen olmuştu, 75 dolar haftalık alıyordu. Sonra 125 dolar almağa başladı. 1914'te 1250 dolar haftalık alıyordu. 1916'da 10000 dolar haftalık ve kontratı imzalamak için 150000 dolar alıyordu. 1917'de film endüstrisinde ilk, milyonluk kontratı imzaladı. Mary Pickford, Douglas Fairbanks gibiler de aynı şekilde iyi paralar yapıyorlardı. Hayranlar, bir defa hayran oldukları yıldızları seçtikten sonra, tekrar tekrar seyretmeğe doymak bilmiyorlardı.

Amerikan film endüstrisinin gelişmesini Avrupa'da savaşın patlaması destekledi. Avrupa ülkeleri savaşa girerken, stüdyoları kapanıyor-

du. Sahneleri ısıtma ve aydınlatmada kullanılan ısı ve ışık, savaş malzemesi yapılan yerlerde daha acil şekilde lâzımdı. Selüloz, nitrat gibi, filmlerin, o zaman üzerine basıldığı maddeler, yüksek derecede patlayıcıların ana maddesiydi. Üstelik savaş nedeniyle, Avrupa'dan, film yapımında rekabet bitmesi kadar da, eğlence ihtiyacı daha da artıyordu. Siviller ve askerî kişiler savaş baskısından bir kaç saat uzaklaşmayı, Amerikan filmlerinde buldular. Amerikan filmlerindeki romans, komedi, hareket, optimizm ile yeni Amerikan yıldızlarının pırıltılarını herkes yürekten sevdi. Böylece Avrupa'dan Amerika'ya akan para, dünyanın hiçbir yerinde daha önce üretilmediği şekilde Amerikan filmlerinin daha da göz kamaştırıcı olmalarını sağladı.

Avrupa'daki durum Amerika'yı da etkilemeğe başlayınca, Amerikan film endüstrisi de etkilendi. O zamana kadar, New York bu işin merkeziydi. Amerika da savaşa girince, Şirketler de Avrupa'dakiler gibi, kömür ve elektrik kısıtlamalarıyla karşılaştılar. Ama Avrupadakiler kapamak zorunda kalırken, Amerikan stüdyoları Batı'da Kaliforniya ile yeni bir alternatife kavuştu. Zamen 1907'lerde bir şirket **Monte Kristo kontu**'nun (**The Count of Monte Cristo**) bir yapımı için Batı'da bir bölüm kurmuştu. 1910'da da Biograph, kış aylarında Griffith ve oyuncuların, Californiya tarafına, güneşli bulutsuz gökyüzü, hoş hava ve inanılmaz manzaralar için göndermeği âdet edinmişti.

Yatırımcı film yapımcısı için, kayalık kıyılar, kumsallar, karlı dağ başları ve yanıp kavrulan çöller, vızır vızır şehir, huzur verici portakal bahçeleri, İspanyol yerleşimleri ve ilk yerleşenlerin yapı tarzları hazır bekliyordu. Çok geçmeden bazı küçük ve bağımsız şirketler, Los Angeles ve çevresinde, özellikle Hollywood diye bilinen küçük bir yerde yerleşik stüdyolar kurmağa başladılar.

Birinci Dünya Savaşı, stüdyoları Batı'ya götürdü ve Hollywood birden parladı. Filmler işi, sür'atle büyük iş oluyordu; artık bağımsız olarak film yazan, üreten, yöneten ve pazarlayan bireysel film yapımcıları, neredeyse son buluyordu. 1919'da, "Birleşmiş Artistler" birliği oluştu (United Artists). 1919'da film şirketlerinin hisse senetleri New York Borsasında görünmeğe başladı.

1920'lerin stüdyo sistemi üzerine çok sözler edilmiştir ama, bu sürede gelmiş geçmiş en büyük filmler ve dünyanın görüp göreceği en göz kamaştırıcı ekran kişilikleri oluşmuştur. 1920'lerde, yıldızların isimleri

pazarlamada çok önemli oluyordu: (M-G-M) Metro-Goldwyn-Mayer, Greta Garbo; Paramont stüdyoları Gloria Swanson, Rudolf Valentino gibi yıldızlara sahipti. Bu seçkin yıldızlara çok büyük maaşlar ödeniyordu.

Sinemada yeni deneyimler yapılıyordu. Meselâ Nevada'da alelade kovboy (Western) filmleri yapmak yanında gerçek epik nitelikleri olan filmler de çıkartabileceklerini anladılar. Dokümanter filmler için de iyi pazar olabileceği ortaya çıktı. [50]Frank Norris'in ünlü romanı **Mc Teague, Doymazlık; Greed** adında dev bir film oldu. Ama sekiz saat süren bir film olmuştu, sonra bu durum düzeltildi... Alman filmleri sadece eleştirmenler tarafından değil, halk tarafından da çok tutulmağa başlayınca, gemiler dolusu Alman yetenekleri getirilmeğe başlandı: aktörler, yönetmenler, fotoğrafçılar, sahne düzenleyicileri...

1920'ler, aynı zamanda, büyük palyaçolar, komedyenler ve büyük kovboylar devriydi. Bu iki belirgin Amerikan janrı (genre) belli başlı stüdyolarda büyük ölçüde vurgulanıyordu. Gerçekten, bugün olduğu gibi, kovboy filmleri stüdyoların ekmeğine yağ süren filmlerdi. Geliri düşmeyecek olan az bütçeli gözkamaştırıcı yatırımlar... Şarlo yine zirvede idi. Laurel ve Hardy iki makaralık komedilerini sürdürüyorlardı; komedi altın çağını yaşıyordu, pandomin ustaları sanatlarının mükemmelliğini göstermek için kameranın her teknik hilesini kullandılar.

Hollywood, Cecil B. De Mille'in filmleriyle, daha da meşhur oldu. İncil'den esinlenen **On Ayet; The Ten Commandments** veya yüksek sosyeteyi ele alan **Altın Yatak; Golden Bed** gibi şahane gömme banyolar vs. gösteren filmlerle... Aynı tarzda, daha önceden, çağdaş komedilerde, iyimser, sinekkaydı traşıyla ünlü Douglas Fairbanks, 1920'lerde bıyık bırakıp yeni bir karaktere büründü-üzgün bir hanımı etkileyecek, romantik, maceracı bir tip... Hollywood'da onun oynadığı **Robin Hood, Don Kişot** filmleri en pahalı ve en gelir getiren filmler arasına girerler. I.Dünya Savaşını canlandıran daha da büyük filmler yapılmağa girişildi. **What Price Glory?** gibi... Alman yönetmenlerin idaresinde sahneler daha da kapsamlı oluyordu. Fox Stüdyoları **Güneşin Doğuşu; Sunrise** filmi için, tüm bir balıkçı köyü ve bir Avrupa şehrinin kocaman bir bölümünü, koca bir lunaparkla birlikte, kendi alanlarında kuruverdiler...

---

[50] Frank Norris. **Mc Teague.** (New York: Holt, Rinehart and Winston).

Her büyük şehirde, böyle sanat eserlerini göstermek için, daha büyük ve daha lüks tiyatrolar inşa ediliyordu. Göz kamaştırıcı kristal, zengin halılar ve beşbinin üzerinde rahat koltuklarla... Bu sevilen sanat biçimi sinema için... yetmişbeş-yüz müzisyenlik senfoni orkestraları ekrana refakat ediyordu. Tiyatro, etkisini de vurgulamak ve gösterilecek filmin havasına alıştırmak için, canlı açılış skeçleri yapılıyordu, ücretsiz meşrubat veriliyordu...

1920'lerde artık sinema bir aile eğlencesi olmuştu. Üretenler ve gösterenler bunu böyle tutmak için düzeylerini en iyi şekilde muhafaza etmeye dikkat ediyorlardı.

Filmler alıp yürümüştü: yaşam görüntüleri; geniş sahneli ve insanlı temaşa; hızlı arabalarda yanıp tutuşan gençlik; Eskimolar gibi dökümünterler; cesaret heyecan; çocuk oyunları ve oyuncaklar; büyük aşklar; davranışlarla ilgili piyeslerin filmleri; **Notre Dam'ın Kamburu (The Hunchback of Notre Dame)**; vampirler; şeytani fakat dayanılmaz aşıklar; Cleopatra ve Sezar...

SESLİ FİLMLER

1920'lerde Amerika ekonomik yönden daha da iyileştikçe, tiyatro ve filmlerle rekabet edecek başka eğlenceler çıktı ortaya. Otomobil çoğaldıkça, öğleden sonra bir filme gitmek yerine, kırlarda gezintiye çıkmak daha çekici geldi mesela; golf ve tenis klüpleri açıldı... Evin içine kadar bedava eğlenceyi getiren radyo işin içine girdi. Böylece Warner Brothers iflasın eşiğine geldi. Bu sebeple, birkaç yıldır, Bell Laboratuvarlarının öne sürüp durduğu, konuşan resimler buluşunu uygulama riskini üstlendiler. Orkestra müziği ve ses efektleriyle, ama sonsuz gösterileri denediler.

Caz Şarkıcısı (The Jazz Singer) filminin başarısı, film endüstrisinde devrim yaptı.

Edison'da, hareketli resimlerle ilk ilgilendiği zaman, iki unsuru da birleştirmeyi düşünüyordu.

Ses efektleri denemeleri tuhaf durumlar yaratıyordu. Gittikçe büyüyen tiyatrolarda, ses efektleri uygulanan filimlerin sesleri pek duyulmuyordu. Seyirci de daha iyi sesleri, isterse tiyatro-operada duyabileceğini düşünüyordu. Sinemadan pek de ses unsurunu beklemiyordu.

Yıldızlar ve yetenekli yönetmenler için de, mikrofon sanki kendilerinin üstünde, kral gibi bir şeydi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bu ilk ses unsuru gayretlerini izleyen eleştirmenler de, hâlâ Avrupa'dan gelen, son üstün sessiz filimlerin yanında, bu yeni denemenin yaya kaldığını ve vazgeçilmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Ama bir yerde, müşteri, köpeklerin havlamasını, telefonların çalmasını, trenlerin kükremesini sevmişti. Meselâ **Aile Pikniği (The Family Picnic)**'te, annenin mutfakta piknik sepetini hazırlaması, tüm ailenin eski bir otomobile binmesi ve herkesin kırda yemek yemesinden başka bir şey yoktu. Ama onu devamlı gösterilir kılan, motor sesinin tekleme, patlak lastiğin inme, çocuk sesleriyle sandöviçlerin sarılışından çıkan seslerin duyulabilmesi idi.

İlânlarda, %100 konuşmalı diye söz edilirken, müzikal filimler çıkınca, %100 müzikli, %100 danslı diye ilân edilmeye başlandı. İlgi büyümeye başlamıştı. 1929'un sonbaharında borsa çöktüğü zaman, konuşmalı filmler, film endüstrisinin, Büyük Yokluk (Great Depression) yıllarını atlatmasını sağladı.

Ama elbette giriş fiatları halkın verebileceği kadara düşürülmüş, bir çok marjinal film şirketi iş dünyasından çekilmişti.

Seyirciler de Broadway Tiyatro oyunları ve müzikallerinin Sinemaya geçirilmesinden bıkkınlık göstermeye başlamıştı. Önceden olduğu gibi, sessiz filmlerin, hareketlilik, hız, manzara değişimleri, görsel heyecanlarını arıyorlardı.

Ses sistemi teknolojisi üzerinde uğraşlar sürdü; mikrofondan kameranın sesini saklamak için, kamera, ses geçirmez şekilde kaplandı. Sonra mikrofonlar görünmesin diye âvize içine, çekmece içine veya çiçek saksıları içine saklamak yerine, tepeden balık ohtası gibi sarkıtmak durumu icâdedildi.

1931'de, Film-üzerinde-ses yerine, disk-üzerinde-ses'e geçildi.

Renk, geniş ekran, hareketli ve taşınabilir kameralar, birkaç ekran gibi, teknik problemler çözülmekle birlikte, sanatsal problemler devam etti.

Yokluk Yılları gibi, toplumsal etkiler endüstriyi etkiledi, daha realistik filmler yapılıyordu. Seks ve şiddet sahneleri fazla açık ve açıklayıcıydı, ekranlardan geçen gansterler gruplarını kimse durduramıyordu. Sansür ve yöresel gruplar etkili olmaya çalıştı. Yöresel halkın temsilcile-

ri, sinemalara giderek, sinemaları aylarca boykot ettirebileceklerini bildirdiler. Düzelmelerden sonra baskılar çözüldü.

Amerikada filmler, 1930 ve 1940'larda belli başlı eğlence biçimi oldu, 1950'lerde televizyonla birlikte devam etti.

Birçok yetenekli aktör, yazar ve yönetmen, Amerikan filmlerinin sanatsal gelişmesine katkıda bulundular. 1930'da Hollywood'a gelen Orson Welles, aktör ve yazarlığının yanında yaratıcı üstün bir yönetmendi. Radyoda da geniş tecrübesi vardı, tiyatroda olduğu gibi, Vatandaş Kane (Citizen Kane) ile de yeteneklerini ispatladı: dört kısımdan oluşan yapısı, derinliği olan fotoğrafları, yazış biçimi, realistik diyalogları, görsel ve ses montajının akıllıca yapılmış olması ve yönetimindeki oyuncuların üstün oyunu ile...

John Steinbeck'in ünlü romanı **Gazap Üzümleri (The Grapes of Wrath)**'in[51] filmi, toz fırtınalarıyla yurtlarından göçen, çiftçi ve çiftlik çalışanlarını, tüm hareketliliğiyle yansıtıyordu.

Savaş bulutları yaklaşırken de demokrasinin gücü ve gelenekler ve diktatörlüğü yadsıyan filmler oluştu. **Genç Mr. Lincoln (Young Mr. Lincoln); Abe Lincoln Illinois'de** gibi...

Savaş temalarına rağmen, gene de her zaman olduğu gibi Amerikan filmlerinin eğlendirici yönü ağır basıyordu. 1939'da yapılan Rüzgar gibi Geçti'nin **(Gone With the Wind)**, o zamanki ve halâ en iyi gişe hasılatı yapması ve en sevilen filmlerden olması bunun bir ispatıdır. Clark Gable, Humphrey Bogart, İsveç'ten gelen İngrid Bergman, Gary Cooper gibi ünlü yıldızlar çıktı.

Amerikanın savaşa katılması, dökümanter filmlerde ilerlemeyi getirdi. New York'tan kaynaklanan bazı filmler, kamerayı, toplum ve kurumlarını yorumlamaya ve problemlerin sıradan adamla ilgisini göstermeye yönelttiler; askere ve sivillere karşı Amerika'nın tutumu ve stratejilerini yorumlayan filmler oluştu. **Nehir ve Şehir (The River and The City); Niye savaşıyoruz (Why We Fight)** serisi gibi... Ve bunlar askeri barakalarda, okullarda, fabrikalarda, kiliselerde gösteriliyorlardı.

---

[51] John Steinbeck. **The Grapes of Wrath** (New York: The Viking Press).

Savaş sona erdiğinde, televizyon, Hollywood üzerinde kara bir buluttan başka bir şey değildi. Savaş yıllarının yoklukları ve kısıtlanmaları TV üretimini durdurarak bu bebeklik dönemini yaşayan endüstriyi boğmuştu. 1945'lerde Sinema seyircileri, sinema önlerinde, önceden ödedikleri üç mislini ödemelerine rağmen, kuyruklar oluşturuyorlardı. Sinema savaş yılları kısıtlamalarının hafiflemesiyle iyi durumdaydı.

Ama Avrupa'dan gelmesi beklenen, Amerikan Stüdyolarının orada kazandıkları paranın, artık orada harcanması icabediyordu. Ekonomilerini yeniden kurmak ihtiyacında olan Fransa ve İtalya gibi Ülkeler de, ülkelerinden dışarı para akmasını kesin çizgilerle kısıtladılar.

Sinema için en ciddi tehdit TV'den geldi. Hükümet TV üretimini de serbest bırakmıştı, satış yerleri TV'ler ile dolmuştu. Artık bedava işitme ve görsel audio-visual eğlence, evlerin içine kadar gelmişti. Film şirketleri önce yıldızlarının TV'de oynamasını yasakladılar ve TV'ye film vermek istemediler. Bu arada radyo yayınları faaliyetlerini genişlettiler.

Sonra kişilerin iç dünyasına hitabeden; Epik türü; Savaş türü ve alabildiğine geniş ekranlı filmler gelişti.

TV ile yarışırken, film stüdyoları yıldızlara sürekli değil de, film başına ücretler ödemeyi denediler, ama bu daha pahalıya maloldu, üstelik kârdan yüzde alıyorlardı yıldızlar. Artık TV eski filmler için iyi fiyatlar teklif edince bu filmleri vermeye başladılar. Ama görüldüki ödenen ücretler, hâyali ve yetersizdi. Sonra 1952'lerde Sinerama Şirketi (Cinerama Corporation) kıvrılan dev büyük ekranı denedi, TV'ye karşı. Ama bundan sonra, böylesine dev ekran deneyenler, başarısızlığa uğrayarak, gene seyirciyi TV'ye geri gönderdiler.

Oyuncular Birliği (United Artists) dağıtım durumlarını çoğaltmaya bakıyordu, kendilerinin stüdyo ve tiyatroları yoktu. Bir ara yokolacak oldular ama kaliteye bakmaksızın dağıtmak üzere filmler almaya başladılar. Aynı zamanda da prodüktör yönetmen ve yeteneği katılanmış oyunculara, "United Artists" için filmler yapmaları hususunda girişimlerde bulundular. Kendilerinin söz verdikleri husus da, finans, dağıtım ve bağımsızlıklarını sağlamaktı.

Oyuncular Birliğinin zamanlaması da mükemmeldi. Stüdyolar maaşla değil tek tek kontratla oyuncuları çalıştırıyorlardı.

Oyuncular da, yönetmenler, yazarlar, ajanlar, iş idarecileriyle bağlantılara gitmeye yöneliyorlardı. İlk düşünceleri elbette ki yetenek ve kişiliklerine uygun hikayeleri bulmaktı. Ve para meseleleri. Bu durumları karşılayabilecek olan da "United Artists" idi.

Amerikan filmlerine yeni bir yönlenme geliyordu. Stüdyo damgası yerine, filmler, yaratıcısının damgasını taşımaya başlıyorlardı.

Durumlar aslında değişkendi. Yıllardır Şarlo, Disney gibiler, kendi stüdyolarına sahib olup, kendi filmlerinin finans durumunu destekleyen, kendilerini memnun edici filmler yapmışlardı. İlk filmciler, Amerikan Sinema Tarihinde, gerçekten aynı tavırda çalıştılar. Kendi filmlerini pazarlayarak, yazarlığını yaparak, yönetim ve prodüktörlüğünü yaparak. Bu bireysellik, stüdyolar ve filmler, desteklemek için, çok büyüyüp pahalılaştığından, kaybolmaya başladı. Avrupa sineması aslında yönetmene yönelik olagelmişti; Ingmar Bergman, Vittorio de Sica, Fellini gibi isimlerle...

Amerikan filmleri finans ve sanatsal özgürlükle ve stilleri ve konu seçimleriyle de belirleniyorlardı.

Sadece göz kamaştırıcılık günleri geride kalmıştı. Yönetmenler daha cesaretli, seyirciler daha eleştirici olmuşlardı. Eğlence, neşe, gözkamaştırıcılık hep filmlerin kapsamında olmuştur. Garbo, Gable, Dietrich ve Marilyn Monroe'larla: bu nitelik kaybolsa filmler aynı olmazdı. Ama tüm yaratıcı uğraşlar gibi filmler daha hâyati bir ilgiye doğru gelişti:

İnsanlığın durumu.

Bu gün de, en iyi filmlerde bu düşünce önde gelir. 1950'lerin teknikleri yerli yerinde uygulandı. Eskinin filmlerinde ender bulunan özgürlük, yeni filmlerde var. Değişen zamanlarla, filmler de kendilerini değiştiriyorlar.

Bindokuzyüzaltmışlarda, Hollywood'da, bağımsız girişimlerin kârlı biçimde işe devam etmesine rağmen, gene de stüdyo fikri üstünlüğü vardı. Stüdyoların başındakiler, milyonlarca dolarlık daha önce bahsettiğimiz **The Ten Commandment's** (1956) ve **Ben Hur** (1959) gibi dev yapımların, bağımsız prodüktörlerin kârı olmadığını ispatlıyorlardı. Bilindiği gibi bu iki film günümüze dek en iyi para yapan on film içindedir.

Elbetteki, her iyi tutulmayan film, bir prodüktörün, bir dahaki projesi için, finans desteğini temin eden stüdyodan koparacağı bağımsızlığı azaltıyordu.

Prodüktör-yönetmen Robert Wise, **Batı Yakası Hikayesi (West Side Story) (1961)** ve **Müziğin Sesi (the Sound of Music) (1965)**'teki sanatsal başarısı ile, en aranılan film yapımcısı olmuştu. **The Sound of Music**'in, sadece ülke içindeki hasılatı 83.000.000.- dolardı. Daha masraflı film yapımlarına gidildi ama, aynı başarı elde edilemedi.

TV eğitimli yönetmenler sinemaya geldi: hız ve küçük sahneyi iyi kullanma yanında; büyük ekranın birdenbire gözler önüne serilmesi; karakterleri ve davranışlarını derinliğine belirtebilme avantajlarından da tamamen faydalanabiliyorlardı.

Richard Lester meselâ, İngiltere'ye göçedip, Beatles komedileri, Zor Bir Günün Gecesi **(A Hard Day's Night)** ve İmdat (Help) ile geniş popülerlik elde etti.

Stüdyolara televizyondan gelenler olduğu gibi, stüdyolar da televizyona filmleri veriyorlardı.

Bindokuzyüzyetmişlerin ortalarında, stüdyoların en aşağı, yarı yıllık geliri, televiyona yapılan satışlardan geliyordu. **Aşk Hikayesi (Love Story), Bonanza, Kwai Nehri Köprüsü (The Bridge on the River Kwai), Cleopatra** gibi filmlerde Cleopatra'nın, sinemada tutmamasını televizyona satışla kapattılar.

Stüdyoların bir çok ekonomik problemi televizyona satmakla çözmeleriyle birlikte, yeni problemler ortaya çıktı. Seyirciler, aşağı yukarı bir yıl içinde, televizyonda, evlerinde, bedava görebilecekleri bir film için, sinemaya gidip neye para ödeyelim diyebilirlerdi. Hollywood'un ilk cevabı, elbetteki geniş ekran ve üç boyuttu (3-D). Bindokuzyüzaltmışlardaki

cevap da, televizyonda hiçbir zaman gösterilemiyecek filmleri üretmek idi... Meselâ bazı filmler, Geçen Yaz Birdenbire (Suddenly Last Summer) gibi, "Sadece Büyüklere" (Adults Only") veya "18 yaşından küçükler giremez" gibi uyarılarla ortaya çıkıyordu.

Bir yandan da halk daha olgun buldukları Avrupa filmlerine yöneldi. Bergman, Sica ve Rossellini'ninkiler gibi ve Bardot, Lollobrigida ve Loren gibi yıldızlarla.

1968'de, "Film Birliği" seyirciler için filmleri belirlemede, harfler kullandı: Genel seyirciye" 'G' ; Ebeveynle birlikte; 17 yaşından küçükler giremez "X".

Ciddi Film yapımcısına, iyi düzeyde işlenmek şartıyla, her konu açık olmalıdır ve sorumlu bir yetişkinin görmek istediği, herhangi bir konu da, filmde verilebilmelidir.

Hollywood filmleri, henüz Avrupa filmleri gibi, tamamiyle kişisel ve buluşçu değillerse, belki de çok pahalı filmler olduklarındandır. Bugün, bir stüdyoda, bir milyon dolarlık bir film bütçesi azdır. İki-üç milyon normal görülürken, **Havaalanı (Airport)** gibi gerçekten büyük filmlerin bütçesi, on-onbeş milyon dolar fazla harcama olarak düşünülmemektedir.

Hollywood gelirinin yüzde altmış geliri, yabancı pazardan geldiğine göre de filmler belirgin Amerikan özelliğinden birşeyler kaybetmek zorundaydı.

Böylece yabancı oyuncular çoğaldı; dekorlar daha çok evrensel oldu; Amerikan stüdyo yönetmenleri arasında şimdi Avrupanın Virtüoz yönetmenleri var...

Geçmişte olduğu gibi, Hollywood ispatlanmış yeteneğe ve tekniklere açıktır. Bugünün bağımsız prodüktör ve yönetmenlerine, gerçekten sanatsal özgürlük ve kontrol yetkisi veriliyor. Ama destekleyenler artık sadece geleneksel stüdyoların başlarındakiler değil. Bindokuzyüzyetmişlerin ortalarında, üretim parası, şöyle alışılmamış yerlerden geliyordu: General Electric, Mattel oyuncakları (M.Toys); Reader's Digest dergisi; Texas milyonerleri ve bazı acaip Avrupa finans çevreleri...

Bu duruma bir reaksiyon olarak, yepyeni bağımsız bir film üretimi gelişti: "deneysel" (experimental) veya "yeraltı" ("underground") sinema

hareketi. Bu yeni hareketin, Hollywood'un yıldızları, bütçesi veya değer yargılarıyla ilgisi yoktu. Film ölçüsü bile değişikti: 35 mm veya 70 mm yerine, bu deneyimciler, 16 mm veya son günlerde 8 mm veya Süper 8'i tercih ettiler. Hareketin kökleri, hemen II. Dünya savaşı sonrası günlere dayanır. Orada burada veya o zaman film teknikleri öğreten bazı okullarda eğitilmiş bir grup insan, bağımsız bir şekilde, sanatçı olduklarını ve filmin bir sanat biçimi olduğunu keşfettiler, deneysel sinema, yaratıcı sinema, derinliğine yoğun sinema ile...

Bir hayli ucuz olan 16 mm ile çalışarak, bu grup, kendi filmleri için, üniversitelerde, müzelerde ve hem de New York'un "Cinema 16"sı gibi çok başarılı ve çok taklidedilen yerlerde seyirci temin ettiler.

Deneyimcilerden sevilen sanatçı Andy Warhol, mesela, kamerasını sabit bir yere koyup, filmi bitene kadar çalıştırdı. **Uyku'da (Sleep)** (1963), kamera gözkırpmamacasına, altı saat, uyuyan bir adamın üzerindeydi, kendisinin arada kımıldanmaları, filmdeki yegâne hareketi temin ediyordu. İmparatorluk (Empire) filminde daha da az hareket vardı: kamera sekiz saat Empire State Binası'nın ön cephesine bakmaktaydı.

Böylece, gerçekten deneysel, özel görüş içeren, roman hikaye yapılarını bir yana bırakan, şaşırtıcı güzellikte film şiirleri yarattılar.

Sonra "yeraltı" "underground" filmleri, normal sinemalarda gösterilmeye başladı. Ama daha sonra, bunlara ilgi azalarak, üniversite kampüsleri amatör filmleri görünür oldu. Bindokuzyüzyetmişlerin ortalarında, artık, iyiden iyiye ilgi, bu kendi içine dönük filmlerden, öğrenci filmlerine dönmeye başladı-yönetmenin, hem sanatsal hem kişisel olarak, konunun içinde olduğu, direkt kamera röportajı filmlerine...

Küçük taşınabilir kameraların gelişmesiyle **Cinema verité** sadece öğrencileri değil, önceki deneyimcileri de çekmeye başladı. Meselâ **Woodstock** (1970) konserlerinden beri, **Rock** konserleri, her zaman, **Cinema Verité** film yapımcıları için, en uygun yer oldu. Son zamanlarda, bu realist film yapımcıları, devlet desteği ile ve ticari olmayan, eğitimsel televizyona da yöneldiler...

Dünya fuarlarında, çok ekranlı **(Multiple Screens)** Multi-vizyon gösterilerinden sonra, birdenbire, çok geniş ekranlı Sineranama, Sinemaskop (Cinema Scope) sistemleri, modası geçmiş göründü. Çok imaj etkileri bazı filmlerde zaten uygulanmıştı: **Komik Kız (Funny Girl)**'deki gibi...

Bazı fuar ve uzay müzelerinde, özel merceklerle seyredildiğinde, tüm görüntüler, kelimenin tam manasıyla, seyirciyi içine alır...

Amerikada film ve televizyon eğitimi genişlemektedir, Amerikan Film Enstitüsü'nde; Amerikan Film Institute, Ford Vakfı desteğiyle, ileri film eğitimi dersleri verilmektedir; Kameranın temel teknikleri; editörlük ve ses sistemi yanında, filmlerini değişik şekillerde üretebilmeleri için, dersler: edebi, dökümanter ve deneysel olmaktadır. Şimdi, öğrenci üretimi filmler, sinemalarda, sanatevlerinde, sanat müzelerinde veya televizyonda gösterilmektedir.

Sonuç olarak, Hollywood stüdyoları önceleri film mezunlarına kapılarını kaparken şimdi yenilik ve yaratıcılıklarını görünce, önemli görevler vermektedirler. Bu mezunlar üniversiteden sadece yeni fikirler değil, aynı zamanda en çok ihtiyacı duyulan, canlı, heyecanlı bir yaklaşım ve derin saygı getirmektedirler, film çalışmalarına...

Film yapımcıları, şimdi, hayatın tüm yönlerini, dürüst ve realist olarak yansıtmakta serbesttirler. Filmle uğraşanlar, artık, sadece, gişe hasılatı ne kadar olur diye düşünmemektedirler. Zaten ekonomik istikrarları vardır stüdyoların. Amerikan halkı da, çok daha seçici ve eleştirici olmuştur. Sanat evleri, kaliteli düzeyi yerleştirmeye devam etmektedirler. Sanatsal ve toplumsal sorumlulukla, gelecek daha da iyi olacaktır.

MÜZİKAL TİYATRO-SİNEMA

Günümüz müzikalleri, Yokluk Yıllarını; **Depression Years** unuttumak ve ülkeyi oyalamak için yapılanlardan, çok daha atılım dolu ve kapsamlıdır. **Batı Yakası Hikayesi (West Side Story)** 1962'de, 10 Akademi ödülü kazanmıştır. Ve ekonomik başarısı da prodüktörlerine, başka Broadway müzikallerini, ekrana getirme cesareti vermiştir.

Önceden sadece, sahnede, heyecanlı fakat sınırlı New York seyircisine oynamış olan **My Fair Lady**, 1964'te ülke ve Dünya seyircisinin izlediği üstün başarılı bir müzikal olmuştur. George Bernard Shaw'un **Pygmalion** oyunu olan, şimdi ki **My Fair Lady**, 1938'de, film olarak, Amerika'da, gişe başarısızlığına uğramıştır. Daha önce, bunun gibi başarısızlığa uğrayanlar, geniş seyircilerle, müzikal film olarak başarı kazanmışlardır. Müzikallerin, tiyatrodan sinemaya geçişi, onlara kapsam kazandırmıştır: Hareket özgürlüğü, geniş bir üretim teknikleri kulanımı ve gerektiğinde yakın görünüm...

AMERİKA'ya YENİ BAKIŞ

Toplumsal ilgi ve bilinç, Amerikan Sinemasında yeni değildir. İlk örnekler arasında, John Steinbeck'in **Gazap üzümleri (The Grapes of Wrath)** (1940) vardır. 1966'da, Edward Albee'nin tiyatro oyunu ekrana aktarıldı: **Who's Afraid of Virginia Woolf?** Evlilik içi çatışmaları yansıtan bu eserde, daha önce "gözkamaştırıcı yıldızlar" olarak düşünülen, Burton ve Taylor, aile içi düştükleri açmazları yansıtırken, üstün etkili oyunlar çıkarttılar. Senaryoyu," Puritan Amerika" küçük kasabasında beklenilen düzeye indirmek için, hiç bir taviz verilmemişti; Gerçekten gerekli veya değil ama, geçmişte edebiyatbilim, toplum ve davranışlarda yaygın olarak kabul edilen anlayış bu idi.

Uzun süre Avrupa'daki gelenek, bir filmi, yönetmeni dolayısıyla değerlendirmekti-Yıldızlarından ziyade... Amerikanın da birçok büyük film yönetmeni olmasına rağmen, Griffith, Welles, Ford gibi, Amerikan film seyircisi için, film seçimini, yönetmeni dolayısıyla yapmak, yeni bir tutumdur.

Değişim için sorumlu olan bireylerden biri, Stanley Kubrick'dir. Kendisi, çoğu zaman, kenar köşe, popüler olmayan konuları seçmiş, birinci olmayan yıldızları oynatarak kumar oynamış, ama unutulmaz filmler yaratmıştır.

Kubrick filmlerinin en iyilerinden biri **Dr. Strangelove**'dır. Kubrick, Amerikan askeriyesini, İngiliz komedyeni Peter Sellers'ı oynatarak, alaya alır. Sonuç iyimser olmaktan uzaktır, atom silahlarıyla harabolmuş bir dünya sergilenir. Karakterler karikatürize edilir, gerçekler üzerine yorumlar yapılır. Film üstün derecede bir hiciv olarak nitelenebilir.

Geçenlerde ülkemiz televizyonunda da gösterilmiş olan Arthur Penn'in yönettiği, **Bonnie ve Clyde**'da gülünç ve dehşet verici unsurlar yanyanadır.

Yalnızlar ve anti-roman kahramanları da Amerikan sinemasında işlenmiştir: savaş sonrası etkileriyle oluşan yeni bir gerçekçilikte, filmler, kişisel psikolojik açmazların içinde olan, sevilmeyen, anti karakterler canlanır. Şimdi de televizyon bu alanda yarışmaktadır. Filmler de, daha moral bozucu ama, tamamiyle insan deneyimlerini yansıtır.

YENİ TEKNİKLER

Sanatçıların yeni bir tekniği öğrenmeleri elbette ki zaman alır. Sinemadaki ilk deneyimler vardır. Geniş ekran tekniği; geniş bir ekrandan taşan görüntüleri, üç ayrı kamera ile vermek;... konu vermeyen, ama bir çok heyecan veren olayın arka arkaya verilmesi... **Grand Canyon** 'da küçük uçakla uçuşlar gibi... Bu olaylar çok büyük başarılar getirdi. Sonradan yönetmenler, sinemaya, konu da koymaya başladılar. Yakın çekimle, bir aktörün derisindeki hücreler, ay yüzeyini kraterlerine benziyordu. John Frankenheimer, Sineramayı **Büyük Yarış; Grand Prix** filminde, tam anlamıyla kullandı, konu olarak otomobil yarışlarını alarak... bu konu ve teknik elbette sineramada nefes kesiyordu. Konu ile ilgili olmayan eleştirmenler bile, yönetmenin teknik üstünlüğüne hayran kaldılar- seyirciyi bir Grand Prix yarışcısının direksiyonuna oturtmuştu.

Filmler: 1893 - 1993

Bu günün üstün filmleri, ötekiler gibi, sere serpe güldürü dolu değildir. Şarlo, Laurel ve Hardy gibi büyük komedyenler, palyaçolar yoktur. Günümüz komik filmlerinin temsilcisi **I Love You**, çağdaş ve haberlere geçen hipi kültürü ile uğraşır: Peter Sellers birdenbire çiçek çocuklarının vahşi davranışlarıyla ilgilenmeye başlayan bir doktoru canlandırır...

Başarılı olmak için, bugün filmler seyirciye evde televiyondan bedava olarak seyredebileceklerinin çok ötesinde bir düzeyde, dolueserler vermek zorundadırlar...

Stanley Kubrick'in 2001'i , süper film havasında bir filmdir. Önceleri tahayyül edilemiyecek şaşırtıcı ve felsefik bir eserdir; geniş sinerama ekranını akıllıca kullanmıştır. Bağımsız bir yönetmenin kişisel yorumları vardır filmde... Bu film günümüzde filmlerin nereye geldiğinin bir ispatıdır.

1893'lerde, herhalde Edison yarattığı oyuncağının, 1926'larda, Griffith, Eisenstein, Von Stroheim ve Chaplin gibi çok yönlü kişilerin yaratıcılığını yansıtacak bir vasıta olacağını zor hayal ederdi. Ve bu sinemacılar da yıllar sonra, modern filmin, fevkalade renklerle; streofonik ses imkanlarıyla, geniş uzay alemini temsil edeceğini tahmin edemezlerdi.

Sözlerimizi, 1893'ten 1993 günümüze ve uzay çağına diyerek noktalayalım şimdilik.

Medya:
TV- Sinema: Yazım; Yönetim:
Lawrence Kasdan
Üniversite
İş Hayatı

Michigan Üniversitesinde, İngiliz-Amerikan Edebiyatı; Kültürü ve eğitim okumuştur.

Sonra bir reklam şirketinde işe girer. Yıllarca, hiç bir stüdyo veya ajanstan herhangi bir teklif almadan, durmaksızın geceleri ve hafta sonları ekran için senaryo yazmaya çalışır.

Sonunda üç ay içinde iki çalışmasını birden ardarda satıverir.

Gerçekten kafasını kurcalayan; gerçekten ilgilendiği konularda yazar. "zaten başka bir yaklaşım düşünemem"der.

Elbette, niçin ve neyi yaptıkları, sorularının altında, bir çok nedenler vardır, der ve devamla: Başarının sırrının, yürekten bağlandığınız bir konuyla uğraşmak olduğunu, çünkü, içinden gelen; kaynaklanan bir konu için, insan kendinde, o gereken enerjiyi ve heyecanı bulabilir.

Yoksa mekanik bir gidiş olur. Meselâ, Vücut Sıcaklığı; Ateşi (Body Heat)'ni böyle yazmış ve yönetmiştir. Ve **Geri Tepen İmparatorluk (The Empire Strikes Back)** ve kaybolmuş Nuh'un Gemisini Talan Edenler'i **(Raiders of the Lost Ark)**...

Body Heat'i oluşturmayı, arkadaşları ve çağdaşları hakkında oluşturduğu düşünceler başlatır.

'60'lar üniversiteye gittiği yıllardır...

Ülkede korkunç şeyler olmasına rağmen, arkadaşlarıyla ilginç, heyecan dolu zamanlar geçirirler ve istedikleri şeyleri yapmakta oldukca özgürdürler.

'70'lerde hayata atılıp, artık istediklerini yapamıyacaklarını görürler.

Üniversitedekinden değişik ve karışık değer yargılarıyla karşılaşırlar ve üniversitede hiç ilgilenmedikleri bu durumlar ilgilerini çeker.

Her canlarının çektiğini yapamıyacaklarını görünce, çabuk mutluluk bulma yollarını denerler.

Böylece, iş dünyası, özgürlüklerini satın alır. Ned, mesela, **Body Heat**' de bu insanlardan biridir.

Bazen devlet büyükleri düşünmeden pek çok gereksiz söz sarfetmektedirler, meselâ: "gençler çok önemlidir" gibi. Halbuki, durum şudur: mezuniyetten sonra her biri bir yerde bir işe girip, bir iş yapıp, bir boşluğu dolduracak 20-30 sene hizmet edeceklerdir. Ancak, kırkta bir Atatürk gibi çağın liderleri; zekâları veya uzay buluşları; matematikleri bulan dâhiler çıkacak.

Rahat, tatlı tavırlarının, kenisine, belki de, orta, lise ve üniversitede faydası olmuştur.

Ama şimdi yaptığı iş tatmin etmez, hayatının bir odak noktası yoktur ve istediği şeyler sürekli ulaşamayacağı yerlerdedirler.

L. Kasdan **Body Heat**'i dinlenmesi gereken bir film olarak yapar. Konuşmalardan zevk alınmalıdır. Son günlerde böylesi az.

Hiç konuşma gerektirmeyen filmler de yapabilirsiniz, meselâ, **Raiders of the Lost Ark.** Bu filmde de az ama insana zevk verecek konuşmalar vardır. Ama sesi kapatırsanız, hikayeyi izlemede hiç probleminiz olmaz.

Temel, senaryodadır ama oyuncular ve bütün takım, bir tabaka daha oluşturur. Hepsi oyunlarıyla fikir doludur. Mesele, neler iyidir, yeni fikirler, iyi fikirlerdir ama hangileri uymaz, berbat fikirler hangileridir'i bulmaktır.

Çekimi sırasında, düşündüğün fikir, tamamen değişebilir. Bir sahne çok kötü oldu derken, şahane bir şey ortaya çıkar.

Bazen de tam düşündüğün gibi yaptığını sanırken, sonuç berbattır. O zaman o sahneyi çıkarmaya çabalarsın.

Müziği konusunda yapım esnasında bazı anahtar bestecilerle konuşulmalıdır.

Teknik üzerine değil de, senaryoyu nasıl algıladıkları üzerine... Genellikle çok detaylı, hissi cevaplar verirler.

George Lucas ile tanışması şöyle olur:

Yedi sene, satamadan yazılar, senaryolar üzerinde çalıştıktan sonra, daha önce değindiğim gibi, üç ay içinde iki çalışmasını satar. Steven

Spielberg de birini okur, "Geoge Lucas ile bir film yapıyorum. George ile tanışmak ister misin" der.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Sonra görüşmeye çağırırlar, 20 dakika konuşurlar ve **Raiders'i** yapmak üzere tokalaşırlar.

Yapıma başlamadan önce, ön çalışmaların, provaların yapılması önemlidir.

Yapım başlayınca oyuncularla artık bu zamanı bulamazsınız. Senaryo üzerine fikir alış verişi yaparsınız. Bir bakarsınız ki tamamen farklı algılıyorlar.

Sahneleri farklı şekillerde yapmak için bir çok denemeye girebilirsiniz; yapım başlar başlamaz artık bu lüksü bulamazsınız.

Burada yeri gelmişken, bir kitabımda ele aldığım, Proust'un düşündürücü sözünü hatırladım gene:

"Her okuyucu (seyirci; dinleyici gibi uzatabiliriz), kafasında ne varsa onu okur"; (Each reader reads whatever is in his mind")[52]

Geçen gün de bir meslekdaşın kütüphanesine bakınırken Mevlâna'nın aynı anlamdaki sözlerini görünce dikkat kesildiğimi tekrarlıyorum:

"Ne kadar
Bilirsen bil
Söylediklerin
Karşındakinin
Anlayabildiği
Kadardır"
Mevlâna (1207-1273)

Bütün bilimlerde hatta yaşamın ta kendisinde gerçek olan sözler..

Yazmak mı; Yönetmek mi:

Yazmak dünyanın en çok yalnızlığa iten şeyi. Evet, yedi sene bir odada tek başına oturur ve yazar ve satmaya çalışır, Kasdan.

Yönetmeyi insanlarla bir arada olabileceği için de istemeye başlar.

---

[52] Doç.Dr. Güner Öztuna. **Çğ. Karş. Kültür,** s.27.

Yönetmen; Yazar:

Yönetmen sizin senaryonuzu; tasarımınızı; yazınızı istediği gibi ele alacaktır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINI

Film yapıldığında yazar olarak, sizin düşündüğünüz filmin yapılmamış olduğu acısını çekersiniz. Yönetmenin filmidir bu. Kasdan da yıllarca bu gerçeğe karşı çıkar. Ama gerçek budur.

Ne olursa olsun yönetmen hiç bir zaman sizin yazmış olduğunuz filmi yapmaz. Bu durum onun yanlış sizin doğru olduğunuz anlamına gelmez.

Bazıları budurumu anlayamazlar: ama o oyuncular grubu; o kamera; ve diğer her yazımın; prospektüsün; skript'in anlamını etkiler. Ton farkı; nüans farkı olacaktır. Bu nedenle aynı skript iki ayrı yönetmenin yapımıyla tamamen farklı iki ayrı filme dönüşebilir.[53]

İnsan Bilim (Human Sciences); **Basın Yayın**; Kültür Toplum Kitle **İletişim**; medya ile ilgili alanlardaki kişiler, sözlü-yazılı basın yayında; medya'da çalışan öğrencilerim ve şimdiki öğrencilerime de her zaman söylediğim gibi, büyük yazarları; büyük düşünürleri okurken (close-reading); incelerken onları kendileriyle özdeşleştirebilirler; daha çok ve her zaman çalışmaları gerektiğini görebilirler; kafa gelişmesi (mind-expansion); kültür birikimine varmaya doğru gitmeye yönelebilirler.

Sinema ve Godard;
Cinema-Verite;
New Wave,

Tatil günü olduğu için çalışmayan Paris yakınlarında bir kuaför salonunda çekime girişirler, pahalı bir stüdyo kiralayacaklarına. Film artisti olmayan bir hanım kurutunun altına oturtulur, kendisinden ezberlemesi için hiç bir istenmemiştir.

Yönetmen öğle arası karaladığı bir diyaloğu fısıldamaktadır.

Ekranda oynayan kişi, seyirciye dönük, hayatını ve hayallerini anlatan bir monologa girer.

---

[53] Doç.Dr. Güner Öztuna. **Kendi Evinde Misafir** (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 552), s.3.

New Wave yönetmenlerinin özellikle Godard'ın imzasını taşıyan bir yaklaşım.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bir yılda küçük bütçeli bir kaç film yazmak ve üretmek, bir filmi bazen bir aydan kısa bir sürede çekmek, elde bulunan ne varsa kullanmak, meselâ, o sabahki gazeteden bir haber parçası, o anda tesadüfen çekime bakıyor olan insanları katmak gibi.

Meselâ yönetmen sete gelince sorar, bu gün ne film, hangi filmi yapıyoruz diye.

Bir New York gösteri sanatları iş dünyası dergisi, "Godard hava alanına giderken, yolda bir filmi çekebilir" demiştir.

Böylesine bir yaklaşım, film yapılan yerlerde, özellikle gelişmekte olan film endistrileri olan ülkelerde, Jean-Luc Godard'ı ilgi konusu haline getirmiştir. Sürat ve değişkenlik, aklına geldiği gibi yapmak, toplumsal içerik gibi...

Yenilikçidir, enerji doludur, ucuza filmler çıkartmıştır. Film endüstrisininin yeni olduğu, gelişmekte olduğu, Kanada, Orta Doğu ve Doğu Avrupa'da taklidedilmiştir.

Resnais ile karşılaştırılır. Resnais daha yavaş çalışır, daha sanatsal ve özenle tamamlanmış filmler verir.

Godard, "ben Resnais'in bıraktığı boşlukları dolduruyorum... O daha da az film yaptıkça ben daha da çok film yapıyorum" demiştir.

Godard, aklına geldiği gibi yapılan sahnelerle, Paris sokaklarını ve pahalı stüdyolar yerine ödünç binalar kullanmakla, yeni film yapımcılarına yalnızca pratik gelmeyip, kişilikli ve kameraya ve halka yakın olarak da vurgulanır.

Daha önce belirttiğim gibi, bazen Godard her gece bir diyalog yazıp, ertesi günü kameramanı yakalayıp çekime götürür. Ve çekimden bir iki saat öncesine kadar neyi ve nerede çekeceğini pek bilmez. Onunla çalışmak demek her an hazır olmak demektir.

Champs Elyees'de, kamera, bir film posterine göz gezdiren kişiye uzun bir zaman göz gezdirir. Sahnenin hiç bir dramatik gayesi yokur. Sadece belki de Godard bu kişiyi çekmek istemiştir.

Paris'te doğmuş olan Godard ailesiyle çocukluğunda İsviçre'ye taşınır. Babası doktordur, annesi banker bir ailenin kızıdır. Kendisine iyi ve

üstün eğitim sağlanmıştır ve İsviçre ve Paris'te iyi imkânlarla okumuştur. Etnoloji okurken kendisini filmlere verir.

Filmlere hayrandır. Filmleri içinde, derisinin altında hisseder ve geçmişine, geleceğine inanır.

Oyuncu karısı için bile zor olan bir hayatı vardır: işi için yaşar, dudakları sıkı sıkıya kapalıdır, bazen ağzını açmaz, meslekdaşlarıyla da mesafelidir, rahat fakat göstermeliksiz bir otelde yaşarlar Paris'te, rahat fakat lüks olmayan bir Alfa Romeo sürer.

Bir gazeteciye bir gün şöyle der: "Sesli filmler, o büyük sessiz Amerikan ve Rus filmlerinin serbestisine, esnekliğine sahip değildir"; "Benim için, film ne çekiliyse odur, aynen gün ne yaşandıysa odur olduğu gibi..."

TV: Yeni Medya Ortamında Seyirci Davranışı

Yeni medya teknolojilerine ulaşılması, seyirci davranışlarında önemli değişimler getirmektedir; Günümüzde seyirci-TV ilişkisi değişime uğramaktadır.

Medya'nın topluma etkileri konusundaki bir çok teori, yeni TV-video teknolojileri konusunda duyarsızdır. Meselâ, teorilerden biri, televizyonun ortak bir mesaj sistemiyle toplumun tüm bireyleri tarafından izlendiğidir. Yeni ve eski durumlarda seyirci davranışı ve toplumsal teoriye bağlantısı yeniden düşünülmelidir. Yeni media, kayıdeden videoları, kablolu televizyonu ve diğer yüksek kapasiteli iletim ağını içerir. Eski media oldukça az kanaldan, belirlenmiş bir zamanlamaya bağlı geleneksel televizyon yayını sistemidir.

Televizyonun en önemli karakteristiği kapsamının çok yönlü; homojen olmasıdır. Programlama toplumsal değerlere tek tip bir görüş getirip, toplumsal gerçeklerin de bozuntuya uğratılmış bir resmini verir. Teorisyenler TV'yi toplumsal kontrol ve sınıf üstünlüğü yaratıyor olarak eleştirmektedirler.

Televizyonun homojen niteliği, genellikle programlamada mümkün olduğu kadar, izleyiciyi çekebilmek üzere düşünülür; üretilir ve yayınlanır. Bu açıdan giderek, programcılar seyircinin küçük bir bölümünü bile kıracak; dışlayacak herhangi bir şeyi vermekten kaçınırlar. Ve en geniş izleyici tarafından kolaylıkla kabul edilebilecek formüller ve konuları iş-

lerler. O zaman bütün kanallar birbirinin yerine geçebilecek programlar vermiş olur.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Merkezi sistemin bir çok eleştirilebilecek yönleri varken, merkezi olmayan kendi başına bağımsız sistemlerde de birbirine benzer programların aynı zamanlarda verilmesi sakıncası doğmaktadır. Meselâ, ABD bağlamında, TV seyircisinin ABC, CBS ya da NBC'de görebilecekleri arasında pek de fark yoktur.

Toplumsal ve psikolojik etkileriyle televizyon aslında evrensel bir olgudur.

Dünyanın endüstrileşmiş kesimlerinde TV, ülkedeki her eve; yere girer.

Televizyon toplumsal etkilerin kaynağı olmaktadır. TV'nin yetenekleri arasında: toplumsal; kültürel benzeşmeyi getirmek; politikada orta kararlılığı vermek; toplumsal gerçeğin bozuşturulmuş algılarını yansıtmak; halk oyunun oluşmasında bir çeşit sessizliğe yönlendirme gibi durumlar vardır.

Yeni video media, verici sistemlere; kanal kapasitelerine katkıda bulunmuştur. ABD'de bu açıdan en önemli durum kablolu televizyon olmuştur. 1972'lerde, evlerin %69'u 8 veya daha az TV sinyali alıyordu; 1985'de kablolu televizyon da işin içine girince, evlerin %84'ü 9 veya daha çok, 25 meselâ, kanalı aldı.

Yukarıda değindiğim gibi kanal kapasitesinin yükselmesi sınırsız değişik programların üretileceği, verileceği anlamını vermez elbette. Ama video media'da öncekilerden oldukça farklı materyal görülmeye başladı.

Belirli değişik gruplara hitabeden üretimlerin olması, kitle iletişimin (mass communication) sonu demek olduğu tartışılmaktadır.

Ama haberlerde, bilgi vemede, sporda, çocuk programlarında, dini programlarda ve elbette ki eğlence programlarında çoğalan bir değişiklik vardır. Bu nereye kadar gider şu girift durumlara bağlıdır: hangi dinleyici gruplarının reklamlar ilgisini çekeceği, seyircinin **değişkenlik ve derinliğe** göre tercihi, çeşitli programlar üretmenin maliyeti ve yapısal ve kuramsal değişimler, seyircinin direkt olarak programlara ödeme kapasitesi (normal yayın, yerel yayın, kablolu televizyon olarak düşünürsek..)

Programlar değişken oldukça, içeriğin nasıl organize edileceği ve verileceği üzerine sorular ortaya çıkacaktır. Her organizasyonun tek tip bir program üzerine uzmanlaşması öngörülür, mesela haberler, mesela spor.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Mesela gene Amerika'da Ulusal Televizyon Birliğinin (National Television Association) raporlarına göre, uydu yoluyla kablolu sisteme dağıtım yapan 45 video servisi veya yayını var. Bunların verdiği servislerin uzmanlaştığı alanlar: sanat, haberler, spor, film, hava durumu, kamu işleri, ekonomi ve iş dünyası haberleri, sağlık işleri, dil programları, halk müziği, rock müziği, dini eğlence, aile eğlencesi, çocuklara eğlence ve yetişkinlere eğlence...

Tabii bütün kablolu yayınlar tek bir tipe göre ayarlanmamışlardır. En uzmanlaşmış kanallar bile seyirciyi tutmak istiyorlarsa, programlarında bir dereceye kadar çeşitlilik vermelidirler. Ancak En yeni kurulan kanallar tek tipe kayabilir.

Elbette ki normal TV yayınının seyirciler tarafından izlenmesi, aslan payını meydana getirir. Ve bu durum çok uzun zaman böyle kalacaktır. Veya herhangi bir kanalın, uzun zamandır belli bir kanalı izlemeye alışkanlık geliştirmiş seyirciyi çekeceği ihtimali yoktur. Meselâ, ABD'de İspanyolca yayın seyircileri diye beklenen kesim, zamanlarının çoğunluğunu İngilizce yayını izlemeye ayırmaktadır.

En önemli durum bu değişimler nedeniyle TV'nin toplumdaki rolünü tekrar gözden geçirmemiz gereğidir. Teoride kabul edilmesi gereken gerçek, artık seyircinin, eskiden olduğu gibi değil, ama şimdi, kendilerine, komşularından farklı media ortamları yaratabilecek durumda olduklarıdır. Bu duruma neyin karar verdiği de akademik ilgi gerektirir.

Yeni TV-video media'yı ve seyircisini anlamak **disiplinlerarası bilimsel çalışmalara; irdelemelere** girer.

Andy WARHOL

"Bir gün... herkes dünya çapında,
meşhur olacaktır... 15 dakikalığına..."

Çağının, zamanının ve atmosferinin gidişine kaptırmış, çok üreten, yaratıcı, hırslı,kitle iletişimde (mass media); görsel sanatlarda yenilikler getiren bir efsane Andy Warhol.

Üretir ve üretir: film yıldızı serileri, soda şişeleri, çorba tenekeleri, dolar işaretleri dolu tablolar ile "pop sanatı" hareketine öncülük eder 1960'larda. Sonra New York sanat, yaratıcılık atmosferinde öteki aktiviteleri vardır: filmler, kitaplar ve reklam işi ve dergi. 1987'de öldüğü zaman toplumdaki yeri sanatını gölgeler durumda görünür. Warhol'un yaptıkları diğer sanatçıların yaklaşımlarını, şairlerin düşüncelerini düşünürlerin kararlarını değiştirir. Warhol'un sanatı kendisinin meşhur olmuş şu çarpıcı sözüyle, bizim kendisini tarif etmemize gerek bırakmayacaktır:

"... Gelecekte, ileride... herkes dünya çapında meşhur olacaktır... 15 dakikalığına..."

Warhol eskiden beri geleneksel olarak düşünülen mefhumlar konusundaki sınırları ezip geçmiştir: sonsuza dek anlamlı ile, muhakkak atılması gereken; el emeği sanat eseri ile endüstri üretimi; ressamın ürettikleriyle fotoğraf; tuval ile film.

Warhol'un sanatını sevmeye ya da yatak odamıza bir çorba tenekesi asmaya mecbur değiliz. ama Warhol imajlarını seçmiş, onları unutulmaz yapmış ve insanların aklına yerleştirmiştir. Andy Warhol kesinlikle modern resim sanatının görünümünü değiştirmiştir.

Meselâ, Göztepe fakültesinde esprili bir profesör ve dekan arkadaş masasının üzerine kalemlik olarak boş ve tabii üstü açılmış, iç açıcı, kırmızı bir kola tenekesi koyar.

Warhol 19. asır ressamı gibi kendi toplumu ve düşüncesiyle dargın değildir. Kendi çağına hayrandır.

Media'nın ilgisini çekmekte çok başarılı olup hem ünlü hem de yaramaz olarak tanınmıştır. Salvador Dali gibi sanatı ve imajı insanların kafasında karışıp muğlaklaşan değil. Ayrıca, Salvador Dali de kendi tür yaratıcılığında bir başka büyüktür. Bir çoğuna göre de Warhol sadece media olaylarından biridir.

Jackie Kennedy, Elvis Presley, Marilyn Monroe gibi portreleri çağının mihenk taşları gibi olmuşlardır; kendi portreleri serisi de vardır.

Warhol'un stüdyosuna fabrika denirdi. Heryeri alüminyum folyo ve gümüşi boya ile kaplamıştır. Sonradan basında tanınmış kişiler olan, şairler, eleştirmenler, sanatçılar, sanatçı olacaklar ve yanlarında artistlerle

film yapımcılarını çeken bir yerdir. Ve oraya her zaman devamlı takılanlar vardır, sonraki yıllarda derece normale düşer ve "fabrika" çok yaygın ve başarılı, Andy Warhol Yatırımları Şirketinin, iş ve yaratıcılık merkezi olur.

Media'nın ustası Warhol Çek asılıdır. Andy Warhol bütün hayatı boyunca **dinine bağlıdır.** İtalyan ustalardan esinlenerek yaptığı dini resimleri de vardır.

Kitle iletişimde, görsel sanatlarda, istikrarlı bir şekilde, karışık veya doğrudan, nasıl kendi gördüklerini, titreşimleri, zıtlıkları ve tonları ayarlayabilmiş olması geleneksel gözlerce yadırganabilir, hatta şaşkına uğratır.

20. asrın son kısmında güzel sanatlarda başarılı olabilmek için, üretilenin göze çarpması gerektiğinden hareket eder. 11 yaşına gelene dek evinde radyo olmadığını bilmemiz önemlidir. Pikap ve TV'den önce doğmuştur. Bütün hayatı boyunca iletişimin bütün çeşitlerinden etkilenmiş ve hayranlık duymuştur.

Warhol, toplumda, "**tırmanan**", "**yukarılara çıkmak isteyen**" kişi olmamıştır. Bir arkadaşının dediğine göre kendisi Everest dağıdır, insanlar ona tırmanmıştır. Çok akıllı ve herşeyi bilen; tüm enformasyonu elde eden bir insandır.

Konuşmaya zorlanırdı ve meselâ bir konferansta soruları kendi yerine arkadaşı cevaplar.

Akıl hastası bir kadın tarafından vurulduktan sonra değişim gösterir. Önce bir kaç yıl herşeyden elini eteğini çeker. Sonra çıkardığı, "Interview" (Mülakat-Görüşme) adlı dergiyle ortaya çıkar. Warhol çalışmadan edemeyen bir adamdır. Aslında güldürü ve mizahın ötesindedir; fevkalade ciddi bir yaratıcı kişidir, hiç durmadan çalışmıştır.

Epik yetenekleri vardır. Herkese, Amerikan toplumunu, genelde de dünyayı, iletişimi, sıradan bir şey olarak anlatır.

Tüketici toplumu ekonomisini yansıtır. Bazen berbat bir şey ürettiğinde, tekrar, üstün bir formda, ortaya çıkacağı, hissini ve görüşünü eleştirmenleri hiç bir zaman yitirmezler.

Warhol'un gizemli sanatının sembolü çorba tenekelerine karşı ne gibi hisler besleriz? Yağlıboya veya ipek üzerine çorba tenekelerini ne ka-

dar ciddiye alabiliriz? **Oyun mu oynuyor.** İnsanları durdurup hergünkü şeylere baktırmakta bir mahzur yok. Ama hepsi bumu?

Sıradan bir göz, 1950'lerin abstrakt sanatına dediği gibi, Warhol'unkiler için de, "Bu sanat değil. Bunu ben de yapabilirim. Ne anlama geliyor?" deyebilir.

Bir bilimsel eleştirmen, çorba tenekelerini sadece pop sanatıyla değil, elit; yüksek sanatla da (high art) bağlar ve hem de tekrara; monotonluğa karşı aşkını, abstrakt sanatla da bağlar. Çünkü bunlar entellektüel barometreleri ortaya çıkarırlar. Tarihsel perspektif ile bakarsak Warhol'un yüksek ve alçak sanat takılmalarının köprüsü olduğunu görmeye başlarız.

Bazıları için de, çorba tenekelerine bakmak, içinde yaşadığımız dünyayı kabul etmektir - her çağda gerçek yaratıcı kişinin yaptığı, bize görmeyi öğretmektir.

Warhol'un yaptıkları 20. yüzyıl sanatının önemli ve heyecan verici örnekleri olarak düşünülmektedir.

Andy Warhol,15 dakikalık ünü, yıllarca sürdürebilmişlerdendir.

İnsan Bilim ve Teknoloji; İNSAN'ın DOĞA'ya Hücumu; Çevre Bunalımı:

İnsan Bilim (Human Sciences); İletişim; insan unsuru (human factor); **kişilik; davranışlar**; kafa gelişmesi (mind expansion); **ahlâk yapısı; etik**, içinde yaşadığımız çevreyi de; doğayı da etkiler.

Doğal sistemler çalışmalarından kabaca öğrendiklerimize göre, orijinal olarak gezegenimizin örtü yapısı ve engebeleri insan yaşamı için son derece uygun yapıdadır.

Zaman içinde derecelerle gezegenimizin derisinin niteliği giderek değişimlere uğrar. Üzerindeki canlılar bu değişimlere araç olmuşlardır: Dünyanın ilk zamanlarındaki kayalarını toprağa dönüştürerek; suyundan oksijen salıvererek; karbon dioksiti fosil sıvıları olarak biriktirerek; ısı derecesini değişime uğratarak; karada suların akışını düzenleyerek...

Ve bu dönüşümler esnasında, dünya üzerinde yaşayanlar kendileri de hayatın bir işareti olarak, yaratmaya yardımcı oldukları çevreye yakınen uyum sağladılar.

Sonuç olarak, içinde yaşadığımız çevre geniş bir hayat ağının bir parçasıdır ve yaşamla ilgili her şey gibi kendi içinde grifttir ve durağan olmadan istikrarlıdır; kalıcıdır.

Çevrenin kalıcılığı; istikrarı, biyolojik oluşumlarla güzel bir denge içindedir. Bitki örtüsü yangından bozulmuş bir yamaç, artık daha önce otları, yaprakları, kökleri ile koruduğu toprağın erozyonunu önleyemez, onun akmasına engel olamaz. Bitkileri ve içindeki hayvanları destekleme kapasitesini yitirir.

Biliyoruz ki, düşüncesiz, kafasız insan girişimlerinin tehdidi büyüktür: mesela gaddarca ağaç kesmek; doğaya zarar vererek ve öteki insanların hakkından çalarak açgözlü toprak açmalar - bitki örtüsünün, ormanın, bir zamanlar çok verimli olan toprağın, yaşamı destekleyen gücünün kökünü kazımaya sebep olur.

Her geçen gün insanın hızla kirletmesi sebebiyle bozulan alanlar, sular, su ürünleri vb. ile çevrenin istikrarlılığı tehlikeye girmektedir. Riskli yaklaşımlar o kadar çoktur ki: atmosferi delen spreyler, gazlar, kuş sürülerini silip süpüren zararlı ilaçlama; spreyleme; su ürünlerini, balığı öldüren, nehirleri, denizleri kirleten endüstriyel atıklar; plajları, kıyıları kullanılamaz hale getiren akıntılar; sızmalar. İstanbul'da, dükkan, ev önlerindeki ağaçları, bitkileri engel görüp yokeden, beton görünümleri körükleyen, izânsız; çirkin; terbiye yoksunlarının çoğalması...

İnsanın doğayı; çevreyi bozmasıyla meydana gelen zararlar yaygın etkilidir: Bir yerde olan bozuşum orada da kalmaz, dünyanın uzak yakın yerlerini de etkiler. **Yetkililer**, bazılarının atıklarını **Tuna**'ya atıp **Karadeniz**'e yollama girişimi oyununu bozmalıdırlar.

Doğada her şey birbiriyle bağlantılıdır. Denizlerin, balıkların zehirlenmesi insanları etkiler ve balıkla beslenen kuşları da zehirler. İnsanların yediği kuşların zehirlenmesi gene insanları etkiler, kartalın zehirlenmesi, zararlı böceklerle insan mücadelesinde kartalın yardımından insanı yoksun bırakır.

Dünyada, sahibolduğu adasında bir sinek bile öldürtmeyen insanlar var. Çünkü her canlının doğada bir faydası, bir rolü var: İstanbul'da Boğaz sırtlarında ve Güney'de de Bodrum, Fethiye, Datça gibi yerlerde doğanın harika dengesini yansıtan sözler duymuşumdur: evlerin etrafında tavuk özellikle neden beslenir mesela; çünkü tavuk horoz akrepleri

yer; akrep de yılanın başına binip zehirini sokar bırakır; yılan onu başından silkemez; akrep de tehlike anında, mesela ateş çemberinde kalırsa kendini sokar. Yâni doğanın dengesinde doğal olan herşeyin bir faydası; işlevi vardır. İnsanlar bozmamalıdır. Meselâ, sahil yolunda deri fabrikalarının oralarda yılanları yoketmişler ve sonra sonuç: farelerin istilâsı.

Gelelim gene insanların düşüncesizce doğanın dengesini bozmasına, mesela aşırı gübreleme çevreyi ve suları bozar. İçinde yaşadığımız çevrenin insan yaşamına uygun denge içinde devamlı kalıcılığı için prensiplere uymalıdır.

Çevre bu kötü etkilerle ne duruma geliyor. Dengeli bir sistem nasıl olur? Hangi kötü etkiler hala çevreyi bozmaktadır. Değişimler nedir. İnsanın yaptıkları sistemin tamamen çökmesine sebep olur mu.

İnsanın çevreyle doğrudan bağlantısını hava olarak görürüz; ciğerler yoluyla insanın iç sistemini etkiler. Öğreniyoruz ki normal havada sadece oksijen, nitrojen, su buharı, karbon dioksit, ender bazı gazlar, bazı biyolojik ürünler ve ender toz zaten vardır. Ama çoğumuzun özellikle şehirlerde şimdi soluduğumuz havada: her an çoğalan miktarlarda zararlı oksitli nitrojen ve sülfür, çeşitli tozlar, lastik ve asbest zerreleri, karbon monoksit ve tanımlaması pek az yapılabilmiş organik bileşimler görülür.

Önceleri şehirlerde, sadece, mesela, otomativ-trafik hava kirliliği vardı ve sülfur dioksit gibi tehlikeler ancak endüstri bölgelerinde görülüyordu. Ama şimdi her ikiside şehirlerde var. Açıkça görülüyor ki çevre bunalımı daha da kötüye gidiyor.

Hava kirliliği arttıkça hastalıklar da zehirlenme birikimiyle artar. Ciğerlerde doğal koruma; müdafaa sistemleri vardır. Ama bu tanrı yapısı insan yapısını ve ciğer hava geçiş yollarını, sülfür dioksit gibi zararlılar, paralize edip, ciğerlerde koruyucu temizleme sistemini bozguna uğratmaktadır.

İnsan toplumu temiz su kaynaklarına bağımlıdır; insanın suya biyolojik gereksinimi vardır. Doğal göller ve nehirler, hayvan organik atıklarıyla bakteri ve diğer değişimlere uğramaktadır. Bu ortamlarda hayvanların yediği ürünler yetişir. Güneş altında bitkiler, sudaki oksijeni artırmaya ve böylece hayvanlara ve çürümüşlüğü getiren bakterilere yardımcı olur. Bütün bunlar birbirine bağlı bir silsile oluşturur ve doğada, suyun berraklığı ve saflığını ve hayvan bitki ve mikro organizmaların varoluşunu temin eder.'

Şehirleşmenin getirdiği atıkları kontrol etmek için bu doğal kendi kendine temizleyen sistemden yararlanırız. Biyolojik dönence bozuntuya uğratılmazsa dengeyi korur ve suları temiz tutar. Tabii sürekli artan organik yük karışısında, bu karmaşık sistem dengede kalamaz.

Meselâ, organik atıklar üzerinde etkili olan bakteri'nin oksijene sahip olması lazım, atıklar yokedilirken gereklidir. Eğer atık çok yüklü olursa, suyun oksijen içeriği sıfıra düşer, bakteri ölür, biyolojik dönüşüm atıl kalır, doğal temizleme işlemi atıl kalır ve su pis kalır.

Meselâ, göllerde diğer sularda atıklar yığılmakta, gölün oksijeni sıfıra inmekte. Onbinlerce yıl temiz ve üretici olan göl ya da bir içi deniz 5-10 yılda çamur; bataklık olmakta.

İnsanın inanılmaz boyutlarda saldığı atıkları düzenlemede biyolojik dengi bozulmaktadır.

Toprağın durumu da zorlanmaktadır. Yiyecek kaynaklarının temeli topraktır, bitki yaşamını temin edebilmesi girift bir doğal dengeye dayanır.

Tarım gayesiyle toprak kullanılır. Normal olarak doğada bulunacak bitki örtüsünün ötesinde, çoğalan nüfusa göre yapılan üretimle, toprak zorlanır. Ve böylece toprağın üreticiliği belli bir noktanın altına düşer.

Sun'i gübreleme topraktan şiddetli yağmurla ırmaklara karışır; akar.

Yağmur'un kendisi de kirlenmekte ve yağmurda zararlı maddeler tesbit edilmektedir.

Yağmur ve nehirlerde özellikle nitrat kirliliği görülmektedir. Aşırı şehirleşme, ulaşım, elektrik gücü üretimi, kirlilik getirmektedir.

Kömür yakan fabrikalar havaya sülfür dioksit saçıp kirletmektedir ama nükleer reaktörler mi bunların yerine geçmelidir. O zaman da radyo-aktif tehlike düşünülmelidir. Trafik benzin yerine elektrikle çalışan araçlardan oluşsa denilse, o zaman da elektrik gücü endüstrisi ile petrol endüstrsininin bu büyük değişimde nasıl karşı karşıya geleceği durumu ortaya çıkar.

Şehirlerde kitle ulaşım elektrikle yapılsa, akülerinin şarj edilmesinin çok zamana ihtiyacı olur.

İnsan kırsal alanlara da kirliliği götürmekte; inanılmayacak boyutlarda otomobil üretip hava kirliliği üretmektedir. Kuşlar, insanlar vb. zarar görmektedir.

İnsan su kaynaklarını köpürten deterjanlar imal etmekte.

İnsan medeniyetini yoketmeye gitmekte, yaşam, toprak ve hava mahvolmakta.

Bilimsel prensiplerde de karar verilememekte: Kirliliğin sakıncalarını çekmek mi yoksa şehir taşımacılığının değişimi için ekonomik yükü mü çekmek gerek. Bu toplumsal ve politik konular, ancak toplumsal ve politik kararlar ve yaptırımlarla yeni çözümlere ulaşabilir.

Ne yapılabilir? Teknik, bilim ve mühendisler, otoları vs. yaptıklarına göre, kötü sakıncalı sonuçlarla nasıl başedileceğine karar versinler. Böylece teknik yanları yanında, onların, **davranış** ve politik-toplumsal-insani **zekasına** da güvenebileceğimizi görebiliriz.

Vatandaşların bireysel veya toplu görüşleri, kararları, sorunları dile getiren açıklamaları ve okuyucu mektupları ödeme alınmalıdır.

Halkı günümüzün bilim ve teknoloji gerçekleri üzerine her zaman her vesileyle eğitip, bilgilendirip, aydınlatmalıdır. Bilimsel teknik kişi ile normal vatandaş arasındaki bağ bu olmalıdır.

Düşünür kişi Margaret Mead, bu durumu "yeni bir toplumsal buluş" olarak nitelendirmiştir.

İnsanların kişilik yapısı, davranışı, ahlak yapısı, bilimin tekniğin insana verdiği dev ilerlemelerin sonuçlarının insana sakıncalar getirmesi yerine, bu ilerlemeleri insanlığın iyiliğine dönüştürmeye yardım eder.

İnsan bilimleri, hümaniter bilimler ve bilim-teknolojinin ortak gayesi de bu yaklaşım olması gerekir.

KARŞILAŞTIRMALI KÜLTÜRLER MEDYASI

Henry James[54]: "... çehresi her yerde ama yüzü hiç belirgin değil.".

Auden: "Her Avrupa'lı ziyaretçi, Amerika'da yüz denilebilecek görünümleri görebilmenin enderliğiyle çarpılır." -

[54] H. James. **Notes on Novelists: With some other Notes** (New York: Charles Scribner's Sons).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İnsan; toplum; çevre -
Yaşam Biçimleri -
Alışkanlıkları -
Gelenekler -
Değerler -
Önyargılar -
Düşünler -
Günlük Gerçekler -
Kültür Alışverişi -
Reklâm -
Uluslararası Kültürel Beraberlik; Farklılık -
Coca Cola: Çin'de, Peru'da, Türkiye'de -
Uzay ve İnsan **Davranışı** -
Konuşma; popüler sanatlar -
Dünyanın Değer ve Fonksiyonlarını Upuyanık ve
Eleştirisel **zekâ** ile ele almak -
T.S. Eliot; James Joyce -
TV:Elektronik kitle iletişim -
Oyun Sanatsal; Dizi Endüstriyel -
Holywood; **Sinema ve Roman ve TV:**

Kültür, iletişim farklılıkları ve karşılaştırmaları konusuna dipnotda da işaret ettiğim dergi ve kitaplarda yayınlanmış verilerin enteresanlığına bakarak girelim[55]:

"... Almanya'da 78.4 milyon insan yaşamaktadır[56] ama Lüksenburg'da sadece 400.000 kişi vardır, Bristol veya Leeds'den daha az. Fransa'nın yüzölçümü İngiltere'nin iki katıdır. Norveç'le karşılaştırınca, Hollanda'da kilometrekareye 30 misli daha fazla insan düşmektedir. Portekiz'de ortalama bir ailenin geliri, İsviçrede'kinin sadece altıda biridir. Portekiz'de nüfusun dörtte üçü hâlâ toprağı işlemektedir; ama İsveç'te sadece yüzde on bu işle uğraşır, İngiltere'de ise sadece yüzde 3.[57]

---

[55] "The Times" (aynı zamanda "Le Monde"; "La Stampa" ve "Die Welt"de yayınlanmıştır) bir kaç yıl önce.

[56] "Langenscheidts, Sprach - Illustrierte", Heft 2. April - Juni 1991, XXXVII. Jahrgang, benim için son durumu arayıp bulan: Dr. Mahmut Oktay.

[57] Glen Fisher, **Communication in A Global Society** (Norwood, New Jersey: Ablex Publishing Corporation, 1987).

Fransa'da aile fertlerinin yüzde 63'ünün banka hesabı vardır, İsviçre'de, şaşılacak bir şey, sadece yüzde 26'sının... Hemen, oradan oraya, yemek alışkanlıkları değişiveriyor, spagettiden patates çipse kadar, veya salamdan sosise... Belçikalılar İtalyanlardan üç misli daha fazla patates yerler, İtalyanlar Belçikalı'lardan beş misli fazla pirinç yerler. Fransızlar İngilizler kadar tereyağı tüketirler, margarini az yerler ve Amerikalılar'dan bile fazla et yerler.

İsviçre'de evlerin yüzde 95'inde çamaşır makinesi vardır, Portekiz'de ev kadınlarının yüzde 75'i çamaşırlarını elle yıkarlar ama yüzde 19'u da temizlikçi; çamaşırcı kadın tutarlar... Danimarkalı'lar, Güney Fransa'daki insanların güldüğü aynı şakalara gülmezler..." [58]

Düşünleri ve örnekleri çoğaltabiliriz: ABD derseniz, coğrafyasına bakalım, bütün Avrupa'dan birazcık büyüktür. Texas da Türkiye'den birazcık büyüktür, deyiverirler Amerikalılar. Bütün **Türk devletlerine** bakarsak dünyada **bu gün**, ABD veya Almanya'dan birazcık büyük veya küçüktür. O halde **ekonomi, iletişim** vb. yönünden güçler dengesi de değişiverebilir.

Dünyada farklılıklar ve benzerlikler vardır. Bir de uzaydakiler de var, zaman zaman değinegeldiğim.

Amerikan Pop Müziği
Fransız Sineması vs.
Çevre
Kuşku Dolu Evren

Bazı ülkeler bazı etkileri alıp Avrupalı komşularına yeniden yansıtmakta gözünü açar. Bunların başını da dili nedeniyle İngiltere çekmektedir. Aslında dil durumuna dayanmadan, popüler müzikte de Amerikan formlarına ilk yakınlığı gösteren, sonra daha geliştirerek ve kendi belirgin stilini ekleyerek sürdüren de İngilteredir. Amerikan popüler kültürünün etkisini belli bir Avrupa ülkesi üzerinde işleyenler var... Veya tersi... Meselâ Fransız sineması ile Hollywood'un bağlantısı: Avrupanın yaratıcı e önemli etkisi görülmüştür. Elbette diğer daha az etkilenen sinema endüstrileri olmasına rağmen bunları almayarak da konuyu götürebiliriz.

---

[58] Alexis S. Tan, **Mass Communication Theories and Research** (Columbus, Ohio; Texas Tech University, Grid Publishing, Inc., 1981).

Anglo-Amerikan bağlantıları, Avrupa-Amerika akrabalığına akademik yönden bakmakla, bazı ilgimizi çeken düşünlerin yansıması gene de karşılaştırmalı; karşılıklı kültür alışverişine, iletişimine faydalı ve derin bir görüş getirecektir.

Kültürel etkileşim iki yönlü olmazsa, kültürel müdahale olur. Kültür emperyalizmi ve birbirine karışan değerler ve kültürel aktivitenin tabiatı ve yayılmasının incelenmesi gereklidir.

Amerikan popüler kültürü onu üreten toplumun damgasını taşır. Amerika dışına taştığı zaman hem anlam hem yapı değiştirir: köklerinden kopmuş, adaptasyona uğramış bir plastik süperkültür olur. Meselâ Koka kola'nın anlamı, içenler ve formulünü üretenlere bağlıdır.

Popüler kültür nedir derken, geniş yorum ve tariflerle, ancak, bir yere varabiliriz; bazı etkenleri inceleyerek: dil, dini inançlar, yeme içme alışkanlıları, tüketici çevre gibi... Bunlar dünyanın oturduğumuz çevresini biçimlendirmeye yardım eder ve çevremize karşı verdiğimiz yanıtları yönlendirir: günlük gerçeklerin ciddi biçimde incelenmesi... İçinde yaşadığımız kuşku dolu evrende korku ve umutlarımızın tabiatını teşkil eden efsaneler, imajlar, rüyalar...

Popüler Edebiyat Medyası: Sözsel Türkü, Öykü ve Kitle İletişimin Gerçekleştirdiği Her Şey

Buffalo New York Devlet Üniversitesi Profesörü ve romancı olan Leslie A. Fiedler, "popüler" sözcüğüyle en yaygın okunan demek istemediğini, "edebiyat" sözcüğüyle de üniversite edebiyat sınıflarında geleneksel olarak yapılan çalışmaları kasdetmediğini söyler: "'popüler edebiyat' derken zaten iki terim birbirini götürür... Benim tartışacağım edebiyat sınıflarından uzak tutulmuş türkü ve öykülerdir...kendi yerlerini bildikleri için süregelmiş olanlar..."[59]

---

[59] Prof.Dr. L.A. Fiedler, New York Devlet Üniversitesi.

"Halk Edebiyatı"nı Gutenberg zamanının öncesinde sözsel olarak yayılmış türkü ve öyküler için kullanıyor yazar ve ayrı bir tarihi ve kültürel kapsamda tartışılmalı diyor. Ama "Popüler Edebiyatı" da sadece basılı olanlarla sınırlamıyor ve aynı zamanda basılı yayın sonrası elektronik araçlarla, sözsel olarak yayılan lirik ve öykülere de atfediyor: kısacası "kitle iletişiminin" gerçekleştirdiği herşeyi kapsar diyor. Ama bu da herşeyin "değersiz" olması anlamına gelir diyor, Gutenberg'le yaratılan durumdan sonra. Okur yazarlık az olduğu devirlerde, zor ince iş olan kitapların elle yazılması vardı... epikler, trajedi şiirler gibi... Gutenberg devrinen önce...

Bunlar, elbette ki önce kitap şeklinde basılmadan, sonra da film, radyo veya TV oyunu yapılmadan edilemezdi; çünkü Gutenberg ve Gutenberg sonrası teknolojisi... herşeyin basımını mümkün kılarak işe başladı ve zorunlu hale getirerek sonuçlandırdı.

Şimdi herkesin bildiği gibi, kitap basımı ve kitle iletişim daha da değişik... Kültür üretmek için, bitmek tükenmek bilmeyen ham madde ve üretim isteği ile dolu. Meselâ TV. Kitaplar, filmler ve TV şovları sahiplerine büyük kârlar sağlıyor... Büyük kâr yapanlar, onlar için çalışan, yazarlar da dahil, bir çok kişinin karnını doyururken bile, daha da büyük kârlar yaparlar...

Kendi kendisini kültürün bekçisi tayin eden bir takım eleştimenler, klasiklerle modern yapıtların kültür ve pazar değerleriyle, istedikleri gibi değerlendirmeler yaparak oynamaktadırlar. Özellikle kâr ve pazar değerlerine göre övmektedirler. Değerlendirmelerini de standartlar uyguluyorlar olarak göstermektedirler, sözde evrensel ve uzun vadeli değer yargıları... Bu tür eleştiriler edebi yetenek ve pazar başarısı arasındaki bağlantının durumunu kuşkuyla düşündürmektedir.

Başıboş bırakılmış yığınların zevklerini arıtmanın yolu eğitimden geçer; onlara "gerçeği" göstererek... İnsanların yeniden "beyinlerinin yıkanması" yerine, "beyin yıkanmalarından" kurtarılmaları gerekir... Onlar için gerçekten ne iyiyse ve kültürel boşlukları kapatılarak... düzeyli okul eğitimi; düzeyli kitle iletişimin verdiği eğitim önemlidir.

Aşağıda bazı görüşlerin sert çıkışlarını inceleyeceksiniz. Ama çeşitli yaklaşımları görmek açısından çalımanızda fayda var:

Popüler edebiyat bize öğretilegelmiş bir kategori tip, yan-janra değildir. Elitist eleştirmenlerin algılamasında, daha doğrusu yanlış algıla-

masında, yanlış anlamasında vardır. Böyle olunca, yanlış yönlendirildiğimizden, bir kategori olarak da, varolması duracaktır. Açıkçası, "ciddi roman" veya "sanat romanı" olarak düşündüğümüz Henry James veya Marcel Proust, Thomas Mann veya James Joyce[60], eleştirmenin gözünde "en iyi satanlardan" veya "popüler romanlardan" farkedilemez haldedir... Ciltlenmesi, etiketlenmesi, kağıdı; editörlüğü, basımı, dağıtımı, reklamının yapılması aynı yollardan geçer.

Yapıtlar bizde birşeyler yapar; bilincimizin bir parçası olurlar... Şu veya bu şekilde bir deneyimden geçmedir **okumak**. Yapıtları hazmederken değişik yollardan geçmeyiz, geri dönüp onları düşünürken farklı düşünebiliriz, ama onları hemen hemen aynı usülde özümleriz.

Kütüphaneciler masalarına gelen kitapları hemen getolara ayırmayı öğrendiler: "Gençler için düzyazı", "Dedektif Hikayeleri", "Kowboylar", "Bilim-Kurgu", "Gençlik" veya sıkı sıkı kilitlenip korunan "Porno" gibi kısımlar...

Dahası, Düzyazı ödülü, Pulitzer ödülü, Ulusal Kitap ödülü gibi ödüllerin jürileri, "Gençlik", "Bilim-Kurgu" gibi getolardan yapıtları büyük ödülleri için dikkate almamak üzere şartlanmışlardır. Ayrıca işi yapan başlıca dağıtımcılar ve satıcılar, "Bilim-Kurgu" veya diğer bazı iyi şöhreti olmayan romanları "ciddi" kitabevlerine yollamıyorlar. Bu kategoride komik kitaplar da var, ki bunlar en azından çocuklar ve gençler tarafından en çok okunan düzyazı biçimidir.

Böylesine peşin-sansür veya peşin-sınıflandırma, temelde kendinden, emin olmayan kütüphaneciler için kolaylık sağlar.

Nerde ki, uzmanlar, okuması-yazması; eğitimi çok eleştirmenler bile yükseği alçaktan ayırdetmekte zorlanırlar. Bütün bunların ışığında, romanda da, belli başlı bir janra olarak ortaya çıktığında, bir çok formalite düşkünü eleştirmen tarafından şimdiki komik kitapların gördüğü muameleyi görmüştü. Roman janrının kabul edilen edebiyat rütbesine çıkmasından beri, romanın şiirsel epik veya trajediye yakın olmasından ziyade filme, TV serilerine ve komik kitaplara daha çok bağlantılı olmasına rağmen, eleştirmenler gülünç sınıflandırma rolleri oynamaya zorlanmışlardır: "Ciddi romancıları" "sadece eğlendiricilerden"; "En iyi satanları" "Sanat romanlarından" ayırarak.

---

[60] James Joyce. Ulysses (New York: The Modern Library).

Bundan başka, sınır çizgisinde olan ve zamanlarının "Pop" yazarı olarak tanımlananlar olmuştur; aslında bunlar enerji ve yetenekleri, buluşları, efsanevi şiirsel yönleriyle, eleştirinin koyduğu sınırlarının içine girmeyecek yazarlardır. Böylesine inatla sınıflandırılamıyacak **zekâlar** arasında Dickens, Twain, Cooper[61], Balzac[62] gibiler görünür... Böyle yazarlar için eleştirmenler standartlarını biraz elastiki tuttular, çünkü ne standartlarını bırakmak ne de kendileri ile boy ölçüşen yazarları gözardı etmek istiyorlardı.

Tüccar ve sanayiciler onsekizinci asrın ortalarında, Batı Dünyasında, toplumun kontrolünü ele almaya başlıyorlardı. Ekonomik ve politik güç yetmiyor, kendilerinden önce gelen egemen sınıflar gibi aynı zamanda edebi kültürü etkilemek istiyorlardı. Önce tüketici olma durumlarını teşvik ettiler; türkü ve öyküleri desteklemeye yöneldiler, ki bunu basım ve kitap ile eşdeğerde tutuyorlardı. Hem de bu konularda yetkili ve "değerlerin" koruyucusu olmak arzusundaydılar.

Bu konuda yaya kaldılar, yerleşik din adamları teorik olarak edebiyattan nefret ediyorlardı. Kendilerinden öncekilerin aksine, yeni egemen sınıflar güvensizlik duygularıyla doğmuşlardı. Özellikle "Pop" formlarından güvensizlik duyuyorlardı, ki bunların başında ve en dikkate değer olarak roman geliyordu. Roman konuları içinde "Yeni sınıfın" toplumsal rüyaları da yansıtılıyordu. Ve roman, biçimi ve içeriğiyle, kağıt ve mürekkeple, bu rüyaları alınan satılan bir madde gibi içine alıyordu.

Ama kontrol ettikleri teknolojinin veya bu teknolojinin mümkün kıldığı, yeni üretim ve dağıtım metodlarını anlamıyorlardı. Aslında bunlar, aristokrasinin, el yapısı, sanat nesnesini, kitle-üretim, kitleye-dağılan eşyayla değiştireceklerdi... Ve kültür ekonomisini enderlikten çokluğa dönüştüreceklerdi.

Batı toplumunda, ilk kitle-üretim makinası, modern ve burjuvazi roman, yaratılan; üretilen; yeniden üretilen ilk edebi janra idi. Önceki formlar, epik, trajedi veya lirik veya folklor, peri masalları, baladlar gibi, yüksek azınlık kültürü ürünleri de olsalar, basılı yazında ikinci bir yaşa-

---

[61] J.F. Cooper. **The Last of the Mohicans** (New York: Washington Press, Inc.)
[62] H. de Balzac. **Pere Goriot**. (New York: A signet classic).

ma başladılar. Roman, ama, Gutenberg teknolojisi ile ve onun için doğ-
du. Her yeni teknoloji ile, pazarlamadaki her yeni gelişmeyle, kağıt yapı-
mında tekniklerin mükemmelleşmesiyle, özel ve halk kütüphanelerinin
yaratılmasıyla, roman da değişti. At arabasının yerini demiryolunun al-
masıyla bile düzyazıda değişiklikler oldu: insanlar bir yerden bir yere ha-
reket etmeye alıştıklarından okumak da kolaylaştı, tren istasyonlarında-
ki kitap klübelerinde alıp okunup atılaak materyal çoğaldı. Bir görüşe
göre de basım tekniği romanı yarattı ama basın tekniğinin daha ilerisi de
mahvedebilir. Ama bu gün televiyon ekranı önünde bile okuyanlar var.
Yeni iletişim daha büyük sür'atle ve etkililikle, basılı yazını aynı kolay-
lıkla okuyamıyacak daha geniş bir izleyiciye masallar anlatmaktadır.
Maharetlerinin prestiji ve göz kamaştırıcılığı ile, basılı kelimelerin araya
girmesi olmadan, konuşmayı doğrudan kulağa, imajları doğrudan göze
verebilmekte olan elektronik iletişim izlemiştir, Gutenberg'i...

Belirginleşmiş olan burjuvazi, uzun zaman, basım teknolojisini,
edebi eserleri yeniden üreten makineleri ve kültürü kontrolleri altında
tuttuklarından, değişimlerden habersizdi. Veya tekellerinde olan pazar-
dan, hangi eserlerin kalıcı olup hatırlanacağını, iyiden kötüyü ayırarak
değil, hangisi popüler hangisi daha az popüler olduğu yönünden baktılar.

Her zaman iyi tavsiye dikkate alınmayıp, çöp tenekelik denenler
okunuyordu, ama okurken yakalanırlarsa çoluk çocuğun ellerinden he-
men alınıyordu bunlar. Bu durumda konuları edebiyat olan modern eleş-
tirmen ve öğreticilerin durumu, görgü kitabı, sözlük, gramer yazan ya-
zarların durumu gibiydi. Onsekizinci asrın orta sınıfının kültürel
güvensizliğine, kurallar, standartlar ve iyi davranış rehberleri ile yanıt
verdiler. Yeni zengin hangi çatalı kullanacağını; doğru imlayı nasıl yaza-
cağını; nasıl konuşacağını; kütüphanelerinde veya kahve masalarında
hangi kitapları teşhir edeceğini bilmek istiyordu. Başlangıçta, eleştir-
menler, edebiyat alanında "**değerler**" ve "**standartları**" koyarken, din
adamlarıyla başetmek zorundaydılar. Eleştirmenler, Gutenberg öncesi
devirlerden de fikirler alarak, edebiyat "zevk" verdiği gibi "öğretmelidir"
derken, "sanatı" din adamlarının söz sahibi olduğu "ahlaktan" ayırmak
imkansızlaşıyordu. Estetik ve ahlakçılık arasında gidip gelen bir durum
vardı. Kim, estetik ve ahlak arasındaki felsefeyi yapacaktı: eleştirmen
mi, din adamı mı?

Eleştirmenin kilise gücünü hiçe sayıp, sanat sanat içindir, demesi
için bir yüzyıldan fazla zaman geçti...

Gelelim Henry James, D.H. Lawrence[63] tarafına: farklı düştükleri yanlarına rağmen, hepsi "Puritan"; "Ahlakçı" 'dırlar: geleneksel din kaybolursa, genel olarak sanat ve edebiyat, yeni inancın; "kültür dininin" kutsal kitabı olacaklardır.

Geçmişin eserlerinin değerlendirilmesinde mihenktaşı ve gelecekte üniversite sınıf içi çalışmaları için değer ifade eden ürünler yaratmak için, elitist eleştiri Amerika'da tamamen akademikleştirilmiştir; üniversite, "seçim" ve "standart"ın, başlıca ve yegane koruyucusudur.[64]

Edebiyat terimi, uygun ve ciddi kitaplar için kullanılmaya başlanır. Üniversitelerde gene sınıflandırma vardır. Zamanlara göre korkulan sanat, değişir, meselâ, son zamanlarda Amerika'da porno'ya karşı, Rusya'da kurgu-bilime karşı savaş açılmıştır. Ve genelde diğer popüler sanatlara; yalın olmayan, çürümüş, terbiye edilmemiş, kaba, açıksaçıklara, komiklere, TV reklamlarına...

Yüzeysel olarak durum, kitle üretim, kitle dağıtım, kitle iletişim gelişmesi ile dolu bir çağın doğuşu gibi görülebilir.

Popüler edebiyat herkesi, hem yüce edebiyata yönelik olanları hem de sadece onun üstüne eğilenleri etkiler. Eğilimlere daha doğal olarak değdiği için, eğitim ve zevk vermede kişiyi daha çok kıpırdatabilir.

Popüler Edebiyatın janra ve yan janralarına bakalım:

Duygusal Edebiyat: günümüzdeki televizyon dizileri gibi;

Dehşet Edebiyatı: Frankenstein, Vampir, Drakula gibi;

Klasik Porno: Frank Harris'in **O'nun Hikayesi (The Story of O)** gibi...

Elbete ki bu üçünü bağdaştırmak mümkündür; Bruçe Lee'nin yıldız olduğu Kung Fu filmlerinde popüler zevki tatmin etmek için birleştirildikleri gibi.

Eski devirlerde sahne uygulamalarında da bu unsurlar kullanılmıştır, bir çıkış noktası, bir boşalma, "catharsis" olarak, eğitim ve zevk olarak...

---

[63] D.H. Lawrence. **Studies in Classic American Literature** (New York: The Viking press).
[64] N. Frye. **The Critical Path. Social Context of Literary Criticism** (Indiana & London: Indiana University Press).

Bu kımıldatmayı, eğitim ve zevkten ziyade, eleştirisel analizin ve yenilenmenin merkezi yaparsak, kendimizi konu, yapı, ideoloji, anlam, mizah, sembolizm'den daha az bahseder; ama, daha çok efsane, masal, fantazi, sihir, merak'tan bahseder bulacağız.

ULUSLARARASI KÜLTÜREL BERABERLİK ÜZERİNE

Amerika'da çoktanberi popüler olan bir eski ilan şöyle der: "Bilinen bir markayı kullanırsanız içiniz rahat eder." Bu açıklama sıradan insana hitabediyorsa, elit tabakaya mensup biri bilinmeyen markaları kullanırsa mı daha çok tatmin olur? Popüler dil ve kültürün maskeleri ne gibi güç ve tatmin getirir sorusuna yanıt bulmak epeyce karmaşık bir inceleme olabilir. Bir durumdaki popüler bir form birdenbire başka bir bağlamda çok elit bir kaliteye bürünebilir. Bir gurup tüccarı etkileyen bir durum, akademik bir grupda tıkanık bir hava yaratabilir.

Günümüzde süratli hareket ve değişim şartlarında "Kültürel Beraberlik" problemi, ondokuzuncu asrın daha yavaş giden endüstri dünyasıyla aynı anlamda değildir. Şimdiki elektronik iletişim ve enformasyonla, bir çok çeşitli durumda tek tip unsurlar aynı anda geniş ve değişken kültürlerin elinin altındadır. Sonra şöyle bir sorun kendini gösterir, aynı şey, mesela Koka Kola, Çin ve Peru gibi birbirinden farklı iki mekanda boy gösterdiğinde "tek tip" olarak kültürel birliktelik içinde düşünülebilirler mi? Algılamanın yapısı bilinen şeyden gelebilir, ama yapının yansıttığı deneyim ve tatmin doğal olarak kullanana bağlıdır. Öte yandan, herhangi bir şeyin "anlamı", kullanana bağlantısıdır; bu gerçek geniş ve değişik kullananlar dolayısıyla sonuçta yüksek derecede karmaşa ve karıştırma yaratabilir. Böylece, Amerika'daki tek tip şeylerin İngiltere'de kullanımı aynı tek tip şeyin kendi Amerikan mekanında kullanımından, çok genişçapta değişik deneyim ve anlam verir.

Biçim ve mekanın değişken kullanımı kullananlar için aynı biçim aynı mekanda tekrarlansa bile geniş farklı etkiler üretecektir.

İlerleyen ve sürekli değişen dünyanın açmazlarından biri de, günlük yenilik ve buluşlarla, çevreye etkilerdir. Bu çatışmadan geniş yepyeni bir endüstri doğmuştur, adı da "Kamp" ve ilkesi de: "Bu gün hoş bir şey atın; Çöplükleri güzelleştirmeye yardım edin". Bunun ne denli etkili

olup olmadığını bilmiyoruz ama, popüler teknoloji, video, aldı yürüdü: burada deneyim elde etme vs. önemli değildir, algılama vardır. Tekrarlayarak görebilme tanıma sağlar, aklı, önceki ve sonraki görüşlerle, beraber olup **tanıma** dünyasına yönlendirir.

Amerikan kültürünün tek tip unsurları, değişik kültürlerde, onları kullananlardan, çok değişik karaktere ve kaliteye sahipler. Bu gerçeği Amerikan otomobili imajını kullanarak düşünebiliriz. Amerika ve İngiltere'deki faklılıkları düşünürken, meselâ, Amerika'lıların tiyatro ve sinemada reklâm seyretmeye tahammül etmeyeceklerini görürüz. Bir başka deyişle, Kuzey Amerikalılar yalnız olmak için dışarıya çıkarlar ve insanlarla olmak için içeri girerler. Amerikan evinde ya çok az ya da hiç mahremiyet yoktur. Bu Kuzey Amerikan davranışı ve tercihinde, İngiltere ve Avrupalı'nınki ile kesin bir zıtlık vardır. Onlar dışarıya toplumsal olmak için çıkarlar, içeriye de yalnız olmak için girerler. Kuzey Amerikalı'lar toplumsal olmak veya konuşmak için, çok az dışarı çıkarlar; ve bir tiyatroda veya sinemada veya bir gece klubünde flörtleriyle yalnız olmayı beklerler. Kuzey Amerikalılara dışarıdalarken herhangi bir reklâmın münasebetsizliği aynen Avrupalılar içerde evlerindeykenki gibidir. Öte yandan Avrupalı (bizde de) tiyatro ve sinemalarda reklamı kabul eder ama radyo ve TV'de istemez. Kuzey Amerikalı evde radyo ve TV'de reklâma tolerans gösterirken, tiyatro ve sinemada göstermez. Amerika'da yerleşenler, hep dışarıya "yalnız avcı" ve etrafı keşfetmeye çıkan ve içeriye de korunmak ve güven için giren kişiler olarak, öteki ülkelere benzemez biçimde bir psikolojik yaklaşım geliştirmişlerdir.

Amerika'da yerleşenin rolü, Doğa'ya kendi özel isteğini ileri teknolojiyle empoze etmesi, dışarıya kendi kendine dayanan ve "yalnız avcı" olarak gitme, huyunu yaratmış olabilir. Aynı huy, bu güne kadar, otomobilin, mahremiyet için kullanım ve biçiminde, ısrarla devam eder. Amerikan otomobili "dışadönüklüğüyle", "yalnız, Amerikan kalabalığını" oluşturur. Kullandıkları zaman bile, tüm halk taşımacılığına direnir ve tutmazlar. Dışa dönük Amerikalı toplumsal değil, fakat özel hayatını yaşamak istiyor.

Bu gün, Amerika'da tüketici yaşamının kalitesi sorunu ortaya çıkmıştır. TV kuşağının, anında ve değişik değerleri ve sadece bir işe sarılmak yerine, rol yapma eğilimiyle uğraşmak, Amerikan yaşam biçimini tehdit etmeye başlamıştır. Yeni Radyo ve TV çağına Amerikan yanıtı,

Caz ve rock müziğinin gelişmesidir. Amerika'nın Güneyinde sözsel gelenekle Caz ve Rock gelişmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bütün müzik uğraşlarında konuşma dilinin önemi kaçınılmazdır. Konuşma dilinde, türkü ve dansın biçimleri, temelini bulur. Az gelişmiş bölgelerde üstün teknoloji çağı atmosferinin ses ve ritmleri konuşma diline yansır ve kentsel yörelerde popüler müzik olarak ortaya çıkar. Bu dönüşüm olayı olmasa, belki de teknolojimizle yaşamayı beceremezdik. Yâni yoğun biçimde görsel ve teknik elektrikli çağ kültürü ile söyleşen, sözsel ve müziksel yanıt belirgindir. Elektrik ve akustik dünyanın anında devreye girmesi Endüstriyel dünyanın bütünlüğüne üstün gelmektedir.

Amerikan çehresiyle, Amerikalı'nın evinin dışında mahremiyet araması arasında çarpıcı bir gözlemleme bulunabilir. Bu gün süratle değişen durumu, Henry James'in "Çehresi heryerde ama yüzü hiç belirgin değil"[65] deyişi ile de pekiştirebiliriz. Auden de Amerikan "maskesini" şöyle anlatmıştır:

"Her Avrupa'lı ziyaretçi, Amerika'da yüz denilebilecek görünümleri görebilmenin enderliğiyle çarpılır, erkek ve kadınların çoğu yaşlıca bebekler gibi görünürler. Amerika'da kaldıkça anlaşılır ki, Amerika'lı da herkes kadar insan hayatının sevinç ve kederlerini hisseder. Yegâne bulabileceğim izâh, geçmişe dönük tavrındadır. Avrupa'lı anlamında bir yüze sahibolmak, yalnızca sevinç ve kederle olmaz... Geçmişteki en kızdırıcı ve en hoş olmayan deneyimlerin hatırasını, muhafaza etmeye istekle, olur.

Başkalarını düşündüğüm zaman kolayca inanırım ki vücutları kişiliklerini yansıtır... birbirinden ayırdedilmezler. Ama benim için vücudumun benden ayrı bir şey olduğunu hissetmemem imkansız, bir ev gibi içinde otururum ve yüzüm maskedir, benim muvafakatımla veya dışında, gerçek tabiatımı başkalarından saklar.

Bile bile bir aynaya, yüzümüze özellikle çeki düzen vermeden yaklaşmamız imkansızdır. Şayet farkına varmadan aynada görüntümüzü yakalarsak kendimizi zor tanırız. Aynada kendi yüzümüzü de tarif edemeyiz, çünkü kendimizin kendimizden gizli kapaklı tarafı yokur.

---

[65] H. James. The Golden Bowl. (New York: The Laurel).

Kendi kafamda kendi kendimi beğenmem için yaratmaya çalıştığım kendi imajım, başkalarının kafalarında onların beni beğenmeleri için yaratmaya çalıştığım imajdan çok farklıdır..."

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Amerikalı dışarıya yalnız başına olmaya gittiği zaman, görsel bir maske veya özel giysi veya özel bir ses takınmaz, ama kendine has mahremiyetin hakim olduğu bir sesle konuşur. Başka ülkelerde toplumsal olmaya çalışılırken belli standart bir sesle konuşmak normaldir. Amerika'da öyle değil. Bundan dolayı Amerika'lının dinleyici bulması zordur. Bir mikrofon veya fotoğraf makinasını vasıta etmesi insanlarla karşılaşmaktan daha kolaydır. Popüler sanatlar duyarlılıkları çevresel toleransa dönüştürmeye yardım eder. Çevresel baskıların karşısına çıkabilmeye, çözmeye ve itmeye.

Ayağı yukarı yarım milyon sene önce, insan çok yavaştan kültüel ilerlemeye ayak atmaya başladığında sanat fikirleri doğmaya başlar: konuşma, giyinme ve silah sanatları, çevresiyle münasebetlerini değiştirdi ve çevreyi de değiştirdi. Ama, kişinin, insancıl olarak, yerleştirilmiş çevresine yanıtları, ender olarak yeterliydi. Kişinin, kültürün şafağında kendisi için kurmaya başladığı sun'i çevre, kendisinin bir çok hayvani reflekslerini gereksiz kılar.[66]

Dil ve teknolojinin getirdiği sanat, eskinin göçebe adamını elektronik rolüyle uyandırmaya yöneltir. Teknoloji ile yaratılan çereden başka sanatın rolü, dünya oluşumunun tamamlanması ve insan sanatı ile yaratılan çevrenin işi ele alması arasındaki bir milyon senelik aralığı kapatan köprü olabilir. Geçen yüzyılda yeniliklerle desteklenen sanatın fonksiyonu daha da tanınır olmuştur.

Sanatın rolü, insan duygu ve yeteneklerini yeni strateji ve bağlantılarla uyumlu kılmaktır; böyle olmazsa uyumlu kılmak ve yeniden planlama ile insan robot olur. Yâni, "tek-tip" olma ve "beraberlik" uyumuna alışıp, batarlar. "Tek-tip" olma, dünyanın değer ve fonksiyonlarını, upuyanık ve eleştirisel zekâ ile ele alamaz.

T.S. Eliot hayatının çoğunu, insan duyarlılığını günümüz şartlarına uyarlamanın yollarını aramakla geçirmiştir. Meselâ, duyarlılık ve dil üzerine, daktilo ve makine sesleri, şiir biçimini etkilemiştir, demiştir.

---

[66] Ibid.

"Amerikan Edebiyatı ve Dili" çalışmasında, yenilik ve taklit üzerinde durur, "... gerçek izleyici bir kişi hocasının dediklerinden etkilenir, sonunda bir ödünç alan, bir taklitçi olur. Özellikle efendisi hocasının, söyleyiş, konuyu ortaya koyuş biçimiyle etkilenir. Efendisini iyi taklidetmeyi becerirse, kendisinin "söyleyecek hiç bir şeyi olmadığı" gerçeğini, efendisinin durumundan ayırdedebilir, farkedebilir.

Dili günümüz şartlarına uyarlarken Gutenberg yeni ve yoğun biçimde görsel bir yol kullandı. Mark Twain[67] de, demiryolu, telgraf ve buhar gemisi dünyasında İngiliz dilini arıttı. Pound, Eliot, Joyce da, akustik yapı ve upuyanıklık içeren yaklaşımla yeniliğe gittiler. Günümüz akademik eleştirisi bilgi ve deneyim akustik yapısını gene ele alır, bunlar Caz ve Rock dünyasında da ele alınabilir. Eliot, bilinen ünlü **Ulysses** incelemesinde:

"...mitolojiyi kullanarak, çağdaşlık ve antik zamanlar arasında sürekli paralellikler vurgulayarak, Joyce kendinden sonrakilerin izlemesi gereken bir metod izliyor. Bu kişiler, kendi buluşları üzerinde çalışırken **Einstein**'in buluşlarını kullanan bilim adamlarından daha çok taklitçi olmayacaklardır. Kendi buluşlarının bağımsız, daha ileri araştırmacıları.. Bu durum sadece, bir kontrol, düzenleme, biçim ve anlam verme yoludur."

Popüler sanatlar, herhangi bir zamandaki, yerleşik sanatlara, karşı veya paralel bir kültür dünyasıdır.

"Kültürel beraberlik" durumunun kapağını kaldırıp araladığınızda altında, bir büyük farklılık ve devamsızlık temeli bulabilirsiniz. Musluk, sıhhi tesisat olsun; kelimeler, konuşma olsun "Beraberlik" kullanımlarına bakalım: Klişe ve "tek tip" lere bağlıdır bir çok şey. İnsan, sıhhi tesisat malzemesine bakarken, herşey benzersiz, müthiş desenlerde, biçimlerde vs. olsa tatminsizlik duyar. Aynı şey dilin çeşitli kullanımlarında da olabilir. Makinalar ancak bozuldukları, kırıldıklarında yapılarının gizli yönleri öğrenilebilirse, aynı prensiple dil ve toplum çalışmasına bakabiliriz: İnsanın durumunun bozukluğunda, tamir edilmemişliğinden bir çeşit düzen çıkartmak veya hiç olmazsa neyin daha önce tamir edilmesi, düzeltilmesi gerektiğini söylemek gibi...

---

67 Mark Twain (Samuel L. Clemens). **The Gilded Age.** (New York: The Bobbs-Merrill Comp.,Inc.)

David Reisman'ın **The Lonely Crowd; Yalnız Kalabalık** adlı kitabı, tam yalnız, dışa dönük Amerikalı, TV etkisindeki gaye ve isteklerinden sıyrılıp "iç dünyasına bir gezi" ye hazırlanırken "değişen Amerikan karakterini" yansıtan bir kitaptır. "Kadın Özgürlüğü" hareketi, erkek işlerini ve statüsünü almak üzere, bir çarpışmadır, tam bunlar kendilerine kapanmak üzereyken... Amerikan ekonomisi ve kültürü değişimler gösterirken, endüstriyel beraberlik ve devamlılık da artık Amerikalı'ya zevk vermemiştir. "Endüstriyel"den elektrik çağına geçişin bir örneği de Sputnik (1957)'de görülür: İnsan yapısı uçan cisim... Elektrik hızındaki bilgi dağılımı, kitle-üretimi kalıbını, "elle yapıma" değiştirmiştir: Meselâ, şimdi otomobil yapımında standardizasyon değil çeşitlilik önem kazanıyor. Alıcının isteğine göre her değişebilir parça önceden programlanabiliyor. Tek bir makina, seksen ayrı çeşit otomobil parçasını çabuk ve ucuza yapabiliyor; insan aynı tip seksen parça yaparken...

Amerikalı geleneksel ve kişisel bağlantılar ve duygulara döndü: TV dış dünyayı evinin içine ve kendi kişisel ev hayatını da dış ortama götürdüğünden beri...

Amerikalı'nın arabasını özel alan olarak düşünüp dışarı yalnız olmak için gitmesi fikrine gelelim gene. Ve eve toplumsal olmak için girmesine... Bu durum, TV Vietman'ı Amerikan ev atmosferine getirdiğinden ve kendi ev hayatını dışarıya TV programlarına koyduğundan, değişiyor. Uzay ve zamana karşı Amerikan davranışı büyük değişikliklere uğradı. İngiliz kültürüne ne oldu diye dikiz aynasına bakıldığında artık geçip giden trafik değil, yaklaşan trafik görülüyor. Sanat ve çevresi geçmiş zamanların yenilenmesine de bağlıdır. Elektrik süratinde, her çeşit insan geçmişi mevcuttur. Eliot'un, tarih öncesi ve çağdaşın, sözcükler dünyasında aynı anda olmaını vurguladığı gibi:

"... orijinaline dönmek, bir şeyler geri getirmek, başlangıcı ve sonu araştırmak, eskiyi, şimdikiyle, yeni ve sürpriz getirenle kaynaştırmak... En eski ve en yeni medeniyet mantalitesini..."

Yapıların devamsızlığı ve aynı anda oluşmaları değil ama "tektip"ler için öne sürdükleri yaratıcı rolleri, sözlü epik için bir formül getirir. Caz dünyasında da aynıdır, orada da gösteri, aynı anda yaratı ve kompozisyondur. "Tek tip" ve "formüller" olmadan, halkın yaratı hareketine katılabilmesi mümkün olmaz.

Dikkat çekilmesi istenen nokta, elektrik ile aynı anda beceri gerçeği, daha önce hiç bir zaman olmadığı biçimde, sözsel geleneği, yeniden depo eder, bize hem sözsel hem sözsel olmayan "beraberlikler" ve "tek tipler" in tabiatını yeniden düşünmemizi öngörerek.

EPİK OLARAK TELEVİZYON DİZİLERİ

Elektronik kitle iletişimin devrim yaratan en önemli yanı, devamlı el altında bulundurulabilmesidir. İnsanlık tarihinde daha önce hiç bir zaman, toplumun fertleri, günün herhangi bir zamanında, gece veya gündüz, bireysel bilinçlerini, milyonlarca vatandaşla paylaşarak beslemek üzere, düşün ve hissi mutluluk; doyum için, bir fişe bağlamamıştır. Bu durum, elektronik kitle iletişimin, sosyoloji ve estetiğini düşünürken akılda tutulması gereken prensip ve en önemli faktördür. Televizyon eleştirmenleri, tek tek programları, sanki bireysel sanat eserleriymiş gibi, ayrıca incelerler. Bir bakıma öyledir ama, yoğunluklarının ve estetik temel kurallarının bir çok yönleri böyle bir yaklaşımla kaybolacaktır.

Meselâ, TV'de bir parça bitmeden önce, program yapımcıları insanların düğmeyi kapatmamasını temin için, bir sonraki parçanın açış dakikaları hatta saniyelerinin hayati önemi var olduğunu bilmelidir... Çünkü bu saniyelerde izleyici kapatmalı mı veya başka kanalı mı açmalı kararlarını verecektir. Eğer yeni kısmın; parçanın ilk bir kaç saniyesi gerçekten iyi ve heyecan verici bir şeyin geleceği beklentisini uyandırırsa, izleyici izlemeye devam eder, yoksa izlemez. Hiç bir damatik veya dökümanter TV yayını, program yapımcılığının bu "demirden" kuralını gözönünde bulundurmadan yapamaz. Reklâmların sık sık yeraldığı televizyonlarda, aynı düşünce her bir kaç dakikada bir dikkate alınmalıdır. Her reklâm arasından önce, izleyicininin programın nasıl devam edeceği üzerine kafası takılmalı ve beklentide olmalıdır. Yâni, televizyon oyunlarının ve dizilerinin çoğu kaçınılmaz olarak kısa süreli merak ve düğüm noktaları içermelidir.

Elektronik iletişimi izlemenin sürekliliğini kesen, tiyatroya, sinemaya gitme gibi durumlar da vardır. En çok izleyiciyi, en uzun zaman çekebilmek için **program yapımcının** başlıca üzerinde durduğu noktalar: devamlılığı biçimlendirmek; izleyicinin kafasında yer edecek belli noktalar yaratmak; izleyiciyi belli izleme alışkanlıklarına şartlandırmak olmalıdır. Her gün zamanın akışı içinde yer edecek belli noktalar: meselâ, haberler için belli zamanlar; hava raporları için vs. Ve haftanın her günü

için: Cumartesi Pazar spor, belli bir yıldızın meselâ perşembe şovları gibi... Bunlar, düzenli biçimde seyircinin beklentiler geliştirmesi; o kanalı açması yönlerinden önemlidir. Elektronik kitle iletişimin neden "tekrara" dayandığı bu noktada ortaya çıkar.

TV'de sürekli materyal bulma durumu da vardır, çünkü TV, materyali tüketici, yutucudur. Sahne için piyes yazan biri tek bir eser için yıllarca alın teri döker ama, bir defa gösterilip başarılı oldu mu, yıllarca kullanılabilir: ilk uzun gösteriminde; sonra turlarda; sonra belki sahnede tekrarında. Kitle iletişim materyali anında yenilir bitirilir. Dramatik bir çalışma bir kere yayımlanıp milyonlar tarafından görüldükten sonra belki de çok sonra bir veya iki kere tekrarlanabilir, ama bir kere tüm amaç ve niyetler için yayımlandığında, bitmiştir artık. Program planlayıcısının önünde doldurulması gereken bitmez tükenmez saatler, günler, aylar, yıllar vardır. İyi materyal gelir diye, bazen tiyatro veya sinemada olabileceği gibi, beklemek imkansızdır. Ya iyi veya yeteri kadar iyi bir şey gelmezse? Her Pazartesi, Salı, Çarşamba ve bütün hafta, düzenli belli materyal bulunmalıdır: haberler; salon oyunları; konuşmalar-çan çan, sohbet; dramatik diziler; şov dizileri vs... dikey ve yatay olarak her hafta - aynı şov her Pazartesi sekizde, bir başkası her Salı sekizde ve devamı, haftanın, ayın, senenin günlerinde... Ancak böylece bitmeyen zaman akışı, belli beklenen kısımlara proglamlanabilir, bir yapıya girebilir. Ancak böylece, bir keresinde tutulmamış bir şov veya klasik bir oyun da işin içine sokulabilir.

TV planlayıcısı; programlayıcısının gereksinimleri ile izleyenin isteği birlikte gider. Kitle iletişiminde çalışmış olan herkes bilir ki "yakınlık"; "tanımak" bir engel değildir - kitleler tanımaktan zevk alırlar; tanıdık bir yüz, tanıdık bir karakter, tanıdık bir nağme... Kendilerine bir kere bir oyunda bir "**kahraman**" buldular mı, onun gene geri gelmesini ve değişik bir macerada görünmesini isterler... öncekinden yeteri derecede detayda farklı bilinmeyenin ancak öncekinin verdiği zevki yeniden tadabimek için, yapısında yeteri kadar "yakınlık" ararlar. Tamamen yeni bir dramatik eserle karşılaştıklarında, yeni bir görünümü anlayabilmek için, izleyici zor ve entellektüel bir yoldan geçmek durumundadır: Karakterler kim? Yakınlıkları ne? Tarihin hangi döneminde? Nerede yaşıyorlar? Bütün bu sorular her yeni oyun için yeniden cevaplandırılmalıdır. Televizyon dizileri, izleyiciyi bu entellektüel yükten kurtarır; zaten belli başlı karakterleri ve durumlarını buluyordur. Böylece, o gösteri, sadece

bir episodun özelliklerini vermekle yetinir; işin çoğu önceden yapılmıştır: meselâ, kahramanın Los angeles da çalışan bir dedektif olduğu, dizinin biçimi-yapısı, her şey hemen yerli yerine oturuverir.

Televizyon oyun ve dizisi farklıdır ve farklı estetik kanunlara bağlıdır. Oyun sanatla yoğrulurken, dizi endüstriyel bir üründür; kitle üretimdir.

Diziler onüç'lük guruplar halinde hazırlanır: önüç hafta takvim yılının bir çeyreğidir ve televizyon planlaması bu çeyreklere göre yapılır. Böyle olunca en az yaygın dizi bile, en azından onüç parçaya ihtiyaç gösterecektir; ama aslında herhalde yirmialtı, otuzdokuz, elliiki olacak veya dizi yıllarca sürecekse, yüzdört,ikiyüzsekiz, üçyüzaltı parça gerekecek. Üçyüzaltı veya dörtyüzsekizi bir yana bırakın, hiç bir yazar akla yakın bir zamanda aynı karakter hakkında onüç oyun parçası yazamaz. Unutmayalım ki, diziler, haftada bir gösterilmelidir.

O halde dizilerin içinden çıkmak için, yazarlar guruplarınca, kitle-üretim yapılması gerekir.

Yazar guruplarına bir merkezden bilgi verilmeli ve yönetilmelidirler. Burada baştan yüksek bir yatırımla endüstriyel kitle üretim işlemine girme durumu vardır. Fikir ortaya atılır, pilot bir program yazılır, tartışılır, üretilir ve pazarı araştırılır. Meselâ, aynı zamanda dedektif olan bir avukat; kovboy kasabasında bir şerif; bir casus; astronatlarıyla bir uzay gemisi; karı kocanın komik tavırları... Çeşitli episodları yazacak olan yazarlara, karakter tanımları dağıtılır; yapının planı, haritası da baştan yapılır. Sadece tek tek episodlarda karar verme durumu kalır - yeteri kadar farklılıklar olmalıdır: meselâ, casus, Güney Amerika ülkelerinde iki üç hafta operasyonlarını sürdüremez, o halde Güney Amerika'daki bir episodu Doğu Avrupa'daki izlemelidir veya Antarktika' da veya Uzak Doğu'daki, yüksek derecede değişim sağlamak için... Sıkıntılı bir episodu daha hafif bir episod izlemelidir. Çatışma, kavga dövüş, vurdulu kırdılları, bir aşk havası izlemelidir. Bütün bu değişimler tasarımları önceden bir gözden geçirilip düşünülmeli, kararlaştırılmalı ancak bundan sonra yazarlar kendi kendilerine yazmak üzere görevlendirilebilirler: "işte karakterleriniz; işte temel yapı, her episodun sonuna doğru kovalamaca veya merak kısmı olmalı; ve işte temel durum. Şimdi gidin ve episodunuzu yazın!" Bu modelde de değişiklikler olabilir, ama temel olarak, bu şekilde uygulanmalı.

O zaman, bireysel yaratıcılık kayboluyor; sanat değeri nerede; açgözlü ticari ilgi ile kitlelerin etki altında tutulması egemen oluyor gibi yakınmalara girebilir miyiz? Belki. Ama ondokuzuncu asır estetik görüşlerine de bakarsak (ana fikirde ve orijinalinde daha çok romantik olan), durum gerçekten ürkütücüdür - bireyselliğin kaybolmuşluğu; bireysel heyecan ve deneyimin bireysel yorumu olarak sanatın sonu... izlenimleri verir. Elizabeth devrinde tiyatro oyunu bir gurup kişi tarafından ortak yazılırdı, bunlar gösteride yeteri kadar değişikliği yaratacak materyali yaratmak için acele ederlerdi. Gene, girişimciler, gözde yazar guruplarını işe koşarlardı (gene de bu üretim sürecinden bir çok büyük eser çıkmıştır). Tamamen "sözlü edebiyat" devirlerine dönüp bakarsak, benzer durumlarla karşılaşırız: oraya misafirleriyle eğlenmek için toplanmış egemen kişiyi memnun etmek için; ailesini pohpohlamak için söylenenler... Folk epik edebiyatı da anonimdir, yazarın bireysel heyecanını yansıtmaz, önceden oluşturulmuş materyali kullanır - ama uygarlık tarihinin bildiği en büyük eserleri yaratmıştır.

Bu nasıl oldu? Romantik estetikçilerin, romantik yanıtları var: Bu eserlerin bireyler tarafından yazılmadığı doğru, ama onlar bütün insanların ruhunun ürünüdür. Her birey, tekrarlıyorken, bir iki satırı daha da düzeltti, materyali dinleyicinin duyarlılığına göre ayarladı, böyle olunca bu eserler üretildikleri ülkenin milleti tarafından yazılmış oluyor... beğenilen bölüm ve episodlar kalarak, sevilmeyenler unutularak...

Nasıl olur da hesapçı işadamının ürünleri ile, yüce bir ülkenin folklor birikimini karşılaştırabiliriz. Cevap, prodüktörlerin, ticari yaklaşımındadır. Sinemanın, ticari düşünce ile, halkın isteğine yönelmesi üzerine, şöyle düşünebiliriz: Belli bir kültürün, ortak rüyasının materyali olarak görebiliriz ve bireyin rüyaları olarak psikoanaliz edilebilir. Bu durum televizyonda daha da belirgindir, ki televizyon daha geniş bir halkın psikolojik ihtiyaç ve isteklerine, daha duyarlıdır, (bütün bir milletin)... Çünkü, televizyonun ürünleri, herhangi bir sinema filminden, daha sıklıkla; daha çok miktarda tüketilir.

Üretenler, sürekli, seyirci durumunu, pazar araştırmasını, gelen mektupları vs. izlemek durumundadırlar. Eğer bir dizinin sürmesini istiyorlarsa, karakterleri, durumları, temel yapıyı, halkın isteklerine göre uyarlamak zorundadırlar. Başarısız diziler yokolur. Ama ayakta duranlar, ilerlerken, seyircinin bilincaltı ile biçimlenirler. Meselâ, bir dizi bir gurup karakterle başlar. Başlıca karakterlerin populerlikleri üzerine bir

seyirci anketi yapılır. Sürpriz bir sonuç, daha ikinci derecede olan bir karakter en popüler olan olarak ortaya çıkar. Yavaş yavaş, o, daha merkeze doğru itilir. Böylece bir dizi başladıktan sonra, halkın anındaki isteklerine yanıt verir. Diziler ne kadar uzun sürerse, daha da çok, seyircinin, hayal gücünün, arzularının, korkularının ve rüyalarının ürünü olurlar.

Bu durumun tarihi devamlılığı var: Elektronik kitle iletişimden önce, ilk sinema zamanlarında da, kitle seyircinin istekleri, karşılanmıştı. Eski devirlerdeki sözlü edebiyatın epik şiiri olsun, Amerikan popüler kültürü kovboy temaları olsun, hiç de, bireysel yaratıcılık değildirler. Bir kültürün insanlarının, ortak birleşme alanlarıdır. Kovboy temaları orijinal folk öyküleri içerir: abartılı bir şekilde, yeni kurulan ülkenin, kuruluşunu verir. Başlıca konu kanun ve düzenin tanıtılmasıdır, sığır çobanlarıyla tahıl üreticilerinin karşı karşıya gelmesi, ülkenin gerçek sahiplerine karşı zafer vb. Yeni kasaba toplumu problemleri; komedi havasında, aile yaşamı problem ve endişelerinin yer alması-berbat bir hanımın, patrona verilen ve terfinin buna bağlı olduğu partiyi mahvetmesi; zaptedilmeyen çocuklar vb.

Basit insanların bilinçaltından gelen ve elbette kaba saba ve eğitimsiz girişimcilerin yürüttüğü bu tür folk sanatı, kaba saba, tekrarlara dayanan, orijinal olmayan, karakterleri iyi gelişmemiş ve duygusal olacaktı. Şunu da akılda tutmak gerekir ki, eski devirlerin folk vb. ürünleri de sanattan yoksun ve kaba saba idi, eski Yunan ve Roma gibi. Ancak, sadece **çok büyük olanlar** ayakta kalıp günümüze dek gelmişlerdir.

Sinemada da, kovboy, gangster gibileri bu güne kadar bir kaç şaheser yaratmışlardır. Her türden, bin sene içinde, ayakta kalanlar, binlerce değersiz üretim içinden, bilinen ve hayran olunanlar olacaklardır. Televizyon dizilerinden de binlerce değersiz, berbat episod içinden, bir kaç şaheser çıkması olağandır.

Amerikan anlamında, televizyon dizileri, kaba saba yontulmamış da olsa folk sanatıdır. Bu folk sanatının Avrupa'daki etkisi daha da problem doludur. Problemleri birbirinden tamamen farklı olabilecek ülkelerin bilincini, meselâ Amerika etkiliyor. Bu folk sanatı için Amerika'nın kendisi büyük bir pazardır, büyük olması ürünlerinin ucuz satılabilmesini sağlar, içeride ve dışarıda... Bu da, bir ülkenin kollektif bilincinin, ötekini etkilemesi demektir. Küçük ülkeler **durmayan ve bitmeyen televizyon zamanını** doldurmak için materyal üretmek üzere yetenekleri işe

koşamazlar. Böylece yeterli materyali üretebilenler dünyanın televizyon ekranlarını işgal eder.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Amerika ve daha az derecede İngiltere, Batı dünyasında, bu tür materyalin kaynaklarıdır. Hele İngilizce konuşan ülkelerin ekranları daha kolaylıkla Amerikan televizyon materyali ile beslenir. Öteki Avrupa ülkeleri de geniş çapta materyal ithal ederler - tercüme veya alt yazı ile göstererek. (Türkiye de.)

Böylece, özel durumları olan bir kültürün folk sanatı, çok farklı kültürlerin bilincini işgal ediyor; veya başka bir deyişle, dünyanın bir tarafındaki birinin bir hayli nörotik, bilinçaltı meşguliyetleri ve problemleri, diğer bölge ve kültürlerin, belki de, pek farklı bilinçaltı gereksinimlerini karşılamak için kullanılıyor.

Sonuç, ilk önce, yanlış anlama ve kafa karışıklığına götürüyor. Meselâ, Amerikan toplumunun, gerçek tabiatı bu mudur: Kitle eğlencesi tüketicisi basit kafalı Avrupalı'ya, ülke, gangsterler ve kovboylar ülkesi olarak görünüyor - ilkel, kanunsuz ve doymak bilmez... Daha derine gidince, belli başlı Amerikan davranış ve yaşam biçiminin yayılışı var - belki de anti - Amerikanizm böyle bilinçaltı bir durumdan kaynaklanıyor.

Sonunda bütün bunlar, ekononomik ve sosyal durumlarda birbirine girme, etkileme, durumlarında olduğu gibi, dünya çapında bir kültürel birleşmenin; bütünleşmenin bir parçası olabilir: kültürel bütünleşme, düzey düzenlemesi, kültürel farklılıkları "ütüleme", bilinç yapısının yansıması... Aynen, geniş çokuluslu şirketlerin dünya pazarlarını aralarında paylaşması gibi, atom politikasının çeşitli yönleri gibi., elektronik eğlenme teknolojisinin "demir kanunları"'da, Batı dünyası ülkeleri arasındaki kültürel ve psikolojik farklılıkları yoketmeye eğilecektir. Gidişin mizahi bir durumu şudur ki: Sayısal ve ekonomik potansiyel yönünden Amerika'ya eşit olabilecek Batı Avrupa, kültür ve dil ayırımı yüzünden, bu işi, kitle eğlendirmesi yönünden götüremiyor.

Önemli nokta şudur: Eğer Amerikan popüler sanatının ithali karşılığı, Avrupa folk sanatının ve **burada Türkiye'yi de düşünüyorum**, Amerika'ya ihracı başarılırsa, durum çok daha sağlıklı olacaktır. Ama, İngiltere hariç, ki yazarlar, aktörler, müzisyenler, sadece Beatles veya Rolling Stones'u düşünse insan yeter, çok geniş çapta televizyon materyali Amerika'ya ihraç etmektedir, Batı Avrupa, Amerika'ya etki yapmaktan, dışlanmış durumda. Bu bağlamda trafik tamamen tek yön. Bu duru-

mun kitle üzerinde ve Avrupa entellektüelleri arasında rahatsızlık yaratmasına şaşmamalı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

Gidiş kaçınılmaz görünüyor. Amerikan kahvaltısında yenilen gevrekler, Amerika meşrubatı, Amerikan pop müziği, Amerikan endüstriyel uygulamaları Avrupa'da yayılırken, aynı zamanda Amerikan folk kahramanları da kaçınılmaz bir şekilde Avrupalıların hayal dünyasını ele geçiriyor. Amerika'nın Batısının ele geçirilmesi öyküleri ile, İtalyan köylüsü, Alman çelik işçisi doyuruluyor ve Amerika'lının folk kahramanları onların kendi folk kahramanları oluyor.

SİNEMA ; ROMAN ; TV

East Anglia Üniversitesinde, Karşılaştırmalı Edebiyatbilim ve Sinema öğretim elemanı olan Thomas Elsasser, Hollywood'da Fransız etkileri üzerinde durmak ister eğiliminde olduğu izlenimi verir. Hollywood filmlerinin büyük sanat düzeyine gelmesinde, birtakım Fransız entellektüellerinin rol oynadığından söz etmiştir.

Bu gün film eleştirisi daha da "teoriye" dönüktür. Hollywood sineması yüzyılımızın sanat ve estetiğine orijinal katkılar getirmiştir. Amerikan Film Enstitüsü (1967) kurulmuştur. Bir çok üniversitede Amerikan sineması üzerine dersler verilmektedir. Eskiden sadece yıldızlar dikkate alınırken, şimdi yönetmenin sineması üzerinde de durulmaktadır, daha önce değindiğim gibi.

Hollywood'a büyük ilgi, popüler kültür ve özellikle Amerikan kültürüne, entellektüel ve akademik ilgi ile bağlantılı mıdır? İngiltere, Hollywood'u tutan bir dergi olan "Movie Magazine" 'i (1962) çıkarmıştır. İkinci Dünya Savaşından sonra, bir gurup Fransız sinemasever entellektüel fikirlerini yansıtmak için, "Cahiers de Cinema" 'yı (1951) çıkartırlar.

1920'lerde, Amerikan Sinemasına (Griffith, Chaplin) estetik ve teorik açıdan büyük entellektüel prestij atfediliyordu. Yeni sanatın sihirli imkanları bekleniyordu: Geleneksel sanatların gücünün yeni sanata transferi... ekranın kitlelere yansıtacağı yeni bir "insan" görünümü... Sinemaya, yeni bir, estetik, din ve toplumsal devrim olarak sarılınıyordu... yorgun uygarlığın, yeniden hayat bulması...

1920' lerin sonunda, ses unsurunun keşfi bu durumu daha da çoğaltırdu. Sinemanın etkili realist şekilde gelişmesi ve yetenekleri ve yeter-

likleri ve orijinleri kuşku götürür öyküleri kullanması, bazı modernist sanatçılarca, ondokuzuncu asra doğru geri gitme ve estetik bozuntu olarak da görüldü.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1930'larda da aynı eleştiriler vardı. Avrupa ve Amerika'da film endüstrilerinin ekonomik yayılmasıyla, kritikler, popülerliğin estetiği yokettiğini vurguladılar. Konuşan resimlerden oluşan bu "yeni sanat" ticari idi, kaçamak eğlenceden başka bir şey getirmiyordu ve demagoji idi.

Gene de, işler devam ediyordu, Avrupa'daki en tanınmış film yönetmenleri Kaliforniya'ya göçetti.

Fransız kritikler Hollywood'u eleştiriyorlardı. Yaklaşım ve ağırlık verilen noktalardaki farkları ele almaya çalışıyorlardı, sessiz ve sesli film, Avrupa ve Hollywood sineması üzerine teorik eleştiriler yazıyorlardı. İmajlara ya da gerçeklere önem veren yönetmenleri ayırmaya çalışıyorlardı. Popüler sanatın temelleri farklıdır diyorlardı: tektip, formüllü öyküler, klişeler, melodramatik heyecanlar ve durumlar çok tutuluyor... gangster filmleri, Batı-kovboy, komediler ve müzikaller değeri olmasa da bekleneni gösteriyordu.

Alfred Hitchcock gibi ünlüler Amerika'ya göçetmişlerdi, **Notorious** gibi filmleri İngiltere'de kabul görüyordu. Welles gibiler, **Citizen Kane** gibi tutulan filmler yapıyorlardı ve Avrupa'da sansasyon yaratıyorlardı. "Amerikan konuşan şeyine" artistik değer katan, yakın çekime estetik katan, geriye bakış tekniği ve dramatik montaja yeniden hayat veren, sözleri iyi kullanan, karakterlere psikolojik derinlik vermek için Freud imajları kullanan kişi olarak bakılıyordu Welles'e... Welles, hem Hollywood yanlısı, hem karşısı, eleştiri çekiyordu: Amerika'nın çok sevilen, "pin-up"ı Rita Hayworth'la evlenmişti. Filmleri, hem kendine dönük hem de işinde çalıştığı insanlara dönük mizah içeriyordu: böyle bir davranış, ancak, onu Avrupalı kuşkulu entellektüellere olumlu tavsiye ederken, popüler seyirciye böyle bir tavır iyi gelmiyordu. Sonra Howard Hughes gibi bir patronu oldu.

Ekonomik ve toplumsal yönden dinamik grupların etki ve destekleriyle, Amerikan toplumsal yaşamını ve Amerikan tarihi kalıplarını, vermeye çalışıyorlardı. Henry James veya Edmund Wilson'un Amerikan kişiliğini ve kültürünü ne teşkil eder durumunu araştırması gibi...

Hollywood filmlerinde, eleştirisel bir tutumla: Doğu ve Batı arasındaki açmazlar, endüstrileşme ve tarım, cephe, içsavaş, şehirleşme, göç-

menlerin durumu, yokluk yılları, yansıtılmıştır. Giderek, toplumsal aşmazlar: hapishanelerin durumu, yöresel yönetim ve hükümetteki çürümeler, ırkçılık, cumhuriyetçilik Amerikan toplumsal deneyimlerinin iç çatışmaları yansıtılmıştır.

Hollywood yönetmenleri, prodüktörleri, senaryo yazarları, tek tip, tekrarlayan konular, psikolojik olarak tek yönlü karakterlerle sonunda Amerikan ahlâki, sosyal ve coğrafi manzarasını, belli gelenekleri, Amerikan gerçek ve hayâlini ortaya koydular.

Sözünü ettiğimiz, "Cahiers" yayınında, Hollywood'un bu yönleri ve bunlara bağlı "popüler" estetik pek dikkate alınmamıştı. Fakat, Amerikan "pop"una sevgi ve hayranlık duyan sürrealist guruplardan Amerikan sinamasına destek geldi: komiklere, kurgu-bilime, "pin-up" erotikliğine, görsel ve hissi şoka, dehşet filmlerine, ekzotik macera filmlerine; "le merveilleux et le fantastique", gangster filmleri ve güçlü bir romantik yanı olan polisiye heyecan filmlerine ("le film noir"), müzikallere ve Jerry Lewis komedilerine... Burjuvazi tutumlarına başkaldırmada Hollywood böylece ek güç temin edebiliyordu.

Amerikan sinemasına, orta sınıf, bilinçli entellektüel yaklaşımı da, muhafaza etmek; getirmek gerekiyordu, sürrealistelerin, anti-burjuvazi ve anti-akademik eğilimlerinden farklı olan...

Farklılıkların da ortaya çıkarılması gerekiyordu. 1950'lerin ortasında Hollywood sineması Fransa'da tutuldu. Gelen filmlerin hepsine bakılıyor, birbirinden farklı dergilerde eleştiriliyordu. Savaş zamanında başlayan Henry Langlois'in film arşivi, Cinémathèque, özellikle savaştan sonra iyi bir film arşivi oldu. Langlois başından beri sinema "sanatı" ve "eğlenmesi" ayırımı gibi bir önyargı ileri sürmemiştir. Böyle bir arşivi temin ettiği için de, filmlerin tekrar tekrar görülebilmesi ve eleştirilmesi mümkün oluyordu ve eleştiriler böylece değerli ve işe yarar oluyordu. İkinci Dünya Savaşından sonraki ilk yirmi yıl civarında, Fransız edebiyatı kültürüne, Amerikan yazınının etkisi ve Fransa-Amerika resmi ilişkilerinin durumu da göz önünde tutulmalıdır.

Fransızlar, Amerika'nın siyasal sistemine, demokratik kurumlarına, üretkenliğine ve varsıllığına oldukça saygı duydular. Jean Paul Sartre Amerika'yı bir kaç kez ziyaret etti ve uzun uzun oldukça övücü ve bazen de heyecan dolu yazılar yazdı: "Le Temps Modernes" (Modern Zamanlar) gibi yayınlarda. 1930'dan beri Fransız entellektüelleri modern

Amerikan edebiyatını keşfetmekten gurur duydular, Baudelaire'in Poe'yu keşfetmesi gibi... sadece kendileri için değil, bütün dünya ve hatta Amerika'nın kendisini bu konuda uyararak... Malraux gerçekten bilerek ve duyarlılıkla Faulkner'i incelemiştir; zaten uzun süre Sartre'ın Faulkner'ı 'modern romancı' olarak inceleyen makaleleri de bu konuda kesin yorumlar olarak ilgi görmüştür. Dos passos, Dreiser, Steinbeck gibiler, F. Scott Fitzgerald, Hemingway kadar geniş çapta okunmuş ve ciddi biçimde tartışılmıştır. Bundan başka, Fransa'da, istasyonlardaki kitapçılar ve diğer yerler, Amerikan polisiye ve diğer heyecan verici çevirilerle dolmuştur. Bütün bunlar bir "Amerikan imajını" popüler kıldı-şiddet dolu, bireysel, müstehzi ve enerjik ama buruk bir idealizm, felsefeden yoksun olup fabrikasyona yöneliklik, ama gene de yabancılaşma ve varolma çabalarının tüm Amerika'da yaşaması... Amerikan romanı ve sineması birbirini destekleyerek, Amerika'nın yaratıcı gücü ve kafa yapısını yansıtarak bir Amerikan imajı verdiler.

1940'ların sonuna doğru Fransa'da, popüler kültüre karşı, estetik standartların ve yaklaşımın değişimi, edebi, eleştirisel ve akademik bir kitap olan, 1948'de basılan, ilk defa Amerikan kültüründeki edebi, felsefi ve sinema ögelerini birlikte ele alan **L'Age du Roman Américain; Amerikan Romanı Çağı** adlı kitapta, Edmonde Magny tarafından ele alınmıştır. Sinemanın entellektüel aktivite olarak ele alınması gerektiğinin öneminden bahsetmiştir. Tezi kısaca şudur: Dos Passos, Steinbeck, Hemingway ve Faulkner ile Modern Amerikan romanı düşük veya yüksek düzeyli nesir ayırımlarından kendini koparabilmiş, nesir formlarınaimajlar, sembolizm, objektif olma, nötr bir ton, tasvir, açık dil ve konuşma kullanımı getirmiştir. Ve bu durum, Amerikan romancılarının Flaubert, Joyce, Gide ve Proust'u veya sembolistleri incelemiş olmalarının sonucu ve onların film ve film tekniklerine yakınlaşmaları ve onlardan öğrenebileceklerini öğrenmeye gitmelerinden kaynaklanmıştır.

Magny, modern romana sinemadan ödünç alınan bir terminoloji ile yaklaşarak, montaj ve roman ve filmin kesilip sahne değişmesi, öykünün yapısı, yer ve karakterlerin ekranda sahnede gösterimi üzerine bölümler yazmıştır. Tartışmanın ilk kısımları özellikle eğiticidir:

"...Filmler ve roman neredeyse bilinçsizce sadece teknikleri sayesinde, psikoanalizin, davranışbilimin, sosyolojinin ve dünyanın yeni görünümünü yansıtırlar... İki form arasındaki bağlantı değil de, çağdaş düşünceyi ve sonuçları içine alan akla değil de hislere dayanan abstrakt

temalarla bağlantılar... ama Amerikan romanının başarısının yegane sebebi bu değildir. Bize, aynı zamanda, daha sade ve direkt olduğundan, geleneksel edebiyatımızın öne sürdüğünden daha evrensel "bir insan görünümünü" verir. Şaheserleri vasıtasıyla, "yeni bir hümanizmin" vereceklerini görür gibi oluruz. Başlıca önemi içeriğindeyse, öyleyse, neden, en çok tekniği taklidediliyor? Sartre'ın deyimiyle, "çünkü teknik tüm bir metafiziğe gebedir."

Savaş sonrası dönemde, Sartre, felsefesini diyalektik materyalizm yönünde yenilemiştir. Fransız entellektüellerinin Amerikan nesir eserlerinden bekledikleri kendi durumlarını yansıtan, akıl ve his, hareket ve yansıma, bilinç ve işgüdü, seçilen ve anlık modern gerilimleri içine alan ve yansıtan yaratıcı modeller görevini üstlenmeleridir. Bir çok film kritiği, kendi estetiklerini üstünleştirmede Hollywood sinema bilgisini kullanarak, kendileri film yapmaya gitmişlerdir.

Edmonde Magny ve 1920'lerde bir çok teoriste göre de, sinema artık geleceğin en canlı ve kapsamlı sanatıdır, gerçek ve çağdaş filmlerle...

Daha önce, sözünü ettiğimiz, "Cahiers du Cinema"da yazanlar, sinamayı, çağdaş edebiyat ve sık sık da geçmişin büyük sanatlarıyla eşit saygınlıkta ortaya koydular: meselâ, şöyle diyerek, "Bach müzikte ne demekse, Griffith de sinema için odur". "Cahiers" eleştirmenlerinin bir üstün niteliği de, filmleri, "sanat"; "sinema" nasıl olmalı gibi idealist fikirlerle değil, diğer, karşılaştırılabilir filmlerden elde ettikleri kriterlerle değerlendirmeleriydi. Gene de yaratıcı merkez olarak yöneten fikrine bağlı olduklarından, entellektüel yaklaşımla sinematik özellikleri inceleyerek, giderek oradan, tüm yorum ve değerlendirme alanını kazanmaya yönelmeyi istiyorlardı. Gerçekte, Hollywood'da yönetmen konuyu, oynayanları, diyalog kalitesini kontrol etmekle yükümlüydü. Tüm yaratıcılığın ağırlığı, kişisel ifade ve yorumların kanıtı, mizansende, öykünün görsel orkestrasyonunda, hareketin ritminde, imajın yerleştirilmesi ve dinamizminde, editörlüğü yapanın verdiği gidiş ve rahatlıktaydı. Bu nedenle, meselâ en geleneksel bir kovboy filmini, kişisel suçluluk, varoluş seçimi, ahlak gelişmesi gibi durumların varolduğu bir film havasına sokabilirler.

Filmlerin akıldan ziyade hislere hitabettiği üzerinde duruldu. Ancak, yorum, eleştiri sistemi, yüksek; bilinçli duyarlılık gerektiriyordu. Hollywood filmlerinin kültürel önemi üzerinde duruldu. En önemli yönleri, mizansen, içerik değil biçim; form demekti.

Bir süre bu ayrılıklar temel kuralları bulmada faydalı oldu. Bu bunalımlar entellektüel havayı yürütüyorsa yaratıcıydı.

Bu arada, diğer dergi "Positif"den de söz etmek gerekir. Bir sürü eleştirmen film yapımcısı olunca, Hollywood'a karşı tutumları da değişiverdi. "Positif" Hollywood'un önemini kabul ederken, yönetmen ve yazılı metin ve Amerikan kültür ve toplumundan kaynaklanan yoruma eğildi.

"Cahiers"'in durumunda da, film yapımcılığına yönelen kendi yazar-eleştirmenleri, sinemanın estetiği yanında, daha materyalistik yönüyle yüzyüze geldiler...Özellikle Amerikan üretim ve dağıtım şirketlerinin Avrupa'da sahneledikleri materyalist durumla... 1950 ve 1960 arası pazar avlama, rakipleri satınalma, kapital koyma ve böylece İngiltere ve Avrupa'daki ulusal film endüstrilerini kontrol altına alma devresi oldu.

"Cahiers" bu durumla başa çıkmada zorluk çekti. Zaten Avupa ve Fransız entellektüelleri arasında bu durum, Amerika'nın, dünyanın askeri; ekonomik; toplumsal ve kültürel durumuna etkisinden meyana gelen rahatsızlığı daha da artırıyordu. Hollywood filmleri eskisi kadar herkesi memnun etmiyordu. "Cahiers" de artık Hollywood sinemasından "geçmiş zamanda" cümleler kullanarak bahsediyordu... Televizyonun gelişmesi, sinemanın kitle-izleyicisini, sinemadan yoksun bırakıyordu... Hollywood üretim şirketleri oradaki stüdyolarını dağıtıp, meselâ, İspanya'da bir küçük köy... Yugoslavya vb. gibi yerlere taşıdılar...

Bir başka deyişle, kendi kendini yorumlayan, yarı yarıya sanat biçimi ve yarı yarıya da uluslararası öneme sahip, kapital yoğunluklu bir endüstridir sinema.

Bilimsel ve Toplumsal Etkileriyle FİLM ÇALIŞMALARI

Sinemayı, geleneksel sanatların çağdaş yorumu olarak tanımlıyorum; Kafka'nın kullandığı sözcükle, geleneksel sanatların "metamorfoz"u...[68]

Sinema, kapsamı, uygulaması, etkileri, eleştiri ekolleri teorisi ile ciddi bir sanat ve bilim dalıdır.

---

[68] Doç.Dr. Güner Öztuna. **TV-Sinema.** (Ankara: Akademi matbaası), s.9.

Aslında film ve geleneksel sanatlar içiçedir; birbirlerine girer ve taşarlar: Tiyatro gibi, film, seyirci önünde görsel, sözlü ve konuşmalıdır; Bale gibi yoğunlukla hareket ve müziğe dayanır; Roman gibi birbirleriyle ilişkiler ve açmazlarda olan karakterlerin öyküsünü yansıtır; Resim gibi çok boyutludur, ışık, gölge ve renkten oluşur... Ve benzersiz alanı ve karakteristiği vardır.

O halde sinema bilim ve sanatı, ciddi yaklaşım; yaratıcılık; kafa gelişmesi (mind-expansion)[69] gerektirir: çalışmalarda düşünsel, yaratıcı, sanatsal sorunlara eğilmek, irdelemek, bağlantılarını kurmak; bilinçli olmak; araştırmacı olmak gerekir. Karşılaştırmalı sanat, kültür, toplum çalışmaları, ulusal ve uluslararası düzeyde iletişim ve ilişkilerin güçlenmesi ve daha iyi karşılıklı anlayışa varılabilmesine yaraması açısından gereklidir.

Sinema ile, geleneksel sanatlarla olageldiği gibi, bilimsel ve yaratıcı kişi, toplumu inceler, anlar ve yansıtır; yaratıcı, sanatsal, akademik, entellektüel, toplumsal düzeyin gelişmesine katkılarda bulunur. Yararlı veya olumlu etkileri belirlemeye çalışır.[70]

Boş olmamak gerekir film çalışmalarında da. Ezber, dizi bilgiler, bilgi yığınları değil; Prof. Dr. Süheyl Ünver'in dediği gibi "bilim neyin nerede olduğunu bilmektir". O nedenlerle, bilimsel film çalışmalarında ille de şimdiye kadar hangi filmler kimler tarafından yapıldı, kimler, kimler ve kimler bu filmlerde oynadı, ne kadar harcandı gibi dizi bilgileri ezberlemek önemli olmamalıdır. Çok istenirse tarihleri; yapımcıları; oynayanları vb. gibi bilgiler kütüphane, film arşivleri gibi yerlerden bulunabilir.

Nasıl pek bir düzeyi olmayan bir tiyatro oyununu, bir romanı, bir öykü veya bir şiiri, bir resmi **üniversitede** incelemeyeceğimiz gibi, her olur olmaz; düzeyi olmayan **filmi** de yerli film veya aman şu ülkenin bir filmi diye değerli görmeye mecbur değiliz.

Mesela TV vb.'daki bazı **yarışma soruları** gibi ezber soruları insanın bilgili insan olduğunu da göstermez. Bilmem "Balkanların hangi köşesinden getirttiğimiz falanca senesinin futbol antrenörünün adı, falanca "Viç" miydi, filanca "liç" miydi; filanca tarihte falanca sinema salonunda

---

[69] Doç.Dr. Güner Öztuna, **İletişim Araştırmaları; Media Studies)** (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları:, Ank. Ü. Basımevi.,) s. VII.

[70] Doç.Dr. Güner Öztuna, "Milliyet", 24.3.1985.

şu derneğin getirttiği Avrupa'nın bilmem kaçıncı sınıf şarkıcısından, bizim şarkıcılarımızdan birinin çaldığı şarkının adı nedir"; "Filanca ülkenin bilmem kaçıncı derecedeki şu artistinin şu senede oynadığı filminin adını söyleyiniz" gibi sorular artık dünyanın hiçbir ileri ülkesinde sorulmuyor. **Geri ülke** olmaya devam etmenin bazı kanıtları bunlardır; Bildin kazandın denilenler de böbürlenir sanki vakit kaybetmek için insanların birtakım dizi bilgileri ezberlemeleri pek bilgili veya zeki olduklarını belirtirmişçesine ve üstelik izleyenler de alkışlatılır...

Bu nedenlerle şu tarihte Türk veya Dünya sinemasında hangi, şu tür yürüyen vs. Artistler oynadı gibi sinema soruları yukarıda sözünü ettiğim kafa gelişmesi, eleştiri, yorum vb. yönünden bir şey kazandırmaz.

Zaten günümüze dek çok da önemi olmayan, pek de bir düzeyi olmayan filmler ortaya çıkmıştır. Aslında bundan sonra ileriye dönük olarak kayda değer, dünyayı sarsacak, sanat, estetik, anlam vb. ile dopdolu neler çıkacak ona bakmamız gerekir.

Ana hatlarıyla film çalışmalarına bilimsel ve sanatsal açıdan bakarsak, film tarihi ve eleştirisinin sanat ve bilim kolu olarak ele alınması yenidir. Filmin II.Dünya savaşından önce Amerika'da da üniversitelerde resmi öğretimi yoktu. Bu gün dahi sadece bazı üniversitelerde film kendi başına bir bölüm olarak lisans ve lisansüstü düzeyde ele alınmaktadır. Bir çok yerde, edebiyat, sanat tarihi, iletişim, tarih gibi bölümlerin içinde serpiştirilmiş dersler olarak verilmektedir.

Film çalışmaları ulusal ve uluslararası kültür yaşamında sanat ve bilim olması yanında, özellikle iş-endüstri olması durumundan ayrı bir yere sahiptir.

Filmi sanat ve bilim kolu olarak ele alan akademik düzeyde teorik eleştiri kitapları; toplumun biçimlendirdiği ve toplumu biçimlendiren romansal filmlerin etki yöntemlerini ele alan kitaplar; en iyi oyuncu ve en iyi filmler üzerine yazılmış resimli kitaplar; seçme eleştirmenlerin filmlerinin bir arada basıldığı kayda değer kitaplar vardır.

Aslında film çalışmalarının bilim, estetik, toplumsal, sanat değeri yanında, ekonomi,iş idaresi bilimleri yönü vardır: film endüstrisi, filmler ve parasal yön durumlarını düşünürsek.

Bazı film janrları (genre) film endüstrisinde alıp başını gitmiştir. Meselâ Amerika'da kovboy filmleri (Western) eski, sade , basit, efsanevi, özgür yaşamı gösterdiği ve film endüstrisinin Güney Kaliorniya'ya taşın-

masından sonra açık havada film yapımı masraflarının en aza inmesi dolayısıyla çoğalmıştır.

Amerika'da öteki janrları şöyle gözden geçirebiliriz: Güney filmleri (Southern); bazılarının en anti-entellektüel janr dedikleri ama seyiciyi memnun eden ve zevk veren Holywood müzikal filmleri; sonra II. Dünya savaşı popüler filmleri gelip izlemiştir.

Bir zamanlar daha popüler olan dedektif ve gangster filmlerine önemli yenileri eklenmemesine rağmen korku filmleri ilgiyle izleniyor.

Sonra II. Dünya savaşından sonra az bütçeyle yapılan filmlerden esinlenerek yaratılan polisiye filmler ilgi gördü (film noir).

Bir de, filmler, özellikle meselâ Hollywood filmleri, bir yerde Amerikan imajını istedikleri gibi vermektedirler. Ve Amerikan yaşamını da etkilemektedirler. Meselâ bu konuda Robert Skylar'ın yazdığı kitabın başlığı bile enteresandır:

Filmin Yarattığı Amerika gibi bir şey **(Movie-Made America)**.[71]

Toplumsal konular ve sorunları işleyerek çoğunlukla anti bir toplumsal yönlendirme yaratılabilmiştir. 1930-1960 arası Hollywood üretimlerinde, meselâ: **The Grapes of Wrath** ile; **Gazap Üzümleri.** Genelde de Amerikan imajı yansıtılmıştır.

Yalnız senaryo ve çekim notları güvenilir olmamaktadır. Yazılı kaynaklar, eserler, roman vb. filmde yeniden yaratılıp keşfedilirken gene de senaryoları güvenilir olmalıdır. Bu durum senaryo yazarlarına yönetmen ve yapımcılardan ancak çok sonra ilgi ve önem verilmesi nedeniyledir.

Film kitaplarının çok az sattığından yakınılır çünkü filmle ilgili insanlar okumaz; başlıca ilgileri filme bakmak olduğuna göre niye okusunlar ki? deyenlerde çıkar.

Film çalışmaları görsel deneyim ağırlıklı olmalıdır ama, o anda oynatılanlar dışında gelmiş geçmiş filmleri bulmak kitapları bulmaktan daha zordur. Film çalışmalarında başlıca sorun öğrencilere okuduklarını nasıl görebilecekleri durumunu temin etmektir.

Ama filmlerin dayandığı güvenilir metinler (texts) olmadan, geçerli, yapısal veya konu yönünden yorumlar yapmak mümkün değildir. Son zamanlardaki film akademik çalışmalarındaki artmaya rağmen, filme kültür çalışmalarında hakettiği yeri verebilmemiz için bu çalışmalara gerekecek materyali hazırlamak üzere uzun çalışmalar yapmakta olmak gerekmektedir.

---

[71] Doç.Dr. Güner Öztuna. **TV-Sinema** (Ankara: Akademi Matbaası), s.14.

JOYCE FİLM'de
CHAPLIN de BASILI sayfada
absurd duracaklardır.

Sinema, TV'den önce, sanatların en yenilerindendir: Klasikleri, modernleri, tarihi yönü, eleştiri ekolleri, teorileri ile önemli, olgun ve ciddi bir sanat ve bilim dalı olmalıdır. TV ve Video almış başını gidip duruken, film olgun, yumuşak ve saygındır.

Sinemanın oldukça genç bir sanat olması sebebiyle, geleneksel sanatlarla ölçülme durumunda kalmış olduğu görülür. Aslında, film ve geleneksel sanatlar içiçedir, birbirlerine girer ve taşarlar:

Hatırlarsak:

TİYATRO gibi, film seyirci önünde, görsel, sözlü ve konuşmalıdır;

BALE gibi yoğunlukla hareket ve müziğe dayanır;

ROMAN gibi birbirleriyle ilişkiler ve açmazlarda olan karakterlerin öyküsünü yansıtır;

RESİM gibi çok boyutludur, ışık, gölge ve renkten oluşur...

Fakat esas tanımlama, benzersiz özel alanı ve farklı karakteristiğini içeren nitelik ve imkanlarındadır. Filmler bu imkanları kullanarak etkili olabilirler: meselâ, sevdiklerine, bir daha görmemek üzere veda etmek zorunda bırakılan bir çocuğun, kafasındaki düşünce kümeleri ekranda, bir örümceğin ağında bir sineği yutması ile- çocuğun, tabiatın, dünyanın acımasızlığı üzerine kafa yoruyor olduğunu görüntüleyerek yansıtılabilir. Sonra, meselâ, çocuk bu duruma karşılık karıncaların da örümceği yemesini görür. Etki, resimlerin çok büyük boyutlarda gösterilmesiyle sağlanabilir, öyle ki... örümcek ağları tiyatro sahnesinin en uçlarına kadar yayılır... Karıncaların işe girişmesi de aynı güçlü etkilerle yansıtılabilir...

ROMAN'dan SİNEMA'ya: geleneksel sanatlardan belli bir janr (genre) olan, sinemaya uyarlanmış romanı ele alırsak görürüz ki iki sanat birbirine taşmaktadır. Romanlar ve filmlerin benzer yanları olmasına rağmen farklılıklarına özellikle dikkat gerekir.

Roman dilci bir ortamdır, film esas olarak görseldir. Burada tabii müzik, konuşmalar ve fotoğrafik görünümün filmin genel kompozisyonundan sonra geldiğini varsayıyoruz. Her iki janrın durumu ve ortamı

farklı kaynaklardan, farklı seyirciden farklı üretim yaklaşımından ve farklı sansürden etkilenir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Genelde iyi bir roman küçük aydın bir okuyucu gurubu tarafından desteklenip, tek bir yazar tarafından üretilmiş ve sıkı bir sansürden oldukça uzak kalmıştır. Öte yandan film geniş bir seyirci kitlesiyle desteklenmiş, elbirliğiyle endüstri koşullarında üretilmiş ve film yapımı koşullarıyla sınırlandırılmıştır.

Sınırları hareketli imajlara, kitle halinde seyirciye ve endüstriel üretime dayalı bir sanatla - sınırları dil, sınırlı bir okuyucu ve bireysel yaratıya dayanan bir sanat birbirinden zorunlu olarak farklılaşma durumundadır.

Kısacası, filme dönüştürülmüş roman belli benzerlikler yanında, kaçınılmaz biçimde üzerine kurulduğu romandan farklı bir sanatsal varlıktır.

Böylece, filmde romanın 'romansal' niteliklerinin ihmâl edildiği görülür ve söylenir. O denli olur ki bu durum, film esasına pek az benzerlik gösterebilir. Yegâne ve belli başlı unsur olan dil unsurunun ihmali ile, içerik ve düşün unsurunun şu ögeleri de geride kalabilir: düşler, hatıralar, hissi duyarlılık... Bunlar yerine, film, sonsuz görüntü değişimleri, fiziki gerçeğin fotoğrafik imajları, montaj ve uyarlama imkanları getirir.

Film, gösterisel, sanatsal ve toplumsal bir enstrümandır. Araştırmaları geniş ve teoriktir; filmi sanat ve bilim kolu olarak ele alan akademisyenlere, eleştirmenlere büyük işler düşer.

Romanın tarihi, derinlikleri daha büyük ve materyali daha ince olduğundan roman daha girifttir.. Film-fotoğraf, müzik, diyalog, dans içerirken; roman- düz yazı, mektuplar, hatıralar, tarih, dinsel izler içerir. Film kamerasının mercekleri gözlemcinin gözleri yerine geçer.

Gerçek şudur ki, doğal olayla ekranda görünümü arasındaki fark filmi bir sanat yapar ve film sanatını oluşturur.

Filmde, iç dünyasını yansıtan hatıra, rüya, hayal gücü, düşünce, bilinç altı durumları yazmadaki kadar yeterli gösterilemiyebilir; yâni film bize düşünceyi doğrudan göstermez. Karakterleri düşünürken, hissederken ve konuşurken gösterebilir; fakat onların düşünce ve hislerini kelimeler gibi gösteremez. Film düşünülmekten çok algılanır.

Film de edebiyat ürünleri de seyirci ya da okuyucuya görüş sağlar; görmesini sağlar veya buna yöneliktir. Ama benzer olmakla birlikte farklıdırlar çünkü materyaller, orijinler, çıkışlar, bağımlılıklar, seyirci-okuyucu farklıdır.

Böyle olunca filmci bir romanı sinemaya uyarlarken onu değiştirmez... Romanı ancak işlenmemiş materyal olarak kullanır deyebiliriz. Filmci romanın konusundan ayrılamıyacak diline değil karakterlere ve olaylara bakar. Sık sık görürüz ki, maalesef, kitabı okumamıştır bile, sekreterlerinin naklettikleri ya da senaryo yazarının yazdıklarına bakar. Bu sebepten romanın mükemmelliği ile filmin kalitesi arasında bağlantı olmayabilir.

Bu durumlarda, romanları sinemaya aktarılmış bir sürü memnun olmamış romancı listesi bulabileceğimize şaşmamalıyız. Film eleştirisinde, zayıf bir filmin üstün bir romanı nasıl mahvettiğini kolaylıkla görebiliriz.. Ama böyle bir dönüşümün her zaman kaçınılmaz olduğunu da düşünemeyiz. Bazı görüşlere göre de, filmi yapan, yerleşmiş tutunmuş bir yazarın tercümanı değil, kendi başına buyruk bir yazardır.

Kitap ve senaryo birbirinden ayrılır ve benzerlik gösterir; herbirinin birtakım yönleri bozuntuya uğratılmadıkça ne tarafı özellikle **romansal**dır ne tarafı özellikle **sinemasal**dır dönüşümleri yapılamaz.

Bu sebepten, meselâ, Proust ve Joyce filmde; Chaplin de basılı sayfada absurd duracaklardır.

Gazete
Radyo
Televizyon

İlk Amerikan Radyo istasyonları 1920'lerde görülür. Kırk sene sonra ülkede günlük gazetelerin üç misli radyo ve televizyon istasyonu görülür.

Yapılmakta olan tarihin, gazetecilik olarak kapsanması, ekranda halledilmektedir, TV ile.

Basılı sayfa okuyucusu, böylece dinleyici ve gözleyici de olur. Yeni iletişim durumu gazetelerle, dergilerle ve kitaplarla yarışmaktadır.

İtalyan Marconi'nin telsiz telgrafı mükemmelleştirmesi gibi, De Forest de radyodan daha başarılı ses verme durumunu becerdi: mesela, halkın dikkatini, Metropolitan Opera'dan Caruso'nun tenor sesini yayınlamakla çeker.

Bu başarılara rağmen, radyonun kitleleri çekeceğine pek dikkat edilmemiştir.

Hükümet yayınlarıyla karışmasın diye, Ticaret Bakanlığı özel yayımcılara lisans verir ve dalga belirlemeleri yapar.

Amatör radyocular, hevesle, kendi alıcılarını yapmaktadırlar. Yıllar sonra aynı hobi demek ki babam **M. Fehmi Öztuna**'da da devam etmiştir... Bobinleri kırmızı tellerle sarmak, çıkarttığı sesleri kulaklıklarla dinlemek gibi, hobilerini, evde izlediğimi hatırlıyorum.

İletişim, elektrikli aletler üreticileri ve gazeteler vs.'de yayın istasyonları kurarlar: Westinghouse, General Electric gibi. Wisconsin Üniversitesi gibi, bizde de **Teknik Üniversite** gibi.

Meselâ, böylece, Westinghouse halkın, kendilerinin yaptığı radyo setini satın almasını sağlamak istemektedir.

Sarnoff adlı telsiz teknisyeni bir Rus göçmeni, radyonun geleceğini, etkisini ve belli başlı endüstri olacağını görmüştür.

Hükümet yayım sorumluluğunu taşımayan istasyonların lisanslarını yenilememe yetkisine sahiptir. Ama şu programı koy, bunu çıkar gibi bir sansür de yoktu. (Bu gün bizde de radyo açmazları var.)

Radyonunun devletin reklam bütçesinden çektiği gelire ve radyonun haberleri vermesine, gazeteler itiraz etmeye başlar. (Bunlar TV'den önce radyonun geçirdiği durumlardır)

1930'ların belli başlı haberlerini radyo veriyordu: Başkan Roosevelt'in "şömine başı sohbetleri", Kral VIII. Edward'ın tahtı terk edişi bütün dünya kısa dalgalarından yayınlanıyordu.

1939'da savaşın patlaması gene radyo habercilerini harekete geçirdi.

1950'lerde TV çıkınca çokları bunun radyounun sonu olacağını söyler. Ama görülür ki her üçü için de yer vardır. **(Yazılı; sözlü; görsel)**

TV elbette başarılı bir rakip olmuştur: Film ve radyonun çekiciliğini ve tekniklerini de kullanarak.

Resimleri, görüntüleri ekrana yansıtma gayretlerini izlersek 1860'lara kadar geri gidebiliriz.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Thomas A. Edison, Eastman'ın ilk kodak filmlerini kullanarak Kinetoscope'u icâdeder (1889). Ve asistanlarından biri de ilk konulu film, "The Great Train Robbery"yi (Büyük Tren Soygunu) çeker (1903), demiştim.

1926'da Warner Brothers, film çekmeyi geliştirirler.

1935'te filmde renk görünür.

Haberler (1897) popüler olur, 1930'larda toplumsal problemler ve ekonomik konular üerine belgeseller çekilir.

TV sayesinde 1960'da hemen hemen 85 milyon insan Kennedy ile Nixon arasındaki büyük tartışmayı izler.

NBC'nin büyük yıldızları, haber ve yorum karışımları ile Chet Huntley ve David Brinkley olmuşlardır.

1838'de büyük yazar James Fenimore Cooper, ülkede pek çok gazete var diye övünüldüğünde, "**çokluğuyla kaliteleri ters orantılı**" demiştir.

Kitle iletişimde ekonomik baskı ve gazetelerde finansal istikrar olmayışı malzemenin pahalanması, ücret artışları; ulusal reklamın televizyona kaptırılması sebepleriyle açıklanır. Bazıları gazeteler rakiplerine satılır.

Okuyucu çeşitliliği ve fikir farklılıları magazin sahasında daha mümkün olabilir; her çeşit ilgiye hitap eden dergiler ülke çapında okuyucu bulabilir.

Endüstrideki ekonomik istikrar için çalışmak üzere "Dergi Basıncıları derneği" kurulur.

ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ülkemizde, genelde, iletişim, sinema, TV, gazete, tiyatro vb. konularında bilimsel kurumlarda veya özellikle bu alanlardaki üretimde çalışanlara, **daha iyisinin yapılması gerektiği konusunda** eleştiriler yöneltildiğinde, hiç **eleştiriye** açık bir tavır takınamıyorlar; sergileyemiyorlar. Kendilerini büyük yönetmen, oyuncu, senarist, gazeteci, müzikçi, artist, eğitimci, prodüktör, eleştirmen, kameraman vb. vb. olarak görüyorlar. Daha iyisini bilmediklerinden, iyi okuyup incelemediklerinden, böyle şeylere vakitleri olmadığından, ancak **entel bozması** olarak dolaştıklarından böyle bir sıkıntıya girecek niyet ve kafa yapısı geliştirmeye yönelmediklerinden...

Üretime girenler ve girecekler, sanat düzeyini vb. düşünmek nerede, sadece ne kadar insan gelir ne kadar kazanırız yutturmacasında sıkıntılanıyorlar. Aynen, tiyatroya, sinemaya, müziğe vb., bu günlerde bir açıkgözlük konusu daha olan, hangi grupları toplayıp hangi restoranlarla anlaşıp yüzde kaç alabiliriz furyası gibi. Tabii böyle sanat da olmaz gelmezler de.

Tabii eğitim düzeyinde de daha iyisi bilinmezse, boş, niteliksiz, kendi kendini aldatmaca durumlar ortaya çıkar. Ve sonuç olarak ülkenin yetişmişlik ortamı ve iletişim üretim pazarı düzeyleri, yükselememişken üstelik daha da düşer.

TV, sinema, kitle iletişimi teorileri, araştırmaları, eleştirisi akademik **disiplinlerarası** temellere oturtulmalıdır. Böylece, kişiler, zekâ dolu ve yaratıcı biçimde iletişim alanlarında, film, TV, gazete vb. gibi, yürüyebilirler.

Sanat ve beşeri bilimler, toplum çalışmaları içiçedir. Daha iyi öğrenme; kaliteli eğitim gerektirir.

Amerika'da **Columbia** üniversitesi ve **Johns Hopkins** Üniversitesi vb.'da, film, gazetecilik, PR, reklam, TV gibi yâni medya-iletişim konuları, çeşitli dersler olarak, İnsan Bilim, Yazın Bilim, Sosyal Bilimler, Yazarlar Semineri bölümleri programlarında vardır. Temel konularda li-

sans yapmış olanları, meselâ 'Master' programı için seçmektedirler. Bazı dersleri alabilmenin de bir öncekini bitirme şartı vardır.

TV, sinema, gazete, PR vb. gibi iletişim konularındaki teoriler, dersler ve çalışmalar da, aşağıdaki bazı örneklerde işaret edeceğim gibi, kapsamlıdır. Yâni bilimsel temeller olmadan, sadece kameramancılık veya PR'cılık yapmak için acaip şekilde saç baş yaptırıp giyinmek, gözlerini açarak bakmak değildir mesele ortalıkta veya TV'de.

Bir başka çalışmamda da belirttiğim gibi, sinema: geleneksel sanatların çağdaş yorumu olarak ele alınır. Geleneksel bilim ve sanatlar: **eleştiribilim, edebiyatbilim**, tiyatro vb'nın, sinemaya dönüşümü, uyarlanması, teorisi, yorumu, değerlendirilmesi ile yaratıcı, entellektüel ve bilimsel yaklaşıma varması amaçlanır adayın.

Film ve eserler ortamı: Film ve edebiyat eserlerinin kaynaklarının karşılaştırılmasıyla, sinemada ve edebiyatta, diğer iletişimde değişik yaklaşımların incelenmei... Her iki alanda da konu, karakter ve yer yaklaşımlarıyla kişisel öykü anlatım kavramı ve filme uyarlanmasının derinliğine incelenmesi...

Modern tiyatro ve film seminerlerinde, İbsen'den günümüze kadar batı tiyatro eserleri formlarının incelenmesi...

Konferans, tartışma ve film gösterileriyle film sanatı ve gelişimi, form ve teknik ve öteki sanat ve toplumsal çalışmalarla bağlantılarıyla incelenir. Değişik kültürler, teoriler ve zamanları yansıtan seçme film analizleri yapılır.

İletişim teorisi disiplinlerarası[72] olduğundan, edebi, tarihsel, sosyolojik, antropolojik ve felsefik açılardan yaklaşım gerektirir.

İnsanlığa antropolojik açıdan bakarak, mekanik ve elektrikli teknolojinin, kültürel inançlarımıza, davranışlarımıza, yaklaşımlarımıza etkileri... Toplumsal değişmenin çeşitli sanat ve iletişim biçimleriyle yansıtılması incelenir...

Herzaman, iyi seçilmiş bir kitap okuma listesi üzerine TV, video, film, sanat, mimarı, edebiyat eserlerinin analizi yapılır.

---

[72] Aynı kitap, Giriş

Çağdaş toplumda propagandanın tarihi, teorik, teknik etkileri açıklanıp analiz edilir... Politik propaganda, toplumsal propaganda ve iletişim arasındaki bağlantılara dikkat edilir. **Çok okumak** herşeyin başında gelmelidir şartı unutulmayarak, her zaman muhakkak okuma listelerindeki kitaplar tamamlanıp hazmedilmelidir.

Uluslararası iletişim: haber ajansları, süreli yayınlar, televizyonun yansıttığı değişik ekonomik, toplumsal problemler... Toplumbilimcilerin, uluslararası ilişkiler ve gelişme uzmanlarının, basın ve yayın gazetecilerinin, iletişim teknolojisindeki uzmanların araştırma ve yorumları üzerine çalışma, yoğunlaştırılır.

Radyo, TV ve diğer iletişim yollarının eğitim, tarım, sağlık, beslenme, nüfus ve topluma yardım projelerinin gelişmesine katkısı..

Çağdaş toplumda yazılı ve görsel dilin kullanımı ve yazılı ve görsel iletişimin **davranış, değerler, düşünce,** ilişkilerini nasıl etkilediği..

Ve elbette tıp öğrencileri gibi, iletişimde de 'intern" ' lük vardır. Üretim ders ve çalışmaları ve okullarda, TV istasyonlarında, telefon iletişim kurumlarında, araştırma programlarında, sanat ajanslarında, üretim imkanları olan kurumlarda vb. deneyim; staj denetim altında aktif olurlar.

Ve araştırmayı düşündükleri durumu gösteren bir konuda tez aşamasında gayelerini, safhalarını, bağlantısını ve anlamını, katkısını belirterek çalışmaya başlarlar.

Her konuda olduğu gibi, TV, sinema, gazete, PR, reklam vb. iletişimde de yapılacak aşılacak konular çok uzundur ve derinliğine sağlam bilimsel temellere dayanır, kafa gelişmesi üzerine kurulmuş çalışmalar gerektirir.

Yukarıda da belirttiğim gibi, edebiyat, eleştiri, roman, hikaye, bale, resim, dans, müzik, tiyatronun, değişimi; metamorfozu; günümüzdeki yorumu olan, ekran; sinema, teorik ve uygulamalı olarak dikkatle incelenmeli, bilim ve sanat yönünden önemi unutulmamalıdır.

SİNEMA VE YAZARLAR[73]

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

New Yoklu film yönetmeni Sidney Lumet, "Yönetmenin büyük bir sırrı yoktur... Maksat, takımdaki her kişinin en iyi yönünü ortaya çıkarmaktır" der. New York'u da, film yapımcılığında, oyunculardan biri gibi işlemiş, zekasını, batağını calandırmıştır. Hollywood'u, kişilerin çarpıştığı, soğuk şirket havasında gördüğünden ne kişisel ne de mesleki olarak oraya gitmemiştir. Gitmemesinin bir diğer nedeni de en iyi yeteneklere sahip bazı kişilerin bile, orada daha iyiye gidememiş olduklarını düşündüğündendir.

Filmin tek bir kişinin ürünü olmadığını, topluluğun işi olduğunu vurgularken, senaryo yazarı olan ve daha önce Alfred Hitchcock ile çalışan Jay Presson Allen ile iyi çalışmalar yapabilmektedir. Allen, Lumet'in takım çalışması fikrini kabul ederek, "Kendisine maletmedikçe, birisinden bir senaryoyu yönetmesini, nasıl istersiniz" demektedir.

Birliktelikleri, Allen'in kendisinin yazdığı, Just tell Me What You Want, "Bana Ne istediğini Söyleyiver" adlı ilk romanından uyarladığı senaryoyu Lumet'e göndermesiyle başlar.

İlk bakışta bu ikilide göze çarpan, aralarındaki zıtlıktır. Lumet sokak zekisi bir şehir çocuğudur; Allen ise Texaslı, filmler konusunda, şöyle konuşan bir kadın yazardır:

"Filmler, başka bir yerde, benim bulunduğum ortamdan daha yeşil bir çevre olduğunun farkına vardırdı beni... Benzerliklerine gelince, her ikisi de oyuncu olmak istemişlerdir. Lumet, çocukken babasının yazdığı, yönettiği New York yöresel tiyatrolarında oynamıştır. Oyunculuğu, "Her gece yüzlerce yabancıya kendisini ortaya koymak istemediğinden" terketmiştir. "Başkaları vasıtasıyla o işi yapmak istedim; beyazperdede bir kişiliği ortaya koyuyorsam, ben kendimi de muhakkak ki ortaya koyuyorum", diye düşünür. Allen halen oturduğu New York'a oyuncu olmak istediği için gelir, "Ginger Rogers olacağımı, kuş tüylerine bürüneceğimi düşündüm, ama işin öyle filmlerde göründüğü gibi olmadığını keşfemem 25 dakikamı aldı... " der. Lumet gibi, 1950'lerin, televizyon altın çağına, katkıda bulundu. Televizyon için oyun denemelerinden sonra, Alfred Hitchcock tarafından yönetilen ilk sinema senaryosuna yazdı, Marnie

[73] Doç.Dr. Güner Öztuna "Güneş Gazetesi" 23.2.1988

(1964). "Hitch bana nasıl senaryo yazılacağını öğretti. Ben yeteri kadar süratli öğrenemedim" diyerek o günleri anar. Teleizyon dizisi "Family" (Aile)'yi yaratmıştır. 1975'te yukarıda bahsettiğim ilk romanını yazmıştır.

Bir ortamdan veya iletişim aracından, yazarlık, televizyon, sinema gibi, diğerine geçiş, kişiye bağımsızlık ve hiçbir yerde takılıp, tıkılıp kalmamış olmak, hapsolmamak hisleri verir. Yazar, her uyarlama işinin farklı; ama aklınızda sadece bir gaye bulunduğunu, onun da uyarladığınız materyalin, aslını, esasını korumak olduğunu vurgular.

Gazetecilik konusunu ele alan "Prince Of The City" (Kentin Prensi) filminin projesiyle uğraşırken, ağzı açık kaldığını, daha önce gazeteciliği temel alan, böylesine gerçek karakterlerle hiç çalışmadığını; hiç böyle mülakatlar yapıp materyal toplamadığını, yüzlerce saatlik teyp bandı doldurmadığını içtenlikle belirtti.

Prince, Daniel Ciella'nun hikayesini anlatır. Üst düzeyde New York detektiflerinin, bir üyesidir, denetlenmedikleri için yolsuzluklar başlar. Ciello, korku ve utançtan artık devam edemeyecek bir noktaya varır. Böylece, pek çoğu arkadaşları olan ama yolsuzluk yapan polisleri ele verir.

Her bir çerçevesi katı kontrol içinde yapılmış bir film, akla geldiği gibi, bazı sahneleri olan, birkaç kamera tarafından çekilmiş bir yapıta benzemez. Prince'in gerçek görünmesi gerekirdi. Hemen hemen insan yoktur; sokaklar hep boştur; bir görüntü hariç, gökyüzü hiç görünmez; duvarlar gittikçe daha da çıplaklaşır. Sonunda yüzlerden başka hiçbir şey kalmamacasına, her şeyi yavaşça özüne kadar yalınlaştırma, yaklaşımı düşünülmüştür. Sonunda, Ciello, bir "**yüzler denizi**" ile karşı karşıyadır.

Edebiyatla sinema farkını Allen şöyle de anlatıyor: "Filmde, kelimeler, görselliğe göre ikinci derecededir... Sinema için komik gelecek satırlarla karşılaşabilirsiniz... Birçoğunu kaldırmaya uğraşırım... çünkü gerçeğe yansıyamazlar... Kitabı bırakın, film seyircisine tiyatro sahnesinde verdiğiniz sayıda kelimeyi veremezsiniz..." Yazarı ile sinemaya uyarlayanın, karşı karşıya gelmesinin, her iki taraf için de, acı verici olduğunu belirtir.

Lumet durgun, değişmeyen dekoru karşılamak için kameranın akıcı bir yaklaşımla çalışması gereken yerler olduğunu söyler. Sonra, bir ke-

resinde de seyircinin dikkatini gerçek hayattan uzaklaştırmak için herkese bol makyaj yaptırdığını söyler. Hiçbir pürüz, sivilce, delik, hiçbir şey kalmamıştır... Gece olmuştur ama her şeyi hala görebilirsiniz. Olağandışılık hissini çoğaltmak için böyle yaklaşımlar düşünülmüştür.

Lumet, birçok tiyatro oyununu beyaz perdeye uyarlamıştır. Arthur Miller'in "A View From The Bridge" (1961), (Köprüden Görünüş) Eugene O'Neill'in "Long Day's Journey Into Night" (Uzun Günden Geceye Seyahat) gibi... Şöyle fikirleri vardır: "Yıllarca tiyatro oyunlarını fotoğraflamak ilgimi çekti... Ki bu saçma bir şey. Eleştirmenler de sinemayı, manzara ile karıştırıyorlar... Hiçbir aracının, ortaya koyamadığı gibi, kamera, tanımlayabiliyor, gözler önüne seriyorsa, işte o bir filmdir.."

Sonuç olarak, karakterler ve oyuncular yapımcının dikkatini çekmiş olan kaynak materyalini çerçeveler. Lumet yüzler üzerinde dururken, şöyle der,

"Yüz manzaradır... Benim için, hiçbir dağ tepesi, yüz kadar manzara olamaz..." En tuttuğu yüzler arasında, Sean Connery, Henry Fonda gibi oyuncular vardır, "Oyuncuları severim... Onlar işin bebeklik devresidir. Yaratıcılık esnasında onlar yadsınır veya kabul edilir. Bu da kolay değil... Onlardan kendimin yapmaya hazır olmadığım hiçbir şeyi yapmalarını istemem, insancıl yönden onlara zarar vermek istemem. Kendi bilgileri olmaksızın, kişisel bir yeteneği patlatacağıma, bir yapımı kaybetmeyi göze alırım."

Lumet, teknisyenin lisanını kullanmasını bildiği gibi, oyuncunun lisanının da nasıl kullanılacağını bilir. Oyuncuları sanki tiyatrodaymış gibi yönetir. Çok büyük hazırlık yapar ve her an işe amadedir. Kesinlikle ne istediğini bilir, ama oyuncuların içgüdülerini kullanmalarına, sürprizler getirmelerine izin veren bir yaklaşımı vardır.

Belli bir düzeyde, oyuncular, kitaptaki karakterler gibi, girift kalite yansıtmalı, özetlemesi zor bir bütünlük göstermelidirler.

Kompüterlere hayranlık - TV ve Video Sanatı - Uzay ve uzay keşiflerine tutku - Video ve diğer oyunlar

Uluslararası basındaki görüşleri de dikkate alarak, TV; Video; Kompüter; Uzay gibi çağdaş ilgi ve gerçekler üzerine şöyle yorumlar, düşünceler, tahminler, gerçekler ve sonuçlara varabiliriz:

New York Buffalo State Üniversitesi bilim dergisinin son sayısında Fulbright'çı arkadaşımız Prof. Howard Wolf, üniversitelerde ve dışında, özellikle ileri ülkelerde, 1990'ların güçlü ve genç seslerinin, yer yer, "yaşamı tehditedenlere" karşı çıktıklarından söz eder. Bu tehditler ve gerçekler yaşamın **hem moral hem biyolojik** olarak gerçekleşebilecek çöküşünü temsil ediyorlar. Nabokov'un yazarlara not verme huyunu izler gibi, bu durumları mesela bir katalokta vb. göstermek gerekirse, şöyle bir liste veriyor, Howard:

Nükleer tehdit;

Politik terör ve işkence ile insan haklarının çiğnenebilmesi tehdidi;

Ekolojik tehdit - toprak, hava ve denizlerdeki yaşamın ve çeşitli varlıkların yok olması;

Örgütlü veya bağımsız şiddet, terör;

Gelirlerin dengesiz incelenmesi sonucu, altta, devamlı kaderine terkedilmiş ve eziyet çeken bir sınıfın yaratılması; Embriyo'ya tehdit (pro-choice).

Bu tehditler her gün mesela üniversite öğrencilerinde tehlikenin gelişi fikirleri oluşturmaktadırlar; Buffalo'da bir öğrencinin dediği gibi, "1990'larda yaşıyoruz... Ütopya değil... sadece kopmaya doğru giden bir dünyada ayakta durmaya çalışmak..."

Yaşama karşı bu tehditleri, şimdi, öğrencilerin tanımalarına ve bunlara karşı Amerika'da vb. protesto toplantıları başlamasına rağmen, bu dönemin başka bir yönü var. Silahsızlanma hareketine ve Uluslararası Silahsızlanmada (Amnesty International) etkili oluyor; ama umutsuzlaşınca, gençlik kültüründe aynı eşitlikte, belki de daha geniş, kaçışlar oluşuyor-çağdaş teknoloji ve popüler sanatlara yansıyan bir kaçış... Çağdaş gençlik kültüründeki kaçış tutku ve modaları, yaşamın tehditlerini umursamıyorlar. Üniversite vb. kuşağına ulaşıp iletişim kurabilmek için, kesinlikle bu tehdit ve kaçış arasındaki çatışmanın iyi anlaşılması gerekir.

Bu noktadaki durumlar nelerdir?

Kompüterlere hayranlık: Hem kaçış hem ilerleme için, fanatik biçimde, gece kompüter merkezlerine, gündüz kompüter derslerine giden bir toplum var. Bu bir çeşit kapalı devre narsisistik eğilim, sakıncalı bir uğraş olabilir. Rolling Stones'a göre, "Bunların herbiri, insan unsuru ve makinadan oluşan, kendi kendine yeterli bir sisteme benziyor."

Kompüterler yakında geleneksel aydınlanma yolu okuma ve yazmayı geride bırakan bir çeşit toplumsal durum olarak servis vermeye başlayabilirler. Servan-Schreiber da bunu doğrulayarak The World Challenge'de şöyle der: "Okuma yazma bilmeyen bir kişi, bir kompüteri nasıl kullanacağını öğrenebilir."

TV ve Video Sanatı: TV'de fantazinin yanlış kullanımının (Love Boat-Aşk Gemisi-vb.'daki gibi) gerçekten kaçış gelmektedir. Bir "Saturday Review" eleştirisinde de sözü edildiği gibi: TV Buddha adlı yapımda, "bir 18. yüzyıl Buda Japon heykeli kendi görüntüsünü yansıtan bir ekran önünde, ekranı izleyerek oturur. TV'ciliğin sonu da budur - elektronik bir sonsuzluğa kilitlenmiş bir nesne ve onun görüntüsü."

Telsiz, kulaklıklar ve süper-radyolarla bakalım toplum daha ne sesler çıkaracak...

Uzay ve Uzay Keşiflerine Tutku: Uzaya giden insanlar veya bizi ziyarete gelen "yabancılar" üzerine filmler çok rağbette; filmi görmek yanında çok belirgin olmasa da, uzaya gitmek arzusu var. Uzayda koloniilik grubunun Niagara Cephesi L 5 temsilcisi Elisa Wynn şöyle diyor bir yormunda: "Bizim konuştuklarımızın çoğu şimdi bilim-kurgu gibi geliyor. Bu konuda harekete geçmenin en iyi yolu özel girişimi, yukarıda kâr yapmaya yöneltmektir... Ve mesela antenlerle dolaşan birçok üniversite öğrencisi, bir gezip görmeye gitmek ister; İş idaresi (M.B.A.) öğrencileri de kârı da ister!...

Video ve diğer oyunlar: Günümüzde Video ve kompüter, bilgi geliştirme ve açıklama ortak kapasiteleriyle, en fark atan kaçış formlarını oluştururlar. Video yerleri, elektronik salonlar her gün yeni hasta durumlar yaratırlar, ama kuşakların bilincine yapılan zarar en kalıcısıdır.

Uluslararası çapta gerçek düşmanı keşfetmeliyiz. Yoksa, sonuç olarak, kurtuluş sorununa kapalı-devre çözümü yoktur.

Önümüzdeki yıllarda, **Hümaniter Bilimler; İletişim** eğitiminin gayesi, sürekli kompüter ve video teknolojsindeki gelişmeleri, insanların fiziki, ruhsal ve estetik gereksinimleriyle bağdaştırmak olmalıdır; insanın çektiklerini ve yaşama karşı tehditleri dünya çapında bir düzeyde yansıtmalı ve açıklamalıdır; bilgiyi (yiyecek, nüfus vb. üzerine), sevecenlik dolu insanlık bağlantılarıyla uygulamakta ısrar etmek olmalıdır.

İnsan düşünen hayvandır; **olumlu uyanmalar da yapar**. Meselâ, doğal gıdalara (naturel food) dönmek gibi...

Son günlerde okuduğum bir bilgisayar tanımı, belki de % 100 teknolojiye insanlığın boğulmayacağı; yerine göre eleştirebileceği ve gerektiği kadar ve isterse faydalanabileceği çizgisinde beni olumlu düşündürdü:

"Bilgisayar, bir hesap makinesine bağlı, elektronik bir dosyalama dolabıdır."

Bir yaratıcı yazıda da, bir binanın küçük bir odasında bilgisayar faaliyete başlıyor. Büyüttükçe, yan odaya yayılıyor, derken diğer odalara, diğer katlara ve bütün binadan dışarıya doğru ağ atmaya başlıyor, derken baş edilemiyeceği, önüne geçilemiyeceğini kendisi görüyor veya görüyorlar ve kendi kendisini bir düğmeye, tuşlara v.s. basıp yukardan aşa yokediyor.

Dosyalama dolapları (filing cabinets) her zaman olacaktır: elektronik veya kişilerce (filing clerks) düzenlenecek...

İLETİŞİM - BİLGİ ÇAĞI

Sinema, TV; Uzay; Sagan; Contact; Semerkant; Vega; Bir Yıldız mesaj gönderebilir mi?; Aşk; Tanrı; Basın; Dünya Tuzak; Reklâm; Kompüter; Entellektüel insan; Ekonomi; Endüstri; Doymazlık:

Yıllar yılı zorunlu devamlı okuduklarımdan (close-reading); incelediklerimden; aktardıklarımdan; araştırdıklarımdan (research); yorumladıklarımdan; ders notlarımdan; yazdıklarımdan konuştuk.

Bilimsel; kültürel; sanatsal değiniler koyduk. Görsel; sözlü; yazılı, vb. iletişim aldı başını gidiyor. Hatta uzaya kadar, şaka maka derin yazarlar olsun, popüler yazarlar dediklerimiz olsun, UFO (Unidintified Flying Objects)'lardan sık sık bahsetmeye başladı. Hatta çevre kirliliği

yaptığımızdan dolayı Dünya'mızla iletişimlerinde şikayet ettiklerinden bahsediliyor.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bazı insanlar günlük gidişatı zor becerirken, bazıları zor icatları, vb. beceriyor. Uzay'dan mı yardım gibi sorular ortaya getiriyor bazı yazarlar.

Jules Verne; Carl Sagan; Sidney Sheldon'dan da bahsedeceğim.

Sinema; TV; elekronik iletişimi düşünüyoruz ve öteki konuları; iletişimleri.

Atatürk, zamanında, sinema için şöyle der:

"**Sinema** öyle bir keşiftir ki (tabii günümüzde Sinema; **TV** diyecekti), bir gün gelecek, barutun, elekriğin ve kıt'aların keşfinden çok, dünya medeniyetinin veçhesini değiştireceği görülecektir. Sinema dünyanın en uzak uçlarında oturan insanların birbirlerini tanımalarını, sevmelerini temin edecektir. Sinema, insanlar arasındaki görüş, görünüş farklarını silecek; insanlık idealinin tahakkukuna en büyük yardımı yapacaktır. Sinemaya lâyık olduğu ehemmiyeti vermeliyiz."[74]

Kompüter'lere gelince, insanların günümüzdeki becerilerine yeni beceriler katacağından yadırganmamalıdır. Yazılı; sözlü; basın-yayın; iletişimden giderek, elektronik beyinler; bilgisayarlar; kompüterler; elektronik iletişim; kablolu TV; video; uzaydan yayın gibi.

Kendi çağımızın yeniliklerine karşı ön yargılı olunmayıp bilgi ve kültür aracı olarak getirebileceklerine bakmalıdır. Bu yeni teknolojiler, bilime ve fikirlerin yayılmasına git gide daha da çok hizmet edeceklerdir.

Şöyle düşünceler geliyor insanın aklına: Basılı sayfadan veya kompüterden okursak ne fark olur. Kompüter muhakkak ki daha derin anlama, aklın daha incelik ve yaratıcılıkla yaklaşımları gibi durumlar değil de, meselâ ciltlerce yığını kolayca okuyuverir. Böylece zekânın önüne yeni güçleri yıkar; koyar; hizmet verir.

---

[74] M.K. Atatürk, **Ses Dergisi**, 10.11.1962, c.II, n.51, s.3; Yayın: İçişleri Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayınları, No:2.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

GIRL'S COMPLAINT

most of my time has passed
in libraries

half sleeping
half studying

the young part of my life
the blooming
burning[75]

Kütüphaneler, araştırmalarımız,ölçülemiyecek maddi manevi zamanlarımızı almış ve alagelmektedir. Seçilen kariyer, öğretim üyeliğinin gereği olarak. Ama bilgisayar, ne aranıyorsa önümüzde tarıyorsa ve okuyorsa, kitapların içeriklerini; indekslerini önümüze koyuveriyorsa hemen, yararlı olur.

Kütüphanede kitabı yazar vaya başlık olarak arayabiliriz. Ama hiç bir kütüphane kitapların içindekileri vermez; hemen yansıtmaz. Öyleyse, elektronik kütüphane bir çok kolaylıklar getirebilir.

Tabii, her zaman üzerinde durduğum, detaylı okuma; akıllı okuma; yakın okuma (close-reading); bilimsel okuma gerekli ve var olacaktır.

Elektronik iletişim devriminin; makinanın rolünün, entellektüel düşünme ve öğrenme durumlarındaki rolü işler daha da ilerledikçe daha da belirginleşecektir.

Bostancı'ya doğru giderken bir grup öğrenci gibi tipler önümden yürüyorlardı ve elleri kolları doluydu. Biraz da miyobum vardır. İçimden, "oh ne iyi" diye düşündüm, "bir sürü kitap almışlar her biri, kütüphaneden veya satın ve demek ki bazı okumuyorlar deyip duruyoruz ama okuyorlar."

Bir de yaklaşıp sıkı bakınca hepsinin kaset; disk vs. olduklarını gördüm.

Uzay, UFO'lar, elektronik devrim gibi gelişmeler devam ediyor.

Bu günlerde dikkatle okunması gereken, zeka dolu kitaplardan biri Carl Sagan'ın **Contact**'ı.[76]

---

[75] The Johns Hopkins University, Eisenhoover Library, Homewood campus, Baltimore.
[76] Carl Sagan. **Contact.** (New York: S. & Schuster, Inc., 1986).

Bazen hiç ummadan bilimsel entellektüel kişilere çatıyorsunuz, elimde **Contact**, Erenköy'de bir kişi büyük bir heyecanla üzerime doğru adeta atladı, "... bu kitap bana geldi... dünyada şimdi en önemli kitaplardan... ben okuyorum... sizde de mi var...?" diyerek. "Evet dedim... bana da geldi."

Carl Sagan ile, İletişim, insan, kültür, zekâ, bilim romantikliği, elektronik uzaylı iletişimi, gerçeği arama fırtınaları, olağan dışı iyimser merak ziyafeti, yaratıcılık, insanlığın geleceği dünyasına dalmak; sokulmak büyük bir entellektüel zevk.

İletişim, **Contact**, uzayla temas. Uzaylı zekâ; evrenin gizemi; somut bilim kafa yapısındaki yazarın, çapıcı yaratıcı yazarlığı; fikirler heyecanı; insanın geleceğine aşık olmak; harikalar ziyafeti; Carl Sagan kendisi uzaylı gibi daha ötesine gerek var mı..."[77]

Yüreğim bir yaprak gibi titrer.
Düşlerimde gezegenler gezinir.
Yıldızlar pencereme dayanır.
Düşlerimde gezinirim.
Yatağım sıcacık bir gezegen.

M. Mercer[77]

Baş kahraman Ellie Arroway, teknolojide en iyilerden MIT'ye de girme şansı varken Harvard'a girme şansını kullanır. Birincilikle mezun olur. Memleketin ta öteki ucundaki California Teknoloji Enstitüsüne radyo astronomisi lisansüstü okumaya gider (ss. 22-27).

Uzayda zekayı düşünmektedir (s.29).

Dünyanın en büyük teleskop'unun gözlem istasyonuna girer doktorasını aldıktan sonra (s.33).

Konuşmalar SETI üzerinedir (Search for Extraterrestrial Intelligence). Uzay, akıllı varlıklar, vb. (s.35).

---

[77] "Newsday"; "Associated Press"; "Time"; "United Press International"; "Publishers Weekly"; "Washington Post Bookworld"; "Chicago Tribune"; "Pittsburgh Press"; Detroit News" & etc.

[78] Herman Melville. **White Jacket** (1850).

Milyonlarca gezegen, düşün, hepsi bize sinyaler gönderiyor olsa. (s.36). Bizim varlığımızdan haberdarlar mı ama.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ellie sık sık arabasının üstünü evde bırakarak, camları da tam indirerek çöllerde gece sürat yapar. Hobisi. Yıldızların altında. (s.51).

Eğer bizimle iletişim kurmak isteselerdi, kurarlardı ve bu iletişimi bizim için de kolaylaştırırlardı, ne kadar geri kalmış olduğumuzu bilebilirler, bize acırlardı. Öyleyse neden sinyaller almıyoruz (s.57).

"Sessizlik müthiş bir şey; gerisi zayıflık"

Dünyada güzellikten başka **en önemli şey öğrenmektir.** Birincisi için senin elinden gelecek bir şey yok, ama öğren. (s.64).

Bizden çok az dahi geri iseler, bizimle elbette iletişim kuramayacaklardır. Bize gelebilecek her hangi bir sinyal bizden çok ileri bir medeniyetten gelmiş olacaktır. (s.77).

Emir, Kontrol, İletişim. (s.80). Gelecek bilgileri uluslar da birbirinden kıskanıyor.

1936'da, Berlin civarına, Olimpiyat Oyunları esnasında çok zayıf bir sinyal gelir. Alman teknolojisinin üstünlüğüne? (s.99).

Yıldız Vega: Güneşten üç misli daha kalıplı ve elli defa daha parlak. Nükleer yakıtını çok süratli yaktığından ömrü Güneşten çok daha azdır (s.102).

Sinyal alıp cevap verebilsek, karşılıklı iki kere 26 sene gerekecek. Gazetecilik havasında; gösterişinde, orada burada yazılar çıkar: "Böcek gözlü yaratıklar"; "Cennetten Ses"; "Akıllı uzaylılara telgraf"; "Yabancılar geliyor". Başkan kızar, "Daha ne başlıklar olacak! Hitler yaşıyor, uzayda rahatı iyi diyor, Amerikalılar'mı diyecekler" (s.103).

Azerbeycan'da kanyak tatmak. Bir semaver'in etrafında insanlar düşlemek. Ellie de semaver aşkını anladığını söyler (ss. 113 & 114).

Moskova'da bir Kafkas lokantasında yemek yemek; şerefe kadeh kaldırmadan içen adama ancak alkolik denir, şerefe ve bütün gezegenlerdekilere barış. (s.115).

Semerkant'da tamamlanmış olan bir büyük radyo gözlem merkezi (s.117).

Ramazan uygulamaları (s.126).

Amerika'da kiliseye her yerde devam azaldı, Hristiyanlar İsa'nın yakın gezegenlerle temasını tartıştılar. Müslümanlar mesaj ve öğretilerin gelişini düşündüler (ss. 127, 128).

Uzaylılar, bir metre boyunda, küçük tuhaf dişli? (s.128).

Servetlerini fakirlere tamamen dağıtmaya başlar bazıları, çünkü artık hiç bir anlamı kalmayacağından (ss. 128 & 129).

Bir ömür boyu, Tanrı'nın gücünü anlamayabilirsin. Vega yıldızı bir mesaj yolluyor meselâ. Birisi gönderiyor bu mesajı. Ama bir yıldız mesaj gönderemez. Kim? Mesajın gayesi dinsel mi, şeytani mi? Bilim ancak bilimsel kişilere mi bırakılmalıdır. Newton Aristotle'ı devirdi, Einstein Newton'u. Yarın bir başkası Einstein'i altedecek. Bir teoriyi anlamaya başlar başlamaz biz, onun yerine geçecek bir başkası geliyor. Newton'un yer çekimi teorisi. Eğer bu tabiat kanunuysa nasıl yanlış olabilir. Nasıl atılabilir, vazgeçilebilir. Einstein doğru ise, Newton neydi? Âlimler herzaman herşeyi anlamıyor. İnançlarımızı silmeye kalkıyorlar, bunun karşılığında mânevi hiç bir değer sunmuyorlar. Alimler kitaplar yazıp, Vega'dan mesaj diyorlar. Bilim'e tapamam, fen'e tapamam. (ss.130, 131).

Einstein'in teorisi, ışıktan hızlı seyahat edemezsin der, Nereden biliyordu? Tanrı ışıktan hızlı gidemez mi isterse. Bizi ışıktan hızlı seyahat ettiremez mi? (s.136).

Daha pek çok radyo astronomları, radyo mühendisleri yetişecek (ss.140, 141).

İlim dili Latince'ydi, sonra Fransızca, sonra Almanca, sonra İngilizce, daha sonra kimbilir bir başkası, Çince, Türkçe meselâ olabilir (s.141)

Bir belge. Son sayfalar New Mexico'da, Ellie'nin bulunduğu gözlem merkezinde. İlk sayfalar Tashkent'teki gözlem istasyonunda. Sayfa numarası 13097. (s.142).

"Bilimsel araştırma için en güçlü ve onurlu yaklaşım uzaysal dini hislerdir."[79]

---

[79] Albert Einstein. **Ideas and Opinion** (1954).

Ellie bir ara aşık da olur (s.144). Günlük konuşmalarında der Heer'in bir âlim olduğunu anlayamazdınız. Nabokov'un önceki bölümlerde, bir çocuk gibi konuşurum dediği gibi. (s.148). Konuşmalarından zevk alıyorlardı, fikirler gelip gidiyordu, bazen birbirlerinin eksik, tamamlanmamış düşüncelerini, neredeyse mükemmel önbilgi ile tamamlayıveriyorlardı. Ellie bazen şaşıyordu, aşklarından dolayı onun yanında neler yapabildiğine ve söyleyebildiğine. Bir çok başka arkadaşının yanında içinden yalnızlık hissederdi. Başka hiç bir ortamda içindeki çocuğun dışarı çıkmasına izin verilmiyordu. (ss. 150,151).

Sony cep iletişim araçları (s.152).

Kimin acaba daha dini bütündür, bürokratik dinleri izleyenlerin mi, kendilerine bilim, fen öğretenlerin mi? (s.154).

"Tanrının dersleri... "İnsanlar için gönensinler diye [bir Dünya yaptım ve yıldızlı gökyüzünü görünür yaptım, insanoğluna bilim, fen ve sanatı öğretmek için..." " (s.155).[80]

"....niye yalanlar... tesadüfi şans ve değişimin elindeki dünyada..."

Siz âlimler çok utangaç; çekingensiniz, ışığınızı çalıdan sepetler arkasına saklamayı seviyorsunuz. (s.159).

Evren'in kaç yıllık olduğu ya belli, ya da sınırsız. (s.161).

Nükleer savaş Kuran'da, İncil'de var, üniversite profesörü olmanıza gerek yok bunu görmek için. (s.1627.

Semboller, uzağı görme, kehanetler, mitoloji, folklor. Tanrı bir mesaj göndermek isteseydi... Neden Dünyanın etrafını tavaf eden; dolanan bir haç yok? Tanrı İncil'de neden bu kadar açık ve net de, Dünya'da o kadar değil? (s.164).

Nasıl sen bir 5. asır dinine takıldın kaldın?Rönensans'dan sonra aydınlanma oldu. Neredeydin? İsa tarihi bir kişidir, öğretileri arasında, düşmanını sev, sözü olsaydı daha da iyi olurdu, belki de ileride nükleer savaşa çözüm olurdu. Ama İsa sadece bir adamdı. Bilimsel bir konu olmadığından, ateist'im demeye de gerek yok. Dünyanın yarısından fazlası,

---

[80] Thomas Paine. **The Age of Reason** (1794).

Yahudi veya Hristiyan veya Müslüman değil. Herkes göklerden aynı yerden aynı deta'yı alıyor, aynı frekanslarda... Müslümanlar, Hindular,Hristiyanlar ve Ateistler aynı mesajı alıyorlar. Vega Yıldızındaki medeniyet... Yüzeyi, ısısı, rengi, Dünya'dan uzaklığı? (ss. 168,169,170).

Yağmur altında sırılsıklam olmuş bir yaya geçiyor, yakasını kaldırmış, acele acele gidiyor... Ellie restoranda sıcacık ve kendini emniyette hissetti. (s.176).

Cervantes ne demiş: Çeviri'yi okumak, bir halı; kilimin arkasını incelemek gibidir. (s.178).[81]

Vaygay, Ellie'nin Sovyet meslekdaşı... Batı'yı ziyaretlerinde cep harçlıkları pek az. Batılı meslekdaşları bir hayli lüks otellerde kalabilirken, onlar ikinci, üçüncü, hatta daha ucuz yerlerde de kalmak zorunda bırakılmış... Bu durumlar iki taraf bilim insanları için de devamlı mahcup olma kaynağıydı. Yedikleri bu oldukça sade yemeğin hesap pusulasını-hesabını almak Ellie için hiç bir şey ama Vaygay için bir yük olacaktı, memleketindebir bilimsel kişi olarak bir hayli yüksek bir durumda olduğu halde. (s.179).

Evrende belki de başka akıllı yaratıklar vardır. Onlarla iletişim kurabiliriz.Belki de bizden daha tecrübeli ve akıllıdırlar. (s.180).

Uluslar da birbirine benziyor. Her ülke dikkatli. Her ülke kuşkucu. (s.188).

Vega Yıldızındaki yaratıklar. Laf olsun diye yollamıyorlar bu öğretileri bize. Bizden bir makina yapmamızı istiyorlar. Makinanın ne yapacağını da belki bize söyleyecekler. Belki de söylemiyecekler. Ya bu makine bir Truva Atı ise? Büyük masraflarla hadi makinayı yaptık, çalıştırdık ve birdenbire işgal ordusu çıkıverir içinden. Ya mahşer günü makinasıysa. Yaptık çalıştırdık ve Dünya patlarmış. Belki de Kosmos'a tırmanmaya çalışan; Kosmos'ta yeni beliren medeniyetleri bastırma yolları; altetme yolları bu. (s.189).

Basınla hiç görüşme yapılmayacaktı. Hollanda delegesi halkı bilgilendirmek görevimiz değil mi deyecek olur, apar topar mikrofonu önünden çekerler. (s.190).

---

[81] Cecil Rhodes. **Last Will and Testament** (1902).

Vega Yıldızı teknolojik ilerlemede tam bizimle aynı hizada. Bizim Dünyamızda gezegenimizde de kültürler bazısı erken başlar, bazıları da daha sonra... Uzaylılar çok ilerimizde de olabilir, bir kaç yüz yıl ileride, belki de binlerce yıl hatta milyonlarca yıl ilerimizde. Hindistan, Çin, Mısır da, vb., yüksek medeniyetler varken, Rusya ve Avrupa'nın en iyileri demir çağında yaşayan göçebelerdi ve Amerika'da da taş devri kültürleri. (s.191).

Toplantı keşmekeşe dönüşmüştü: Unutmayın onlar bizim burada olduğumuzu biliyor. **Televizyonumuz** onların gezegenine ulaşıyor. Her gün biz onlara hatırlatılıyoruz. Televizyon programlarımıza bakıyor musunuz? Bizi unutamıyacaklar. Hiç bir şey yapmazsak, onlar da bizi merak ederlerse, gelecekler, makina olsun olmasın. Saklanamayız. Sessiz kalırsak problemle yüzleşemeyiz. Büyük askeri radar olmayıp da, sadece **kablolu TV**'miz olsa, belki de bizi bilemiyebilirlerdi. Ama artık çok geç. Geri gidemeyiz. (s.1957.

> "Yıldızlara bakarken hep düşler görürüm, aynı haritaya bakarken kasabaları ve köyleri işaret eden siyah noktalara bakarken olduğu gibi. Niçin, kendi kendime sorarım, gökyüzünün pırıldayan noktaları Fransa haritasının üzerindeki siyah noktalar kadar ulaşılabilir olmasın?",
>
> Vincent Van Gogh

Aklı diğer meseleler üzerindeyken onunla konuşmadaki kendi tarafını sürdürüyordu. Ama bu gün iki değil, bir düşünce çizgisini bile takibetmekte zorlanıyordu.

Bir süre Avrupalılar gibi kolkola gezdiler. Önlerinden bir Fransız çift gidiyordu, kızlarının birer kolunu kavramış, yoksa 4 yaşındaki kız hemen kaldırımdan fırlayacak gibiydi. (s.203).

Dünya bir geto'dur. Bütün insanlar burada tuzak içindedir. İyi gitmeyen çok şeyler olabilir. Teknolojik başarısızlıklar; politik başarısızlıklar; insan başarısızlıkları. Her bir kaç asırda bir, bir kota sistemiyle, 5 kişi Vega'da bir hafta sonu geçiriyor Dünya'dan. (s.209,210).

Bir icat yapmıştı yıllar önce, **televizyonda** raklamlar başladığında, ses hemen kapanıyordu. **Reklam** insanlara kendi kararlarına güvenmemeyi, aptal olmayı öğretir. Güçlü bir ülke akıllı insanlar ihtiyacında-

dır. Üretim yapanlar reklam için ayırdıkları bütçeyi **mallarını iyileştirmede kullanabilirler.**

O kadar çok param var ki, ne yapacağımı bileceğimden çok param var. (ss. 223, 226).

Gılgamış Destanı.

Bir yıldızın resmini çekmek, altına yıldız yazmak. Filmler gibi. Fillerde filmler çok iyi. **Uydular fotoğrafları.**

Televizyonda Ellie'nin görüntüleri. Mülakat yapıyorlar. Nüfus patlaması mı. Vega da en önemli soru olarak bunu mu sorarlar bana dersiniz.

Uzun, karanlık tünelden parlak ışığa çıkmak. Ne kadar parlak olduğunu unutma. Dokuz ay karanlıkta. Işıkla ilk temas. Renkle, ışıkla, gölgeyle ve insan yüzüyle ilk temas.

Vega'da titreyen mavi-beyaz ışık. (ss. 232-250).

Yeryüzü, yeterli,
Yıldızları daha yakın istemem,
Oldukları yerde pek iyiler,
Onlara ait olanlara yeterli olduklarını biliyorum.

Walt Whitman[82]

Bir gün bir alarm. Yeryüzünden mesaj var. Ne. Televizyonları da var. Neler yapıyorlar bakalım. Olimpik Stadyum. Ulusal bayraklar. Kuşlar. Alkışlayan insanlar. "Uh-oh" diyorlar (s. 286).

Kültür Devrimi. Çin. Büyük duvara yakın. Zengin İslam gelenekleri. Kıraç bir tarlayı sürerken, girift bir şekilde süslü Han boylarından kalma bir bronz başlık bulunur (s. 302).

Budistler Tanrıya inanır mı diye sorar Ellie. Vaygay: "Öyle ki Tanrıları öyle yüce ki varolması gerekmiyor" (s. 305).

---

[82] Walt Whitman, **Leaves of Grass**, "Song of the Open Road" (1855).

Japonlar etrafı gezdiriyor. Eda, Abonneba, işlemeli, uçuşan pamuklu ipek robuyla. Süper birleşme teorisinin sahibi. Eda, Newton ve Einstein ile karşılaştırılmakta. Müslüman. Ortodoks olmayan bir Müslüman, Ahmadiyah. Sufi'leri geçmişler. İslama göre Sufi'ler, Budizm'e Zen neyse o. Ahmadiyah kılıncın zafarine kaleminkini yeğ görür. Eda, Müslüman inanışı, jihad, dini savaş'a karşıdır. Özgür fikir tartışmaları konularını destekler. Bazı İslam ülkeleri onun, makine'yi tartışan takıma katılmasını kınamışlardı. Tutucu.

Ellie'ye der ki, "Fizik çalışmak için gereken zaman lükstür, aynı şansa sahip olsa bunu yapacak pek çok insan var. Ama yiyecek için sokaklarda aranırsan, fizik çalışmaya ayıracak yeterli zamanın olmaz".

Mesaj. Makina. Mozambik'te şöyle derler: "Maymunlar konuşmaz, çünkü eğer bir kelime bile söylerlerse bilirler ki adamın biri gelecek ve onlara iş buyuracak." (ss. 311-313).

Eda dininden memnundur. Ahmad kendine Mehdi diyordu. İslamda Mehdi'nin Dünya'nın sonunda görüneceğine inanılır. İsa olarak geldiğini de söyler. Krishna olarak veya Muhammed'in tekrar gelmesi (s. 316).

Gündüz havadaki oksijen miktarını indirirseniz, halsiz hissedersiniz. Yamagishi gece uyurken bunu yapar. Sonsuzu arıyor. Ama öğlene kadar halsiz, pek canlı değil.

Ellie güler, "Ben hayat boyu böyleyim, yani % 20 oksijenle."

Nöotropic ilaçlarla da hafıza güçlendirilebilir. Ve dediklerine göre kişiyi daha akıllı yapar. Yamagishi onu da alıyor ve geceleri de yeterli **oksijen almıyor**: Kendine bakıyor (s. 287).

Makinada uzay giysileri için yer yok. Minyatür kameralar, spectrometer'ler, super işlevli super kompüterler, mikrofilm kütüphanesi alıyorlar... Ellie diş fırçası ve iç çamaşırı alsam mı diye düşünür fakat, "beni bir sandalyeye oturtup Vega'ya götürenler orada gerekenleri de temin ederler" diye düşünür. Mesela bir kameraya ihtiyacı olursa Vega'lılardan isteyebilir? Gözlüklerimizi falan götürebilirmiyiz? (ss. 317-318).

Ulusal liderlerden video-teyp mesajları geliyordu. Ellie özellikle Başkan'ın mesajını beğenir:

Bu bir allahaısmarladık değil hoşça kalın mesajı. Her biriniz bu seyahatı milyarlarca insan adına yapıyorsunuz. Gezegen yeryüzünün, bütün insanlarını temsil ediyorsunuz. Eğer başka yere transfer edilirseniz, hepimiz için bakmaya; görmeye çalışın, sadece fen; ilim için değil... Ne öğrenebilirseniz... Siz tüm insan varlığını temsil ediyorsunuz: geçmiş, şimdiki ve gelecek. Ne olursa olsun; başınıza ne gelirse gelsin, tarihteki yerinizden emin olabilirsiniz. Siz bizim gezegenimizin kahramanlarısınız. Hepimizin sözcüsü olun. Aklınızı kullanın. Ve... geri gelin.

Bir kaç saat sonra, ilk defa, birer birer, küçük bir hava deliğinden makinaya girdiler.

Makine biryerlere gidiyor. Drumlin'i hatırladı, yıllar içinde arkadaşlık yaptıkları arasından. Onulmaz bir romantiksin demişti. Romantizmi ona hayatında yürütücü bir güç olmuştu ve zevk vermişti (s. 322).

... Cennete çık
sürpriz merdivenlerle.

Ralph Waldo Emerson[83]

Yeryüzünün çekirdeğindeki eriyik demir.

Ya bu dipsiz bir kuyuya sonsuz bir düşüşse. Göbek çukurunda devamlı fiziksel bir endişe hissediyordu. Büyüyen parlaklık, devamlı. İtiyorlardı, tünelden çıkmak için, sonra normal boşluk gibi. Dev bir mavi-beyaz güneş önlerinde, yaklaşan. Ellie derhal şipşak onun Vega olduğunu anladı.

Zıplamalar. Eğer uzaylılar çok zeki ise neden direkt işler yapmıyorlar. Acaba neler yapacaklar.

Yaşam ve zeka dolu bir evren, sevinç çığlıkları atmak istedi (ss. 329-342).

Bütün her şey yapaydır, çünkü tabiat
Tanrı'nın sanatıdır.

Thomas Browne[84]

---

[83] "Ralph Waldo Emerson. "Merlin", **Poems** (1847)
[84] Thomas Browne. "On Dreams", Religio Medici (1642).

Bir başka yıldız gezegende, hangi millet, temsil önceliğini alacak. Gökte bir güneş. Tek güneş. Sarı bir güneş. Aynı bizimki gibi, diye düşündü.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tuhaf bir rüya gördü. Beşi de yüzüyorlardı. Bir gemi. Duvarları şeffaf. Nefes alıp vermeleri normaldi. Balık gibi yüzüyorlardı. Vaygay bile biraz balığa benzemişti.

Uzaylılar İngilizce mükemmel olarak bilebilirler. **Televizyon** yegane hocaları olmuştur.

Her gösterdikleri yerden atlamamız şart mı? Çok Amerikalı'sın Ellie. Benim için normal. Ben otoriteler ne derse onu yapmaya alışığım.

Biraz baş ağrısı var. Dişimi fırçalamadım. Sabah sade kahvemi içmedim. Sabah gazetelerini zaten okumasam da olur. Bunlardan gayrı, çok iyiyim, gerçekten (ss. 344-353).

"İçeri baktık dün gece", Babası? Beşinize de. İçeride çok şey var: Hisler, hatıralar, içgüdüler, öğrenilmiş davranışlar, içdünyası, delilik, rüyalar, aşklar. Aşk çok önemlidir. Çok enterasan bir karışımsınız.

İyi yapabildiğin kadar, bir şeyler yapmışsın. Toplumsal organizasyon teoriniz, şaşılacak kadar geri ekonomik sisteminiz, tarihi görüş makinası eksikliğiniz ve kendiniz hakkında çok az bilginiz olmasına rağmen... Dünyanızın ne kadar çabuk değiştiğini düşününce, şimdiye kadar kendinizi nasıl paramparça etmediğinize hayret.

İçinden bir taraf nasılsın cennete gittiğinden beri demek istiyordu. Michigan'da küçük bir kızken bir yaz gecesi gökyüzüne düşeceğinden korkmuştu.

Bir müddet sonra evrenin bir kısmını dışarıya kapatabiliriz.

Geniş evren dolusu medeniyetler vardı. Sonra biz bir takım istasyonlar bulduk. Ama başka iz yok. Endüstrileşmiş veya terkedilmiş gezegenler? Yok. Öteki uzaylarda da aynı. Milyarlarca yıl evvel, hepsi bir yerlere gittiler. Biz sadece ortalığa göz kulak oluyoruz. Belki de bir gün geri gelirler.

Ama nereye gitmiş olabilirler?

Sizin dinleriniz var mı?

Evrende ne kadar zeki olursa olsun, pi sayısını sonuna kadar hesa-

bedecek yaratık yok. Çünkü son sayı yok. Sonsuz sayılar var. Matematikçileriniz denemekte ama...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

On milyarıncı yer diyelim. İnanamayacağınız kadar uzun zaman içinde, sadece birler ve sıfırlar var.

Kapı. Ufak bir kalabalık dışarı akıyor. Sanki çok gecikmiş bir pikniğe gelir gibi sevinçliler. Eda'ya eşlik eden: Parlak renkli bir bluz ve etek giymiş, başı bazı Müslüman kadınların örtündüğü şekilde tüllerle düzgün biçimde örtülmüş.

Teolojik bir atmosfer oluşuverdi. Gökte yaşayan yaratıklar, çok bilgili ve güçlü, bizim kurtuluşumuzu düşünen, davranışlarımızdan bazı beklentileri olan varlıklar. Dünyalılara, yaşam ya da tersi, mükafat ya da tersi ziyaretler yapabilenler. Kabullenmiyorlar ama...

Nasıl bu, diye sordu eski dinlerden birine. Bir ispat meselesi. İşte. (ss. 361-371).

Geri dönmekten çok sevinçliydiler, göz yaşlarıyla. Kucaklaştılar. Ellie saatine baktı ne kadar zaman geçti. En az bir gün olmuştur, bu da onları 2000 yılına getirir.

İyi misin Ellie. 31 Aralık 1999. Yılbaşı gecesi.

Zekamıza hakaret etme.

Radyo dalgaları, 26 sene evvel Vega'dan yollanmış. Uzayı geçip bize gelmeleri 26 sene alıyor. Siz insanlar akıllısınız ama, ışık hızını unutuyorsunuz.

Ellie, nasıl emin olabilirsiniz bu başından geçenler gerçekten oldu mu? Çok yoğun çalışıyordun gene son günlerde.

Seni serbest bırakacağız, Arroway.

Gözlerinizi uğuşturup, gerinip, on milyon yılında uyanmak. Sizin aynınız değil. (ss. 374-398).

Gilgamesh. Binlerce sene sonra, Tanrı bilir, Dünyada neler olacak,

Telefon hatları tamir edilir, yollar da temizlenir, **dünya basınından** dikkatle seçilmiş temsilcilere imkanlar, makine vb. gösterilir. Görüşme yoktur, Ellie ve meslekdaşlarını uzaktan fotoğraflayabilirler, hayatta olduklarını kanıtlamak için.

Makina tekrar çalışmayacaktır, Dünyalılar için tünellere artık giriş yoktur. Vega'ya Dünya'dan giden yollar kapanmıştır.

Xi, Büyük Duvar'ın; Çin Seddi'nin gölgesinde patates ve şeker kamışı yetiştirmeye çalışır.

Bir ziyafete gidersiniz, açlıktan kırılan köyünüzdeki evinize geldiğinizde, sizin dönüşünüzü kutlamıyorlar diye bozulursunuz.

Bütün hayatınızda, hiç sevdiğiniz bir kimse olmadı mı?

Ellie Beyaz Saray'da madalya alır. Mermer duvarlara gömülmüş şöminede kütükler yanmaktadır.

Başkan millet ve Dünya önünde bu proje için politik ve maddi olarak verdiklerini toplamak istemektedir. İstediklerini almakta. Yeni teknolojiler, yeni endüstriler çiçek açıyor. Sıradan insan için en azından Thomas Edison'un buluşlarından elde ettiği kadar fayda elde etmek üzere.

Yalnız olmadığımızı bulduk, uzayda bizden daha ileri akıllı yaşam var.

Buluş Ellie'nin Tanrı'ya inancını güçlendirmişti. Artık Başkan da bütün dinlerle uyum içinde olur.

Başkan Ellie'yi **basın** ve **televizyon** kameralarına tanıtır. Mesaj'ın kodunu çözmesini, makina'ya binip gitmedeki cesaretini över (ss. 399-410).

Dinlerden uyarılara rağmen, insanlar üçüncü kere makinayı yapmaya kalktılar, başarısızlık, 2001. Kendimizi ve gezegenimizi Tanrıya atamak.

Makinalar yerle bir edilmeli.

Bu yazıları al. Galaksi merkezinde kanıt bulursak... Cygnus... A... veya bir mesaj pi sayısının içinde saklı... o zaman konuşurum. (ss. 413-418)

Pi, 3.1415926'yla başlıyor. Okey. Tanrı varlığını bilmemizi istiyorsa, neden muğlak bir mesaj yollamıyor. Tanrı'nın matematikçi olduğunu düşünüyorsun.

Biz Kosmos'un gayesinin merkezi değiliz. Bu olaylar hepimizi çok küçük gösterir. Öyle. Aynı zamanda Tanrıyı çok büyültür.

Dünya Güneş etrafında döner. Bir zamanlar, dini güçler; kutsal güçler hiç hareket etmediğini söyler gibi göründüler. Güçlü olma gayesindeydiler. Gerçek onları korkutuyordu, kendilerini küçük hissedeceklerdi, güçlerini bastıracaktı. Gerçeği tehlikeli gördüler.

Cevap olarak: İnançlar her zaman evreni içine almalıdır. Işık yılları, bütün o dünyalar (ss. 419-421).

Dünya sakinleri ne kadar az şey biliyor. Bizim gibi ufak yaratıklar için bu uçsuz bucaksızlık ancak aşk sayesinde çekilebilir (ss. 427-430).

Contact dünyasına böylece girdikten sonra, günümüzde, dünyada en popüler olmuş romanları okumayı; hafif bir şeyler okumayı seven bir arkadaşımın elinde pırıl pırıl parlayan bir kitap görüyorum, zaten çok çalışmaktan böyle bir değişikliğe ihtiyacım var, ver diyorum, ben önce okuyayım onu. Okudum. Şimdi ona geçelim: **The Doomsday Conspiracy,**[85] Sidney Sheldon. Uluslararası en çok satan kitap (best seller) olmuş. Bütün tabirler, kısaltmalar var, UFO ve SETI'yi görmüştük daha önceki sayfalarında kitabımın, şimdi MOP (Microwave Observing Project) var, NASA (National Security Agency) vb. var.

Baş karakter Robert Bellamy. Temiz, dürüst yetişmiş, bir devlet görevlisi. Bir sürü serüvenler ve başına gelen bir çok işleri okursunuz.

Uzaysal İletişim üzerine, isim vererek, Başkanların isimleri ile kanıtlanarak verilen olaylar var:

"Biz insanlar yıldız tozlarından; kırıntılarından yapılmayız. Ya da bu uçsuz bucaksız evrende ufak bir şey; toz gibiyiz."

Elektronik veya UFO iletişim çağında insanların, mesela, okur-yazarlığın azalacağı konusunda kuşkuları var (kendi kuşkularımdan daha önce sözetmiştim): Amerika'da okur yazarlığın kaybolmaması konusunda gönüllülere çağrı yapan gönüllü gruplar kurulmuş durumda, bu kitaptan öğreniyoruz.

Derler ki, 2000 yılında 3 Amerikalı'dan 2'si cahil olabilir; okur-yazar olmayabilir. 2000 yılında ülkede okur yazar olmayanların oranı % 30 olabilir.

---

[85] Sidney Sheldon, **The Doomsday Conspiracy** (New York: Warner Books, A Time Warner Company, Warner Books, Inc., 1271 Avenue of the Americans, New York, N.Y. 100020, 1993).

Bu arada Türkiye'nin dününü bu gününü yarınını düşünüyorum, her konuda olduğu gibi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yazar kitabında somut veriler de veriyor demiştim: UFO'ların varlığı konusunda: Çok kitap, dergi, gazete okumuş kitabını yazmadan önce; arşivleri araştırmış:

Gemini 7'nin kaptanı mesela, UFO'nun resmini çekmiş; Armstrong aya ayak bastığında iki tane bilinmeyen uçan daire görmüş; Aldrin gene ayda fotoğraflarını çekmiş; Cooper Avustralya üzerinde uçarken büyük bir UFO görür ve Dünya'da bilinmeyen dillerle konuşan sesler kaybeder.

Yazar kanıt olarak isimlerini verdiği bu insanlarla görüşmeler yaptığını söyler:

Downing, Dünya savaşında gördüğü nesnelerin Dünyada hiç bir ülke tarafından yapılmış olabileceklerini sanmadığını söyler; Elmond, Wisconsin'de, bütün kasaba hep birlikte bir kaç gün süreyle gökte uçan daireleri seyrederler.

Düşünür, zeki, eğitimli kişiler bunları gördüklerini söylemektedirler; Roswell, New Mexico'da bir çiftlik kahyası ve iki çocuğu ertesi gün parçalanmış bir uçan daire görürler; sonra resmi ağızlar bir basın toplantısıyla bunun sadece hava durumunu ölçen bir balon olduğunu söylerler.

Sonra bulunan şeyler Wright Field'e taşınır. İçindekiler de, insan gibi ama insan değiller... Başları yuvarlak, gözleri küçük ve saçsız... Vücutları küçük, baş vücuda göre büyük... Elbiseleri tek parça, gri... Hepsi erkek olabilir...

Askeri personel bunları taşırken herkese, hiç bir kimseye bir şey söylememelerini tembih ederler.

Başkan Truman, Başkan Eisenhower durumlarla ilgilenirler (ss. 394-395).

Eisenhower'e verilen bir gizli rapor:

Bu ziyaretçilerin gayesi bilinememektedir.
Bu sebeple ve uluslararası teknolojik
düşüncelerle ve halkın paniğe kapılmaması
için gizli tutulmalı ve bunun için her türlü
Önlem alınmalıdır (s. 595).

Son 50-60 senede gökte görülen esrarengiz nesneler hakkında en az böyle 70000 rapor verilmiştir (s 397).

Ve bu UFO hakkındaki raporlar dünyadaki yüzlerce ülkeden çıkışlıdır.

Daha önce incelediğimiz dünyada çok önemli bir eser olan **Contact**'ı yazan Carl Sagan hem de üstün bir astroloğdur. Der ki, bizim hizamızdaki boşlukda bile 250 milyar yıldız var. Bunların bir milyon kadarında değişik niteliklerde uygarlıklar olabilir (s. 398).

Aydede Aydede
Durağın nerede

Seni kim yakıyor
Sana kim bakıyor
Aydede Aydere

Arife Öztuna[86]

Amerika uzayda uzay ötesi zeka durumları olduğunu inkar etmekle birlikte, 1992'nin Columbus Gününde, California ve Puerto Rico'ya, NASA, uzaydaki-alemdeki akıllı yaşam sinyallerini araştırmak üzere, özel alıcılı ve milyonlarca radyo kanalını aynı anda alabilecek yetenekte kompüterler yerleştirir.

Iowa, Ames araştırma merkezinden, J. Tartar der ki:

Uzayda 400 milyar Yıldız var, biz de
yıldız tozları; zerreciklerinden oluştuk,
sıradan bir şey... yıldız tozlarıyla dolu
bir âlemde, bizim yegane yaratıklar olabileceğimize
inanmak güçtür... (s. 399)

---

[86] Arife Öztuna. Çocukluğunda geceleri büyüklerle bahçelerden, yollardan gezmeğe; ziyaretlere giderken öğrendikleri dizeler.

Uçsuz bucaksız bir alem: yıldız tozları; uzay cisimcikleri; göktaşları; küçük partiküller; kozmik ışımalar; Galaxy; Samanyolu; Milky Way...

Tam ben uzaysal **iletişimi** tartışırken, basında son UFO haberleri çıkıverdi:

> "... Başka dünyalar ve canlılar... "Ozma Projesi" ile **uzaydan gelen yayınlar** dinlenmeye başlandı... Bugün, **ünlü bilim adamı Carl Sagan**'ın deyişiyle "dünya dışı canlıları düşünme zamanı" gelmiş durumda... Samanyolu Galaksisinde ileri teknolojiye sahip canlıların yaşadığı en az 1 milyon yıldız olabileceği..."[87]

Türkiye'de de birçok kişi UFO gördüklerini ileri sürmüş; şimdi de Fransa'nın Alpler bölgesinde ve yerleşim birimlerinde bugüne kadarki tanımlardan farklı, oldukça büyük, tren şeklinde ve saydam, yavaş hareket eden, hiç ses çıkarmayan ve aniden gökyüzünde kaybolan nesneler görülmüş.

Fotoğrafları çekenler, banyoda hiçbir şey bulamıyorlar.

Meteoroloji ve araştırma balonları, alçaktan uçan uydular, casus uçakları, atmosferdeki ışık olayları; biçimleri uçağa benzemeyen ABD'nin geliştirdiği uçaklar mı?

Çağımız bilgi çağı; toplumu, "information society" olarak adlandırılıyor.

Ama ne getirir ne götürür onu bilemeyiz; zaman gösterir.

Akıllar arttı...
Bereketler azaldı...[88]

1800'lerdeki eğirme ve örme, tekstil devrimi büyük ekonomik değişiklikler getirmiştir. Ama aynı paralelde bir toplumsal iyileşme getirmemiştir.

Ama demiryolu ağı gelince, zaman, uzaklık, seyahat fikirlerini etkilemiş ve ticaret ve yerleşim alanı kullanımında değişiklikler getirmiştir.

---

[87] "Hürriyet Gazetesi", 7 Nisan 1993, s. 5.

[88] Arife Öztuna, Anadolu Hisar'ından Fatih Köprüsünü seyrederken, 1992 yazı.

Telgraf hizmeti ve daktilo makinası iş iletişimini daha yeterli hale getirmiştir.

Telefon sadece sürat değil **yeni bir iletişim tarzı** ortaya koymuştur.

Değişimlerin etkili olabilmesinin ilk şartı geniş kitleler tarafından elde edilebilirliklerine bağlıdır.

İlk basılı kitap elit veya popüler bilinçte hemen güçlü bir etki getirmemiştir.

Değişim ve ilerlemeler ve herşey eskiden nasılmışı incelemek, her zaman ilgilimizi çeker:

Araştırmacı Paul Saenger şöyle der:

> ... Klasik Roma yazılarında kelimeler birbirinden ayrılmadan yazılıyordu. Ortaçağda kelimelerin birbirinden ayrılarak yazılması, sessiz ve tek başına okuma alışkanlığını getirdi. Orta çağın başlarındaki grup halinde sesli okumanın yerini yavaş yavaş sessiz okuma almaya başladı...

Bizde anlattıkları falakalı okullarda alfabe vb.'yı sesli birlikte okuma gibi.

Buradan giderek şu noktayı da çıkartmak mümkün: Belli başlı entellektüel değişimler, önemli materyalistik yenilikler ve belki de büyük toplumsal değişimler olmadan da olabiliyor.

Burada **kompüterler** ve **entellektüel insan** yetiştirmek; fen bilimlerinde üstün insan; eğitimli insan yetiştirmenin bağlantısı durumunu düşünüyoruz. Daha önce de dediğim gibi, teknolojik bir değişim ancak çok geniş kitleler tarafından kullanılabilirliğine bağlı olarak etkili olabilir. (Ve Batı'nın artıkları ve geçmiş teknolojisini almamak şartıyla).

Mesela TV. Artık herkes kullanabiliyor.

Baskı, mesela, 19. asırda yeteri kadar ucuzlayınca ve ucuzluk getirince kitlenin okur yazarlığını ve kitlenin edebiyata ulaşmasını ve kitleye okuma alışkanlığı ve yazı yazma ve eğitimi etkileme gibi durumlar getirdi.

Yazma durumunu düşünürsek, eski girift ve düzeyli toplumları, bıraktıkları yazılı kaynaklardan öğreniyoruz. Ama gene düşünürsek, dans,

şiir, müzik eserlerinin yazıları olmayabilir. Ama ticaret ve yönetimin hesapları kitapları hep yazılıp çizilmiştir.

Gerçek şu ki, okuryazarlık insan düşüncesinde, özellikle abstrakt ve sembolik düşünmede etkilidir ve büyük değişimlere, **kafa gelişmesine (mind-expansion)** götürür.

Ama bir çok işlerde, az okula gitmesine rağmen, yönetici, iş sahibi, meslek sahibi olup, çok başarılı olan zeki insanlar vardır.

Yazma, öğrenmenin niteliğini ve eğitimi etkilemiştir. Eskiden olan, salt hafızaya dayalı ve **yüzyüze iletişimin** önemi azalmıştır.

Eski insanlar da, her önemli olayı, fetihleri vb. kaydederlerdi. Bu gün de kompüterler bilgi depoluyor, vb.

Bu gün kompüterlere karşı eleştiriler gibi, Plato bile, yazma üzerine eleştirilerde bulunmuştur:

İnsan zekasını kullanmaya karşıdır, hafızayı zayıflatır, çalışma kapasitesini; aşkını azaltır, insan açıklamalar yapamaz, çeşitli görüş alışverişi ve tartışmalar yapamaz...[89]

Sonra yaygınlaşıyor her şey ve faydaları kabulleniliyor.

Meselâ, günlerce uğraşıp didinerek zor içinden çıkılan hesap işlerini kompüterler çabucak yapabilir.

Baş taraflara koyduğum kompüter (bilgisayar) tanımı gibi.

Espriyle karışık şöyle deyebiliriz:

İnsanlar kompüter ile hesap işlemlerini vb. çabucak yapar ama mesela, insan bilimlerini; matematiksel vb. fikirleri; nosyonları daha iyi geliştirir, öğrenir, kavrar gibi bir kanıtlama yoktur...

Günümüzde istenirse yüzlerce haber, data, bilgi anında toplanabilir. Bazı kütüphaneler, kitapların yanında veya yerine, mümkün olduğu yerde, elektronik bilgi, mikrofilm koymaya gitmekte.

Kompüter insanların günümüzdeki becerilerine yeni beceriler katabilir, **bilgi dolu bir havuz**, deniz gibi...

---

[89] Plato. **Great Dialogues.** (New York: A mentor Book).

Gene okuma yazma çok önemlidir. Kompüter hafızası mesela, bazı gereksiz hamallıkların, bazı evrak ve dosyalama dolaplarının yerine gecektir, çarpım tabloları veya daha giriftlerini ezberlemeye gerek kalmaz.

Baskı veya daktilo makinası, konuşma ve elle yazmayı, ortadan kaldırmamıştır.

Görsel, işitsel **medyada** daha da etkiler olacaktır: TV; baskı teknikleri; fotoğraf, vb.

Makinaya kafa gelişmesi konuları da ancak, kolayca, basitçe, tek standartlı, data olarak verilince, bütün fikir konularını, tarihi, eski edebiyatları vb. yıkar, dümdüzeder geçer. Bunların en iyi kompüterleştirilenlerine bile elit eğitimli kişiler başvurmaz. Tam bir benzetme değil ama ansiklopedik bilgiyle bilim olmayacağı gibi...

Kompüter, baskının etkilediği eğitimi etkileyecektir. Baskı mesela okur-yazarlığı artırmıştır, materyal yaygınlaştığı için. Komputer de insanların bazı becerilerini güçlendirecek, bazılarını da zayıflatacaktır.

Kompüterler mühendislik, tıp, eczacılık vb., profesyonel hesapları, belirlemeleri, analizleri yapabileceği gibi, gene de insan değerlendirmesi; kararı gerekecektir. Etik; davranış olarak.

O nedenle meslekler ve mesleğinin ehli kişilerin gerekliliği ortadan kalkmaz: yazma, şarkı söylemeyi; basılı tekstler, konferans ve ders vermeyi ortadan kaldırmadığı gibi.

Eğitimli kişiler, politik liderler, kariyer ve meslek sahipleri, düşünür kişiler, medyadakiler, vb. sadece bilgi yığıcı veya toplayıcı kişiler olamazlar. Salt bilgi ve teknik insana "değerleri" veremez.

Günümüzde, ülkemizde, ne yazık ki en büyük eksiklik değerler, değer yargılarındaki eksiklik, düzey. Bazı insanlar selam vermeyi bilmemekte; gerekli görmemekteler. Ben dahi zaman zaman negatif etkiler ediniyorum toplumumuzda.

Prof.Dr. İsmet Giritli, insan niteliklerini Atatürk'ün sözleriyle destekliyor yıllık'da:

> "... Herşeye rağmen muhakkak bir nura doğru yürümekteyiz... Aziz memleket ve milletim... Karanlıklar, ahlaksızlıklar, şarlatanlıklar (bu türleri uyarıyor)...

Sırf vatan ve hakikat aşkı ile ışık serpmeye ve aramaya çalışarak, "nitelikli" birer insan olarak; Batı senden, Türk'den çok geri idi. Mânada, fikirde, tarihde bu böyle idi... Batı teknikte... yükselme gösteriyorsa... zekisin... daima çalışkan ol... temiz bir nesil... insanlık meziyeti.."[90]

İnsani sorunlar; yaklaşımlar; dikkat; değerler; düzeyler kişiler ve uluslar çapında unutulmamalıdır.

Endüstrileşmiş toplumlar ve liderleri, diğerlerine karşı, maalesef açlık ve doymazlıkla, kendi ekonomilerini; endüstrilerini ilerletecek, sattıracak tarlalar olarak bakmaktadırlar.

Ülke içinde de liderler, insanların üstün niteliklerini; yüzyıllar içindeki insanlıklarını bozmamaya dikkat etmelidirler.

"Yiyin efendiler yiyin", yeterinden fazla yiyemezsiniz. Tıbba göre de çatlarlar. Açlık, doymazlık fayda vermez.

Atalarıma; Büyük dedelerime bir çok evlerini mallarını, mülklerini bedelsiz vermeye kalkarlar bir şehri terkederken, siz en iyi, doğru, dürüst insansınız, size bırakmak istiyoruz, böylece gözümüz arkada kalmaz diyerek, bazı insanlar. Dedeler kabul etmez, ailemizin yetecek kadar evleri var diyerek.

Başka bir gerçek episod: Günlerden bir gün şehir yönetiminden bir çağrı üzerine aileyi temsilen büyük nene gider. Büyük dede yurt dışından dönememiştir.

"Bizdeki emanetini/bir kaç küp altın/vermek için sizi istedik" derler.

Cevap: "Bize de yeteri kadar bırakmıştı. Onları memleket ihtiyaçları için bırakmıştır. Biz el süremeyiz; alamayız".

Şimdi annem Arife Öztuna ilaçlarını resmi yoldan almamaktadır, al şu parayı, bununla al, devlet bana daha önce zaten masraf etti, resmi olarak alırsan onlar gene devlete, Emekli sandığına hesap gönderirler, olmaz, istemem demektedir.

---

[90] Prof.Dr. Ismet Giritli, 1990-91 BYYO Yıllığı, Marmara Üniversitesi.

Bu memleket şimdiye kadar bir Avusturya'yı felan çoktan geçerdi mesela.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ KİTAPEVİ

.....

Knowledge is power.

Daha önce de bahsettiğimiz gibi, şöyle düşünebiliriz:

Kompleks fikir konuları; değer yargıları; bilimsel ve sanatsal yaratıcılık; estetik düşünce vb. 'da değil de, **kompüterler**, teknoloji; somut bilimlerde daha yararlı olabilirler.

İki bilgi devrimini düşünelim gene: kelimeler dünyasını inceleyelim: **Yazma**, sözcüğün kişiden ayrı yaşayabilmesini; **baskı**, sözcüğün sınırsız çoğaltılabilmesini sağlamıştır. **Kompüter** yazma ve baskı arası bir durum. Daha çok ikinciye yakın.

Basın Yayın İletişim Bilimleri yapabilmek için bütün İnsan Bilimlerinde olacağı gibi, **çok okumuşluk, bilim, kültür** alt yapısı gerekir derken, öyle görünüyorki, işin teknik kısmı için üniversitelere yığılmak da çok şart değil gibi; çünkü ötekiler yani işin teknik yönünde bir şeyler yapmayı kafaya koymuş olanlar yol alırken diğerleri üniversitede bocalayıp zaman kaybedebilir. Mesela:

1976, Steve Jobs 21 yaşında, lise veya üniversite mezunu falan değil, Kaliforniya'da bir garajda Steve Wozniak adlı bir arkadaşıyla bilgisayarını geliştirir. Bu bilgisayarın adı bildiğimiz meşhur "Apple" dır. Ve kurduğu şirkete de "Apple Computer"[91] adını vermiştir.

Steve, ünlü "Fortune" dergisine kapak olur ve "Time" dergisi de onun "Apple" kişisel bilgisayarını yılın adamı seçer.

Böylece **"Time" yayın tarihinde** ilk defa bir **makineyi** yılın adamı olarak ilan eder.

Diğer kameramanların, TV'cilerin vb.'nin içinde de benzer hikayeleri olanlar çok vardır.

Bütün bu **iletişim konularının** birbiriyle **bağlantıları** düşüncelerindeyken Üsküdar'a gelip Nişantaşı'na gitmek üzere tekneye binmeye giderken bir eski kitapçı gördüm tabii hemen girdim, uzay, bilgisayarlar, balonlar derken, daha önce okumamış olduğum bir eski kitabı alıverdim, **Beş Hafta Balonla Seyahat**, Jules Verne.[92]

---

[91] Macintosh Dünyası", Şubat 1993, sayı 41, Gazeteciler Mahallesi, Esentepe, İstanbul.

[92] AriJules Verne, **Beş Hafta Balonla Seyahat** (İstanbul: İnkilap Kitabevi, Ankara Caddesi), No: 155).

Biz **Uzaysal İletişimden,** Uzaylıların ziyaretlerinden bahsetmeye çalışırken, onlar da yıldızlar, balonlar, ilkel Afrika'yla iletişim kurmakla uğraşmışlar:

30 tonluk balon. Baş kahraman Dr. Samuel Ferguson.

Yamyamların üstünden geçerler (s. 106)

Su ararlar: Kendileri gibi bir balonun üzerlerine geldiğini görürler. Sonra optik bir durum; akis olduğunu anlarlar.

Londra Coğrafya Cemiyeti işe ön ayak olur(s.7).

Vakit paradan kıymetli. (s.8).

Zeki, yüksek, vakur, cesur, sakin, muvazeneli insan. (ss. 8-9).

Excelsior. Longfellow'un ünlü şiirinin başlığı gibi, yüksek, daha yüksek... (ss. 8,9).

Basın işin içinde, **Daily Telegraph** o günlerde, günlük 140000 basıyor ve bir kaç milyon okuyucuya şöyle böyle kafi geliyor. Balondan gelecek haberleri sahipleniyor (s. 10).

"North Amerikan Review" da seyahatin Amerika'ya kadar uzamasını teklif ediyor. (s. 13).

1840'da da Alman doktor Ferdinand Werne. Mehmet Ali'nin himayesinde (Kavalalı M.A. Paşa) Nil yukarılarından benzer deneme yapılmaya çalışılmış. (s. 25).

Nil membaının keşfi, hakikaten bu kadar lüzumlu bir iş mi? İnsanlığın iyiliği ve saadeti için mi çalışmış olunacak? Hesap neticesinde, Afrika kavimleri medenileşmekle daha mı mes'ut olacaklardı? (s. 28)

Balon kauçukla sıvalı tafta bezinden yapılır, sepeti tutacak ipler gayet sağlam kenevirden yapılmıştır.

Afrika insanları bu atılımı Güneşe ve Ay'a karşı hakaret; bir küfur sayarlar (s. 56).

Bu havali, şekil itibarıyla, ayın yüzeyi gibidir. (s. 77)

Şu ayaklarınızın altındaki kıymetsiz gibi görünen taşlar, kayalar, altın madenidir. Hizmetkar, bu hazineleri nasıl bırakırız bayım, der. Dikkat et oğlum... altın hırsına düşüyorsun...

Başka taşlar, güneşin kızgın hararetinden toz haline gelmişti... yemekte kaynar su içtiler... bütün uzuvlarının yavaş yavaş kuruduğunu hisseder gibi olurlar suları kıtlaştıkca... Ova fırtınalı bir zamanda kabaran, kuduran bir deniz gibi hareket ediyor; kum dalgaları birbiri üzerine yığılıyor; güney batıdan doğru gayet sür'atle dönerek gelen geniş bir sütun görünüyor; güneş bir bulut arkasında kayboluyor ve havadan kum taneleri yağmaya başlıyordu... (ss. 125, 146).

Ekvator sıcakları, kasırgalar, yerlilerin semadan gelen seslerden ürkerek secdeye kapanmaları, bilinmeyen bir canavarı gördüklerini sanmaları, kuyruklarına yanıcı maddeler bağlanmış binlerce güvercini Viktorya'ya karşı uçurmalar, kartalların sanki kanatlı köpek balıkları gibi korkunç görünümleri...

Balondakiler de arada aşağıda esrarlı şehirleri görünce merakla bakıyorlar; Mehtap bu şehrin bir kısmını aydınlatıyor, ötede beride yükselen camilerin saçtığı ışıklar görülüyor. (ss. 194, 195).

Balonun sistemleri çeşitli şartlardan bozulmakta, Doktor: "Artık Tanrı ne tarafı arzu ederse bizi o tarafa yollayacak". (s. 199).

Döndükten sonra, **Bütün Avrupa gazeteleri,** cür'etkar seyyahlar hakkında sitayişli makaleler neşrettiler ve **Daily Telegraph** gazetesi, seyahatin bir özetini yayımladığı gün, dokuzyüzyetmişyedi nüsha basar.

.....

Üniversite kavramı ve eskileri de anlatan Prof.Dr. Ernst E. Hirsch'un fikirlerine bakalım:

"... Üniversite: Fakülteler birliği anlamına gelir... "Darülfünun" Bilimler Yurdu anlamına... Osmanlı İmparatorluğunda ilk Darülfünun, 1846'da kurulur... Prof.Emil Durheim: "... Üniversitenin temel görevi, pratik hal tarzları aramaktan ziyade **bir menfaat gütmeyen ilim kültürü** vermektir... Üniversitenin fakültelerinden bazıları bir manada teknik okullar gibi/olsa da/ Tıp, Hukuk vb. bu fakültelerin eleman yetiştirdikleri meslekler de **kuvvetli** bir **ilmi kültür** ister.

... Hakikatleri araştırmak ve derinleştirmek, bilgiyi derlemek, yükseltmek ve yaymak... Değer yargıları vermek, ilim yapmak, inceleme...

Resmi ders kitabına göre ders veren... **bununla yetinen** bir üniversite/öğretim elemanı/ "üniversite" unvanına layık değildir.

Kendi bilim dallarında devamlı ve muntazam ... kendi kendilerini yetiştirmek ve düşüncede bulunmaktır... Yayınları izlemek...

Sözün kısası: 1933'te Darülfünun kaldırılıp İstanbul üniversitesi kurulduğu vakit, **Seçkin kültür adamları ile sorumlu politikacılar, "UNIVERSİTE" adı altında bilgi ve diploma dağıtan büyük mağazalara benzeyen** yüksek öğrenim merkezlerini değil, tam tersine fikir yaratma santralı olarak çalışan derin düşünme ve inceleme yuvaları kurmak gerektiğini kavramışlardı".[93] Benim de her zaman belirttiğim gibi: Üniversiteye yönelmek kişinin çok okuyup yazmak istemesi kitaplarla haşır neşir olmayı seçmesi demektir.

Bu bir yerde hayata erken atılıp para kazanmaya önem vermemek de demektir. Üniversite mezunu hele devlet himetine geçerse alacağı para pek parlak değildir.

Dünyanın medeni memleketlerinde Tv'den, radyodan vs. üniversite sınavları üzerine ekran işgal edilmez. Üniversiteye eğilip orada kafa yormak isteyen, sorar öğrenir.

Basın yayın organlarında röportaj yapanlar geçen gün, TV'de, iyi çalışan bir elektrik atölyesi sahibi ve oğluna şöyle sorular soruyorlardı: "a a vah vah oğlunuzu üniversiteye göndermiyecek misiniz? Göndermelisiniz." Çocuk müracaat etmek zorunda olduğunu sanır. Ve başvurur, meselâ coğrafyayı, eczacıyı zar zor bitirir bir yerde boğaz tokluğuna memuriyete girer. Zanaatını da unutmuştur. O zanaatları da yapanlar lazım. O işleri kimler yapacaktır.

Gerçek örnekler çok: Radyo-TV röportajcısı kendine göre sormaktadır: Bir kaç orta öğrenim mezununu görmüştür, boya badana marangoz işi yaparak bir araya gelmişler çalışmaktadırlar. "... A aa üniversiteye gitmiyecek misiniz?"

Projelerinden vazgeçip giderler ve sonuç bir yerde maaş beklemek. Yönelik olmadıkları için zaten iyi de okumamışlardır. Yığınlar geldiği için eğitim düzeyi kalmamıştır. Eğitim düzeyi düşüktür, matematik olarak daha da düşmektedir. Bir önceki yarım yamalak mezunlar yeni gelenlere öğretici; değnekçi yapılmışlardır. **Böylece ülkenin eğitim-öğretim düzeyinin düşmesi sürer gider.**

---

[93] Ari Ernst E. Hirsch, **"Üniversite" Kavramı ve Türkiyedeki Gelişimi** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 2627, 1979).

Ama yığınla basılmış her çeşit üniversite diploması yurt çapında dağıtılmaktadır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ama mesela hızla çabuk kalkınan Almanlar, Japonlar ille üniversite dememişler, teknik okullarla işi götürmüşlerdir. (Sağlık teknik, makina, inşaat vb. vb.) Türkiye'nin de ihtiyacı budur, bu nokta da defalarca tekrarlandığı halde becerilememektedir.

Biraz da gene işin daha felsefesine girelim: Chicago Üniversitesinden H. Holborn bazı ata sözlerini hatırlatır: "Eğitim insanları daha akıllı veya daha iyi yapar diye bir kural yok, **eğitim akıllı adamı daha akıllı yapar; aptalı da daha aptallaştırır.** Eğitim iyi bir adamı daha iyi yapar; hasta bir adamı da daha beter".

Mark Twain, "Hiç bir zaman okuldan edindiğimi eğitimimle karıştırmam".

Seneca: "Okumuş bir adamın hayatının bir günündeki algıları; deneyimi; anlaması, cahil bir adamın bütün hayatındakinden çoktur".

Robert Frost: "Eğitim hayatı fazla değiştirmez, endişelerimizi daha yüksek derecelere, **dikkat gezegenlerine** çıkarır."

Prof.Dr. Semih Tezcan "**Üniversite ve Basın**"ı ele alır:

"... Osmanlı Türkleri, gelişme ve yükselme dönemlerinde bilime büyük önem vermişler ve bilim kişilerine büyük saygı göstermişlerdir:

Fatih Sultan Mehmet ile Hocası Ak Şemsettin gibi...

Günümüzde basın bilimsel kişilere ilgisiz kalırken, TV veya gazeteler bir futbolcunun haberini en başta vermektedir...

... Ülkemizde 184.000 kadar sporcu buna mukabil 700000'i aşkın bilimsel kurum mensubu vardır. Spor haberleri gazetelerimizde ortalama takriben % 15 kadar bir yer işgal ederken, bilimsel kişiler haberleri veya yazıları sadece binde 3 kadardır..."[94]

Ben de futbolcu haberlerinin yanına, daha önce de eleştirdiğim, şarkıcı, türkücü, manken, sunucu vb. hayranlıklarını ekliyorum..

---

[94] Prof. Dr. Semih Tezcan, **Başında Üniversite** (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, "Basın Üniversite İlişkileri" konulu Sempozyum, 4.3.1982).

Bir zamanlar yaptığım, kısa, ana hatlarıyla, matematiksel ve pek başarılı bulunup üzerine not düşülmüş medya üzerine bir çalışmam elime geçti, uşsuz bucaksız, kağıtlarımı karşıtırken:

MASS MEDIA[95]

Today, new and old, there are four major mass media of communication.

I. The printed page is the oldest of our massa media of communication..

A. The printed page includes many forms:

1. It includes books.

2. It includes periodicals.

3. It includes display media such as posters, calendars, match folders.

B. There are advantages to the printed page.

1. The reader can proceed fast or as slow and as long as he wants to.

2. The reader can repeat and enjoy his/her reading as often as he or she desires.

C. There are disadvantages to the printed page.

1. Reading requires effort on the part of the reader.

The printed page does not have the human voice.

II. Radio is the one mass medium that cannot catch the eyes.

A. Narration is the leading technique of radio.

B. Radio is one chief media of music.

C. Radio listeners can work with their hands while they listen.

III. Film plus sound is a powerful mass medium of communication.

A. Combining moving pictures with words can add, implications to the words.

---

[95] Doç. Dr. Güner öztuna. **Mass Media.** Columbia Review, March 1992.

B. The animated cartoon is a unique development of film techniques.

C. Music can often underscore the emotions aroused by a film.

IV. Television is the fastest-growing medium of mass communication.

A. Television combines the intimacy of radio with the fascination of the films.

B. Many corporations and schools are using closed-circuit television.

C. Television advertising has proved effective in increasing sales.

Konfüçyüs'un öğrenciye vb. uyarı olarak örnek gösterdiğim ve kitabın başına yerleştirdiğim sözünün yanında aşağıdakilere de dikkat edelim:

Düşünmeden öğrenmek emek kaybıdır;
Öğrenmeden düşünmek çok tehlikelidir.
Konfüçyüs

Modern man ought to continue the search for values.

Kıran da olsa, kırıl düş
Fakat eğilme sakın!
Tekvif Fikret

Faziletsizlerin gösterdiği
cesaret kadar olsun,
Faziletliler cesur olmazlarsa
O toplumun geleceğinden
umut kesmelidir.
Roosevelt

Biz zavallı insanlar
kalplerimizin elinde
Birer oyuncaktan
başka bir şey değiliz...
Halide Edip Adıvar

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Aceto, Vincent J. (ed.). Film Literature. New York, Albany: Filmdex, Inc., 1977.

Adams, Henry. Democracy. New York: A Signet Classic.

Adams, Henry. (An Autobiography). The Education of Henry Adams, Volumes I & II. New York: Time Incorporated.

Adams, Léonie (Columbia U. Dr.) Poems. New York: The Noonday Press.

Aeschylus I. Oresteia: Agamemnon; The Libation Bearers; The Eumenides. The University of Chicago Press.

Aeschylus II. The Suppliant Maidens; The Persians; Seven Against Thebes; Prometheus Bound. The University of Chicago Press.

Ağaoğlu, Adalet. Yazsonu. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Akın, Gülten. Seyran. İstanbul: Can Yayınları, 1982.

Alangu, Tahir (ed.). Ömer Seyfettin, En Güzel Hikayeler. İstanbul: Sander Yayınları.

Albee, Edward. Who's Afraid of Virginia Woolf? New York: Pocket Books.

Allen, Walters. The Modern Novel in Britain and the United States. New York: E.P. Dutton and Co., Inc. 1978.

Alter, Robert. The Pleasures of Reading. Simon and Schuster. 1989.

Alexander, C.A. Theodore Dreiser's Sister Carrie. New York: Monarch Press.

The American Issues Forum. Philadelphia: VOA.

De Amicis, Edmondo. İstanbul (1874). Ankara: Baylan Matbaası, 1981.

And, Metin. Culture, Performance and Communication in Turkey. Institute for the Study of Languages and Cultures of Asia & Africa, 1987.

And, Metin (Prof.Dr.). Drama at the Crossroads. İstanbul: The Isis Press, 1991.

Anderson & Buckler. The Literature of England: Scott Foresman, 1287 s.

Anderson, Hilton. "Edith Wharton as Fictional Heroine South Atlantic Qiarterly, LXIX (1970), II8-123.

Anderson, Sherwood. (The Essential Genius of an American Phenomenon.) Poor White, Winesburg, Ohio & Other Stories, Biographical Portraits, Newspaper Writings and Letters. New York: The Viking Press.

Andrews, Wayne. "The World of Edith Wharton," Introduction to The Best Short Stories of Edith Wharton. New York: Charles Scribner's Sons.

Apuleius. The Golden Ass. Bloomington: Indiana University Press.

Aristophanes, Five Comedies: The Birds; The Frogs; The Clouds; The Wasps; Lysistrata. New York: Doubleday & Company.

Aristotle, Rhetoric & Poetics. New York: The Modern Library.

Armour, Robert A. Film: A Referance Guide. Green Wood Press, 1980.

Arnold, Matthew. Selected Poetry and Prose. New York: Holt, Rinehart and Winston.

Aslıer, Mustafa. Grafik Sanatlar; Tarih ve Yorumlar. İstanbul: Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 1991.

Atatürk, Mustafa Kemal. A Speech, Delivered in 1927. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1981.

Atatürk, Kemal. Nutuk: Cilt I & II.; Cilt III. Vesikalar. İstanbul: Maarif Basımevi.

Atay, Falih Rıfkı, K. Atatürk. İstanbul: Binbirdirek Matbaacılık Sanayii A.Ş., 1985.

Auchincloss, Louis. Skinny Island: More Tales of Manhattan. Houghton, 1987.

Auchincloss, Louis. Edith Wharton. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Auchincloss, Louis. The Edith Wharton Reader. New York: Charles Scribner's Sons.

Auchincloss, Louis. Edith Wharton, A Woman in her Time. New York: The Viking Press.

Auchincloss, Louis. Pioneers and Caretakers. A Study of Nine American Women Novelists. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Austen, Jane. Emma London: Oxford University Pres.

Aytaç, G. T. Mann'ın Edebi Kişiliği, Ankara: A.Ü.DTCF Yayınları, 224.

Aytur, Neclâ (Prof.Dr.). Amerikan Romanında Gerçekçilik. Ankara: Ankara Üniversitesi, DTCF Yayınları: 256.

Bab-ı Âli'nin Hatıra Defteri, I & II. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1984-88.

Balaban, M. Rahmi. İlim-Ahlâk-İman, Son Asrın İlim ve Fen Adamlarına Göre. Ankara: Türkiye Matbaacılık ve Gazetecilik A.O., 1950.

Baldwin, Leland D. and Kelley Robert. The Stream of American History. New York: american Book Company.

Baldwin, James. Go Tell It on the Mountain. New York: A Signet Book.

Balıkçısı, Halikarnas. Turgut Reis. Altın Kitaplar Yayınevi.

Balıkçısı, Halikarnas. Yaşasın Deniz. İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Balıkçısı, Halikarnas. (Cevat Şakir Kabaağaçlı) Merhaba Akdeniz. İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Balio, Tino (ed.). The American Film Industry. University of Wicconsin Press, 1976.

Balmuth, Bernard. Introduction To Film Editing. Focal Press, 1989.

Balzac, Honoré de. Pere Goriot. New York: A Signet Classic.

Barnet, Sylvan. Literature: Fiction; Poetry; Drama. Boston & Toronto: Little, Brown and Company.

Başkut, Cevat Fehmi. Gazetecilik Dersleri. İstanbul: İstanbul İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsü Yayınları; Servet Matbaa, 1966.

Beard, Charles A. and Mary R. The Rise of American Civilization. New York: The Macmillan Company.

Beard, Charles A. and Mary R. and Their Son William. The Beards' New Basic History of the United States. Garden City, New York: Doubleday and Company, Inc., 1980.

Beckett, Samuel. Waiting for Godot. New York: Grove Press.

Beckett, Samuel. Endgame New York: Grove Press.

Beckoff, S. (Ph.D.). William Faulkner's The Sound and the Fury. A Critical Commentary. New York: Monarch Press.

Bellow, Saul. Humboldt's Gift. New York: Avon Books.

Bellow, Saul. Henderson the Rain King. New York: A Viking Compass Books.

Bellow, Saul. The Nobel Lecture. Dialogue. The Swedish Academy.

Bennett, Tony; Boyd-Bowman, S.; Mercer, C.; Wolllacott, J. Popular Television and Film. An Open University Set Book.

Benoit, Raymond. "Wharton's The House of Mirth" Explicator.

Berlitz, Charles Frambach. The Lost Ship of Noah. Putnam, 1987.

Berman, Ronald. Culture and Politics. University Press of America, 1984.

Berk, İlhan. İstanbul Kitabı. İstanbul: Ada Yayınları.

Bettmann, Otto L. Our Literary Heritage. New York: E.P. Dutton and Company, Inc., 1984.

Boyle, Marie-Henri (de Stendhal). The Red And the Black. New York: The Modern Library.

The Bible. New York & Washington: American Bible Society. (Columbia University Bookstore).

Bigsby, C.W.E. (ed.), Superculture. Populer Press, Bowling Green University.

Birsel, Salâh. Ah beyoğlu vah beyoğlu. Karacan Yayınları.

Birsel, Salâh. Boğaziçi Şıngır Mıngır. Ankara: T. İş B. Kültür Yayınları: 203/53..

Blair, Walter. The Literature of The United States. Chicago: Scott Foresman and Company, 1974.

Blake, Nelson Manfred. A History of American Life and Thought. New York: London: McGraw-Hill Book Company, Inc., 1973.

Blake, William. A Selection of Poems and Letters. Baltimore: Penguin Books.

Bleicher, Josef. Contemporary Hermeneutics, As Method, Philosophy and Critique. London, Boston, Melbourne and Henley: Routledge & Kegan Paul, 1983.

Boaver, Frank E. On Film. Mc Graw-Hill, 1983.

Bobbs-Merrill. A Short History of the Movies. University of Chicago Press, 1981.

Bohn, Thomas W. & Stromgren, Richard L. Lights and Shadows. Alfred Publishing, 1978.

Bolton, Sarah K. Famous American Authors. New York: Thomas Y. Crowell Company.

Bradley, Sculley (ed.). The American Tradition in Literature. New York: W.W. Norton and Company, Inc. I & II.

Brand, Stewart. The Media Lab. Viking, 1987.

Brasch, Walter M. The Press and The State: Sociohistorical and Contemporary Studies. New York: University Press of America.

Brautigan, Richard. Trout Fishing in America New York: Dell Publishing Co., Inc.

Broder, David S. Behind the Front Page. Simon and Schuster, 1987.

Brooke, Tucker. The Yale Shakespeare; The Tragedy of Coriolanus. New Haven: Yale University Press; London: Oxford University Press, 1924.

Brooks, Cleanth; Warren, Robert Penn. Modern Rhetoric. U.S.A.: Harcourt, Brace and Company, Inc.

Brooks, Van Wyck. The Confident Years: 1885-1915. New York: E.P. Dutton and Company, Inc.

Browning, Robert. Selected Poems. New York: Appleton-Century-Crofts, Inc.

Brustein, Robert Sanford. Who Needs Theatre. The Atlantic Monthly Press, 1987.

Buck, Pearl S. The Good Earth. New York: A Cardinal Edition.

Bulgaristan'da Türk Varlığı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987.

Burdett, Osbert. "Edith Wharton", Comtemporary American Authors (ed). J.C. Squire. New York: Henry Holt and Company, Inc.

Burns, Edward McNall. Western Civilizations, History and Cultures. New York: Norton & Company.

Butler, Ivan. To Encourage the Art of the Film. London: Robert Hale & Company, 1981.

Butrym, Alexander J. Mark Twain's The Adventures of Huckleberry Finn. New York: Monarch Press.

Cambon, Glauco. Recent American Poetry. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Camus, Albert. Caligula and 3 Other Plays. New York: A Vintage Book.

Canby, Henry S. Definitions: Essays in Contemporary Criticism. Harcourt, Brace and Company.

Carl, Sagan. Contact. New York. S.& Schuster, Inc., 1986.

Cary, Joyce. The Horse's Mouth. New York: The Universal Library.

Catell, S. (ed.). Literacy, Society and Schooling. New York: Cambridge: Cambridge University Press, 1986.

Cather, Willa. My Mortal Enemy. New York: Vintage Books.

Cather, Willa. My Mortal enemy. New York: Vintage Books.

Cather, Willa. My Ántonia. Boston: The Riverside Press Cambridge.

Cather, Willa. A Lost Lady. New York: Alfred A. Knopf.

Catullus, The Complete Poetry. Odi Et Amo. Indianapolis & New York The Library of Liberal Arts.

Chase, Richard (ed.). Melville (Twentieth Century Views). Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, Inc.

Chase, Richard. Walt Whitman. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Chase, Gilbert. America's Music; From the Pilgrims to the Present. New York, Toronto, London: McGraw-Hill Book Company, Inc.

Christie, Agatha. A Play: Witness for the Prosecution.

Cicero. Selected Works: Against Verres I.; Twenty-Three Letters; The Second Philippic Against Antony; On Duties III.; Old Age. Baltimore: Penguin Books.

Clarke, Mary Cowden (ed). Best Loved Plays of William Shakespeare. Pa.: The Cuneo Press.

Coleridge, Samuel Taylor. Selected Poetry and Prose. New York: Holt, Rinehart and Winston.

Coleman, Richard P. Social Status in the City. San Francisco: Jossey-Bass Inc., Publishers, 1971.

"Columbia University Forum"

"Columbia Review" Periodicals.

"Columbia University Magazine"

Commanger, Henry Steele. The American Mind. New Haven: Yale University Press, 1970.

Condry, John C. Tle Psychology of Television. Lawrence Erlbaum Ass. Pub., 1989.

Conrad, Joseph. Lord Jim. New York: A Bantam Classic.

Conrad, Joseph. The Nigger of the 'Narcissus'; Typhoon; The Shadow Line. London: Everyman's Library.

Constant, Benjamin. Adolphe. & The Red Notebook. New York: A Signet Classic.

Cook, David A. A History of Narrative Film. Norton, 1981.

Cooper, James Fenimore. The Last of the Mohicans. New York: Washington Press, Inc.

Cooper, James Fenimore. The Deerslayer. New York: Washington Square Press.

Cooperman, Stanley, F. Scott Fitzgerald's The Great Gatsby. New York: Monarch Notes.

Cooperman, Stanley. F. Scot Fitzgerald's Tender is the Night. New York: Monarch Notes.

Cooperman, Stanley. The Major works of John Steinbeck. New York: Monarch Notes.

Costner, Herbert (ed.). New Perspectives On Liberal Education. University of Washington Press, 1989.

Cowie, Alexander. The Rise of The American Novel. New York: American Book Company, 1981.

Cox James M. Robert Frost. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.

Coxe, Louis. Edwin Arlington Robinson. Minn. : University of Minn. Press.

Crane, Milton (ed.) 50 Great Short Stories. New York: Bantam Books.

Crane, Stephen. Maggie and Other Stories. New York: Washington Square Press, Inc.

Crane, Stephen. The Red Badge of Courage. New York; London: The Macmillan Company.

Critical Connections: Communication For the Future. Congress of the United States, 1990.

Croft, Kenneth (ed.). Stories by Edith Wharton. Englewood Cliffs: Prentice-Hall International, Inc., 1972.

Crothers, George D. American History. New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc.

Cumalı, Necati. Makedonya 1900. Altın Kitaplar Yayınevi, Bizim Yazarlarımız: 4.

Current, Richard N. (ed.). American History; A Survey. New York: Alfred A Knopf.

Curtiss, Mina (ed.) Letters of Marcel Proust. New York: Random House, 1979.

Çapan, Cevat (Prof.Dr.) Çağdaş Amerikan Şiiri Antolojisi. İstanbul: Adam Yayınları, 1988.

Çapan, Cevat (Prof.Dr.). Çağdaş İngiliz Şiiri Antolojisi. İstanbul: Adam Yayınları, 1985.

Çapan, Cevat. Doğal Tarih. İstanbul (Maslak): Adam Yayınları, 1989.

Çapan, Cevat. Değişen Tiyatro. İstanbul: Adam Yayıncılık.

Çapan, Cevat. Dön Güvercin Dön. İstanbul (Maslak): Adam Yayınları, 1985.

Çelebi, Süleyman. Mevlid. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 2139/450/30, 1990.

Dağlarca, Fazıl Hüsnü. Dört Kanatlı Kuş. İstanbul: Varlık Yayınevi.

Dawood, N.J. The Koran. Midlesex, England: Penguin Books.

Decker, Clarence R. The Literary Review; Turkish Number. New Jersey: Fairleigh Dickinson University.

Denton, Robert E., Jr. Presidential Communication. Praeger, 1986.

Denney, Reuel. Conrad Aiken. Minn.: University of Minn. Press.

Deutsch, Babette. (Columbia U.). Poetry Handbook. New York: Grosset & Dunlap.

Deutsch, Karl Wolfgang. The Analysis of International Relations. Prentice Hall, Inc., 1988.

Devlet Medya İlişkileri, Hürriyet Vakfı, Eğitim Yayınları, No:10, 1988.

Divan Şiiri Antolojisi. İstanbul: Varlık Yayınları; Türk Klasikleri: 59.

Dordick, Herbert S. Understanding Modern Telecommunications. McGraw-Hill, 1986.

Dostoievsky, Th. Vur Abalıya. Ankara: Akba Kitabevi, Eski Kitap.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Dostoevsky, Fyodor. The Double. Notes from the Underground. The Eternal husband. New York: Anchor Books.

Dostoyevsky, Fyodor. Crime and Punishment. New York: The Modern Library.

Dreiser, Theodore. An American Tragedy. New york: A Signet Classic.

Dreiser, Theodore. Jennie Gerhardt. New York. Dell Publishing.

Dreiser, Theodore. Sister Carrie. New York: Harper & Row, Publishers.

Duhani, Said N. Eski İnsanlar Eski Evler. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 1984.

Durham, Willard Higley. (The Yale Shakespeare) Romeo and Juliet. New Haven: Yale University Press; London: Oxford University Press.

Duru, Orhan. Kıyı Kıyı Kent Kent. Istanbul: Türk Yazarları Dizisi: 21.

Durrell, Lawrence. Justine (The first novel of The Alexandria Quartet). New York: Giant Cardinal Edition.

Durrell, Lawrence. Balthazar. New York: Giant Cardinal Edition.

Durrell. Lawrence. Mountolive. New York: Giant Cardinal Edition.

Durrell, Lawrence. Clea. New York: Giant Cardinal Edition.

"The Early Edith Wharton," The Times (London) Literary Supplement (March 20,1955), Front page.

Eccles, John C. Evolution of the Brain: Creation of the Self. Routledge, 1989.

Edel, Leon, "Edith Wharton", Dictionary of American Biography. New York: Charles Scribner's.

Edel, Leon. Henry James. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Edel, Leon (ed.). Pulitzer Prize Reader. New York: Populer Library.

Elliott, Deni (ed.) Responsible Journalism. Sage Publications, 1986.

Ellis, Jack. A History of Film. Prentice-Hall, 1979.

Eliot, T.S. The Complete Poems and Plays. New York: Harcourt, Brace & World, Inc.

Emery, Edwin. The Press and America. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, Inc.

Eröz, Mehmet. Hıristiyanlaşan Türkler. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1983.

Ersoylu, İ.Halil. Cem Sultan'ın Türkçe Divanı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 543, 1989.

Esslin, Martin. The Age of Television. San Francisco: Stanford University; W.H. Freeman & Company, 1982.

Evans, B. Ifor. A Short History of English Literature. England: Penguin Books.

Everson, William K. American Silent Film. Oxford University Press, 1978.

Euripides I. Alcestis; The Medea; The Heracleidae; Hippolytus. Chicago & London: The University of Chicago Press.

Faik, Sait. Bir Takım İnsanlar & Şimdi Sevişme Vakti. İstanbul : Varlık Yayınları: 1178

Faik, Sait. Mahalle Kahvesi & Tüneldeki Çocuk. İstanbul: Varlık Yayınları, Sayı: 1155

Faik, Sait. Semaver. Sarnıç. Ankara: Bilgi Yayınevi: 101/1-9

Faulkner, William. Absolom, Absolom! New York: The Modern Library.

Faulkner, William. A Fable. New York: The Modern Library.

Faulkner, William. As I Lay Dying. New York: The Modern Library.

Faulkner, William. Collected Stories of. New York: Random House.

Faulkner, William. Go Down, Moses. New York: The Modern Library.

Faulkner, William. Intruder in the Dust. New York: The Modern Library.

Faulkner, William. Sanctuary. England: Penguin Modern Classics.

Faulkner, William. The Sound and The Fury. New York: Vintage Books.

Feidelson, Jr., Charles. Symbolism and American Literature. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1986.

Foerster, Norman (ed.) American Poetry and Prose. Boston: Houghton Mifflin Company, I & II.

Fehér, Géza. Bulgar Türkleri Tarihi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1984.

Fell, John. A History of Films. Holt, Rinehart and Winston, 1979.

Fenin, George N. & Everson, William K. The Western: From Silents to Cinerama. Orion Press, 1972.

Fisher, Glen. American Communication in A Global Society. Norwood, New Jersey: Ablex Publishing Corporation, 1987.

Fiske, John. Television Culture. Routledge, 1987.

Fitzgerald, F. Scott. The Great Gatsby; Tender is the Night; The Last Tycoon. New York: Charles Scribner's Sons.

Flaubert, Gustave. Madame Bovary; Patterns of Provincial Life. New York:The Modern Library.

Fleming, Ian. For Your Eyes Only. New York: A Signet Book.

Fleming, Ian. On Her Majesty's Secret Service. New York: A Signet Book.

Fletcher, J.S. The Harvest Moon. London: George Newnes, Limited, Eski Kitap.

Forester, Tom. High-Tech Society. MIT Press, 1987.

Forum Lectures. The American Novel. Washington, D.C.: Voice of America.

Frye, Northrop. The Critical Path. Social Context of Literary Criticism. Bloomington and London: Indiana University Press.

Fuller, Edmund. (ed.) Balzac. New York: Dell Publishing.

Gabriel, Ralph H. Traditional Values in American Life. New York: Hartcourt, Brace and World, Inc.

Galantière, Lewis. (ed.) Maupassant. New York: The Viking Press.

Gamble, T.K. Contacts; Communicating Interpersonally. New York: Random House, 1982.

Garland, Hamlin. Main = Travelled Roads. New York: A Perennial Classic.

Gaskell, Elizabeth C. Cranford. London, New York & Toronto: Oxford University Press.

Gassner, John. (ed). Best American Plays. New York: Crown Publishers.

Gassner, John. Twenty-Five Best Plays of the Modern American Theatre, Early Series. New York: Crown Publishers.

Geismar, Maxwell. American Moderns. New York: Hill and Wang.

Geismar, Maxwell. Writers in Crisis, the American Novel. Boston: Houghton Mifflin Company, The Riverside Press Cambidge.

Gilbert, M. Henry Ford, Maker of the Model T. New York: Pyramid Books.

Gilpin, Alan. Environmental Planning. Noyes Publications, 1986.

Giritli, İsmet (Prof.Dr.) Atatürk Cumhuriyeti. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1984.

Giritli, İsmet. Günümüzde Haberleşme. İstanbul: Der Yayınları, 1988.

Giritli, İsmet. Kemalism Means National Sovereignty and Republic. (Reprinted from Atatürk's Way). İstanbul: İstanbul University, 1982

Glazer, Nathan; Moynihan, Daniel Patrick. Beyond the Melting Pot. Cambridge, Massachusetts, and London: The M.I.T. Press, 1973.

Glazier, Lyle. (Prof.Dr. Emeritus) Azubah Nye. Fredonia, New York: White Pine Press.

Glazier, Lyle. Bennington Politics and the Schools. Bennington: 1986.

Glazier, Lyle. Decadence and Rebirth in American Literature. Ankara: Hacettepe University Press, 1971.

Glazier, Lyle. The Dervishes. İstanbul: İstanbul Matbaası.

Glazier, Lyle. Orchard Park and İstanbul. Denver: Big Mountain Press, 1965.

Glazier, Lyle. Prefatory Lyrics. Minneapolis: Coffee House Press, 1991.

Glazier, Lyle. Summer for Joey. Athol, Mass.: Millers River Publishing Company, 1987.

Glazier, Lyle. Two Continents (Turkey & USA). Vermont: The Vermont Council on the Arts; The Stinehour Press, 1976.

Glazier, Lyle. Voices of the Dead. İstanbul: İstanbul Matbaası, 1971.

Glazier, Lyle. You Too. İstanbul: İstanbul Matbaası, 1969.

Gogol, Nikolai. Dead Souls. New York: Modern Library.

Gordon, John and Hills, R. Rust, (ed). New York New York (The City as Seen by Masters of Art and Literature) New York: Shorecrest, Inc.

Gorki, Maksim. Benim Üniversitelerim. İstanbul: Oda Yayınları, 1976.

Gökalp, Ziya. Makaleler III. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 283.

Gölpınarlı, A. (ed.) Maarif. Ankara: T.İş B. KültürYayınları: 134.

Granville-Barker, Harley. The Voysey Inheritance (A Play, in Five Acts). London: Longmans.

Green, Abel ve Laurie, Joe. Show Biz: From Vaude to Video. Garden City Books.

Greenfield, Jeanette. The Return of Cultural Treasures. Cambridge University Press, 1989.

Grennen, Joseph E. Stephen Crane's Red Badge of Courage. New York: Monarch Press.

Güler, Ş. Turizm Sosyolojisi. Ankara: Turizm Ve Tanıtma Bakanlığı Yayınları: 3.

Hachten, William A. The World News Prism. Iowa State University Press, 1987.

Haldane, Charlotte. Marcel Proust. New York: Roy Publishers, 1987.

Hamilton, Alexander; Jay, John; Madison, James. The Federalist. New York: The Modern Library.

Harriman, Margaret Case. And The Price is Right. Cleveland and New York: The World Publishing Company.

Harris, E. Bellow's Herzog and Adventures of Augie March. New York: Monarch Notes.

Hart, Moss. Act One (An Autobiography). New York: The Modern Library.

Harte, Bret. Collected Short Stories. Ljubljana: Mladinska Knjiga, Beograd.

Harte, Bret. Harte of the West. New York: Dell Publishing Co., Inc.

Harte, Bret. The Outcasts of Poker Flat. New York: A Signet Classic.

Hassner, Pierre. Europe and America Beyond 2000. Council on Foreign Relations Press, 1990.

Hauge, Michael. Writing Screenplays that Sell. McGraw-Hill Book Co., 1988.

Hawthorne, Hildegarde. Women and Other Women, Essays in Wisdom. New York: Duffield and Co., 1908. "Edith Wharton".

Hawthorne, Nathaniel. The House of the Seven Gables. New York: Harper & Row, Publishers

Hawthorne, Nathaniel. The Scarlet Letter. Ljubljana: Mladinska Knjiga.

Hemingway, Ernest. A Farewell to Arms. New York: Charles Scribner's Sons.

Hemingway, Ernest. The Sun Also Rises. New York: Cherles Scribner's Sons.

Hemphill, George. Allen Tate. Minn.: University of Minn. Press.

Henry James's The Ambassadors. New York: Monarch Press.

Henry, James. The Portrait of a Lady. New York: The Modern Library.

Henry, O. The Best Short Stories. New York: The Modern Library.

Hibbard, Addison. Writers of the Western World. Boston: Houghton Mifflin Company.

Hikmet, Nazım. Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim. İstanbul: Özgün Yayınları, 1977.

Hindus, Milton. The Proustian Vision. New York: Columbia University Press, 1974.

Hirsch, Ernst E. (Prof.Dr.) Üniversite Kavramı ve Türkiyedeki Gelişimi. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1979.

Hisar, Abdülhak Şinasi. Boğaziçi Yahları; Geçmiş Zaman Köşkleri. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1978.

Hisar, Abdülhak Şinasi. Çamlıcadaki Eniştemiz. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Hochman, Stanley (compiled & ed.). A Library of Film Criticism. New York: Frederick Ungar Publishing C., 1974.

Hodgson, Adele (ed.). The Travel and Tourism Industry. Pergamon Press, 1987.

Hoffman, Frederick. Gertrude Stein. Minn.: University of Minn. Press.

Hoffman, Frederick J. The Twenties. New York: The Free Press, London: Collier- Macmillan Limited.

Holloway, J. Christopher. The Business of Tourism. Pitman Publishing, 1985.

Holman, C. Hugh. Thomas Wolfe. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Holmes, Oliver Wendell. The Autocrat of the Breakfast Table. New York: Popular Library.

Holmes, Oliver Wendell. Yankee From Olympus. (A Biography). New York: Bantam Books.

Homer. The Odyssey. Baltimore: Penguin Books.

Hornberger, Theodore. Benjamin Franklin. Minn.: University of Minn. Press.

Howell, W.J. World Broadcasting in the Age of the Satellite. Ablex, 1986.

Howells, William Dean. A Hazard of New Fortunes. New York: A Signet Classic.

Howells, William Dean. The Rise of Silas Lapham. (R. Keenan). New York: Monarch Press, Inc.

Howells, W.D. The Rise of Silas Lapham. New York: A Harper Classic.

Hugo, Victor. Les Misérables. Greenwich, Conn.: A Premier World Classic.

Hutchison, David. Film Magic. Prentice-Hall, 1987.

Huxley, Aldous. Brave New World. New York: Bantam Books.

Hüseyin, Princess Kadriye. Mukaddes Ankara'dan Mektuplar. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 745.

İbragimov. Mirza (ed.). Azerbaijanian Prose. Moscow: Progress Publishers, 1977.

İletişim Olayları ve Türk Basını. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları: 17, 1984.

Inge, M. Thomas (ed.) Conscise Histories of American Populer Culture. Green Wood Press, 1982.

İreçek, Konstantin Yosif. Belgrad İstanbul Roma Askeri Yolu. Ankara: Kültür Bakanlığı: 1193/81.

Isaacs, N.E. Untended Gates; The Mismanaged Press. New York: Columbia University Press, 1986.

Iyengar, S. News That Matters. Chicago; London: The University of Chicago Press, 1987.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Jacob, Lewis. Experimental Cinema in America. New York: Teachers' College Press, 1978.

Jacoby, Russell. The Last Intellectuals. Basic Books, 1987.

Johnston, Robert F. Entrepreneurial Science: New Links Between Corporations, Universities, and Government. Quorum Books, 1987.

James, Henry. The American. Ljubljana: Mladinska Knjiga, 1966.

James, Henry. The Ambassadors. New York: Washington Square Press.

James, Henry. The Golden Bowl. New York: The Laurel.

James, Henry. Notes on Novelists: With Some Other Notes. New York: Charles Scribner's Sons, 1914.

James, Henry. Short Stories. New York: Holt, Rinehart and Winston.

James, Henry. The Tragic Muse. New York: Dell Publishing Co.

James, Henry. Washington Square. New York and Toronto: A Signet Classic.

Jivkova, Ludmila. İngiliz-Türk İlişkileri. İstanbul: Habora Kitabevi: 173.

Jones, Phyllis M. (ed.) Modern Verse (1900-1950). London: Oxford University Press.

"The Johns Hopkins Magazine"

Johnson, Samuel. Rasselas, Poems, and Selected Prose. New York: Holt, Rinehart and Winston.

Jowett, Garth. Movies as Mass Communication. Beverly Hills: Sage Publications, 1980.

Joyce, James. Dubliners. New York: The Viking Press, Inc.

Joyce, James. A Portrait of the Artist As A Young Man. New York: The Viking Press.

Joyce, James. Ulysses. New York: The Modern Library.

Juvenal. The Satires. Bloomington: Indiana University Press.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kadro. (Tıpkı basım,1933 Cilt:2). Ankara: İkt. ve Tic. İlimler Akademisi Yayın no: 130.

Kadushin, Charles. The American Intellectual Elit. Boston: Little, Brown and Company.

Kafka, Franz. Short Stories. New York: The Modern Library.

Kaminsky, Stuart M. American Film Genres. Pflaum.

Kaplan, Justin. Great Short Works of Mark Twain. New York: A Perennial Classic.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. Kiralık Konak. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Katz, Semour. "Culture and Literature in Amerian Studies" American Quarterly, XX, 318-329.

Kazin, Alfred. Starting Out in the Thirties. Boston: An Atlantic Monthly Press Book

Kazin, Alfred. "Two Educations: E. Wharton and T. Dreiser," On Native Grounds: An interpretation of Modern American Prose.

Keats, John. Selected Poetry and Letters. New York: Holt, Rinehart and Winston.

Kellogg, Grace. (A Biography) The Two Lives of Edith Wharton; The Woman & Her Work. New York: Appleton-Century.

Kemal, Gazi Mustafa. Discourse of GMK. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1981.

Kemal, Yahya. Aziz İstanbul. İstanbul: İst. Fetih Cemiyeti Neşriyatı 8/52, 1974.

Kemal, Yaşar. Çakırcalı Efe. İstanbul: Karacan Yayınları.

Kemal, Yaşar. Memed, My Hawk. New York: Pantheon Books.

Kemal, Yaşar. Sarı Sıcak. Bütün Hikayeler. İstanbul: Karacan Yayınları.

Kemal, Yaşar. Teneke. İstanbul: Cem Yayınevi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kennedy, John F. Profiles in Courage. New York, Evanston, and London: Harper & Row Publishers.

Kenner, Hugh (ed.). T.S. Eliot. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, Inc.

Kili, Suna (Prof.Dr.). Atatürk Devrimi. Ankara: T. İş B. Kültür Yayınları, 221.

Kindem, Gorham (ed.). The American Movie Industry. Southern Illinois University Press, 1948.

Klein, Marcus (ed). The Amican Novel. Connecticut, Greenwich: Fawcett Publications, Inc., 1989).

Klibbe, Lawrence. E. Hemingway's The Sun Also Rises. A Critical Commentary. New York: Monarch Notes.

Klibbe, Lawrence. E. Hemingway's A Farewell to Arms. New York: Monarch Notes.

Knight, Prof. Arthur. The Liveliest Art: A Panoramic History of the Movies. MacMillan, 1987.

Knight, Prof. Arthur. Motion Pictures, USA. 1893-2001.

Kraemer, Jr., Casper J. (ed.). The Complete Works of Horace. New York: Modern Library.

Krutch, Joseph Wood. The American Drama Since 1918. New York: George Braziller, Inc.

Kudret, Cevdet. Abdülhamit Devrinde Sansür. Milliyet Yayınları, İst.

Kuntay, Mithat Cemal. Üç İstanbul. İstanbul: Sander Yayınları, 1976.

Kurtuluş Savaşında Türk Basını. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Külebi, Cahit. Yeşeren Otlar. İstanbul: Varlık Yayınları.

Labor, Earle. Great Short Works of Jack London. New York: A Perennial Classic.

Laço, Teodor. The Face-Up. Tirana: The 8 Nentori Publishing House, 1980.

Lambeth, Edmund B. Committed Journalism. Indiana University Press, 1986.

Larrabee & Eric & Meyesohn, Rolf. Mass Leisure. Glencoe: Illinois, 1960,

Laskin, David. Getting into Advertising. Ballantine Books, 1986.

Lattimore, Richmond (tr.) Greek Lyrics. Chicago & London: The University of Chicago Press.

Lattimore, Richmond (tr.) The Iliad of Homer. Chicago & London: Phoenix Books.

Lawrence, D.H. Lady Chatterley's Lover. New York: The Original Grove Press Edition.

Lawrence, D.H. The Complete Short Stories. Eski kitap.

Lawrence, D.H. Selected Poems. New York: The Viking Press.

Lawrence, D.H. Sons and Lovers. (Now A 20 th Century-Fox Movie). New York: A Signet Book.

Lawrence, D.H. Studies in Classic American Literature. New York: The Viking Press.

Leavitt, Charles. Nathaniel Hawthorne's The Scarlet Letter. New York: Monarch Press.

Leavitt, Charles (Prof.). Hawthorne's The House of the Seven Gables and The Marble Faun. New york: Monarch Press.

Lemay, J.A. Leo. (ed.). An Early and A Nineteenth-Century American Readers. Washington, D.C.: USIA, 1988.

Lerner, Max. America as a Civilization. New York: Simon & Schuster.

Lerner, Max. The Portable Veblen. New York. The Viking Press.

Lesser, M.X. Modern Short Stories. New York: Mc Graw-Hill.

Levy, Leo B. (ed.). Studies in American Literature. Louisiana State. University Press, 1980.

Lewis, Sinclair. Babbitt. New York: The New American Library.

Lindeman, Eduard C. Emerson. New York: Mentor Books.

Lindroth, James R. Sherwood Anderson's Winesburg, Ohio. New York: Monarch Notes.

Link, Arthur. American Epoch. New York: Alfred A. Knopf.

Linscott, Robert N. (ed.). The Best American Humorous Short Stories. Toronto: The Modern Library.

Litera. İstanbul: İstanbul University.

Lockitt, C.H. Plays For Youth. London: Longmans, Green and Co.

London, Jack. The Call of the Wild; The Faith of Men and Other Stories. New York: The Jack London Society.

London, Jack. Martin Eden. New York: The Jack London Society.

London, Jack. The Sea Wolf. New York: The Jack London Society.

London, Jack. South Sea Tales. New York: The Jack London Society.

London, Jack. The Star Rover. New York: The Jack London Society.

London, Jack. White Fang. New York: The Jack London Society.

Long, William J. English Literature; Its History and Its Significance For the Life of the English-Speaking World. Boston: Ginn and Company.

Loomis, Roger Sherman & Clark, Donald Lemen (Columbia University). Modern English Readings. New York: Farrar & Rinehart, Inc., Eski kitap.

Lord Byron. Selected Poetry and Letters. New York: Holt, Rinehart and Winston.

Loti, Pierre. Bezgin Kadınlar. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Lovett, Robert Mors. Edith Wharton. New York: Robert M. McBride.

Lowell, Robert. Lord Weary's Castle and The Mills of the Kavanaughs. Cleveland and New York: Meridian Books; The World Publishing Company.

Lucretius. On the Nature of the Universe. Baltimore: Penguin Books.

Lubbock, Percy. Portrait of Edith Wharton. New York: Appleton-Century-Crofts or London: Jonathan Cape, Ltd.

Ludwig, Jack. Recent American Novelists. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Lyde Jones, Marilyn. Edith Wharton. Norman: University of Oklahoma Press.

Mack, Beverly; Kershner, Richard; Moore E. Gary (My JHU friends). Confessions and Experiments. Baltimore, MD.: Linden Press.

Mac Cracken, H.N. An Introduction to Shakespeare. New York: The MacMillan Company, 1910.

McElderry, Bruce R. Jr. (ed.). The Realistic Movement in American Writing. New York: The Odyssey Press, Inc.

McIlvaine, Robert. Edith Wharton's American Beauty Rose" Journal of American Studies, Vol. 7, No.2 (August 1973), 183-185.

Macleish, Archibald. J.B. (A Play in Verse). Boston: Houghton Mifflin Company.

McPharlin, Paul (ed.). Voltaire's Alphabet of Wit. Mount Vernon, New York: The Peter Pauper Press.

MacPhee, Laurence. Melville's Moby Dick. New York: Monarch Press.

Malamud, Bernard. The Magic Barrel. New York: Vintage Books.

Mann, Thomas. Confessions of Felix Krull. New York: A Signet Classic.

Mann, Thomas. Death in Venice. New York: A Vintage Book.

March, Harold. The Two Worlds of Marcel Proust. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1987.

Martin, Jay. Harvests of Change. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, Inc.

Mathey, François. (ed.). Van Gogh. New York: Tudor Publishing Co.

Mauriac, Francois. Proust's Way. New York: Philosophical Library, 1970.

Maxwell, D.E.S. American Fiction. New York: Columbia University Press, 1973

Mein, Margret. Proust's Challenge To Time. Manchester University Press.

Melville, Herman. Billy Budd. New York: A Signet Classic.

Melville, Herman. Four Novels. Belgrade: Prosveta, 1966.

Melville, Herman. Moby Dick. New York: The Modern Library.

Mersand, Joseph E. (Ph.D.) (ed.). Three Dramas of American Individualism. Golden Boy, Clifford Odets; High Tor, Maxwell Anderson; The Magnificent Yankee, Emmet Lavery. New York: Washington Square Press, Inc.

Mersand, Joseph. Three Plays About Business in America. NewYork: Washington Square Press, Inc.

Meyer, Philip. Ethical Journalism. New York: Longman, 1987.

Mevlana Celaleddin. Fihi Ma-Fih ve Mecalis-i Seba'dan Seçmeler. İstanbul: M.E.B. Milli Eğitim Basımevi, 1972.

Mevlana Güldestesi, Ankara: Güven Matbaası, 1975.

Mevlana. Mesnevi, I.II.III.IV.V.VI. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.

Mevlana. Mesneviden Hikayeler: Ankara: T.İş B. Kültür Yayınları, 66.

Mevlana Şiirleri Antolojisi. Ankara: T. İş B. Kültür Yayınları: 133.

Milne, A.A. Mr. Pim Passes By. (A Comedy in Three Acts). Bern, Switzerland: A. Francke AG.

Miller, A. After the Fall. New York: Bantam Books.

Miller, Arthur. A View From the Bridge. New York: Bantam Books.

Miller, Arthur. The Crucible. New York: The Viking Press.

Miller, Arthur. Death of A Salesman. New York: The Viking Press.

Miller, Gabriel. Screening the Novel: Rediscovered American Fiction on Film. 1981.

Miller, Henry, Sexus. England: A Panther Book.

Mizener, Arthur (ed.). F. Scott Fitzgerald. Maynard Mack: Yale University.

Mizener, Arthur. Twelve Great American Novels. New York: The New American Library.

Monaco, James. American Film Now: The People, The Power, The Movies. New American Library.

Monroe, Nellie Elizabeth. "The Moral Situation in Edith Wharton," The Novel and Society: A Critical Study of the Modern Novel. Chapel Hill, N.C.: University of North Carolina Pr.

Morse, Samuel French (ed.). Wallace Stevens. New York: Vintage Books. A division of Random House.

Mott, Frank. American Journalism. New York: The Macmillan Company.

Mouat, Lawrence H. Reading Literature Aloud. New York: Oxford University Press.

Moyers, Bill. A World of Ideas. Doubleday, 1989.

Muller, Herbert J. Modern Fiction. A Study of Values. New York, Toronto, London: Mc Graw-Hill Book Company.

Mumford, Howard. The Theory of American Literature. New York, Ithaca: (Harvard University) - Reissued, Cornell University Press.

Murphy, John J. "The Satiric Structure of Wharton's The Age of Innocence" The Markham Review, Vol. 2. No.3.

Nabokov, Vladimir. Bend Sinister. England: Penguin Books Ltd.

Nabokov, Vladimir. Glory. England: Penguin Books Ltd.

Nabokov, Vladimir. Lolita. London: Corgi Books.

Nabokov, Vladimir. Mary. England. Penguin Books Ltd.

Nabokov, Vladimir. A Russian Beauty and Other Stories. England: Penguin Books Ltd.

Nabokov, Vladimir. Transparent Things. England. Penguin Books Ltd.

Neider, Charles (ed.) The Autobiography of Mark Twain. New York: A Perennial Classic.

Nelson, Walter Henry. Small Wonder, VW. Boston: Litle, Brown and Company.

Nemerov, Howard. Contemporary American Poetry. Washington, D.C.: Voice of America Forum Lectures.

Németh, Gyula. Attila ve Hunları. Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları: 318.

Nesin, Aziz. Duyduk Duymadık Demeyin. Tekin Yayınevi, 1976.

Nevius, Blake. Edith Wharton: A Study of Her Fiction. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

Newberg, Paula R. (ed.) New Directions in Telecommunications. Duke University Press, 1989.

Norris, Frank. Mc Teague. New York: Holt, Rinehart and Winston.

Northrop, Frye. The Critical Path. Bloomington and London: Indiana University Press, 1971.

Nyren, Dorothy (ed.) A Library of Literary Criticism. Massachusett: Concord Free Public Library.

O'Connor, Flannery. Wise Blood, A Good Man is Hard to Find, The Violent Bear it Away. New York: A Signet Book.

O'Connor, William Van. Seven Modern American Novelists. Minneapolis: The University of Minnesota Press.

O'Donnell, Guillermo, Transitions from Authoritarian Rule. The Johns Hopkins University Press, 1986.

Oflazoğlu, A. Turan. Cem Sultan. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Y. Kurumu, 1986.

Oğuzcan, Ümit Yaşar (ed.). Şairlerin Seçtikleri. İstanbul: T. İş B. Kültür Yayınları: 100.

Olivero, Luigi. Turkey Without Harems. London: Macdonald & Co., LTD.

Onaran, Alim Şerif. (Prof.Dr.) Muhsin Ertuğrul'un Sineması. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 475; Kültür Eserleri Dizisi: 11, 1981.

Onaran, Âlim Şerif. (tr.). 1001 Gece Masalları, Afa Yayınları, İstanbul, 1992.

Onaran, Âlim Şerif. "Sinemanın Temel İlkeleri" ve "Çağdaş Sinemanın Sorunları", 89 sayfa, (Ders Notları).

O'Neill, Eugene. Desire Under the Elms; Strange Interlude; Mourning Becomes Electra. New york: Vintage Books.

O'Neill, Eugene. The Hairy Ape. Toronto: Random House.

O'Neill, Eugene. The Iceman Cometh. New York: Vintage Books.

O'Neill, Eugene. Long Day's Journey Into Night. New Haven & London: Yale University Press.

O'Neill, Eugene. A Touch of the Poet. New Haven & London: Yale University Press.

Oppenheim, E. Phillips. The New Tenant. New York: Donald W. Newton, 1910.

Orlando, John. O'Neill on Film. Fairleigh Dickinson University Press, 1982.

Ornstein, Norman. The People, The Press, And Politics. New York: Addison-Wesley.

Otmanbölük, Günvan. Babıali'nin Yarım Asırlıkları. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları: 19, 1986.

Orwell, George. Animal Farm. Penguin Books.

Ovid. The Metamorphoses (Lives and Loves of the Gods). New York: A Mentor Classic.

Özön, Nijat. Sinema. İstanbul: Hil Yayın.

Özön, Nijat. Sinema. Sanatı. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1984.

Öztuna, Güner. (Doç.Dr.). "Atatürk Üzerine; Golden Link", Ulusal Kültür, Yıl 2, sayı: 5. s.229. Kültür Bakanlığı: Tanıtma ve Yayımlar.

Öztuna, Güner. (Doç.Dr.). Batı Dil ve Edebiyatları Araştırmaları Dergisi. Ankara.: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1980, ss.133 & 189.

Öztuna, Güner. (Doç.Dr.). "Bilimsel ve Toplumsal Etkileriyle Film Çalışmaları", Marmara'nın Sesi, Sayı: 12, ss.8-9.

Öztuna, Güner. (Doç.Dr.). Çağdaş Karşılaştırmalı, Kültür Toplum ve Yazınbilim ve Medya Araştırmaları. Contemporary Comparative, Socio-Cultural, Literary & Media Research. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, No: 518, Ankara Üniversitesi Basımevi.

Öztuna, Güner. Çağdaş Siyaset Felsefecileri. İstanbul: Remzi Kitabevi, s.207.

Öztuna, Güner. "Değişen Kuşaklar: Babanı Affet", Oluşum, Yıl: 11; Sayı: 80/122; s.2

Öztuna, Güner. "Duru Güzellikler" s.3; "Afacan Çocuk" s.5; "Erkinlik" s.6; "Asya'dan Geliş" s.8. Ekrem Zeki Ün'ün Kitabında Müziğine Sözler; Şiirler. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Öztuna, Güner. "Gazetecilik; Siyaset", Marm. Sesi, Sayı: 69, s.22.

Öztuna, Güner. "Gazetecilik Sanattır", Babıâli Magazine, yıl: 3, sayı 36, 15.6.1992.

Öztuna, Güner. "Gel" (Mevlana üzerine), Çağrı, Yıl: 20, sayı: 220.

Öztuna, Güner. Geleneksel Sanatların Çağdaş Yorumu: Sinema-TV. Ankara: Akademi Matbaası.

Öztuna, Güner, Incidents. Portland; Oregon: Portland State University, 1980.

Öztuna, Güner. "İnsan Bilim; Teknoloji; Doğa" Marm. Sesi, sayı: 78, s.20, Şubat 1992.

Öztuna, Güner. Karlı Bir Gün. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 575, Başbakanlık Basımevi, 1984.

Öztuna, Güner. Kendi Evinde Misafir. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 552, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1983.

Öztuna, Güner. "Kitap ve Görsel İletişim", Marm. Sesi, sayı: 69, s.22.

Öztuna, Güner. "Kültür Üzerine" , Oluşum, sayı: 24/66, s.14.

Öztuna, Güner. "Kültür ve Teknoloji: Kompüterlere Hayranlık; TV ve Video Sanatı; Uzay ve Uzay Keşiflerine Tutku", Marmaranın Sesi, sayı: 8; s.10.

Öztuna, Güner. "Memed, My Hawk", Ankara Üniversitesi, DTCF, Batı D. ve Edebiyatları Araştırmaları, Cilt II., s.4.

Öztuna, Güner. "Music Bouncing Around", Daily News Gazetesi, Ankara.

Öztuna, Güner. "Müvezzii Görünce", şiir, 9 yaşında, M. Fehmi Öztuna (co-author), Çocuk Alemi; "Anıtkabirde Kahraman"; "Mektup, Atatürk"; "23 Nisan"; "Dalgın Mektepli"; "Şair kişi" vb. (20 yaşına kadar).

Öztuna, Güner. "Nobel Ödülü: I.B. Singer", Türk Dili, s. 328; sayfa: 73.

Öztuna, Güner. Omnium Gatherum; Writing Seminar Studies. Baltimore; Homewood Campus: Eisenhower Library, 1975.

Öztuna, Güner. "Proust ve Yaratıcılık", Bilim ve Sanat, sayı: 51; s.49.

Öztuna, Güner. "Question"; "Catch"; "Van Gogh at Columbia" vb. Young Publications, 69 West Main St., Appalachia, Virginia 24216, USA.

Öztuna, Güner. "Sinema Çalışmaları Nasıl Olmalı", Milliyet Gazetesi, 24.3.1981, s.2, Düşünenlerin Düşüncesi.

Öztuna, Güner. "Sinema ve Godard", Marm. Sesi, s.72, s.6.

Öztuna, Güner. "*Singer Üzerine", Türkiye Yazıları, sayı:25, s.51.

Öztuna, Güner. Tiyatro Kurultayı, Bildiriler. İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı, 1990.

Öztuna, Güner. "Turgenev's Concern", Ank. Üniversitesi, DTCF, Batı D. ve Ede. Araştırmaları, Cilt II., sayı: 4.

Öztuna, Güner. Türk Sinema Kurultayı, Bildiriler. T.C. Kültür Bakanlığı.

Öztuna, Güner. Türkiye'de Çevre Kirlenmesi Öncelikleri Sempozyumu; Bildiriler. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, I & II, Mayıs 1991.

Öztuna, Güner. "Tv, Sinemacılar, Yazarlar ve Bilim", Güneş Gazetesi, 29.1.1988.

Öztuna, Güner (ed.). I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi, Bildiriler, T.C. Kültür Bakanlığı, Film-Radyo- TV Eğt. Merkezi, Yayın: 13.

Öztuna, Güner. "Yazarlar ve Gelişmiş Kafaları: Nabokov", Türk Dili, sayı: 337; sayfa: 251.

Pasternak, Boris. Doctor Zhivago. New York: The Modern Library.

Pearce, Roy Harvey (ed.). Whitman. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, Inc.

Peary, Gerald ve Shatzkin, Roger. The Modern American Novel and the Movies. Ungar.

Perjés, Géza. Mohaç Meydan Muharebesi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.

Petronius. The Satyricon. New York: A Mentor Classic.

Phillips, Gene D. The Films of Tennessee Williams. Ungar, 1980.

Pindar, The Odes. Chicago & London: Phoenix Books.

Plato. Great Dialogues. New York: A Mentor Book.

Plautus. The Menaechmi. New York: The Library of Liberal Arts.

Plato. The Republic. New York & London: Oxford University Press.

Podhoretz, Norman. Making It. New York: Random House.

Pope, Alexander. Selected Works. New York: The Modern Library.

Powdermaker, Hortense. Hollywood: The Dream Factory: Little Brown.

Proust, Marcel. The Past Recaptured. New York: The Modern Library.

Proust, Marcel. Swann's Way. New York: Modern Library.

Quinn, Arthur Hobson. American Fiction, A Historical Survey. New York: Appleton-Century-Crofts, Inc., Division of Meredith Publishing Company.

Ragland, Cindy (ed.). The International Portland Review. Portland, Oregon: Publication Board, Portland State University, 1980.

Rasim, Ahmet. Gülüp Ağladıklarım. Kültür Bakınlığı Yayınları: 307/2.

Rasim, Ahmet. İki Hatırat Üç Şahsiyet. İstanbul: Çağdaş Yayınları: 10, 1976.

Rásonyi, Làszlò. Türk Devletinin Batıdaki Varisleri ve İlk Müslüman Türkler. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1983.

Reinsch, J. Leonard. Getting Elected. Hippocrene Books. 1989.

Rilke, Rainer Maria. The Notebooks of Malte Laurids Brigge. New York: Capricorn Books.

Ritchie, J.R. Brent & Charles R. Goeldner (Eds.) Travel, Tourism, and Hospitality Research. John Wiley & Sons, 1989.

Rollins, Peter C. "Film, Television, and American Studies: Questions, Activities. Guides"; American Quarterly, Winter 1989.

Russell, Bertrand. Authority and the Individual. London: George Allen & Unwin Ltd., 1989.

Rystorm, Kenneth. The Why, Who & How of the Editorial Page. Random House, 1987.

Sagan, Carl. Contact. New York: S.& Schuster, Inc., 1986.

Salinger, J.D. The Catcher in the Rye. New York: Bantam Books.

Salisbury, Harrison E. A Journey for Our Times. New York: Carroll & Graf Publishers, Inc., 1983.

Sartre, Jean-Paul. The Condemned of Altona. New York: Vintage Books.

Saint Augustine. The Confessions. New York: Washington Square Press, Inc.

Sartre, Jean-Paul. Nausea. New York: New Directions Publishing Co.

Saveth, Edward N. Henry Adams. New York: Washington Square Press.

Schaefer, Jack. Shane. New York: Bantam Books.

Scharff, Edward E. Worldly Power. New York: Beaufort Books Publishers, 1986.

Schlesinger, Jr., Arthur M. A Thousand Days. New York: A Fawcett Crest Book.

Schlesinger, Jr., Arthur M. The Age of Roosevelt, the Crisis of the Old Order. Boston: Houghton Mifflin Company, The Riverside Press Cambridge.

Schramm, Wilbur. Mass Media and National Development. Stanford, California: Stanford University Pres, 1984.

Scott, John. Love & Protest; Chinese Poems. London: St. Ann's Press, Park Road.

Seidler, G.L. Bizans Siyasal Düşüncesi. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1980.

Seneca. Medea. New York: The Library of Liberal Arts.

Shakespeare, William. Henry VI. New York: Dell Publishing Co., Inc.

Shapiro Charles. Theodore Dreiser: Our Bitter Patriot. Carbondale: Southern Illinois University Press; Crosscurrents Modern Critiques.

Shapiro, Charles (ed.) Twelve Original Essays on Great American Novels. Detroit: Wayne State University Press"

Shaw, Irwin. Two Weeks in Another Town. New York: A Signet Book.

Shelley, Percy Bysshe. The Selected Poetry and Prose. New York: The Modern Library.

Siebert, Fred S. Four Theories of the Press. University of Illinois Press, 1963.

Sinclair, Upton. The Jungle. New York: A Signet Classic.

Sinema'da, Video'da, TV'de 5000 Film. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1987.

Six Great Modern Plays. New York: Dell Publishing Co., Inc.

Six Great Modern Short Novels. New York: Dell Publishing.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Sklar, Robert. Movie-Made America. Random House, 1976.

Smith, Henry Nash. (ed.). Mark Twain. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.

Snell, George. The Shapers of American Fiction. New York: E.P. Dutton and Co., Inc.

Sophocles I. Oedipus the King; Oedipus at Colonus; Antigone. The University of Chicago Press.

Spears, Monroe K. (ed.). Auden. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice- Hall, Inc.

Spiller, Robert E. The Cycle of American Literature. New York: The MacMillan Company.

Steegmuller, Francis (ed.) Guy de Maupassant. New York: Dell Publishing Co., Inc.

Stegner, Wallace. The American Novel. New York, London: Basic Books, Inc.

Steinbeck, John. The Grapes of Wrath. New York: The Viking Press.

Steinbeck, John. Of Mice and Men. New York: Bantam Books.

Steinbeck, John. The Red Pony. New York: Bantam Books.

Steinbeck, John. Tortilla Flat. England: Penguin Books.

Steinbeck, John. The Winter of Our Discontent. New York: Bantam Books.

Stewart, John L. John Crowe Ransom. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Strauss, Walter A. Proust and Literature. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Strayer, Joseph R. The Mainstreams of Civilization. New York: Hartcourt, Brace and World, Inc.

Strunk, Jr., William & White, E.B. The Elements of Style. New York: The Macmillan Company.

Suetonius. The Twelve Caesars. Baltimore: The Penguin Classics.

Sutton, Walter (ed.). Ezra Pound. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, Inc.

Svevo, Italo. Confessions of Zeno. New York: Vintage Books.

Sweldlow, Joel L. (ed.) Presidential Debates. Congressional Qarterly, 1987.

Swift, Jonathan. Gulliver's Travels and other Writings. New York: The Modern Library.

Şahinbaş, İrfan (Prof.) (Çv.). Kral Lear. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 482/13, 1981.

Şener, S. & Nutku, Ö. & Yüksel A. Theatre in Turkey. İstanbul: Turkish National Center Of the I. T.I., 1991.

Tacitus. On Britain and Germany. Baltimore: Penguin Books.

Tan, Alexis S. Mass Communication Theories and Research. Columbus, Ohio: Texas Tech University, Grid Publishing, Inc., 1981.

Taşdelen, Abdullah. Hacı Bektaş Müzesi. Ankara: Hacıbektaş Anıtlar Derneği Yayını, No: 5.

Tatlıcan, S. (çv.). Benjamin Constant: Kırmızı Defter. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi

Tebly, Karl. Dersaadet'te Avusturya Sefirleri. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları: 887, 1988.

Tennyson. Selected Poetry. New York: The Modern Library.

Terence. Phormio. New York: The Library of Liberal Arts

Thoreau, Henry David. Walden or, Life in the Woods. New York: The New American Library.

Thomas, Dylan. Adventures in the Skin Trade. New York: A Signet Classic.

Thomas, Wright. Reading Poems. New York: Oxford University Press.

Thorn, William J. Newspaper Circulation. New York: Longman.

Thorp, Willard. American Writing in the Twentieth Century. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Thurber, James. The Thurber Carnival. New York: The Modern Library.

Tindal, William York. The Literary Symbol. New York: Columbia University Press.

Tindall, William York. Wallace Stevens. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Today's Women. Washington, D.C.: Voice of Ame: Forum Series.

Togar, M. (çv.). Goethe: Seçme Mektuplar. Ankara: Kültür Bakanlığı, 225/1

Tolluoğlu, M. Babam Nurullah Ataç. İstanbul: Çağdaş Yayınları: 26.

Tolstoy, Leo. Anna Karenina. New York: Modern Library.

Tonguç, Sencer (ed.). English Studies Today. (Conference of the International Association of University Professors). İstanbul: İstanbul Matbaası.

Turgenev, Ivan S. Fathers and Sons. New York: The Modern Library.

Tuttleton, James W. The Novel of Manners in America. Chapel Hill: The University of North Caroluna Press, 1972.

Trimmer, Joseph. The Riverside Reader. Boston: Houghton Mifflin Company.

Türk Folklor Araştırmaları, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1975.

Türkiye Dışındaki Türkler Bibliyografyası. I. Cilt & II. Cilt. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arş. Döküm. Yayın No: 5, 1992

Twain, Mark. The Adventures of Huckleberry Finn. New York: Holt, Rinehart and Winston.

Twain, Mark. The Adventures of Tom Sawyer. New York: The Modern Library.

Twain, Mark. The Prince and the Pauper. New York: Grosset & Dunlap, 1909.

Twain, Mark. Tom Sawyer Abroad and Tom Sawyer Detective. New York: Dell.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Twain Mark (Samuel L. Clemens) and Warner, Charles Dudley. The Gilded Age. New York: The Bobbs-Merrill Company Inc.

Unger, Leonard. T.S. Eliot. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Untermeyer, Louis (ed.). The Book of Living Verse. New York: Harcourt, Brace and Company.

Untermeyer, Louis (ed.). Robert Frost; A Backward Look. Washington: The Library of Congress.

Untermeyer, Louis (ed.). Robert Frost's Poems. New York: Washington Square Press, Inc.

Updike, John. The Same Door. Greenwich,Conn.: Fawcett Publications, Inc.

Ustinov, Peter. Add A Dash of Pity. New York: A Signet Book.

Ünver, A. Süheyl. (Ord.Prof.Dr.). Mevlana'dan Hatıralar. İstanbul: Organon, 1973.

Ünlüer, İhsan (Dr.). Oku Oku Budur Sonu. İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1980.

Van O'Connor, William (ed.). Seven American Novelists. Minneapolis: The University of Minnesota Press,

Van Doren, Carl. The American Novel. 1789-1939. New York: The MacMillan Co., 1940. Chapter XIV, "Tradition and Transition," Section 2, "Edith Wharton".

Veblen, Thorstein. The Theory of the Leisure Class. Boston: Houghton Mifflin Company, 1973.

Verdi, Giuseppe. Falstaff. New York: G. Schirmer, Inc.

Verga, Giovanni. The House by the Medlar Tree. New York: A Signet Classic.

Verne, Jules. 80 Günde Devriâlem. Ankara: Ashmlar Matbaası.

Verne, Jules. Beş Hafta Balonla Seyahat. İstanbul: İnkilâp Kitabevi, Ankara Caddesi, No: 155.

Verne, Jules. Kaptan Grant'ın Çocukları. İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık.

Virgil's Works: The Aeneid; Eclogues; Georgics. New York: The Modern Library.

Vonnegut Jr., Kurt. Slapstick or Lonesome No More! New York: Panther.

Wagenknecht, Edward. Cavalcade of the American Novel. New York: Holt, Rinehart and Winston

Wager, Willis. American Literature. New York, London: University of London Press Limited.

Walser, Richard (ed.). Thomas Wolfe. New York: Barnes & Noble, Inc.

Walters, Roger L. Broadcast Writing. Random House, 1988.

Ward, Jean. Search in Mass Communication. New York: Longman.

Warner, Sylvia Towsend (trans.). Marcel Proust, On Art and Literature. New York: Meridien Books, Inc.

Wasko, Janise. Movies and Money: Financing the American Film Industry. Ablex, 1982.

Wasson, Tyler (ed.) Nobel Prize Winners. The H.W. Wilson Company, 1987.

Watt, Ian. The Augustan Age: Approaches to Its Literature, Life, and Thought. Greenwich, Conn.: A Fawcett Premier Book.

Weales, Gerald (ed.). Eleven Plays, an Introduction to Drama. New York: W.W. Norton & Company, Inc.

Wear, George F. (Retold by). Two Short Plays: The Monkey's Paw, W.W. Jacobs and Louis N. Parker; The Dumb Wife of Cheapside, Ashley Dukes. London: Oxford University Press.

Weber, Brom. Sherwood Anderson. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Weeks, Robert P. Hemingway. Maynard Mack: Yale University.

Wegelin, Christof. The Image of Europe in Henry James. Dallas: Southern Methodist University Press, 1958.

Wellek, Rene. Theory of Literature. New York: A Harvest Book. Harcourt, Brace and World, Inc.

Wharton, Edith. The Children. New York and London: D. Appleton and Company.

Wharton, Edith. The Custom of the Country. London: Compton Printing Works (London) LTD.

Wharton, Edith. The House of Mirth. New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc.

Wharton, Edith. The Age of Innocence. New York: A Signet Classic.

Wharton, Edith. A Backward Glance. New York: Charles Scribner's Sons.

Wharton, Edith. Ethan Frome. New York: Charles Scribner's Sons.

Wharton, Edith. Summer. New York: Charles Scribner's Sons, No date of publication is given, but it is a newly bound book.

Wharton, Edith. Hudson River Bracketed. New York: A Signet Classic.

Wharton, Edith. Old New York. New York: Charles Scribner's Sons.

Wharton, Edith. The Valley of Decision. New York: Charles Scribner's Sons.

Wharton, Edith. The Writing of Fiction. New York: Octagon Books, Inc.

Whicher, Stephen & Åhnebrink, Lars (ed.). 12 American Poets. New York: Oxford University Press.

White, David Manning. (ed.). Mass Culture. New York: Collier Macmillan Publishers.

White, Robert W. Lives in Progress. A Study of the Natural Growth. New York, London: Harvard University; Holt, Rinehart and Winston.

Whitman, Walt. Leaves of Grass. New York: Modern Library.

Wilbur, Richard. Poe. New York: Dell Publishing Co., Inc.

Wilde, Oscar. A House of Pomegranates. London: Methuen & Co. Ltd.

Wilder, Thornton. Three Plays. Our Town; The Skin of Our Teeth; The Matchmaker. New York: Bantam Books.

Williams, Oscar (ed.). American Verse, From Colonial Days to The Present. New York: Washington Square Press, Inc.

Williams, Oscar. Modern Verse. New York: Washington Square Press, Inc.

Williams, T. Cat on A Hot Tin Roof. New York: A Signet Book.

Williams, Tennessee. The Fugitive Kind. (Orpheus Descen-ding). New York: A Signet Book.

Williams, Tennessee. The Glass Menagerie. New York: The New Classics.

Williams, T. The Night of the Iguana. New York: A Signet Book.

Williams, T. Period of Adjustment. New York: A Signet Book.

Williams, T. A Streetcar Named Desire. New York: A Signet Book.

Williams, T. Suddenly Last Summer. New York: A Signet Book.

Williams, Tennessee. Sweet Bird of Youth. New York: A Signet Book.

Williams, Tennessee. Summer and Smoke. New York: A Signet Book.

Wilson, Edmund. The Wound and The Bow: Seven Studies in Literature. Houghton Mifflin Comp.

Wilson, Raymond Jackson. Figures of Speech. Knopf. 1989.

Winans, Edward. Sinclair Lewis's Babbitt. New York: Monarch Notes.

Winner, Viola Hopkins. "Convention and Prediction in Edith Wharton's "Fast and Loose" American Literature, XLII (1970), 50-69

Wood, Esther (ed.). The Personal Shakespeare. New York: Doubleday, Page & Company, 1904.

Wodehouse, P.G. How Right You Are, Jeeves. New York: A Signet Book.

Wordsworth, William. Selected Poetry. New York: The Modern Library.

Yarmolinsky, Avrahm (ed.). Chekhov. New York: The Viking Press.

Yücel, Yaşar. Muhteşem Türk Kanuni ile 46 Yıl. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987.

20. Yüzyıl Türk Şiiri Antolojisi. Ankara: Bilgi Yayınevi: 184/1.

Zola, Emile. Germinal. New York: A Bantam Classic.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ISBN: 975 - 400 - 074 - 3

Marmara Üniversitesi
Teknik Eğitim Fakültesi
Döner Sermaye İşletmesi
Matbaa Biriminde Basılmıştır.

İSTANBUL - 1992